

Nr 157

**Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ledningsrättslag m. m.; given
den 12 oktober 1973**

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över justitieärenden, föreslå riksdagen att bifalla de förslag om vars avlåtande till riksdagen föredraganden hemställt.

CARL GUSTAF

CARL LIDBOM

Propositionens huvudsakliga innehåll

F. n. upplåts i allmänhet utrymme för ledningar efter avtal mellan ledningsägaren och berörda fastighetsägare. Under vissa förutsättningar kan också expropriation komma i fråga.

I propositionen läggs fram förslag om ett nytt rättsinstitut, ledningsrätt, som skall kunna användas i stället för ordningen med avtal resp. expropriation. Ledningsrätten uppkommer efter särskild förrättning som skall handhas av fastighetsbildningsmyndigheten.

Den föreslagna lagstiftningen avses träda i kraft den 1 juli 1974.

1 Förslag till Ledningsrättslag

Härigenom förordnas som följer.

Inledande bestämmelser

1 §

Enligt denna lag kan den som för ledning vill utnyttja utrymme inom fastighet få rätt därtill (ledningsrätt). Fråga om ledningsrätt prövas vid förrättning.

Ledningsrätt omfattar enligt vad som bestämmes vid förrättningen befogenhet att inom fastigheten vidtaga de åtgärder som behövs för att framdraga och begagna ledningen. På begäran av ledningens innehavare kan förordnas att ledningsrätt skall höra till dennes fastighet eller inskrivna tomträtt.

2 §

Lagen gäller för ledningar av följande slag,

1. allmän teleledning samt annan allmän svagströmsledning för signalering, fjärrmanövrering, dataöverföring eller liknande ändamål,
2. elektrisk starkströmsledning för vilken koncession fordras eller som ingår i telekommunikationssystem,
3. vatten- eller avloppsledning som
 - a) ingår i allmän va-anläggning,
 - b) förser samhälle med vatten eller därifrån bortför avloppsvatten eller annan orenlighet,
 - c) gagnar näringsverksamhet eller kommunikationsanläggning av betydelse för riket eller viss ort eller
 - d) medför endast ringa intrång i jämförelse med nyttan,
4. ledning genom vilken fjärrvärme, olja, gas eller annan råvara eller produkt transporteras från produktionsställe, upplag eller lastplats och som
 - a) tillgodoser ett allmänt behov,
 - b) gagnar näringsverksamhet eller kommunikationsanläggning av betydelse för riket eller viss ort eller
 - c) medför endast ringa intrång i jämförelse med nyttan.

Lagen gäller ej om utrymme för ledning kan upplåtas med stöd av anläggningslagen (1973: 00).

3 §

I ledning ingår sådana för dess ändamål erforderliga anordningar som transformatorer, pumpstationer och andra tillbehör.

4 §

Den som innehar fastighet på grund av testamentariskt förordnande utan att äganderätten tillkommer någon anses vid lagens tillämpning som fastighetens ägare.

5 §

Ledningsförrättning handlägges av fastighetsbildningsmyndighet.

Villkor för upplåtelse av ledningsrätt m. m.

6 §

Ledningsrätt får ej upplåtas, om ändamålet lämpligen bör tillgodoses på annat sätt eller olägenheterna av upplåtelsen från allmän eller enskild synpunkt överväger de fördelar som kan vinnas genom den. Är ledningen förutsatt i fastställd generalplan, stadsplan, tomtindelning eller byggnadsplan, gäller nu angivna villkor endast om särskilda skäl föranleder det.

7 §

Ledningsrätt får ej upplåtas i strid mot vad som av säkerhetsskäl är särskilt föreskrivet för ledningens framdragande.

8 §

Upplåtelse av ledningsrätt inom område med fastställd generalplan eller med stadsplan, tomtindelning eller byggnadsplan skall stå i överensstämmelse med planen.

Gäller eljest särskilda bestämmelser för marks bebyggande eller användning, såsom regionplan, utomplansbestämmelser eller naturvårdsföreskrifter, skall ledningsrätt upplåtas så, att syftet med bestämmelserna ej motverkas.

Om särskilda skäl föreligger, får undantag från planen eller bestämmelserna medges av länsstyrelsen eller efter dess förordnande av byggnadsnämnden. Även utan sådant medgivande får mindre avvikelse ske från plan, om det är förenligt med planens syfte. Länsstyrelsen får medge undantag enligt första punkten från fastställd generalplan, stadsplan eller byggnadsplan endast om byggnadsnämnden tillstyrkt det.

Talan mot byggnadsnämnds beslut i fråga som avses i tredje stycket föres hos länsstyrelsen genom besvär. Talan får dock icke föras mot byggnadsnämnds beslut att vägra undantag från fastställd generalplan, stadsplan eller byggnadsplan. Mot länsstyrelsens beslut i fråga som avses i tredje stycket föres talan hos Kungl. Maj:t genom besvär.

9 §

Har stadsplan eller byggnadsplan icke fastställts för visst område, får ledningsrätt ej upplåtas, om upplåtelsen skulle försvåra områdets ändamålsenliga användning, föranleda olämplig bebyggelse eller motverka lämplig planläggning av området.

10 §

Ledningsrätt får ej upplåtas, om olägenhet av någon betydelse uppkommer för allmänt intresse.

Första stycket gäller icke när upplåtelsen är till övervägande nytta från allmän synpunkt.

11 §

Vad som i koncessionsbeslut eller eljest av den som meddelar koncession föreskrivits om ledningens framdragande skall lända till efterrättelse utan hinder av 6—10 §§.

Skyldighet att avstå utrymme

12 §

Mark eller annat utrymme för ledning får tagas i anspråk på fastighet, om det icke orsakar synnerligt men för fastigheten.

Även om synnerligt men uppkommer, är fastighet skyldig att avstå utrymme, om ledningen är av väsentlig betydelse från allmän synpunkt eller om ledningen enligt beslut av koncessionsmyndighet skall framdragas över fastigheten. Om ägaren begär det, skall fastigheten inlösas. Är olägenheten begränsad till viss del av fastigheten, skall endast den delen inlösas.

Ledningens innehavare är berättigad att lösa sådan fastighet eller del av fastighet som avses i andra stycket, om detta skulle medföra endast en ringa höjning av den ersättning som tillkommer fastighetsägaren och denne icke har ett beaktansvärt intresse av att behålla fastigheten eller fastighetsdelen. Vid bedömande av frågan om rätt till inlösen föreligger, skall kostnad för åtgärd som anges i 4 kap. 1 § andra stycket expropriationslagen (1972: 719) räknas in i ersättningen.

Bestämmelserna i 1 kap. 3 och 4 §§ expropriationslagen äger motsvarande tillämpning vid upplåtelse och inlösen enligt denna paragraf. Utan hinder av dessa bestämmelser kan dock särskild rätt som tillkommer staten och ej utgör vägrätt rubbas. Vidare får förordnas att rätten till utrymme för ledningen skall ha företräde framför särskild rätt som tillskapats genom expropriation eller annat tvångsförvärv eller vid fastighetsbildning eller på liknande sätt, dock ej om den särskilda rätten utgör vägrätt.

Ersättning för utrymme m. m.

13 §

I fråga om ersättning för upplåtelse och inlösen enligt 12 § äger 4 kap. expropriationslagen (1972: 719) motsvarande tillämpning. 4 kap. 3 § expropriationslagen skall härvid tillämpas i fråga om värdeökning som ägt rum under tiden från dagen tio år före det ledningsförrättningen påkallades.

Är innehavare av rättighet, som minskar fastighets värde, berättigad till ersättning, skall det värde som tillgodoräknas fastighetens ägare minskas med belopp motsvarande den värdeminskning som rättigheten inneburit. Om det värde som skall tillgodoräknas fastighetens ägare ej kan minskas utan att skada uppkommer för innehavare av fordran med bättre rätt, minskas i stället ersättningen till rättighetshavaren med motsvarande belopp.

Överenskommelser mellan sakägare m. m.

14 §

Avsteg får göras från 6 §, såvitt den innebär skydd för enskilt intresse, och från 12 § första stycket eller 13 §, om de fastighetsägare och andra sakägare vilkas rätt beröres medger det.

Svarar fastighet för fordran, får avsteg från 13 § med stöd av ägarens samtycke ske endast om även fordringens innehavare medger det. Besväras fastigheten av gemensam inteckning, fordras dessutom de medgivanden från fastighetsägare och fordringshavare som i 22 kap. 11 § jordabalken föreskrives för relaxation. Medgivande av rättsägare behövs ej, om upplåtelsen är väsentligen utan betydelse för honom.

Förrättning

15 §

Ledningsrättsfråga upptages efter ansökan. Har vid fastighetsreglering förordnats att ledningsrättsfråga skall prövas enligt denna lag, får frågan dock upptagas utan ansökan.

Ledningsrättsfråga får prövas gemensamt med fastighetsbildningsåtgärd vid en förrättning. Sådan gemensam förrättning får åter delas upp på skilda förrättningar.

Är ledningen av större omfattning får, om det finnes lämpligt, prövningen av ledningsrättsfråga uppdelas på skilda förrättningar, envar avseende viss sträcka av ledningen.

16 §

I fråga om förrättning enligt denna lag äger 4 kap. 1—24, 27—35, 37—40 och 42 §§ fastighetsbildningslagen (1970: 988) motsvarande tillämpning.

Avser förrättning endast att inskrivet servitut eller inskriven nyttjanderätt avseende rätt att framdraga och bibehålla ledning skall förändras till ledningsrätt, skall dock sammanträde med sakägarna hållas bara om särskilda skäl talar för det. Vid sådan förrättning behöver ärendet ej hänskjutas till byggnadsnämnden enligt 21 §.

Vid förrättning som avses i andra stycket får inskrivet servitut avseende rätt att framdraga och bibehålla ledning, som utgör tillbehör till annan fastighet eller annan inskriven tomträtt än den där ledningen finns, förändras till ledningsrätt endast om därvid förordnas att ledningsrätten skall höra till den fastighet eller tomträtt till vilken ledningen hör.

Svarar fastighet för fordran, får inskrivet servitut eller inskriven nyttjanderätt förändras till ledningsrätt endast om sådana medgivanden som avses i 14 § andra stycket föreligger. Medgivande av rättsägare behövs dock ej, om förändringen är väsentligen utan betydelse för honom.

17 §

Avser förrättning ledning för vilken koncession fordras men ännu ej erhållits, får förrättningen inledas, om den som har att meddela koncession medger det.

18 §

Innehavare av särskild rätt till fastighet, som inlöses eller eljest tages i anspråk för ledningsändamål, är sakägare vid förrättningen, om hans rätt beröres.

19 §

Fastighetsbildningsmyndigheten skall utreda förutsättningarna för upplåtelse av ledningsrätt och ombesörja behövliga tekniska arbeten

och värderingar. Härvid bör rådplägnings ske med sakägarna. Vid behov skall samråd ske med de myndigheter som beröres av upplåtelsen.

20 §

Uppkommer fråga om inlösen, äger 8 kap. 7 § första och andra styckena fastighetsbildningslagen (1970: 988) motsvarande tillämpning.

21 §

Avser förrättningen ledning som kräver byggnadslov eller som rör område med stadsplan eller byggnadsplan eller anser byggnadsnämnden vid samråd enligt 19 § att upplåtelsens tillåtlighet enligt 9 § kan sättas i fråga och föreligger från andra synpunkter än som avses i 8—10 §§ förutsättningar för att medge upplåtelsen, skall fastighetsbildningsmyndigheten hänskjuta ärendet till byggnadsnämnden för prövning. Har ledningens sträckning fastställts av koncessionsmyndighet, skall sådant hänskjutande dock ej ske.

Finner nämnden hinder enligt 8—10 §§ ej möta mot upplåtelsen, skall nämnden lämna medgivande till upplåtelsen.

Talan mot beslut varigenom byggnadsnämnden vägrat medgivande till upplåtelsen eller gjort sådant medgivande beroende av villkor föres hos länsstyrelsen genom besvär. Talan mot länsstyrelsens beslut föres hos Kungl. Maj:t genom besvär.

Beslut av byggnadsnämnden eller högre instans varigenom medgivande till upplåtelsen vägrats eller gjorts beroende av villkor är bindande för fastighetsbildningsmyndigheten.

22 §

Om hinder icke möter mot upplåtelsen, skall fastighetsbildningsmyndigheten meddela ledningsbeslut.

I ledningsbeslut anges

1. ledningens ändamål och huvudsakliga beskaffenhet,
2. utrymme som upplåtes för ledningen,
3. fastighet eller del därav som inlöses,
4. bestämmelser som avses i 1 § andra stycket,
5. den tid inom vilken ledningen skall vara utförd,
6. övriga föreskrifter rörande ledningen som med hänsyn till förhållandena finnes påkallade.

Prövas ledningsrättsfråga gemensamt med fastighetsbildningsåtgärd vid en förrättning, får ledningsbeslutet upptagas i fastighetsbildningsbeslutet.

23 §

Om det är lämpligt, får ledningsbeslut meddelas utan hinder av att tekniska arbeten och värderingar ej utförts. Under samma förutsättning får ledningsbeslut meddelas särskilt beträffande viss sträcka av ledningen.

24 §

Tillträde av utrymme som tagits i anspråk eller av mark som inlösts sker vid den tidpunkt som fastighetsbildningsmyndigheten bestämmer. Innan tillträde sker, skall ledningsbeslutet ha vunnit laga kraft och ersättning enligt 13 § ha betalats.

25 §

Utan hinder av att ersättning enligt 13 § ej betalats får tillträde ske, om berörda sakägare medger det. Även utan medgivande får tillträde ske, sedan fastighetsbildningsmyndigheten bestämt förskott på den ersättning som slutligen fastställs och detta betalats. Är det uppenbart att förskottet skulle uppgå till endast obetydligt belopp, kan fastighetsbildningsmyndigheten föreskriva att tillträde får ske utan att förskott betalas.

I beslut om förskott skall anges den tid inom vilken förskott, som utgör villkor för tillträde, skall ha betalats. Har betalning ej skett inom utsatt tid, får tillträde ej ske förrän ersättning enligt 13 § har betalats.

Även sedan tillträde har skett kan fastighetsbildningsmyndigheten på begäran av sakägare bestämma att förskott skall utgå.

Har förskott bestämts enligt denna paragraf, får den slutliga ersättningen ej bestämmas till lägre belopp än förskottet. Detta gäller dock endast om tillträde har skett eller förskottet ändå har betalats.

26 §

Förrättning som påbörjats enligt förordnande vid fastighetsreglering skall inställas, om regleringsförrättningen inställs. Förrättningen skall dock fortsättas, om sakägare som fört talan vid förrättningen och som kunnat ansöka om denna begär det. Underrättas sakägarna om regleringsförrättningens inställande vid sammanträde, skall begäran framställas vid sammanträdet. I annat fall skall begäran framställas inom tid som fastighetsbildningsmyndigheten föreskriver.

27 §

Ledningens innehavare skall svara för förrättningskostnaderna i den mån ej annat följer vid en motsvarande tillämpning av 18 kap. 6 eller 8 § rättegångsbalken.

Har ledningsrättsfråga upptagits utan ansökan eller, i fall som avses i 33 §, på ansökan av annan sakägare än ledningens innehavare, skall förrättningskostnaderna fördelas mellan sakägarna efter vad som är skäligt. Avser förrättningen endast att inskrivet servitut eller inskriven nyttjanderätt avseende rätt att framdraga och bibehålla ledning skall förändras till ledningsrätt, skall ledningens innehavare dock svara för förrättningskostnaderna enligt bestämmelserna i första stycket.

Handlägges ledningsrättsfråga gemensamt med fastighetsbildningsåtgärd vid en förrättning, skall kostnader som är gemensamma för skilda åtgärder fördelas på dessa efter vad som är skäligt.

Till förrättningskostnader hänföres taxeavgift, ersättning till sakkunnig, utgift för hantlangning som ej ingår i taxeavgiften samt ersättning för sådan skada som avses i 4 kap. 38 § tredje stycket fastighetsbildningslagen (1970: 988).

Domstolsprövning

28 §

I fråga om fullföljd av talan mot beslut eller åtgärd av fastighetsbildningsmyndigheten enligt denna lag äger 15 kap. 1—8, 10 och 11 §§ fastighetsbildningslagen (1970: 988) motsvarande tillämpning. Bestäm-

melserna om fastighetsbildningsbeslut skall därvid tillämpas på ledningsbeslut.

29 §

Bestämmelserna i 16—18 kap. fastighetsbildningslagen (1970: 988) om rättegången i fastighetsbildningsmål äger motsvarande tillämpning på mål som fullföljts enligt 28 §. I fråga om rättegångskostnad i ledningsrättsmål skall därvid tillämpas vad som enligt 16 kap. 14 §, 17 kap. 3 § och 18 kap. 2 § fastighetsbildningslagen gäller i mål om inlösenersättning. Rör talan förrättning som avses i 33 § tillämpas dock vad som enligt nämnda paragrafer i fastighetsbildningslagen gäller för fastighetsbildningsmål i allmänhet.

Verkställighet m. m.

30 §

Ersättning enligt 13 eller 33 § skall erläggas inom tre månader efter det att ersättningsbeslutet vann laga kraft. I den mån ersättningen betalas efter utgången av denna frist eller, om tillträde har skett dessförinnan, efter tillträdet, skall dessutom utges sex procent årlig ränta på ersättningen, i det förra fallet från fristens utgång och i det senare fallet från den dag då tillträdet skedde.

I fråga om ersättning som avses i 13 § och förskott enligt 25 § äger 5 kap. 16 § fastighetsbildningslagen (1970: 988) motsvarande tillämpning.

31 §

Har inom ett år efter det att ersättningsbeslutet vann laga kraft ersättning enligt 13 § ej till fullo erlagts i föreskriven ordning och ej heller någon som i beslutet tillerkänts sådan ersättning begärt verkställighet av beslutet i denna del, är ledningsbeslutet förfallet. Ledningsbeslutet är även förfallet, om ledningen ej kommit till stånd inom den tid som bestämts i beslutet.

Skall enligt ledningsbeslutet fastighet eller del därav inlösas, gäller beslutet i denna del utan hinder av bestämmelserna i första stycket.

Om särskilda skäl föreligger, får fastighetsbildningsmyndigheten besluta om förlängning av tid som anges i första stycket.

Ersättning som betalats får ej återkrävas på grund av att ledningsbeslutet förfallit enligt denna paragraf.

32 §

Uppgift om förrättning enligt denna lag införes i fastighetsregistret snarast möjligt sedan förrättningen avslutats och denna eller, om besvär anförts, domstolens avgörande vunnit laga kraft. Har förrättningsbeslut förfallit eller av annan anledning upphört att gälla, skall även detta antecknas.

Verkan av ändrade förhållanden m. m.

33 §

Inträder, sedan ledningsrättsfråga slutligt avgjorts, ändrade förhållanden som väsentligt inverkar på frågan, kan denna prövas vid ny förrätt-

ning. Därvid kan ledningsrätt ändras, upphävas och, om det sker med anledning av upphävandet, upplåtas. Avser förrättningen ledning för vilken koncession meddelats äger 17 § motsvarande tillämpning.

Ledningens innehavare är berättigad till ersättning för skada som åsamkas honom på grund av åtgärd enligt första stycket. Kostnaderna härför fördelas mellan övriga sakägare efter vad som finnes skäligt med hänsyn främst till den nytta varje sakägare har av åtgärden. Har förordnats att ledningsrätten skall höra till fastighet eller inskriven tomt-rätt, äger 5 kap. 16 § fastighetsbildningslagen (1970: 988) motsvarande tillämpning i fråga om ersättningen, såvida åtgärden medför värde-minskning för fastigheten eller tomträtten.

34 §

Har ej förordnats att ledningsrätt skall höra till viss fastighet eller till inskriven tomt-rätt, kan sådant förordnande på begäran av ledningens innehavare meddelas vid ny förrättning. Förordnande kan upphävas eller ändras vid ny förrättning om alla borgenärer som har fordran förenad med panträtt i fastigheten eller tomträtten medger det.

Vid förrättning enligt första stycket behöver sakägarna ej höras.

35 §

Överlåtelse av ledning, för vilken ledningsrätt upplåtits, är giltig endast om överlåtelsen omfattar även ledningsrätten. Vad nu sagts gäller dock ej om ledningen överlåtits för att borttagas.

Överlåtes ledningsrätt utan att den därmed avsedda ledningen samtidigt överlåtes, är överlåtelsen giltig endast om ledningen ännu ej byggts eller om den borttagits.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1974.

Den som innehar fastighet under ständig besittningsrätt eller med fideikommissrätt skall vid tillämpningen av denna lag anses som fastighetens ägare.

Vad som enligt denna lag gäller för det fall att fastighet svarar för fordran skall tillämpas även när fastighet besväras av rätt till avkomst eller annan förmån.

Bestämmelserna i denna lag om byggnadsplan äger motsvarande tillämpning på avstyckningsplan.

Bestämmelserna i 13 § om tillämpning av 4 kap. 3 § expropriationslagen (1972: 719) gäller ej värdeökning som inträffat före utgången av av juni 1971.

2 Förslag till

Lag om ändring i jordabalken

Härigenom förordnas, att 2 kap. 1 § jordabalken¹ skall ha nedan angiva lydelse.

¹ Omtryckt 1971: 1209.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

2 kap.

1 §

Till fastighet hör byggnad, ledning, stängsel och annan anläggning som anbragts i eller ovan jord för stadigvarande bruk, på rot stående träd och andra växter, naturlig gödsel.

Till fastighet hör även sådan byggnad eller annan anläggning som är uppförd utanför fastigheten, om den är avsedd för stadigvarande bruk vid utövning av servitut till förmån för fastigheten och icke hör till den fastighet där den finns.

Till fastighet hör även sådan byggnad eller annan anläggning som är uppförd utanför fastigheten, om den är avsedd för stadigvarande bruk vid utövning av servitut till förmån för fastigheten och icke hör till den fastighet där den finns. *Detsamma gäller i fråga om ledning för vilken beviljats ledningsrätt, om vid förrättning enligt ledningsrättslagen () förordnats att rätten skall höra till fastigheten.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1974.

3 Förslag till**Lag om ändring i fastighetsbildningslagen (1970: 988)**

Härigenom förordnas i fråga om fastighetsbildningslagen (1970: 988)¹ dels att rubriken närmast före 7 kap. 1 § skall ha nedan angivna lydelse,

dels att 1 kap. 1 §, 5 kap. 7 §, 7 kap. 2 § och 14 kap. 1 § skall ha nedan angivna lydelse,

dels att i lagen skall införas en ny paragraf, 7 kap. 11 §, av nedan angivna lydelse.

*Nuvarande lydelse**Föreslagen lydelse*

1 kap.

1 §

Fastighetsbildning är en i enlighet med denna lag företagen åtgärd genom vilken fastighetsindelningen ändras eller servitut bildas, ändras eller upphäves.

Genom fastighetsbestämning enligt denna lag avgöres frågor om beskaffenheten av gällande fastighetsindelning samt frågor rörande beståndet eller omfånget av vissa servitut.

Genom fastighetsbestämning enligt denna lag avgöres frågor om beskaffenheten av gällande fastighetsindelning samt frågor rörande beståndet eller omfånget av *ledningsrätt eller vissa servitut.*

¹ Lagen omtryckt 1971: 1035.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

5 kap.

7 §

Fastighetsreglering får icke verkställas så, att mark tillsammans med byggnad som finns på marken överföres till annan fastighet eller samfällighet. Mark på vilken finns byggnad som tillhör innehavare av servitut eller nyttjanderätt får dock överföras, om byggnadens ägare tillförsäkras motsvarande rätt att efter regleringen behålla byggnaden på samma mark.

Under förutsättning att väsentlig olägenhet för sakägare ej uppkommer, får mark överföras utan hinder av bestämmelserna i första stycket, om byggnaden har endast obetydligt värde eller om överföringen i betydande mån underlättar möjligheterna att vinna ändamålsenlig fastighetsindelning. Vid sådan överföring övergår byggnaden i tillträdares ägo, även om den ej hörde till den fastighet från vilken överföringen sker.

Mark där det finns elektrisk starkströmsledning får överföras endast om ledningens ägare tillförsäkras rätt att efter regleringen behålla ledningen på samma mark.

Mark där det finns elektrisk starkströmsledning, för vilken koncession fordras, får överföras endast om ledningens ägare tillförsäkras rätt att efter regleringen behålla ledningen på samma mark.

7 kap.

Särskilda bestämmelser om servitut

Särskilda bestämmelser om servitut och ledningsrätt

2 §

Servitut avseende skogsfång får ej bildas genom fastighetsreglering.

Servitut avseende skogsfång *eller rätt att framdraga annan sådan ledning som avses i ledningsrättslagen () än avloppsledning för en fastighet* får ej bildas genom fastighetsreglering.

Servitut, som avser rätt att framdraga elektrisk starkströmsledning eller som kan upplåtas enligt vattenlagen eller efter prövning vid särskild förrättning enligt annan lag, får bildas genom fastighetsreglering endast om åtgärden sker i samband med en annan fastighetsbildningsåtgärd och är av betydelse för denna. I fråga om servitut som avses i 2—6 kap. vattenlagen fordras vidare att ägaren av den tjänande fastigheten ej motsätter sig servitutsbildningen.

Andra stycket gäller ej servitut som avser ledning för vatten till husbehovsförbrukning.

Servitut, som kan upplåtas enligt vattenlagen eller efter prövning vid särskild förrättning enligt annan lag och som ej omfattas av förbudet i första stycket, får bildas genom fastighetsreglering endast om åtgärden sker i samband med en annan fastighetsbildningsåtgärd och är av betydelse för denna. I fråga om servitut som avses i 2—6 kap. vattenlagen fordras vidare att ägaren av den tjänande fastigheten ej motsätter sig servitutsbildningen.

Första och andra styckena gäller ej servitut som avser ledning för vatten till husbehovsförbrukning.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

11 §

Uppkommer i samband med fastighetsreglering fråga om att bilda, ändra eller upphäva ledningsrätt, får fastighetsbildningsmyndigheten förordna att frågan skall prövas enligt ledningsrättslagen ().

14 kap.

1 §²

Uppkommer vid fastighetsbildning fråga om fastighetsindelningens beskaffenhet eller om beståndet eller omfånget av servitut som bildats på annat sätt än enligt 2—6 kap. vattenlagen eller motsvarande äldre lagstiftning, skall frågan prövas vid fastighetsbestämning, om det behövs för fastighetsbildningen.

På ansökan av sakägare får även i annat fall fastighetsbestämning ske för prövning av fråga om fastighetsindelningens beskaffenhet eller om beståndet eller omfånget av servitut som tillkommit vid avvittring eller enligt lagstiftningen om fastighetsbildning eller enskilda vägar eller enligt anläggningslagen eller motsvarande äldre bestämmelser, såvida icke frågans avgörande uppenbarligen är utan betydelse för sökanden. Samma rätt att påkalla fastighetsbestämning tillkommer byggnadsnämnden såvitt gäller område med stadsplan eller byggnadsplan eller område beträffande vilket fråga väckts om upprättande av sådan plan.

Uppkommer vid fastighetsbildning fråga om fastighetsindelningens beskaffenhet eller om beståndet eller omfånget av *ledningsrätt* eller av servitut, som bildats på annat sätt än enligt 2—6 kap. vattenlagen eller motsvarande äldre lagstiftning, skall frågan prövas vid fastighetsbestämning, om det behövs för fastighetsbildningen.

På ansökan av sakägare får även i annat fall fastighetsbestämning ske för prövning av fråga om fastighetsindelningens beskaffenhet eller om beståndet eller omfånget av *ledningsrätt* eller av servitut, som tillkommit vid avvittring eller enligt lagstiftningen om fastighetsbildning eller enskilda vägar eller enligt anläggningslagen eller motsvarande äldre bestämmelser, såvida icke frågans avgörande uppenbarligen är utan betydelse för sökanden. Samma rätt att påkalla fastighetsbestämning tillkommer byggnadsnämnden såvitt gäller område med stadsplan eller byggnadsplan eller område beträffande vilket fråga väckts om upprättande av sådan plan.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1974.

² Nuvarande lydelse enligt prop. 1973: 160.

4 Förslag till

Lag om ändring i lagen (1902: 71 s. 1), innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar

Härigenom förordnas, att 1 a §¹ lagen (1902: 71 s. 1), innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar skall upphöra att gälla vid utgången av juni 1974. Mål som är anhängigt hos domstol vid lagens ikraftträdande skall dock alltjämt handläggas och prövas enligt 1 a § i dess äldre lydelse.

¹ Senaste lydelse 1972: 721.

Utdrag av protokollet över justitieärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 12 oktober 1973.

Närvarande: Statsministern PALME, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, HOLMQVIST, ASPLING, LUNDKVIST, GEIJER, ODHNOFF, MOBERG, BENGTSSON, NORLING, LÖFBERG, LIDBOM, CARLSSON.

Statsrådet Lidbom anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter *fråga om ledningsrättslag m. m.* och anför.

1 Inledning

Utrymme för ledning upplåts vanligen på frivillig väg i form av servitut eller nyttjanderätt, varefter rätten som regel tryggas genom inskrivning. Kan frivillig överenskommelse inte träffas, finns vissa möjligheter att tvångsvis ta annans mark i anspråk, främst enligt bestämmelser i expropriationslagen (1972: 719) (ExL) men även enligt vattenlagen (1918: 523) (VL), byggnadslagen (1947: 385) (BL) och fastighetsbildningslagen (1970: 988) (FBL).

Med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 29 november 1968 tillkallades samma år sakkunniga för att utreda frågan om en samlad civilrättslig lagstiftning angående rätt att dra fram och behålla ledningar över fastigheter. I direktiven uttalades att de sakkunniga i första hand borde undersöka huruvida sakrättsligt skydd för ledningar kunde åstadkommas på annat sätt än genom inteckning. En sådan ledningsrätt borde ge ett effektivare sakrättsskydd än inteckning och kunna bildas genom ett snabbare och mindre kostnadskrävande förfarande än expropriation. Ett väsentligt krav måste vara att den åtgärd, till vilken de sakrättsliga verkningarna skulle knytas, omgavs med sådan publicitet att rättsföruster kunde undvikas. Olika lösningar kunde komma i fråga, t. ex. att med vägrätten som förebild anknyta de sakrättsliga verkningarna till koncessionsbeslut eller liknande jämte utstakning på marken. De sakkunniga borde eftersträva en samlad och såvitt möjligt enhetlig lagstiftning för samtliga ledningstyper. Om det skulle visa sig nödvändigt, kunde reglerna dock utformas olika för ledningar av olika beskaffenhet.

De sakkunniga, som antog benämningen utredningen om ledningsrätt¹, avlämnade år 1972 betänkandet (SOU 1972: 57) Ledningsrättslag.

¹ F.d. landshövdingen Bertil Fallenius, ordförande, byråchefen Bertil André, direktören Sture Annevall, ombudsmannen Erling Blommé, civilingenjören Hans

I betänkandet finns förslag till ledningsrättslag m. m. Lagförslagen torde få fogas till statsrådsprotokollet i detta ärende som *bilaga*.

Efter remiss har yttranden över betänkandet avgetts av Svea hovrätt, hovrätten över Skåne och Blekinge, centralnämnden för fastighetsdata (CFD), domstolsväsendets organisationsnämnd (DON), statens vägverk, sjöfartsverket, kammarkollegiet, bankinspektionen, lantbruksstyrelsen, statens naturvårdsverk, koncessionsnämnden för miljöskydd, kommerskollegium, statens planverk, lantmäteristyrelsen, statens vattenfallsverk, domänverket, skogsstyrelsen, Södertörns tingsrätt i egenskap av fastighetsdomstol, televerket, statens järnvägar (SJ), länsstyrelserna i Stockholm, Malmöhus, Göteborgs och Bohus och Västerbottens län, vattenlagsutredningen, bygglagsutredningen, elutredningen, Sveriges advokatsamfund, Svenska kommunförbundet, Sveriges industriförbund, Lantbrukarnas riksförbund (LRF), Sveriges lantmätareförening, Svenska kommunal-tekniska föreningen, Sveriges allmänna hypoteksbank, Sveriges jordbrukskasseförbund, Svenska bankföreningen, Svenska sparbanksföreningen, Svenska kraftverksföreningen, Svenska elverksföreningen, Svenska petroleuminstitutet, Svenska vatten- och avloppsverksföreningen, Sveriges Fastighetsägareförbund och Näringslivets byggnadsdelegation. Kommerskollegium, lantmäteristyrelsen och länsstyrelserna har överlämnat av dem inhämtade yttranden från olika myndigheter och organisationer, bl. a. från Skånes handelskammare, överlantmätare och kommuner. Vidare har exekutionsväsendets organisationsnämnd (EON) och Salén Interdevelop AB inkommit med yttranden.

2 Reformbehov

2.1 Huvuddragen av gällande bestämmelser om upplåtelse av utrymme för ledningsändamål

Rätt att ta annans mark i anspråk för att dra fram och bibehålla ledningar för transport och distribution av elektrisk kraft grundas i stor utsträckning på avtal med fastighetsägaren om nyttjanderätt eller servitut. Nyttjanderättsavtal används som regel vid upplåtelse av mark för telegraf-, telefon- och andra svagströmsledningar. Servitutsformen är vanligast i fråga om starkströmsledningar. Även för andra ledningstyper, t. ex. vatten- och avloppsledningar, kan mark tas i anspråk på grundval av frivillig upplåtelse av fastighetsägaren. Överenskommelser om nyttjanderätt och servitut har vissa sakrättsliga verkningar redan i och med upplåtelsen och kan ges ökat sakrättsligt skydd genom inskrivning enligt reglerna i 23 kap. jordabalken (JB). Även en inskriven rättighet kan emellertid vid exekutiv auktion få vika för rättighet med bättre rätt i fastigheten.

Boström och direktören Rolf Romson. I utredningsarbetet har som experter deltagit justitierådet Otto Petrén och överdirektören Helmer Wallner.

Kan överenskommelse om upplåtelse av utrymme för ledning inte träffas med fastighetsägaren, finns enligt gällande bestämmelser, främst i ExL, VL, BL och FBL, flera möjligheter att tvångsvis erhålla sådan rätt. Regleringen är komplicerad och svåröverskådlig. Här skall endast ges en kortfattad översikt över de tvångsåtgärder som kan användas i fråga om olika ledningstyper.

Huvudbestämmelserna om rätt att tvångsvis ta annans mark i anspråk för att dra fram och bibehålla elektriska ledningar finns i 2 kap. 2 och 3 §§ ExL. Enligt 2 § medges expropriation för anläggning som tillgodoser allmänt behov av samfärdsl, transport eller kommunikation. Begreppet anläggning för transportändamål har enligt motiven begränsats så att därunder ej faller sådana ledningar som står i ett intimt samband med produktionskällan och således i första hand tjänar andra syften än samfärdsl och transport. Ledningar som ingår i en anläggning av typisk kommunikationskaraktär omfattas däremot av bestämmelsen. Bestämmelsen tillgodoser samtliga behov som kan uppkomma av telegraf-, telefon- och andra svagströmsledningar i den mån dessa ingår i ett nät för den allmänna samfärdslens främjande. I fråga om starkströmsledningar medges expropriationsrätt enligt 3 § första stycket för ledning som tillgodoser ett allmänt behov. Enligt 3 § andra stycket får utrymme tas i anspråk även för att tillgodose ett enskilt behov om ledningen skall ingå i ett ledningsnät av betydelse för riket eller viss ort eller om in- trånget av ledningen är ringa i jämförelse med nyttan därav.

I fråga om expropriation av utrymme för vatten- och avloppsledning- ar finns ett stort antal bestämmelser. Huvudbestämmelsen finns i 2 kap. 3 § ExL som medger expropriationsrätt för sådana ledningar under samma förutsättningar som gäller för starkströmsledningar. Expropria- tion kan alltså alltid ske för att tillgodose ett allmänt behov och i vissa fall för att tillgodose ett enskilt behov. Enligt 2 kap. 14 § VL kan tvångsrätt erhållas för vattenledning när det gäller att leda bort ytvatten i syfte att tillgodogöra sig det. Möjlighet finns också enligt 2 kap. 45 § VL att förvärva tvångsservitut för ledning som dras från grundvatten- täkt. Vidare finns regler i 8 kap. 6—9 och 25 §§ VL om rätt att tvångs- vis ta annans mark i anspråk för avloppsledningar och ledningar för renande av avloppsvatten. Sistnämnda bestämmelser är dock inte till- lämpliga inom verksamhetsområdet för allmän va-anläggning. Inom område med fastställd generalplan eller stadsplan gäller som grund- läggande princip att allmänna vatten- och avloppsledningar i första hand skall förläggas till trafikleder, gator och andra allmänna platser. Till mark som i planen avsatts till sådant ändamål har kommun lös- ningsrätt enligt 18 § första stycket och 41 § första stycket BL. Har led- ningen förlagts till annan mark, är kommunen enligt 18 a och 41 a §§ BL berättigad att lösa servitut eller nyttjanderätt till det utrymme som erfordras.

Enligt 7 kap. FBL kan servitut bildas genom fastighetsreglering. Avser servitut starkströmsledning, får enligt 7 kap. 2 § andra stycket FBL servitut bildas genom fastighetsreglering endast om åtgärden sker i samband med annan fastighetsreglering och är av betydelse för denna. Det samma gäller beträffande servitut som kan upplåtas enligt 2 kap. VL. I fråga om sådant servitut krävs dessutom att ägaren av den tjänande fastigheten inte motsätter sig servitutsbildningen. Servitut som avser ledning för vatten till husbehovsförbrukning får emellertid bildas vid fastighetsbildningsförrättning oberoende av om åtgärden sker i samband med annan fastighetsbildning och oberoende av om ägaren till den tjänande fastigheten motsätter sig åtgärden.

Enligt 2 kap. 3 § första stycket ExL får expropriation ske för att tillgodose ett allmänt behov av ledning för olja, fjärrvärme, gas eller likartade nyttigheter. Expropriationsrätt kan också medges enligt 3 § andra stycket för enskilt behov av ledning för sådana nyttigheter om ledningen skall ingå i ett ledningsnät av betydelse för riket eller viss ort eller om intrånget av ledningen är ringa i jämförelse med nyttan därav. I fråga om ledningar för transport till en industri av andra råvaror och produkter, t. ex. vegetabilisk olja, kan expropriationsrätt medges enligt 4 §. Ledningar av detta slag syftar till att tillgodose viss näringsverksamhet och utrymme för dem kan beredas om det är av större betydelse för riket eller orten.

Rätt att tvångsvis ta utrymme i anspråk för ledningar som tillhör gemensamhetsanläggning kan erhållas med stöd av lagen (1966: 700) om vissa gemensamhetsanläggningar (LGA). LGA är dock inte tillämplig inom verksamhetsområdet för allmän va-anläggning. Enligt ett framlagt förslag (prop. 1973: 160) skall en ny lag om gemensamhetsanläggningar, anläggningslagen, träda i kraft den 1 januari 1974. LGA:s bestämmelser om tvångsrätt har utan några väsentliga sakliga ändringar tagits upp i förslaget.

De tvångsrätter som nu har behandlats intar en privilegierad ställning i sakrättsligt hänseende. De åtnjuter sakrättsligt skydd utan inskrivning och är orubbliga vid såväl frivillig som exekutiv försäljning av den besvärade fastigheten. Om fastighet exproprieras med äganderätt, består alla begränsade sakrätter som har kommit till på annat sätt än genom frivillig upplåtelse om ej annat förordnas i expropriationstillståndet.

2.2 Utredningen

Utredningen framhåller att behovet av särskilda regler om sakrättsligt skydd för rätten att dra fram och bibehålla olika slags ledningar över annans mark har framträtt mer och mer under årens lopp. Vare sig man använder inskrivning eller officialinstituten i ExL, VL eller BL medför nuvarande tillvägagångssätt vissa olägenheter och en hel del

besvär och kostnader för såväl enskilda som det allmänna. För ägare av stora ledningsnät innebär det ofta ett omfattande arbete och dryga kostnader att säkerställa rätten genom inskrivning. Ledningen kan sträcka sig över tusentals fastigheter, belägna i olika län. Avtal måste upprättas och inskrivas för varje fastighet utefter ledningen och handlingarna måste bevaras och hållas i ordning. Inskrivning av nyttjanderätt eller servitut innebär inte heller en helt betryggande säkerhet för rättighetens bestånd vid exekutiv försäljning. Detta förhållande kan få allvarliga konsekvenser för ledningsägaren och leda till att hela ledningssystemet rubbas. Vissa svårigheter och besvär kan uppkomma både för ledningsägare och fastighetsägare i samband med relaxation, nedsättning och dödning av inskrivningar. Från det allmännas synpunkt är det en olägenhet att fastighetsböckerna i alltför hög grad tyngs av inskrivningar för servitut. Vid genomförande av den reform som har beslutats i fråga om inskrivningsväsendet är det ett önskemål att inskrivningsregistret inte onödigtvis belastas med sådana inskrivningar.

De största svårigheterna för den som vill skaffa sig rätt att dra fram och bibehålla ledning torde enligt utredningen uppkomma i de fall då fastighetsägaren vägrar att upplåta sin mark. Om ett förfarande enligt VL eller BL inte är möjligt, återstår för ledningsägaren i stort sett endast att ansöka om expropriation. Expropriationsförfarandet är emellertid ofta alltför tidsödande och dyrbart i förhållande till expropriationsobjektet. Utredningen anser därför att det är i hög grad önskvärt att ledningsägaren skall kunna uppnå det avsedda syftet genom ett snabbare och enklare förfarande.

Mot denna bakgrund har utredningen funnit det angeläget att en lagstiftning kommer till stånd som i möjligaste mån undanröjer olägenheterna med de nuvarande tillvägagångssätten vid säkerställande av rätt att dra fram och bibehålla ledningar över annans mark. Någon samlad lagstiftning finns f. n. inte på detta område. Enligt utredningens uppfattning är det inte lämpligt att infoga regler om ledningsrätt i någon av de lagar som innehåller bestämmelser om sakrättsligt skydd för rättigheter av detta slag. Reglerna bör i stället tas upp i en fristående ledningsrättslag. Som allmänna riktlinjer för lagstiftningen bör gälla att denna så långt som möjligt säkerställer rätten att dra fram och bibehålla ledning över annans mark genom ett enkelt, snabbt och billigt förfarande som medför trygghet för ledningsägaren och innebär ett betryggande skydd för ägare av berörda fastigheter och innehavare av rättigheter i dessa.

2.3 Remissyttrandena

Remissinstanserna ansluter sig helt till utredningens uppfattning om behovet av lagstiftning på ifrågavarande område. Från flera håll fram-

hålls att förslaget synes vara väl ägnat att undanröja de olägenheter som nuvarande tillvägagångssätt innebär när rätt att dra fram och bibehålla ledning över annans mark skall upplåtas och säkerställas. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* anser att behovet av lagstiftning på detta rättsområde är synnerligen väl dokumenterat och hälsar med stor tillfredsställelse att en samlad och enhetlig lagstiftning för flertalet ledningstyper nu kan komma till stånd. Hovrätten understryker särskilt betydelsen av att tingsrätternas inskrivningsavdelningar kommer att befrias från arbetet med inskrivningsåtgärder i fråga om nyttjanderätt och servitut för ledningar av olika slag. Även *CFD* och *DON* framhåller att reformen kommer att innebära stora lättnader i arbetsbördan för inskrivningsmyndigheterna. *DON* påpekar att lättnader i arbetsbördan uppkommer inte endast genom att inskrivning ej längre fordras för sakrättsligt skydd utan även genom att behandlingen av sammanläggnings- och relaxationsärenden förenklas. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* uttalar att det nuvarande systemet med inskrivning för att skapa sakrättsligt skydd för ledningar är onödigt omständligt och därmed kostnadskrävande. Vid exekutiva auktioner har försäljning av fastigheter så gott som undantagslöst kunnat ske med bibehållande av inskrivningar för servitut. Dessa medför emellertid ett tidsödande förarbete med auktionen för såväl länsstyrelsen som sakägarna.

Remissinstanserna tillstyrker eller lämnar utan erinran att reglerna om ledningsrätt tas upp i en fristående lag.

3 Vägrrätten som förebild för lagstiftning

3.1 Huvuddragen av gällande bestämmelser om vägrätt

I utredningens direktiv har såsom förut nämnts ifrågasatts om vägrätten skall kunna tjäna som förebild för en lagstiftning om ledningsrätt.

I väglagen (1971: 948), som gäller för allmän väg, finns bestämmelser om väghållares möjligheter att tvångsvis förvärva rätt till vägmark, vägrätt. Staten är väghållare i den mån ej Kungl. Maj:t eller, efter Kungl. Maj:ts bemyndigande, vägverket har förordnat att kommun i stället för staten skall vara väghållare inom sitt område eller del därav.

När en ny väg skall byggas, görs en förberedande utredning för att klarlägga vägens betydelse och angelägenhetsgrad. Vägföretaget förs sedan upp i en s. k. flerårsplan. Sådana planer upprättas länsvis i mån av behov för byggande av riksvägar, länsvägar och ödebygdevägar. Flerårsplanen skall möjliggöra en sådan fördelning av vägbyggnadsanslagen att vägbehoven i olika landsdelar tillgodoses likformigt och rättvist. Dessutom skall genom planen säkerställas att landets vägnät

utformas rationellt och att byggnadsarbetena bedrivs på ett jämnt och ekonomiskt sätt. När ett vägföretag har tagits upp i en flerårsplan, är i princip avgjort både att företaget skall utföras och när så skall ske. Detaljutformningen av företaget regleras sedan i en arbetsplan, som kan uppdelas i förberedande och kompletterande arbetsplan. Vägförvaltningen i länet eller vägverkets centralförvaltning utför projekteringsarbetet. I den förberedande arbetsplanen skall anges vilken mark som behöver tas i anspråk. De uppgifter som är nödvändiga för företagets genomförande skall också redovisas i huvuddrag. Den förberedande arbetsplanen skall snarast möjligt fullständigast genom en kompletterande arbetsplan. Vid utarbetande av arbetsplan skall samråd i fråga om vägens sträckning och vägföretagets utformning i övrigt ske med berörda fastighetsägare och myndigheter samt andra intressenter. Arbetsplan skall som regel utställas för granskning för att göra det möjligt för fastighetsägare och andra sakägare att bevaka sin rätt. Länsstyrelsen har hand om utställelsen och skall sedan förfarandet avslutats överlämna planen med eget utlåtande till vägverket för fastställelse. Har vägverket och länsstyrelsen olika uppfattning, skall frågan om fastställelse av planen hänskjutas till Kungl. Maj:ts prövning. I de fall då utställelse av arbetsplan kan underlätas behöver fastställelse inte ske.

Vägrätt kan enligt 31 § väglagen uppkomma på två olika sätt. I normalfallet kommer vägrätt till stånd genom att väghållaren tar mark i anspråk med stöd av upprättad och, i de fall så behövs, fastställd arbetsplan. Marken anses tagen i anspråk när vägens sträckning över fastigheten är tydligt utmärkt och vägarbetet enligt planen har påbörjats på fastigheten. Det andra fallet, som i detta sammanhang är av mindre intresse, gäller den situationen att väghållaren övertar mark med stöd av beslut om enskild vägs förändring till allmän väg.

Vägrätt har liksom andra tvångsrätter en privilegierad ställning i sakrättsligt hänseende. Den åtnjuter sakrättsligt skydd utan inskrivning och är orubblig vid såväl frivillig som exekutiv försäljning av den besvärade fastigheten.

Väghållarens befogenheter i fråga om den mark som han innehar med vägrätt är bestämda med hänsyn till syftet med upplåtelsen. Enligt 30 § väglagen får väghållaren nyttja den mark som behövs för vägen. I den mån inskränkning inte har gjorts i arbetsplan eller i beslut om förändring av enskild väg till allmän, får han i fastighetsägarens ställe bestämma över markens användning under den tid vägrätten består samt tillgodogöra sig alster och andra tillgångar som kan utvinnas ur marken. Väghållare behöver inte, som vid äganderättsförvärv, låta avstycka vägmarken och lagfara fånget. Vägrättsinstitutet skapar därigenom möjlighet att undvika en mindre tillfredsställande fastighetsbildning med ett flertal små vägfastigheter som, om vägen dras in, inte längre är lämpade att bestå som självständiga fastigheter.

Fastighetsägare och innehavare av sådan nyttjanderätt eller annan särskild rätt till fastigheten, som upplåtits innan marken tagits i anspråk, är enligt 55 § väglagen berättigade att av väghållaren få inträngsersättning och ersättning för annan skada till följd av vägens byggande och begagnande. När ersättning skall bestämmas gäller 4 kap. ExL i tillämpliga delar. Kan överenskommelse om ersättning inte träffas, skall den som gör anspråk på ersättning väcka talan vid fastighetsdomstol.

Vägrätt upphör enligt 32 § väglagen när vägen dras in. I princip återgår då marken till fastighetsägaren och denne behöver inte utge någon ersättning härför. Väghållaren får föra bort vad som har anbringats inom vägområdet för vägändamål, om länsstyrelsen inte bestämmer annat.

3.2 Utredningen

Utredningen anser att det i och för sig är tänkbart att använda samma tillvägagångssätt som enligt väglagen för att sakrättsligt trygga rätten att dra fram och bibehålla vissa ledningar över annans mark.

En plan över ledningens sträckning kunde utarbetas, utställas och fastställas, varefter marken kunde tas i anspråk med sakrättslig verkan. Enligt utredningen kan emellertid ett sådant system anses lämpligt endast i fråga om större ledningar, dvs. starkströmsledningar för 220 kV eller däröver, stora vatten- och avloppsledningar som sträcker sig genom större områden och stora pipelines för olje- eller gastransporter. Från praktiska synpunkter skulle ett vägrättsförfarande däremot inte vara lämpligt för kortare eller lättare ledningar som detaljdistributionsledningar för elkraft, teleledningar eller servisledningar för vatten och avlopp. I fråga om sådana ledningar blir det enligt utredningen alltför omständligt att göra upp detaljerade och sedan i stort sett orubbliga arbetsplaner och i flertalet fall utställa dessa för granskning. Förfarandet skulle bli stelt och förhållandevis tungrovt för såväl ledningsägare som fastighetsägare.

En lösning efter förebild av väglagens regler om upprättande, utställelse och fastställelse av arbetsplan är enligt utredningen tänkbar om statens vattenfallsverk eller kommunal myndighet är ledningsägare. Om ledningsägaren är ett enskilt företag, blir lösningen däremot mera tveksam. Det kan då ifrågasättas om arbetsplanen efter utställelse av länsstyrelsen kan fastställas av vattenfallsverket eller någon annan myndighet och länsstyrelsen i samråd. Utredningen anser att det i dessa fall utan tvivel kommer att uppstå mer eller mindre svårlösta komplikationer.

Utredningen framhåller att koncession fordras för vissa av de ledningar som möjligen skulle kunna inrymmas under samma system som gäller för allmänna vägar. Så är fallet med elledningar och, om ett

förslag av utredningen om oljeledningar (SOU 1972: 58) genomförs, även med större olje- och gasledningar. Om ett koncessionsförfarande inleds och genomförs i anslutning till en arbetsplan, som sedan skall utställas och fastställas, blir tillvägagångssättet enligt utredningen både omständligt och tidsödande. Anknys i stället den sakrättsliga verkan till koncessionsbeslutet, behöver planen inte utställas och fastställas. I så fall måste emellertid frågan om ledningens sträckning i detalj avgöras av Kungl. Maj:t eller central myndighet. Utredningen anser att det torde medföra olägenheter för såväl ledningsägare som fastighetsägare att föra sin talan i sådan ordning och att det är mindre lämpligt att detaljspörsmål som kräver närmare kännedom om lokala förhållanden avgörs centralt.

Utredningen understryker vikten av att få till stånd ett enhetligt regelsystem på detta rättsområde. Om man kan reglera rätten att dra fram och bibehålla olika slags ledningar efter samma regelsystem, vinner man enligt utredningen bl. a. den fördelen att gränsdragningsproblemen bortfaller.

Mot denna bakgrund har utredningen funnit att lagstiftningen inte bör utformas efter de linjer som enligt väglagen gäller för konstituerande av vägrätt.

3.3 Remissyttrandena

Samtliga remissinstanser utom *Södertörns tingsrätt* delar utredningens uppfattning att ett förfarande enligt väglagen inte bör tillämpas i fråga om rätten att dra fram och bibehålla ledning över annans mark.

Om antalet sakägare blir förhållandevis stort, uppstår enligt tingsrätten handläggningssmässiga olägenheter genom ett förrättningsförfarande, t. ex. i fråga om kallelser och delgivningar, och det blir också svårt att föra meningsfulla förhandlingar och att samordna olika mot varandra stridande intressen. Förfarandet leder i dessa fall till tidsutdräkt och påfrestningar av olika slag för sakägarna. Tingsrätten anser att en lösning enligt reglerna i väglagen har betydande fördelar i fråga om större ledningsföretag. Vägrättsmodellen fyller i dessa fall de krav på ett snabbt och billigt förfarande som har uppställts i utredningens direktiv. Om koncession fordras för ledning, bör det enligt tingsrättens mening inte råda någon tvekan om att de sakrättsliga verkningarna skall anknytas till koncessionsbeslutet. De olägenheter som utredningen anser att en sådan ordning leder till, kan enligt tingsrättens mening elimineras eller i vart fall reduceras avsevärt genom att ärendena remissbehandlas. Dessa olägenheter vidlåder för övrigt även det förslag som utredningen har lagt fram. Tingsrätten delar inte heller utredningens uppfattning att det kan uppstå komplikationer när det gäller att bestämma vilken myndighet som skall fatta det för uppkomsten av ledningsrätt

konstitutiva beslutet. Uppgiften kan givetvis anförtros åt den centrala myndighet till vars verksamhetsområde de med ledningen förbundna intressena närmast har anknytning. I fråga om mindre ledningsföretag anser tingsrätten i likhet med utredningen att ett förfarande enligt bestämmelserna i väglagen ibland skulle bli stelt och tungrott och att det därför inte bör väljas för sådana företag. Det kan emellertid inte anses vara så betydelsefullt att ha en enhetlig lagstiftning för alla slags ledningar att man bör bortse från de sakskäl som talar för olika lösningar. Tingsrätten framhåller att det är helt främmande för nutida lagstiftningsmetodik att av principiella skäl avstå från en lösning som från praktiska synpunkter framstår som den klart fördelaktigaste. Om man väljer olika lösningar för stora och små ledningsföretag, är det inte nödvändigt att dra upp någon skarp gräns i fråga om tillämpningsområdet. Ledningsägarna bör kunna ges en viss frihet att bestämma vilket förfarande som skall tillämpas. I fråga om ledningar som fordrar koncession anser tingsrätten dock att vägrättsförfarandet bör göras exklusivt tillämpligt.

4 Ledningsrättens huvudsakliga innehåll

4.1 Utredningen

4.1.1 Ledningsrättens sakrättsliga karaktär m. m.

Den rätt som skall tillskapas genom den nya lagstiftningen bör enligt utredningens mening benämnas ledningsrätt och innefatta en efter officialprövning tillkommen rätt av sakrättslig karaktär att dra fram och bibehålla ledning. Rätten bör i princip tillkomma den som vid varje tillfälle är ledningens ägare och skall inte behöva anknytas till en härskande fastighet på sätt som f. n. förutsätts vid ledningsservitut. Den bör inte heller vara begränsad i fråga om tiden och skiljer sig därmed från nyttjanderätt. Eftersom en ledning mera sällan är av betydelse för de fastigheter som den sträcker sig över utan gagnar endast ledningsägaren, skiljer sig ledningsrätten från de begränsade rättigheter till annans mark som kan tillskapas med stöd av FBL eller förslaget till anläggningslag. Emellertid kan vid fastighetsbildningsförrättning bildas servitut som är till gagn endast för en fastighet. Sådana servitut får i viss mån samma karaktär som ledningsrätt. Bestämmelserna i ledningsrättslagen bör därför så nära som möjligt ansluta till det regelsystem som används när rättigheter tillskapas enligt FBL. Den nya lagstiftningen kommer därmed att följa det moderna regelsystem som nu gäller på jordrättens område.

Utredningen anser att det ligger i sakens natur att ledningsrätt och den ledning för vilken rätten har upplåtits inte bör kunna skiljas åt. Om ledningen säljs, skall ledningsrätten följa ledningen. I vissa situationer

bör ledningsrätt dock kunna överlåtas separat. Om den som har erhållit ledningsrätt inte anser sig kunna fullfölja projektet, bör det enligt utredningen inte finnas något hinder mot att rätten överlåtes innan ledningen har byggts. Tar ledningsägaren bort ledningen, kan han med stöd av ledningsrätten dra fram en ny ledning av samma slag eller överlåta rätten till någon som vill bygga en sådan ledning.

Under utredningsarbetet har, anför utredningen, framställts starka önskemål om att de ledningar, för vilka utrymme kan upplåtas enligt den nya lagstiftningen, skall kunna tjäna som kreditunderlag vid belåning av den anläggning som ledningen tillhör. Enligt gällande rätt kan ledning som vilar på servitutsupplåtelse under vissa förhållanden utgöra kreditunderlag för lån. Om en liknande möjlighet inte öppnas i ledningsrättslagen, har från en del håll framhållits att ledningsägarna troligen inte kommer att begagna sig av den nya lagstiftningen utan hålla fast vid det nuvarande systemet med inskrivning. Utredningen anser att denna fråga inte bör lösas efter förebild av den form för kreditgivning som finns enligt lagen (1966: 454) om företagsinteckning och inte heller genom att man i 2 kap. 1 § JB inför en bestämmelse av liknande innehåll som den som gäller för ledningar som vilar på servitut. I stället bör i samband med upplåtelsen öppnas möjlighet att genom uttryckligt förordnande knyta ledningsrätten till fastighet som ägs av den för vilken rätten har upplåtits. En sådan bindning till viss fastighet bör kunna ske även vid ett senare tillfälle än själva upplåtelsen.

Som förut nämnts anser utredningen att ledningsrätt inte bör bildas efter förebild av väglagens regler om vägrätt. Utredningen förordar i stället att man bör tillämpa ett förrättningsförfarande som motsvarar det som används när rättigheter bildas enligt FBL och lagstiftningen om gemensamhetsanläggningar. Utredningen framhåller emellertid att det är av största vikt att man även vid tillskapande av ledningsrätt bygger på frivilliga uppgörelser och så långt det är möjligt tar till vara de fördelar som ligger i att överenskommelse kan träffas mellan sakägarna om ledningsrätt och i ersättningsfrågor. I så fall underlättas, påskyndas och förbilligas förfarandet. Frivilliga uppgörelser har enligt utredningen också betydelse från psykologisk synpunkt och de kommer i hög grad att underlättas om förhandlingar kan drivas vid förrättningar under fria och enkla former.

De ledningar som bör omfattas av ledningsrätt representerar enligt utredningen som regel ett stort såväl allmänt som enskilt intresse och är ofta mycket kostnadskrävande att dra fram. Det kan få mycket allvarliga konsekvenser om rätten av någon anledning upphör. Enligt utredningen kan det därför inte råda någon tvekan om att ledningsrätten bör få samma privilegierade ställning i förmånsrätts hänseende som de rättigheter som bildas med stöd av t. ex. ExL, FBL och VL. Ledningsrätt bör sålunda gå före inskrivna rättigheter, dvs. utrymme för ledning

får tas i anspråk utan hinder av den rätt till fastigheten som kan tillkomma annan.

Med hänsyn till samhällsplaneringens behov och den omständigheten att ledningsrätt i vissa fall kan påverka kreditvärdet av de fastigheter som den berör är det enligt utredningen av stor vikt att beslutet om upplåtelsen får tillräcklig och lättillgänglig publicitet. Det är naturligt, inför utredningen, att detta sker genom anteckning i fastighetsregistret. I registret bör också antecknas om ledningsrätten förfaller eller av annan anledning upphör att gälla eller om den överlåtes.

4.1.2 *Ledningsägarens rättigheter*

Utredningen anser att det måste finnas möjlighet att vid behov låta ledningsrätt omfatta även andra befogenheter än att nyttja visst utrymme inom fastighet. Erfarenheterna visar att ledningsägare måste ha vissa speciella befogenheter för att kunna anlägga och begagna ledningen. De skriftliga avtal som nu upprättas vid upplåtelse av mark för starkströmsledning avfattas så gott som alltid enligt standardformulär. I dessa kontrakt brukar ledningsägaren tillförsäkras rätt att beträda marken för tillsyn och reparation av ledningen, att ta bort träd och buskar som är till hinder för denna och att i viss utsträckning ta sten från fastigheten. En vanlig klausul är att fastighetsägaren går med på att inte uppföra byggnad eller anordna upplag inom visst avstånd från ledningen. Det förekommer också att fastighetsägare åtar sig att forsla bort virke från ledningsgatan och förbinder sig att inte utan anmälan till ledningsägaren fälla träd eller spränga sten i ledningens närhet. Nu nämnda och liknande befogenheter måste enligt utredningen kunna infogas som moment i ledningsrätten, om denna på ett tillfredsställande sätt skall kunna ersätta den gällande ordningen. Utredningen förordar att ledningsägaren och fastighetsägaren eller i sista hand förrättningsmannen i varje särskilt fall får bestämma de befogenheter och villkor av denna art som är påkallade.

4.1.3 *Ledningsrättens objekt*

Strävandena att i möjligaste mån anknyta till FBL:s systematik medför enligt utredningen att lagens tillämpningsområde bör begränsas till vad som enligt gällande rätt utgör fastighet. Med fastighet avses självfallet inte bara markytan. Utrymme kan upplåtas såväl i luften ovanför en fastighet som under dess markyta. Vidare kan utrymme tas i anspråk i eller på sådan byggnad eller anläggning som utgör tillbehör till fastighet.

Utredningen framhåller att det utan tvivel finns behov av att dra fram ledningar även på områden som ligger utanför fastighetsindelningen. Inom allmänt vattenområde i havet har staten eller den som erhållit Kungl. Maj:ts tillstånd rätt att utforska botten och utvinna

dess naturtillgångar enligt lagen (1966: 314) om kontinentalsockeln. De befogenheter som staten har inom sådant vattenområde måste enligt utredningen självfallet anses inbegripa rätt att dra fram eller låta annan dra fram ledningar för företag enligt kontinentalsockellagen. Någon särskild lagregel härom behövs därför inte. I fråga om ledningar som inte har samband med sådana företag och ledningar inom allmänt vattenområde i de stora sjöarna torde det enligt utredningen inte vara möjligt att reglera frågan om ledningsrätt genom lagstiftning så länge frågan om äganderätten till ifrågavarande sjö- och havsbotten står öppen och bestämmelser saknas om fastighetsbildning och fastighetsregistrering. Utredningen behandlar också område som redovisas i bihang C till stadsregistret, dvs. vägar, gator, torg och andra allmänna platser samt sådana vattenområden som ej veterligen hör till en eller flera fastigheter enskilt. Sådan mark är i betydande utsträckning berörd av olika slags ledningar. Enligt utredningen kan det därför synas otillfredsställande att undanta den från lagens tillämpningsområde. Utredningen tar emellertid inte ställning till denna fråga eftersom det i förarbetena till FBL och JB har förutsatts att mark av detta slag kommer att redovisas som ingående i fastighetsindelningen.

4.1.4 *Ledningar för vilka ledningsrätt kan upplåtas*

Utredningen framhåller att ledningsrätt nära ansluter till den rätt som kan erhållas genom expropriation. Om ledningsrätt upplåtes under i stort sett samma förutsättningar som gäller för expropriation i allmänhet, kan det knappast anses innebära någon ytterligare olägenhet för fastighetsägare och övriga sakägare. Ledningsägaren hade ju haft möjlighet att nå samma resultat om han begärt expropriation. Utredningen förordar att lagstiftningen om ledningsrätt anknyts till allmänna expropriationsrättsliga regler så långt det finnes lämpligt. För en sådan anknytning talar enligt utredningen även den omständigheten att två lagar på närliggande rättsområden inte bör lösa samma problem på alltför olika sätt.

Den förordade anknytningen medför enligt utredningen att expropriationsändamålen i stort sett bör vara vägledande när det gäller att bestämma om en ledning är av sådan betydelse att ledningsrätt skall få upplåtas. Vid sina överväganden av dessa frågor har utredningen utgått från expropriationsutredningens förslag (SOU 1969: 50) om ändamålsbestämningen vid expropriation. Av flera skäl, som bl. a. hänger samman med frågan om ledningsrättens förhållande till vissa servitut och önskemålet om en med hänsyn till funktionen enkel och tydlig gränsdragning, har det enligt utredningen inte varit möjligt att helt ansluta till förslaget. Utredningen har i stället funnit att lagen lämpligen bör gälla för vissa uppräknade ledningstyper, som karaktäriseras såväl av sin yttre beskaffenhet som av det tekniska ändamål de tjänar, och att indela dessa ledningstyper i fyra grupper.

Den första gruppen bör enligt utredningen utgöras av allmänna teleledningar, dvs. televerkets jordkablar och luftledningar för telefon, telegraf, radio och telex. Utredningen anser att det uppenbarligen är lämpligt och ändamålsenligt att ledningsrätt kan upplåtas för dessa ledningar i samma utsträckning som vid expropriation. Förutom televerkets ledningar finns en del andra svagströmsledningar. Dessa ledningar tillhör som regel statens järnvägar eller krigsmakten och ingår i anläggningar för signalering, fjärrmanövrering eller liknande ändamål. Enligt utredningen torde sådana ledningar i allmänhet dras fram över mark som ledningsägaren förfogar över. Något mera påtagligt behov av ledningsrätt kan därför knappast anses föreligga.

Utredningen föreslår att den andra gruppen skall omfatta elektriska starkströmsledningar som fordrar koncession. Denna grupp blir enligt utredningen helt dominerande. I den ingår ledningar av mycket varierande storlek, alltifrån de landsomfattande stamlinjerna med spänning på 400 kV eller mera till enkla lågspänningsledningar mellan en s. k. nätstation och den enskilde förbrukarens installation. Bestäms gruppens omfattning på sätt utredningen har föreslagit, blir gränsdragningen enkel och otvetydig. Från lagens tillämpningsområde kommer då att undantas de ledningar som enligt 2 kap. 1 § kungörelsen (1957: 601) om elektriska starkströmsledningar inte fordrar koncession, dvs. huvudsakligen ledningar inom byggnad, gårdstomt, jordbruksfastighet och industrianläggning. Det innebär enligt utredningen att ledningsrätt i stort sett kommer att kunna upplåtas för samma slags elledningar som de för vilka expropriation kan medges.

Utredningen anser att ledningsrätt också bör kunna erhållas för vatten- och avloppsledningar. Sådana ledningar ingår i den tredje gruppen. I första hand bör lagen vara tillämplig på ledningar som tillhör allmän va-anläggning, dvs. i stort sett hela det huvudmannen tillhöriga ledningsnätet fram till en s. k. förbindelsepunkt. Denna punkt är i allmänhet belägen i eller intill en ansluten fastighets gräns. Enligt utredningen finns det däremot knappast någon anledning att medge ledningsrätt för ledningar som ingår i en va-anläggning som inte är allmän. Utrymme kan i dessa fall upplåtas med stöd av lagstiftningen om gemensamhetsanläggningar. Utredningen anser att den tredje gruppen bör omfatta också ledningar som inte ingår i en allmän va-anläggning men som förser samhälle eller industrianläggning med vatten eller avlopp. Det är här fråga om sådana ofta mycket stora separata ledningar som från en vattentäkt leder vatten till ett samhälle eller en industrianläggning eller som leder bort spillvatten till ett reningsverk eller en recipient.

Den fjärde gruppen bör enligt utredningen omfatta rörledningar för transport av annat än vatten och avfall, s. k. pipelines. Dessa ledningar används för transport av olja, gas, fjärrvärme och andra råvaror eller produkter. I motsats till vad som gäller i fråga om ledningarna i

de tre föregående grupperna anser utredningen att kravet på allmänintresse inte utan vidare framgår av den funktion som pipelines har. För att ledningsrätt skall medges bör därför enligt utredningen krävas att ledningen antingen skall drivas med stöd av koncession eller att den tillgodoser ett allmänt behov eller gagnar en anläggning för näringsverksamhet som är av betydelse för riket eller viss ort. Även om dessa krav inte uppfylls, bör ledningsrätt kunna erhållas om det intrång som ledningen totalt sett medför är ringa i förhållande till nyttan. Sistnämnda regel, som innebär en avvikelse från vad som gäller vid expropriation för t. ex. en ledning för transport av produkter inom den kemiska industrin, har enligt utredningen förordats av rent praktiska skäl. Utredningen anser nämligen att det uppenbarligen är orationellt och otillfredsställande om en anläggning får ledningsrätt för en vatten- eller oljeledning med stöd av bestämmelsen att intrånget är ringa i jämförelse med nyttan men samtidigt vägras ledningsrätt för en ledning för t. ex. kemiska produkter som anläggningen är i största behov av. Denna utvidgning kan enligt utredningen ge upphov till gränsdragningsfrågor som i sista hand måste avgöras efter en diskretionär prövning.

Utredningen behandlar också mera allmänt en del andra gränsdragningsfrågor. Det finns enligt utredningen inte någon anledning att från lagens tillämpningsområde utesluta ledningar för farled, hamn eller flottled och inte heller ledningar för vilka utrymme kan tas i anspråk på annans mark för tillgodogörande av vattenkraft eller för gruvsdrift enligt bestämmelser i annan lag. Någon bestämmelse, som motsvarar den som gäller vid expropriation för näringsverksamhet eller anläggning som är av betydelse för viss befolkningsgrupp, behövs inte enligt utredningen. Ledningsrätt bör inte heller medges för linbanor. Enligt utredningen finns f. n. sådana banor av betydelse endast i ringa omfattning och det är knappast troligt att nya anläggningar kommer att aktualiseras. Utredningen uttalar också att lagen inte kan tillämpas i fråga om tunnlar, eftersom tunnel — liksom rännsten, dike, kanal och timmerränna — faller utanför begreppet ledning.

4.2 Remissyttrandena

4.2.1. Ledningsrättens sakrättsliga karaktär m. m.

Så gott som samtliga remissinstanser anser att utredningen på ett ändamålsenligt sätt har lyckats lösa de problem som nu finns när det gäller att skapa sakrättsligt skydd för rätten att dra fram och bibehålla ledning över annans mark. Utredningens förslag att ett nytt rättsinstitut, ledningsrätt, skall införas godtas eller lämnas utan erinran av samtliga remissinstanser. *Lantmäteristyrelsen* framhåller att ledningsrätt inte lämpligen bör hänföras till någon av de sakrätter som redan

finns. Om ledningsrätt hänförs till servitut, uppkommer enligt styrelsens mening stor risk för avvikelse från det numera klart avgränsade servitutsbegreppet.

Den lösning som utredningen har anvisat för att ledning skall kunna utgöra kreditunderlag vid belåning av anläggning som ledningen tillhör godtas eller lämnas utan erinran av remissinstanserna. *Svea hovrätt* och *Södertörns tingsrätt* anser i likhet med utredningen att förordnande om ledningsrätts anknytning till viss fastighet bör kunna meddelas endast i fråga om fastighet som ägs av den för vilken rätten har upplåtits. Enligt deras mening bör detta villkor komma till uttryck i lagtexten. *Kommerskollegium* uttalar att utredningens lösning innebär en återgång till de förhållanden och därmed förknippade nackdelar som rådde under den tid då 1920 års lag om registrering av elektriska anläggningar samt om rätt till elektrisk kraft m. m. gällde. Enligt kollegiet är emellertid detta system redan nu återinfört genom att de allmänna reglerna om servitut tillämpas på elektriska starkströmsanläggningar och man kan därför inte vederlägga riktigheten av de skäl som utredningen har anfört till stöd för sin lösning. Några remissinstanser, bl. a. *länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län*, uttalar att det i många fall torde finnas starka skäl för att ledningsrätt anknyts till viss fastighet. Om det i framtiden visar sig att en sådan ordning blir den vanliga, bör man överväga att ändra lagen så att ledningsrätt i första hand kommer att knytas till viss fastighet och inte till viss person. *Överlantmäta- ren i Örebro län* framhåller att utredningens förslag om ledningsrätts subjekt kan medföra vissa svårigheter vid tillämpningen, bl. a. när det gäller ajourhållning av fastighetsregistret. Enligt hans mening bör därför övervägas om det inte innebär en lämpligare lösning att anknyta rättigheten till viss fastighet i stället för till ledningsägaren. *Svenska petroleuminstitutet* anser att förordnande om anknytning bör kunna meddelas såväl om fastigheten innehas med äganderätt som om den innehas med tomträtt.

Remissinstanserna ansluter sig helt till utredningens förslag att ledningsrätt bör ha samma privilegierade ställning i förmånsrätts hänseende som andra tvångsrätter och att ledningsrätten bör ges publicitet genom anteckning i fastighetsregistret. *Södertörns tingsrätt* förordar att frågan om ledningsrätts privilegierade ställning regleras i överensstämmelse med vad som har skett i ExL och förslaget till anläggningslag.

4.2.2. Ledningsägarers rättigheter

Utredningens förslag att ledningsrätt vid behov skall kunna omfatta även andra befogenheter än att utnyttja visst utrymme inom fastighet godtas eller lämnas utan erinran av remissinstanserna. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* anser dock att utredningen i viss mån har uttryckt

sig oklart när den ger exempel på de befogenheter som skall kunna infogas som moment i ledningsrätten. Enligt hovrätten synes utredningen inte ha åsyftat att göra någon ändring i förhållande till servitut. Bland exemplen nämner utredningen emellertid det fallet att fastighetsägaren åtar sig att forsla bort virke som ledningsägaren har avverkat. Hovrätten ifrågasätter om det kan vara utredningens mening att ledningsrätt skall inrymma moment som motsvarar vad som brukar kallas facere- eller prestationsservitut. Sådana servitut godtas inte i JB. Enligt hovrätten kunde det måhända vara fördelaktigt att ge ledningsrätten ett sådant innehåll. I så fall skulle dock åtskilliga problem uppkomma, särskilt i samband med fastighetsbildning.

4.2.3. Ledningsrättens objekt

Samtliga remissinstanser delar utredningens uppfattning att fastighetsbegreppet bör ha samma innebörd i ledningsrättslagen som i FBL. Lantmäteristyrelsen framhåller att det onekligen kan finnas behov att dra fram ledningar på områden som redovisas i bihang C till stadsregistret. Enligt styrelsen har det förutsatts att sådan mark kommer att redovisas som ingående i fastighetsindelningen. Överföringsarbetet är dock arbets- och tidskrävande och torde inte kunna slutföras inom den närmaste tiden. Styrelsen avser att i annat sammanhang föreslå en sådan ändring i kungörelsen (1968: 379) om uppläggande av nytt fastighetsregister, m. m. att det blir klarlagt att område som ingår i bihang C skall kunna anses som fastighet och avvecklas genom fastighetsbildning. Genomförs ändringen torde det finnas möjlighet att upplåta ledningsrätt i sådant område. Enligt styrelsen är det angeläget att upplåtelse av ledningsrätt, t. ex. för teleledningar och ledningar som ägs av enskilda eldistributörer, inte hindras i dessa områden på grund av den föreslagna anknytningen till fastighetsbegreppet.

Hovrätten över Skåne och Blekinge påpekar att samfällighet i viss utsträckning jämföras med fastighet vid fastighetsreglering. Enligt 5 kap. 1 § FBL behandlas samfällighet som en självständig enhet. De nya registreringsbestämmelserna understryker samfälligheternas självständiga karaktär. Hovrätten anser därför att det borde vara möjligt att upplåta ledningsrätt direkt i en samfällighet och inte använda konstruktionen att rättigheten upplåts i de delägande fastigheterna. Särskilt med hänsyn till ledningsrättens ställning i förmånsrättshänseende och dess anknytning till den berörda marken borde det vara möjligt att jämställa samfällighet och fastighet.

4.2.4. Ledningar för vilka ledningsrätt kan upplåtas

Remissinstanserna har godtagit eller lämnat utan erinran de allmänna riktlinjer som enligt utredningen bör tillämpas när det gäller att av-

göra om en ledning är av sådan beskaffenhet eller tjänar ett sådant ändamål att den bör hänföras till ledningsrättslagens tillämpningsområde. Förslaget om att dela upp de olika ledningstyperna på fyra grupper har också godtagits. Flera remissinstanser har emellertid en annan uppfattning än utredningen när det gäller att bestämma dessa grupper omfattning.

Televerket behandlar i sitt remissvar frågan om ledningsrätt för s. k. abonnentledning. Om ny stolplinje behövs för sådan ledning, skall abonnenten enligt 8 § 2 mom. telefonreglementet (1963: 18) utverka tillåtelse för televerket att ta i anspråk mark för stolpar, strävor, stag och andra anordningar. Tillståndet får inte medföra kostnad för televerket. Det finns inte någon möjlighet att få expropriationsrätt för abonnentledning. Enligt televerkets mening torde därför inte heller ledningsrätt kunna medges för sådan ledning. Televerket framhåller vidare att i dess ledningsnät ingår på vissa linjer s. k. koaxialkablar. Sådana kablar överför även starkström för drift av vissa förstärkarstationer intill kabellinjen. Eftersom koncession inte fordras för starkströmsledning som ingår i telekommunikationssystem, kan koaxialkablarna inte hänföras till den andra gruppen i utredningens förslag. Enligt televerket bör emellertid dessa kablar innefattas i begreppet allmänna teleledningar och kommer därmed att ingå i den första gruppen. *Statens järnvägar* framhåller att dess elledningsnät i huvudsak är beläget på egen mark. En del viktiga telekablar, som innehåller ledningar för telefoni, dataöverföring, fjärrmanövrering m. m., har dock dragits fram över annans mark. Kablarna ägs i vissa fall av televerket och statens järnvägar gemensamt men tillhör i övrigt statens järnvägar. Statens järnvägar anser att lagtexten bör ändras så att dessa ledningar jämföras med allmän teleledning och hänförs till den första gruppen i utredningens förslag.

I fråga om vatten- och avloppsledningar anser *Svea hovrätt* att lagtexten bör innehålla det uttryck som utredningen har använt i motiven, näringsverksamhet, i stället för uttrycket industrianläggning. Näringsverksamhet har enligt hovrätten en vidsträcktare innebörd och avsluter bättre till motsvarande expropriationsrättsliga bestämmelse. *Vattenlagsutredningen* påpekar att rätt att dra fram avloppsledning inom allmän va-anläggnings område f. n. inte kan förvärfvas med stöd av VL:s bestämmelser och att det därför är angeläget att ledningsrättslagen kan tillämpas i dessa fall. Lagen bör gälla såväl för ledningar av mer konventionellt slag som för regionala avloppssystem med tunnelsträckor av den typ som har utförts av Käppalaförbundet. Enligt vattenlagsutredningen är det emellertid tveksamt om ledningsrätt kan medges i sistnämnda fall och det synes också vara tveksamt om ledningsrätt kan medges i fråga om tunnelsträckor i regionala vattenförsörjningsprojekt av typ Bolmenföretaget. *Statens vägverk* framhåller

att det i samband med vägbyggen ofta finns behov av att dra fram ledningar långt utanför vägområdet för att avvattna detta. Enligt vägverket är det angeläget att ledningsrättslagens tillämpningsområde utvidgas så att ledningsrätt kan upplåtas även för sådana ledningar. *Svenska kommunaltekniska föreningen* påpekar att ledningar för transport av avfall, s. k. sopsugledningar, inte nämns i lagtexten. Föreningen förutsätter emellertid att ledningsrätt skall kunna upplåtas för denna ledningstyp.

Flera remissinstanser behandlar frågan om ledningsrätt bör kunna upplåtas för tunnlar. *CFD* anser att lagtexten bör förtydligas så att det klart framgår att tunnlar faller utanför tillämpningsområdet. *Statens planverk, länsstyrelsen i Malmöhus län, Näringslivets byggnadsdelegation, Svenska kommunal-tekniska föreningen och Skånes handelskammare* framhåller att skillnaden mellan exempelvis en grov rörledning och en tunnel många gånger inte är så stor att den motiverar olika rättstillämpning. Tunnlar med samma användningsområde som ledningar i allmänhet bör därför hänföras till ledningsbegreppet och inte — som utredningen har förordat — falla utanför detta begrepp. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* anser att tunnlar kan ha i princip samma funktion som markförlagda ledningar eller utgöra utrymme för ledningar av olika slag. Bergtunnlar konstrueras ofta så att de kan utnyttjas för ledningsdragning. Enligt länsstyrelsen bör det utredas om ledningsrättslagen kan tillämpas på vissa slags tunnlar eller om tunnlar bör behandlas enligt särskilda regler. *Sveriges advokatsamfund* ger uttryck för samma uppfattning som länsstyrelsen.

Lantmäteristyrelsen uttalar att nya anläggningar för linbanor säkerligen kommer att aktualiseras för att främst tillgodose friluftslivets behov. Av samma skäl som i fråga om andra ledningstyper finns enligt styrelsen behov av att trygga linbanors bestånd genom ledningsrätt.

5 Bestämmelser till skydd för allmänna och enskilda intressen

5.1 Utredningen

Vid prövning av om ledningsrätt kan upplåtas får man enligt utredningen inte nöja sig med att fastställa att ledningen är av viss beskaffenhet. Prövningen måste också avse frågan om ledningens närmare lokalisering med hänsyn till de motstående intressen som kan finnas i varje särskilt fall.

Utredningen föreslår en allmän regel om att ledningsrätt skall upplåtas så att ledningens ändamål kan vinnas med minsta intrång och olägenhet utan oskälig kostnad. En liknande bestämmelse finns i väglagen och i flera andra författningar med expropriationsrättsligt innehåll. Intrång och olägenhet kan avse både enskilt och allmänt intresse. Som exempel på allmänt intresse nämner utredningen särskilt allmänna

naturvårdshänsyn. När en ledning skall placeras i terrängen, kan man enligt utredningen ta sådana hänsyn för att få en mjuk och naturlig inpassning i landskapsbilden. Utredningen påpekar att den föreslagna regeln bör vara dispositiv när det gäller intrång och olägenhet i fråga om enskilt intresse.

Ledningsrätt bör inte, anför utredningen, få upplåtas så att den strider mot gällande säkerhetsföreskrifter. Vissa ledningar, särskilt elektriska högspänningsledningar men också olje- och gasledningar, kan under drift innebära risk för person- och egendomsskador. När en sådan ledning dras fram, gäller åtskilliga säkerhetsföreskrifter av vilka några hänför sig till ledningens tekniska beskaffenhet och andra till dess placering i förhållande till omgivningen. I det sistnämnda fallet anser utredningen att ledningsrätt självfallet måste upplåtas så att säkerhetsföreskrifterna kan iakttagas.

Utredningen anser att fullgörandet av de kommunala uppgifterna i fråga om trafik, gatubelysning, renhållning m. m. kräver ett avgörande kommunalt inflytande på frågor om markanvändningen inom område, som i fastställd generalplan, stadsplan eller byggnadsplan avsatts till gata, väg eller annan allmän plats, hamn- eller vattenområde. Det gäller enligt utredningen oavsett om kommunen äger marken eller ej. En kommun har, anför utredningen, otvivelaktigt ett starkt intresse av att utrymme inom gatumark m. m. inte tas i anspråk för andra ledningar än kommunens egna eller sådana för vilka den anser sig kunna medge upplåtelse. Det kan därför möjligen ifrågasättas om inte kommunens medgivande alltid borde utgöra en förutsättning för ledningsrätt inom dessa områden. En ovillkorlig kommunal vetorätt kan emellertid i vissa fall vara olämplig, framför allt i fråga om ledningar med mycket stort allmänintresse. Utredningen föreslår att medgivande av kommunen som regel skall krävas för upplåtelse av ledningsrätt inom ifrågavarande områden. Undantagsvis bör det dock vara möjligt att få ledningsrätt även utan sådant medgivande. Utredningen understryker att skälen för att gå emot kommunen i en fråga av detta slag måste ha en alldeles särskild tyngd.

Inom område där fastställd plan finns eller andra bestämmelser för bebyggelse eller markanvändning gäller har man enligt utredningen i närbesläktad lagstiftning, t. ex. i väglagen, uppställt krav på planöverensstämmelse. Numera anknyts i allmänhet regeln om planöverensstämmelse i dessa lagar till bestämmelsen i 3 kap. 2 § FBL, som reglerar förhållandet mellan fastighetsbildning samt planer och liknande föreskrifter. Det ligger därför enligt utredningen nära till hands att låta ledningsrätten bygga på FBL:s regler. Prövningen av en ledningssträckning kan emellertid inte alltid jämföras med en fastighetsbildningsfråga i egentlig mening. Förhållandena kan många gånger vara sådana att den från ledningsägarens synpunkt lämpligaste sträckningen inte är helt

förenlig med gällande plan eller andra bestämmelser om bebyggelse eller markanvändning. Sådana speciella faktorer som hänsyn till planmässig elektrifiering eller markens lutningsförhållanden kan ha avgörande betydelse för sträckningen. Det står emellertid klart, anför utredningen, att de frågor som uppkommer om en lednings förhållande till planerna rimligtvis måste lösas efter i huvudsak samma principer som gäller för vägar, gemensamhetsanläggningar och fastighetsbildning i allmänhet. Reglerna om lednings planmässighet har därför utformats i nära överensstämmelse med motsvarande föreskrifter i FBL. Utredningen föreslår att upplåtelse av ledningsrätt inom område med fastställd generalplan eller med stadsplan, tomtindelning eller byggnadsplan skall stå i överensstämmelse med planen. Detta innebär inte bara att fastställda planlinjer skall följas utan också att ledningens sträckning skall vara förenlig med de synpunkter som ligger till grund för planen. Utredningen föreslår vidare att andra bestämmelser om marks bebyggande och användning, t. ex. regionplan, utomplansbestämmelser och naturvårdsföreskrifter, skall respekteras vid upplåtelse av ledningsrätt. I fråga om dispensgivning och annan möjlighet till avvikelse från planer och särskilda bestämmelser förordar utredningen att länsstyrelsen eller, efter delegation, byggnadsnämnden skall ha rätt att medge undantag. Länsstyrelsen får dock medge avvikelse från fastställd generalplan eller stadsplan endast om byggnadsnämnden har tillstyrkt det. I sådana undantagsfall då planen i någon detalj är mindre ändamålsenlig och en avvikelse uppenbarligen inte strider mot dess syften bör smärre avvikelser få göras av förrättningsmannen. Utredningen understryker att denna bestämmelse måste tillämpas med försiktighet och med iakttagande av de av utredningen förordade reglerna om samråd med berörda myndigheter.

Utredningen föreslår att en bestämmelse som motsvarar den i 3 kap. 3 § FBL skall gälla vid upplåtelse av ledningsrätt utanför detaljplaneområdet. Det innebär att om stadsplan eller byggnadsplan inte har fastställts för visst område och tätbebyggelse uppkommit eller är att vänta eller det eljest kan väntas att flera fastigheter avsedda för bebyggelse skall bildas, så får ledningsrätt inte upplåtas om åtgärden försvårar områdets ändamålsenliga användning eller motverkar lämplig planläggning. Det är ofrånkomligt, anför utredningen, att hänsyn måste tas såväl till kommande planläggning som till markens ändamålsenliga användning i övrigt, i synnerhet när det gäller ledningstyper som fordrar stora utrymmen, t. ex. stamlinjer och rörledningar för oljetransport. Förrättningsmannens prövning måste ske i nära samråd med planmyndigheterna och han bör ta största möjliga hänsyn till de synpunkter som därvid förs fram. Utredningen framhåller emellertid att ett avstyrkande från myndighetens sida inte utan vidare skall hindra att ledningsrätt upplåtes.

När fråga är om koncessionspliktig ledning kan prövningen av dess förhållande till andra intresseområden redan helt eller delvis ha gjorts i koncessionsärendet. De enda ledningar som f. n. fordrar koncession är, framhåller utredningen, sådana som ingår i elektrisk starkströmsanläggning. Utredningen om oljeledningar (SOU 1972: 58) har emellertid föreslagit koncessionsplikt i fråga om vissa rörledningar för petroleum, naturgas m. m. och energikommittén (SOU 1970: 13) har uttalat sig för en vidgad koncessionslagstiftning för all energidistribution som kräver fasta ledningar. Utredningen anser det därför troligt att även andra ledningar än starkströmsledningar kommer att vara underkastade koncessionsplikt i framtiden. Man torde också enligt utredningen få räkna med att den prövning av en lednings lämpliga sträckning, som nu görs i ärenden om linjekoncession, inte kommer att bli väsentligen annorlunda för andra slags ledningar. Linjekoncession för elektrisk ledning meddelas av Kungl. Maj:t eller statens industriverk efter ett omfattande remissförfarande. Yttrande inhämtas från bl. a. berörda länsstyrelser och kommuner samt företrädare för naturvård, allmän samfärdsl och krigsmakten. Också enskilda markägare kan få framföra synpunkter. Den ledningssträckning som sålunda efter en samlad bedömning och avvägning av skilda intressen fastställs i koncessionsärendet måste enligt utredningen självfallet lända till efterrättelse i ledningsrättsärendet, oavsett det intrång i allmän eller enskild intressesfär som den kan medföra. Som regel hänvisas i koncessionsbeslutet till en linje på topografiska eller ekonomiska kartan och sträckningen torde, åtminstone i det senare fallet, vara så gott som exakt angiven. Den koncessionerade sträckningen behöver emellertid inte vara så preciserad att inte vissa valmöjligheter kan finnas inom koncessionens ram. Enligt utredningen är det därför inte säkert att all vidare prövning blir överflödigt.

5.2 Remissyttrandena

Remissinstanserna godtar i allmänhet vad utredningen har föreslagit i fråga om de villkor som med hänsyn till allmänna och enskilda intressen bör gälla för upplåtelse av ledningsrätt. När det gäller de närmare detaljerna i förslaget har en del remissinstanser gjort påpekanden som främst syftar till att nå bättre överensstämmelse med expropriationslagstiftningen.

Svea hovrätt riktar viss kritik mot den föreslagna bestämmelsen om hur avvägningen mellan allmänna och enskilda intressen skall göras. Enligt hovrätten anges inte i bestämmelsen under vilka förutsättningar ledningsrätt över huvud taget skall få stiftas tvångsvis. Till skydd för allmänna intressen har utredningen föreslagit en del spärregler. Den enskilde sakägaren har emellertid inte någon annan möjlighet att hindra tvångsupplåtelse än att åberopa reglerna om att ledning skall vara av

viss beskaffenhet. Enligt hovrätten överensstämmer denna lösning mindre väl med de principer som hittills har ansetts böra gälla vid tvångsupplåtelse. Vid avgörandet av om upplåtelse skall få ske eller ej anser hovrätten att man bör pröva såväl sökandens behov av åtgärden som eventuella olägenheter för sakägare. När det gäller koncessionspliktiga ledningar bör frågan om utredningens förslag kan godtas bedömas mot bakgrund av i vad mån motstående enskilda intressen har beaktats vid koncessionsprövningen.

Några remissinstanser, bl. a. *Svea hovrätt* och *Södertörns tingsrätt*, har avstyrkt den föreslagna bestämmelsen om kommunal vetorätt. Man har därvid hänvisat till att någon sådan bestämmelse inte har tagits upp i ExL. Hovrätten anser att de skäl som vid ExL:s tillkomst åberopades för detta ställningstagande har än större tyngd när det gäller ledningsrätt.

Länsstyrelsen i Stockholms län uttalar att stolpledningar för tele- och starkström utmed enskilda vägar ofta lokaliseras främst med hänsyn till ledningsägarens intressen och utan hänsyn till vad som krävs för en rationell och trafiksäkerhetsbefrämjande väghållning. Detta förorsakar ibland betydande kostnader för flyttning av ledningsstolpar. Vid tillämpning av den föreslagna bestämmelsen att upplåtelse bör ske på sådant sätt att ledningens ändamål vinnes med minsta intrång och olägenhet utan oskälig kostnad bör enligt länsstyrelsens mening beaktas också väghållares intressen.

Statens järnvägar tar upp frågan om ledning som har dragits fram över mark som tillhör ledningsägaren, t. ex. statens järnvägars el-ledningar, måste vika för ledning som dras fram med ledningsrätt om korsningen inte kan ordnas så som av säkerhetsskäl har föreskrivits för den förstnämnda ledningen. Den av utredningen föreslagna bestämmelsen får enligt statens järnvägar anses innebära att villkoren för ledningsrätt i dessa fall måste bestämmas med beaktande av de säkerhetskrav som gäller för redan befintliga ledningar.

Statens planverk framhåller att ledningar som dras fram i det öppna landskapet ofta berör områden utan plan eller andra effektiva restriktioner i fråga om markanvändningen. I de flesta fall torde visserligen utomplansbestämmelser gälla. Föreskrifterna i 29 § byggnadsstadgan (1959: 612) ger dock knappast utrymme för en bedömning grundad på naturvårdsmässiga överväganden och bestämmelserna i 20 § naturvårdslagen (1964: 822) gäller endast om ledningen dras fram så att landskapsbilden ändras väsentligt. Frågan om beaktande av dessa allmänna intressen borde enligt planverket ha kommit till klarare uttryck i utredningens förslag, t. ex. genom en motsvarighet till den generellt verkande skyddsregeln i förslaget till anläggningslag. Planverkets önskemål i dessa hänseenden blir dock tillgodosedda om de i prop. 1972: 111 föreslagna ändringarna i byggnadslagstiftningen genomförs. Emellertid

kvarstår behovet av en generell skyddsregel, om den föreslagna bestämmelsen om kommunal vetorätt anses böra utgå.

Statens naturvårdsverk erinrar om de bestämmelser till skydd för landskapsbilden som finns i 20 § naturvårdslagen. Det kan enligt naturvårdsverket ifrågasättas om dessa bestämmelser är av samma art som de särskilda bestämmelser om marks bebyggande och användning som skall respekteras vid upplåtelse av ledningsrätt. Naturvårdsverket förordar att en hänvisning till 20 § naturvårdslagen tas in i ledningsrättslagen.

6 Ersättningsfrågor

6.1 Huvuddragen av gällande bestämmelser om ersättning vid expropriation m. m.

Bestämmelser om ersättning vid expropriation finns i 4 kap. ExL. Enligt dessa bestämmelser uppdelas expropriationsersättning i tre olika ersättningsarter som betecknas löseskilling, intrångsersättning och annan ersättning.

Exproprieras fastighet i sin helhet skall den exproprierande som regel erlagga löseskilling som motsvarar fastighetens marknadsvärde, dvs. det pris som fastigheten sannolikt skulle betinga vid försäljning på öppna marknaden. Om expropriationsföretaget medför någon inverkan av betydelse på fastighetens marknadsvärde, skall löseskillingen dock bestämmas på grundval av det marknadsvärde som fastigheten skulle ha haft utan sådan inverkan, i den mån det kan anses skäligt med hänsyn till förhållandena i orten eller till den allmänna förekomsten av likartad inverkan under jämförliga förhållanden. Bestämmelsen avser både positiv och negativ inverkan.

Exproprieras en del av en fastighet, skall den exproprierande erlagga intrångsersättning med belopp som motsvarar den minskning av fastighetens marknadsvärde, som uppkommer genom expropriationen. Intrångsersättningen skall således motsvara skillnaden mellan fastighetens marknadsvärde före expropriationen och restfastighetens marknadsvärde efter expropriationen. Vid delexpropriation skall bestämmelsen om expropriationsföretagets inverkan tillämpas i fråga om marknadsvärdet före expropriationen. Det innebär att jämförelse skall ske mellan å ena sidan hela fastighetens marknadsvärde före expropriationen med bortseende från expropriationsföretagets inverkan och å andra sidan restfastighetens marknadsvärde efter expropriationen, varvid hänsyn skall tas till sådan inverkan.

Genom löseskilling och intrångsersättning kompenseras expropriaten för förmögenhetsförlust genom avstående av den fasta egendom som fränhånts honom och genom värdeminskning på fastighetsdel som blir kvar i hans ägo. Expropriationen kan emellertid medföra även annan skada. Som exempel kan nämnas att expropriaten får kostnader för

flyttning till annan fastighet eller att en rörelse som han driver måste läggas ner. Också sådana skador skall ersättas i samband med expropriationen. Ersättning utgår dock endast för ekonomisk skada.

Som nyss nämnts innebär bestämmelsen om expropriationsföretagets inverkan en avvikelse från principen om ersättning efter marknadsvärde. Ytterligare en avvikelse har gjorts från denna princip. En ökning av fastighetens marknadsvärde, som är av någon betydelse och som har ägt rum under tio år före ansökningen om expropriation, dock högst femton år före talans väckande vid domstol och enligt en särskild övergångsbestämmelse inte i något fall tidigare än från den 1 juli 1971, skall räknas ägaren till godo endast i den mån det blir utrett att ökningen beror på annat än förväntningar om ändring i markens tillåtna användningssätt. Syftet med denna s. k. presumptionsregel är att den exproprierande inte skall behöva ersätta vissa värden som har sin grund i hans egna insatser och att få till stånd en dämpning av markvärdestegringen. Regeln innebär dels en presumtion för att all värdeökning beror på förväntningar om ändring i markens tillåtna användningsrätt, dels att värdeökning på grund av sådana förväntningar inte skall ersättas. Presumptionsregeln är dock begränsad såtillvida att vid expropriation av egna hem o. l. löseskillingen inte får bestämmas till lägre belopp än som fordras för anskaffande av annan likvärdig bostadsfastighet.

Värderingen av expropriationsobjektet hänförs till förhållandena vid den tidpunkt då expropriationsmålet slutligt avgörs. Om den exproprierande har tagit fastigheten i besittning före denna tidpunkt, får hänsyn dock inte tas till sådana ändringar som har uppkommit efter tillträdet. I så fall skall ersättningen emellertid jämkas med hänsyn till eventuell höjning i det allmänna prisläget efter tillträdet.

Om den exproprierande har åtagit sig att vidta åtgärd för att minska skadan, skall hänsyn tas därtill vid bestämmande av expropriationsersättningen. Åtagandet måste dock vara av sådan beskaffenhet att det skäligen bör godtas av den ersättningsberättigade. Har fastighetsägare vidtagit åtgärd i uppenbar avsikt att höja expropriationsersättningen, skall sådan ökning av fastighetens värde som har uppkommit genom åtgärden som regel inte tas i beräkning när ersättningen bestäms.

Såväl den exproprierande som expropriaten har enligt 3 kap. 8 § ExL rätt att begära utvidgning av expropriationen till att avse mer än expropriationstillståndet omfattar. Expropriaten kan vid delexpropriation begära inlösen av en återstående del av fastigheten om denna lider synnerligt men genom expropriationen eller den exproprierade delens användning. Motsvarande gäller vid expropriation som avser upplåtelse av nyttjanderätt eller servitut om upplåtelsen medför synnerligt men för fastigheten eller någon del av denna. Den exproprierande har vid delexpropriation resp. vid expropriation som avser upplåtelse av nyttjanderätt eller servitut rätt att begära motsvarande utvidgning av expropria-

tionen, om detta endast skulle medföra en ringa höjning av expropriationsersättningen och fastighetsägaren inte har ett beaktansvärt intresse av att behålla restfastigheten. Den exproprierandes rätt att begära utvidgning av expropriationen grundas på att det varken kan anses billigt mot honom eller från allmän synpunkt lämpligt att skilja två fastighetsdelar från varandra, om den härav föranledda kostnaden för att sätta restfastigheten eller del av denna i stånd blir alltför stor i förhållande till den skadade fastighetens värde.

6.2 Utredningen

Utredningen föreslår att ersättning för intrång vid upplåtelse av ledningsrätt skall utgå enligt de grunder som tillämpas vid expropriation. Vid tillämpningen bör särskilt beaktas vissa uttalanden om ersättning vid delexpropriation som gjordes i samband med 1971 års ändringar i lagen (1917: 189) om expropriation (prop. 1971: 122 s. 189 och 191). Utredningen förordar i det sammanhanget också att de normer, som enligt avtal mellan ledningsägarnas organisationer och LRF tillämpas vid bestämmande av ersättning för upplåtelse av kraftledningsservitut, skall användas i anslutning till reglerna om ersättning vid delexpropriation.

Om ledningens framdragande skulle vålla olägenhet för fastighet på vilken utrymme inte har upplåtits, kan enligt utredningen gottgörelse inte erhållas med stöd av ledningsrättslagen. I sådana fall torde i stället allmänna grannelagsrättsliga principer få tillämpas.

Utredningen framhåller att de föreslagna ersättningsbestämmelserna innebär ett krav på full gottgörelse i pengar, beräknad efter expropriationsrättsliga principer. Det är dock inte något som hindrar att avtal träffas om vederlag på annat sätt. I så fall måste emellertid en reservation göras med hänsyn till de rättsägare som inte har möjlighet att själva bevaka sina intressen vid förrättningen. Till skydd för dem förordar utredningen en bestämmelse som motsvarar 5 kap. 18 § andra stycket FBL. Bestämmelsen innebär att, om fastighet svarar för fordran, så får avvikelse från ersättningsregeln göras endast efter medgivande från fordringens innehavare och, i fall av gemensam inteckning, från de fastighetsägare och fordringshavare vars medgivande fordras för relaxation. Medgivande av rättsägare fordras inte om upplåtelsen är väsentligen utan betydelse för rättsägaren.

Utredningen tar också upp frågan om ledningsägaren, efter förebild av bestämmelsen i 5 kap. 5 § ExL, redan i sin ansökan bör ange den ersättning som han bjuder. I flertalet fall torde, anför utredningen, frivillig överenskommelse komma att träffas mellan ledningsägaren och fastighetsägarna. Om det inte sker, är det önskvärt och lämpligt att ledningsägaren för att underlätta förhandlingen lämnar fastighetsägarna ett

bud i fråga om ersättningen och underrättar förrättningsmannen om budets innehåll. Enligt utredningen är det naturligt att dessa åtgärder vidtas. Någon uttrycklig regel behövs därför inte.

Utredningen har övervägt att i ledningsrättslagen ta upp en motsvarighet till de expropriationsrättsliga bestämmelserna om utvidgning av expropriation. Det kan, anför utredningen, givetvis förekomma fall då ett krav på inlösen är berättigat. Med hänsyn till de erfarenheter som nu finns i fråga om servitutsupplåtelse kommer sådana fall dock att bli ytterst sällsynta. Inlösenbestämmelser har enligt utredningen den nackdelen att de komplicerar lagstiftningen och dess tillämpning. Av dessa skäl har utredningen funnit att sådana bestämmelser inte bör tas upp i ledningsrättslagen. Om det i något fall kan framstå som berättigat med inlösen i samband med upplåtelse av ledningsrätt, bör ersättningen enligt utredningen kunna fastställas så att fastighetsägaren får motsvarande gottgörelse.

6.3 Remissyttrandena

Utredningens förslag att ersättning för intrång vid upplåtelse av ledningsrätt bör utgå enligt de grunder som tillämpas vid expropriation godtas eller lämnas utan erinran av remissinstanserna.

Näringslivets byggnadsdelegation framhåller att smärre markupplåtelser och intrång bör av praktiska skäl kunna uppskattas separat. Det är angeläget, framhåller delegationen, att värderingsarbetet inte kompliceras alltför mycket i dessa fall. Av samma skäl torde presumptionsregeln inte heller få någon nämnvärd betydelse, eftersom den förutsätter flera värderingsoperationer. I praktiken synes intrångsersättningarna enligt delegationen som regel få bestämmas med ledning av en uppskattning av intrångets aktuella värdeinverkan på fastigheten.

LRF delar utredningens uppfattning att ersättningsfrågornas bedömande i hög grad kommer att underlättas om man använder de normer som f. n. tillämpas vid upplåtelse av kraftledningsservitut. *Lantmäteristyrelsen* anser också att normerna bör tillämpas men påpekar att de i vissa avseenden är föråldrade och därför behöver ses över. *Södertörns tingsrätt* erinrar om att det uttalande i prop. 1971:122 om ersättning vid delexpropriation som utredningen hänvisar till gäller sådana fall då det är svårt att påvisa någon skillnad i fastighetens marknadsvärde före och efter expropriationen. Utredningen får anses ha menat att ersättningsnormerna bör användas endast i dessa fall. Tingsrätten anser att utredningens uttalande möjligen kan missförstås och att ett klarläggande därför bör ske. *Sveriges lantmätareförening* framhåller att en värderingsmetod som bygger på ersättningsnormerna är enkel och skenbart rättvis. Metoden tillkom emellertid

för mer än tjugo år sedan, då skogsbruk bedrevs på ett helt annat sätt än nu. Enligt föreningen är det synnerligen angeläget att värderingsmetoder för skogsbruket utvecklas och att arbetet härmed fortlöper parallellt med skogsbrukets kontinuerliga förändringar. Föreningen anser att man tills vidare får godta att de normer som tillämpas vid upplåtelse av kraftledningsservitut används vid bedömande av frågor om ersättning för upplåten ledningsrätt. Föreningen understryker dock vikten av att värderingsmetoderna utvecklas med hänsyn till modernt skogsbruk. *Skogsstyrelsen* framhåller att det med nutida skogsbruksmetoder ofta kan vara så att expropriation av en del av en skogsfastighet inverkar på restfastighetens marknadsvärde.

Vattenlagsutredningen påpekar att förslaget till ledningsrättslag inte innehåller någon motsvarighet till regeln i 1 kap. 7 § ExL. Enligt denna regel är ExL inte tillämplig i fråga om ersättning för skada eller intrång, som har uppstått efter det att expropriationsmålet avgjorts slutligt och som inte kunnat förutses i målet. För att någon tvekan inte skall behöva råda om behandlingen av anspråk på ersättning för oförutsedda skador till följd av ledningars utförande och begagnande, anser vattenlagsutredningen att en motsvarande bestämmelse bör införas i ledningsrättslagen.

Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län framhåller att det skulle underlätta fortsatta frivilliga förhandlingar om sökanden redan i sin ansökan måste ange den ersättning som han bjuder i ärendet. Länsstyrelsen ifrågasätter om inte en sådan bestämmelse bör införas i ledningsrättslagen.

Övervägande antalet remissinstanser delar utredningens uppfattning att bestämmelser om inlösen av restfastighet inte bör tas in i ledningsrättslagen. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* uttalar att det möjligen förhåller sig så att skador som kan motivera inlösen blir sällsynta. Skador på fastighetsbildningen liknande dem som uppkommer vid vägbyggnad är dock tänkbara. Intrångsskador kan i ej obehörig mån avhjälpas genom fastighetsreglering. Enligt hovrättens mening bör ledningsägare vara berättigad att påkalla sådan reglering med stöd av 5 kap. 3 § andra stycket FBL, dvs. i syfte att undanröja minskade eller förebygga olägenhet av ledningsrätt. Hovrätten anser att denna möjlighet att avhjälpa intrångsskador utgör ytterligare stöd för utredningens uppfattning att ledningsrättslagen inte bör innehålla regler om inlösen av restfastighet. *Södertörns tingsrätt* ansluter sig till utredningens uppfattning under förutsättning att de större ledningsföretagen undantas från lagens tillämpningsområde. I annat fall bör man enligt tingsrätten överväga att införa inlösenbestämmelser. Förebild till sådana bestämmelser finns i förslaget till anläggningslag. De regler som tagits upp där synes, framhåller tingsrätten, inte vara särskilt invecklade eller svåra att tillämpa.

Några remissinstanser, bl. a. *lantmäteristyrelsen*, *länsstyrelserna* i *Stockholms* och *Göteborgs* och *Bohus län* samt *vattenlagsutredningen*, anser däremot att det vid upplåtelse av ledningsrätt bör finnas möjlighet till inlösen av restfastighet. Vid framdragande av ledningar kan enligt *lantmäteristyrelsen* otvivelaktigt förekomma fall då inlösen är befogad. I dessa fall anser utredningen att fastighetsägare bör kunna kompenseras genom att ersättning fastställs så att han erhåller motsvarande gottgörelse. Det synes oklart, anför styrelsen, hur denna gottgörelse skall kunna ske i praktiken. Bestämmelsen i 4 kap. 1 § ExL ger i princip inte full compensation i sådana fall. För detta skulle fordras att exempelvis inträngsersättning utgår med viss höjning. Styrelsen framhåller att 56 § väglagen innehåller en bestämmelse om inlösen som motsvarar 3 kap. 8 § ExL. Ledningsrättslagens nära anslutning till ExL:s ersättningsregler i övrigt gör att styrelsen förordar att en bestämmelse om inlösen tas in i lagen. *Vattenlagsutredningen* framhåller att det visserligen är möjligt att de ersättningsregler som har föreslagits är tillräckliga för att fastighetsägaren alltid skall kunna få en acceptabel compensation för de skador han lider. Bristen på regler om inlösen kan dock enligt *vattenlagsutredningen* medverka till att oreda uppkommer i framtiden i fråga om äganderätt och lagfart beträffande sådana fastigheter som i praktiken blir värdelösa för annan än ledningsägaren.

7 Prövningsförfarandet

7.1 Huvuddragen av gällande bestämmelser om prövningsförfarandet enligt FBL

Enligt FBL är förrättningsformen obligatorisk vid prövning av fastighetsbildningsfrågor i första instans. Prövningen ankommer på fastighetsbildningsmyndigheten, dvs. förrättningslantmätare som i vissa fall biträds av gode män. Överprövningen av myndighetens beslut och åtgärder är däremot en judiciell angelägenhet. Som första domstol över förrättningsinstansen fungerar fastighetsdomstolen och från denna kan målen i princip fullföljas till hovrätt och högsta domstolen.

Också i annan lagstiftning som reglerar samverkan mellan fastigheter sker prövningen i första instans i stor utsträckning vid förrättning och överprövningen som regel i judiciell väg. I förslaget till anläggningslag (prop. 1973: 160) har prövningsförfarandet utformats i mycket nära anknytning till FBL.

7.1.1 Förrättningsförfarandet enligt FBL m. m.

Enligt lantmäteriinstruktionen (1971: 1100) är lantmäteristyrelsen central förvaltningsmyndighet på lantmäteriväsendets område. Under styrelsen finns överlantmätarmyndigheter, fastighetsbildningsmyndigheter och fastighetsregistermyndigheter.

Överlantmätarmyndighet har länet som verksamhetsområde. Överlantmätaren, som är tjänsteman hos länsstyrelsen, är chef för myndigheten. Lantmåteridistrikt utgör verksamhetsområde för fastighetsbildningsmyndighet. Indelningen i lantmåteridistrikt bestämmes av Kungl. Maj:t. Ytterligare fastighetsbildningsmyndigheter kan inrättas för fastighetsbildningsuppgifter som hänger samman med jordbrukets och skogsbrukets rationalisering och liknande uppgifter, för fastighetsbildningsuppgifter som rör utvecklingen av tätbebyggelse samt för andra särskilda fastighetsbildningsuppgifter. Lantmåteristyrelsen beslutar om inrättande av sådan fastighetsbildningsmyndighet samt om myndighetens verksamhetsområde och arbetsuppgifter. Kommun är enligt lagen (1971: 133) om kommunal fastighetsbildningsmyndighet och fastighetsregistermyndighet i vissa fall skyldig att inrätta fastighetsbildningsmyndighet med behörighet att handlägga i huvudsak ärenden som rör utvecklingen av tätbebyggelse inom kommunen. Chef för fastighetsbildningsmyndighet med lantmåteridistrikt som verksamhetsområde är en distriktslantmätare och för annan statlig fastighetsbildningsmyndighet en länslantmätare. Frågan om behörighet till tjänst som chef för kommunal fastighetsbildningsmyndighet prövas av lantmåteristyrelsen efter framställning av vederbörande kommun. Sådan tjänsteman utses sedan av kommunen. Länsstyrelsen är fastighetsregistermyndighet i den mån fastighetsregistreringsverksamheten inte ankommer på kommunal fastighetsregistermyndighet.

Bestämmelser om förfarandet vid fastighetsbildningsförrättning finns i 4 kap. FBL. Reglerna som är gemensamma för alla slag av fastighetsbildningsförrättningar innebär i huvudsak följande.

Vid fastighetsbildningsförrättning består fastighetsbildningsmyndighet av en förrättningslantmätare. Dessutom skall två gode män ingå i myndigheten när förrättningslantmätaren finner att det behövs eller när sakägare begär det och oskäligt dröjsmål inte föranleds därav. Är förrättningen av större omfattning får antalet gode män ökas utöver två, om det kan påskynda handläggningen. Flera än två får dock inte samtidigt deltaga i handläggningen av samma fråga. God man utses genom val av kommunfullmäktige och skall uppfylla de valbarhetsvillkor som gäller för nämndeman och ha erfarenhet i fråga om tåtortsförhållanden eller vara kunnig i jordbruks- och skogsbruksfrågor. Han är underkastad ämbetsansvar i fråga om tjänstgöringen och mot honom gäller samma jäv som mot domare. Det ankommer på förrättningslantmätaren att kalla de gode män som skall medverka vid förrättningen. Han bör därvid företrädesvis kalla personer med god ortskännedom och sakkunskap i fråga om förrättningsändamålet.

Förrättning handläggs av fastighetsbildningsmyndigheten i den ort, där den mark är belägen som förrättningen avser. Om förrättning berör mark, som är belägen inom två eller flera myndigheters verksam-

hetsområden, skall den handläggas av endera myndigheten. Ansökan om fastighetsbildning görs skriftligen hos fastighetsbildningsmyndigheten. Muntlig ansökan godtas dock om den görs vid förrättningsammansträde och den begärda åtgärden lämpligen kan prövas vid samma förrättning. I ansökan skall först och främst den önskade åtgärden anges. Vidare måste sökanden uppge för vilken fastighet han för talan och lämna så fullständiga uppgifter som möjligt om vilka andra fastigheter som berörs, om ägarnas namn och adresser och om innehavare av servitut, nyttjanderätt eller rätt till elektrisk kraft som berörs av åtgärden. Skriftlig ansökan skall vara egenhändigt undertecknad av sökanden eller hans ombud och till den bör fogas de skriftliga handlingar som kan vara av betydelse i saken. Fastighetsbildningsmyndigheten kan förelägga sökanden att avhjälpa brist i ansökningen. Efterkommer denne inte föreläggandet kan ansökan avvisas. Myndigheten skall självmant pröva att vissa formella förutsättningar för ärendets handläggning är uppfyllda, t. ex. att ansökan gjorts av sakägare eller att den gjorts hos behörig myndighet. Anser myndigheten sig därvid förhindrad att pröva ansökan i sak, kan avvisning också ske.

I inledningsskedet av förrättningen åligger det fastighetsbildningsmyndigheten att utreda vilka som är sakägare i ärendet. Sakägarbegreppet har inte närmare bestämts i FBL. Enligt uttalanden i förarbetena till FBL (prop. 1969: 128 s. B 220—227) räknas emellertid först och främst ägarna av de fastigheter som berörs av fastighetsbildningen samt vissa med dem jämställda besittningshavare till kretsen av sakägare. Servitutshavare som berörs blir som regel att anse som sakägare och i vissa situationer har också nyttjanderättshavare en sådan ställning. Innehavare av penninginteckningar eller motsvarande rättsägare anses däremot inte ha en sådan ställning vid förrättningen att de bör ha självständig talerätt. Deras rätt sammanfaller som regel med fastighetsägarens och, om så inte är förhållandet, kan den tillvaratas genom förrättningsmännens officialprövning. Vissa myndigheter, t. ex. byggnadsnämnd, har enligt särskilda bestämmelser tillagts befogenheter som i viss mån jämställer dem med sakägare. Formellt sett har de dock inte sådan ställning.

I förrättningsförfarandet ingår flera olika handläggningsmoment. Sedan ansökan har tagits upp åligger det fastighetsbildningsmyndigheten att i behörig utsträckning utreda vilka som i egenskap av fastighetsägare eller på annan grund är sakägare. Som fastighetsägare anses den som har lagfart på fastigheten om det inte visas att fastigheten tillhör annan.

Sammanträde med sakägarna, som utgör tyngdpunkten i förfarandet, ingår som ett moment i handläggningen. Vid sammanträde skall sakägarna informeras om ansökningen och om de åtgärder som fastighetsbildningsmyndigheten har vidtagit eller planerar. Vidare skall sak-

ägarna beredas tillfälle att yttra sig och att förebringa den utredning som är av betydelse i saken. Sammanträdet funktion är begränsad till de båda nu nämnda uppgifterna och all annan handläggning får ske utom sammanträde. I vissa fall kan förrättning handläggas helt utan sammanträde. Det får ske om stridiga intressen inte förekommer i saken och hinder mot den sökta fastighetsbildningen inte föreligger. Sammanträde behöver inte heller hållas om ansökan skall avvisas eller om det är uppenbart att fastighetsbildningen inte kan tillåtas.

Till det första förrättningssammanträdet skall samtliga kända sakägare kallas. Kallelse behövs dock inte om det kan antas att sakägare ändå infinner sig. Om det finns anledning utfärdas även kallelse på okända sakägare. Kallelse skall delges sakägare i god tid före sammanträdet. Delgivningslagen (1970: 428) är i princip tillämplig på förrättningsförfarandet. FBL innehåller därför bara en begränsad reglering av delgivningsförfarandet. I fråga om kallelse till nytt sammanträde gäller i stort sett samma regler. Undantag medges dock från delgivningsskyldigheten om vid sammanträde har tillkännagivits tid och plats för nästa sammanträde. För att sammanträde skall få hållas fordras att sakägarna delgivits kallelse i föreskriven ordning eller att, om så inte skett, sakägaren ändå infinner sig. Har frånvarande sakägare inte kallats i föreskriven ordning, skall nytt sammanträde sättas ut och nytt kallelseförfarande äga rum. Byggnadsnämnd skall alltid underrättas om tid och plats för sammanträdet.

Några mera detaljerade regler om förhandlingsordningen uppställs inte. Fastighetsbildningsmyndigheten har sålunda frihet att t. ex. när det är lämpligt dela upp frågorna på olika sammanträden. Likaledes är det möjligt att hålla särskilt sammanträde med en grupp av sakägare för behandling av en fråga som bara rör just dessa sakägare.

Under förrättningen åligger det sakägarna att tillhandahålla behövlig och lämplig hantlangning, om sådan ej enligt särskilda bestämmelser skall utföras genom det allmännas försorg. Under förrättningen är förrättningsmännen och deras biträden vidare berättigade att när det behövs få tillträde till byggnad, övergå ägor, verkställa mätningar och markundersökningar samt företa därmed sammanhängande eller jämförliga åtgärder. Uppkommer skada genom sådan åtgärd är den skadelidande berättigad till ersättning.

För varje förrättning skall protokoll föras särskilt. Protokollet och övriga handlingar som ingetts eller upprättats vid förrättningen skall sammanföras till en akt.

Som huvudregel gäller att gränser som tillkommer genom fastighetsbildning skall i behövlig omfattning utstakas och utmärkas under själva förrättningen. Detta gäller inte bara fastighetsgränser utan också gränser för servituts utövningsområde (se prop. 1969: 128 s. B 279). Om det är lämpligt, får utmärkningen dock verkställas efter förrättningens

avslutande. Karta skall i allmänhet upprättas vid förrättningen och beskrivning skall göras över de ändringar i fastighetsindelningen och andra förhållanden som kommer till stånd genom fastighetsbildningen.

Fastighetsbildningsmyndigheten skall sörja för en fullständig utredning i ärendet. Denna officialutredning skall avse alla de omständigheter som inverkar på fastighetsbildningens tillåtlighet. Uppmärksamhet skall också ägnas åt frågan om de faktiska möjligheterna att genomföra fastighetsbildningen. Det är bl. a. av vikt att en finansiell utredning görs så att de ekonomiska förutsättningarna för och konsekvenserna av fastighetsbildningen klarläggs. Om hinder mot den sökta åtgärden inte föreligger, skall myndigheten utarbeta ett förslag till fastighetsindelning, fastighetsplan, som är avsedd att ligga till grund för fastighetsbildningsbeslutet. I sådant beslut skall bl. a. i detalj anges de ändringar som görs i fastighetsindelningen och de servitutsåtgärder som vidtas. Fastighetsbildningsbeslut meddelas enligt huvudregeln först sedan alla förrättningsgöromål, t. ex. utstakning och utmärkning av gränser, upprättande av beskrivning, värdering för bestämmande av likvider, har fullgjorts. Om det anses lämpligt, får fastighetsbildningsbeslut dock meddelas utan hinder av att tekniska arbeten och värderingar inte har utförts. Skilda frågor som hör till beslutet kan också tas upp och avgöras genom delbeslut. I vissa fall, främst vid förrättningar av stor omfattning, kan det vara lämpligt att till en början inrikta utrednings- och planläggningsarbetet på att skapa underlag för en bedömning av förutsättningarna för fastighetsbildningens tillåtlighet. Om hinder mot åtgärden därvid inte anses föreligga, kan fastighetsbildningsmyndigheten meddela ett särskilt principbeslut, tillståndsbeslut. Arbetet med den slutliga fastighetsplanen, som utmynnar i fastighetsbildningsbeslutet, fortsätter sedan i allmänhet först efter det tillståndsbeslutet vunnit laga kraft. För att dela upp förrättningsbesluten på detta sätt fordras att påtagliga förrättningstekniska fördelar kan vinnas. Förklaringen om avslutande av förrättning har också karaktären av ett förrättningsbeslut, avslutningsbeslut. Sådant beslut skall meddelas så snart ersättningsfrågorna har avgjorts och alla förrättningsgöromålen blivit utförda.

I fråga om fastighetsbildningsmyndighetens beslut gäller majoritetsregeln om två meningar är företrädade inom myndigheten. Har varje förrättningsman sin mening, gäller i allmänhet förrättningslantmätarens mening.

7.1.2 Rättegången i fastighetsbildningsmål

Överprövningen av fastighetsbildningsmyndighetens beslut och åtgärder är anordnad som en judiciell angelägenhet. Talan fullföljs från förrättningsinstansen till fastighetsdomstolen. Reglerna om fullföljd finns i 15 kap. FBL. I 16 kap. regleras förfarandet vid fastighetsdomstol och

17—18 kap. innehåller bestämmelser om rättegången i hovrätt och högsta domstolen.

De mål som enligt FBL fullföljs från förrättningsinstansen, fastighetsbildningsmål, skall prövas av den fastighetsdomstol inom vars domkrets den i målet berörda marken är belägen. Ligger marken under flera fastighetsdomstolar, skall talan tas upp av den domstol under vilken huvuddelen ligger.

Huvudregeln om sakägares rätt att klaga över beslut och åtgärd vid förrättning innebär att överprövning inte kan påkallas förrän förrättningen har slutförts. Besvärstiden, som är fyra veckor, börjar löpa först i och med att förrättningen har förklarats avslutad eller inställd. Från denna huvudregel görs emellertid flera undantag. En omedelbar överprövning av förrättningsmannens beslut är tillåten i vissa frågor som i hög grad påverkar sättet för fastighetsbildningens genomförande, s. k. preliminärfrågor. Beslut som kan överklagas särskilt är bl. a. beslut om avvisande av ansökan eller ombud, ogillande av jäv mot förrättningsman, beslut i fråga om förskott på inlösenersättning samt ersättning till sakkunnig eller syssloman. Fullföljdstiden är i dessa fall två veckor. Särskild talan är också tillåten mot tillståndsbeslut och, om fastighetsbildningsmyndigheten särskilt förordnat därom, mot fastighetsbildnings- och fastighetsbestämningsbeslut. Som villkor för sådant förordnande gäller att en ändamålsenlig handläggning främjas därigenom. Besvärstiden är fyra veckor. Det finns ytterligare några förrättningsavgöranden, t. ex. vilandeförklaring, som kan överklagas särskilt. Talan är i dessa fall inte inskränkt till viss tid.

Rätt att fullfölja talan mot beslut och åtgärd vid fastighetsbildningsförrättning tillkommer i en del fall även andra än sakägare. Talan mot tillstånds- och fastighetsbildningsbeslut får föras av byggnadsnämnden. Finner länsstyrelsen att sådant beslut strider mot bestämmelse i FBL som meddelats till förmån för allmänt intresse har länsstyrelsen rätt att föra talan. Vidare kan fastighetsregistermyndighet genom besvär till fastighetsdomstolen söka rättelse i förrättning som är behäftad med vissa grövre fel.

På grund av fastighetsbildningsmålens speciella natur fordras en ganska utförlig särreglering av förfarandet vid fastighetsdomstol. I den mån detta inte regleras genom särbestämmelser gäller i tillämpliga delar vad som är föreskrivet i fråga om allmän domstol.

Det ankommer på fastighetsdomstol att ta emot fullföljdsinläga och pröva de inledande åtgärderna för fullföljden. Om talan inte fullföljts på föreskrivet sätt eller inom rätt tid, skall domstolen omedelbart avvisa den. Domstolen skall också pröva om det finns andra hinder för att ta upp målet.

Om fastighetsdomstolen finner att sakägare bör höras över besvären skall domstolen låta delge denne besvärslagan jämte föreläggande

att yttra sig. Domstolen skall också vid behov vidta vissa andra förberedande åtgärder, t. ex. inhämta yttranden av olika slag eller hålla särskilt sammanträde. Till huvudförhandling skall domstolen kalla samtliga sakägare. Kallelse behövs dock inte om sakägarens närvaro uppenbarligen saknar betydelse för dennes rätt eller för målets avgörande. Om talan har fullföljts av företrädare för allmänt intresse, skall denne kallas. Rör sakägarens besvär sådant intresse skall länsstyrelsen eller i vissa fall byggnadsnämnden kallas. Vid behov får domstolen också kalla tjänsteman vid eller företrädare för viss myndighet samt förrättningslantmätaren.

Kallelse skall delges och delgivningslagens bestämmelser skall därvid tillämpas. Domstolen får handlägga och avgöra mål utan hinder av att sakägare eller annan som kallats till huvudförhandlingen uteblir. I vissa fall får mål avgöras utan huvudförhandling. Det får ske om förhandlingen kan antas sakna betydelse för prövningen samt sakägare eller företrädare för allmänt intresse inte begär huvudförhandling. För prövning av vissa frågor som har fullföljts särskilt och som inte avser tillstånds-, fastighetsbildnings- eller fastighetsbestämningsbeslut behöver huvudförhandling inte heller hållas. Vidare kan mål avgöras utan huvudförhandling om besvärstalan är uppenbart ogrundad eller har fullföljts av fastighetsregistermyndighet eller inte avser själva saken. Innan mål avgörs utan huvudförhandling skall part beredas tillfälle att slutföra sin talan.

Domstolens avgörande i själva saken sker genom utslag. Utslaget skall grundas på vad som har förekommit vid syn eller annan förhandling och vad handlingarna i övrigt innehåller. RB:s bestämmelser om avfattning och meddelande av dom i tvistemål gäller i tillämpliga delar i fråga om utslag i fastighetsbildningsmål.

Har sakägare besvärat sig, kan fastighetsbildningsmyndighetens beslut inte ändras om inte övriga sakägare och, när besvären rör allmänt intresse, länsstyrelsen och byggnadsnämnden fått tillfälle att yttra sig. Är ändringen till fördel för sakägare gäller dock inte detta förbud mot ändring. Motsvarande förbud mot ändring gäller när talan fullföljts av företrädare för allmänt intresse eller av fastighetsregistermyndighet.

Domstolen har fått vissa befogenheter att gå utöver den fullföljda talan. Görs ändring i viss del får domstolen ändra även i del som inte har överklagats, om det behövs för att uppenbar motstridighet eller oenhetlighet inte skall uppstå. Vidare kan domstolen vid vissa grövre fel i förrättningen ex officio besluta om de åtgärder som behövs. Om fastighetsdomstolen inte utan olägenhet kan rätta fel i förrättningen, skall fastighetsbildningsmyndighetens beslut helt eller delvis undanröjas och förrättningen återförvisas. Under vissa förutsättningar

skall förrättning också undanröjas om den som sökt förrättningen vid domstolen återkallar sin ansökan.

Förrättningslantmätare och företrädare för eller tjänsteman vid myndighet har rätt till ersättning för inställelse om de kallats till förhandling för att lämna upplysningar. Ersättning utgår enligt bestämmelserna i allmänna resereglementet eller motsvarande bestämmelser för kommunal tjänsteman. Sakägare får inte åläggas att betala sådan kostnad.

I fråga om rättegångskostnader i fastighetsbildningsmål mellan enskilda parter gäller att domstolen efter skälighetsprövning kan förordna att förlorande sakägare skall ersätta annan sakägare dennes rättegångskostnad. I de speciella fall då målet gäller inlösenersättning skall emellertid sakägare som avstår mark eller rättighet få ersättning för sina kostnader oberoende av målets utgång. Dessa regler gäller inte om annat följer av 18 kap. 6 eller 8 § RB. I mål mellan enskild part och företrädare för allmänt intresse kan den förre, om han vinner målet, få ersättning för rättegångskostnad endast om synnerliga skäl föreligger. Vidare kan vissa kostnader, som enligt rättens beslut utgått av allmänna medel, efter förordnande av domstolen stanna på statsverket om det anses skäligt.

När besvär har anförts över avslutad förrättning, skall fastighetsdomstolen ofördröjligen och senast inom fyra dagar sända avskrift av besvärslagan till fastighetsregistermyndigheten. Sedan domstolens utslag eller slutliga beslut har vunnit laga kraft, skall avskrift av detta jämte förrättningsakten sändas till fastighetsregistermyndigheten. Om förrättningen skall fortsättas, sänds dessa handlingar i stället till fastighetsbildningsmyndigheten. Har talan mot domstolens avgörande fullföljts i viss del medan det i övrigt föreligger ett lagakraftgäande avgörande som kan föranleda fråga om registrering, skall handlingarna sändas till fastighetsregistermyndigheten. Efter registreringsfrågans handläggning skall denna myndighet omedelbart återställa förrättningsakten.

Handläggning av fastighetsbildningsmål i hovrätt sker genom ett skriftligt förfarande i överensstämmelse med vad som enligt 52 kap. RB gäller för besvärsmål i allmänhet. Förfarandet har emellertid i vissa avseenden anpassats till den ordning som gäller i fråga om fastighetsbildningsmålens handläggning vid fastighetsdomstol. Även i hovrätt skall således tillämpas ett flertal av de speciella regler som gäller i fråga om förfarandet vid fastighetsdomstol, t. ex. formen för avgörandet, möjlighet till ändring i del som inte överklagats, återförvisning och verkan av återkallelse.

Rättsmedlet mot fastighetsdomstolens utslag eller beslut är besvär. Besvären skall inges till fastighetsdomstolen och besvärstiden är fyra veckor. Besvär får anföras av sakägare och annan enskild part samt av

sådan företrädare för allmänt intresse som kunnat föra talan i frågan vid fastighetsdomstolen. Vissa beslut av fastighetsdomstolen i dit fullföljd fråga får inte överklagas, t. ex. beslut om ogillande av jäv, om förskott på inlösenersättning och om ersättning till sakkunnig.

Reglerna om rättegångskostnad vid fastighetsdomstol skall också tillämpas i hovrätten. Undantag görs dock för skyldigheten att svara för rättegångskostnad i mål om inlösenersättning. I sådant mål gäller att den vars egendom inlöses inte behöver betala motpartens kostnader och att han får svara för sina egna kostnader bara när han själv klagat och förlorat, såvida inte annat följer av 18 kap. 6 eller 8 § RB.

I fråga om rätt att fullfölja talan mot hovrättens avgörande i fastighetsbildningsmål och om förfarandet i högsta domstolen gäller också vissa speciella bestämmelser vid sidan av RB:s regler. Rättsmedlet mot hovrättens utslag eller beslut är besvär. Besvären skall inges till hovrätten. Fullföljdrätten är underkastad de begränsningar som framgår av 56 kap. RB.

7.2 Utredningen

7.2.1 Förrättningsförfarandet

Utredningen påpekar att enligt FBL är fastighetsbildningsmyndigheten förrättningsinstans. I LGA har emellertid valts en lösning som innebär att en av länsstyrelsen förordnad förrättningsman skall handlägga förrättningen. Utredningen anser att frågan om vem som skall anförtros uppgiften att verkställa ledningsförrättning bör lösas efter förebild av antingen FBL eller LGA.

För alternativet med fastighetsbildningsmyndigheten som förrättningsinstans kan enligt utredningen åberopas att en tekniskt och juridiskt väl kompetent myndighet alltid kommer att handlägga förrättningen. Denna kan då förutsättas bli korrekt utförd och registrerad. Upprättas för ändamålet särskilda enheter inom lantmäteriet, vinner man enligt utredningen också större likformighet och samlad erfarenhet på området.

Väljer man alternativet med särskilt förordnad förrättningsman, kan man enligt utredningen behålla den ordning som har tillämpats sedan länge för att få till stånd avtal i fråga om ledningarna. Detta tillvägagångssätt har vunnit parternas förtroende. Förfarandet kan från början till slut genomföras av samma person. Utredningen anser att det sannolikt blir alltför dyrt och tungrott att anlita fastighetsbildningsmyndigheten för alla undersökningar, beredningar och överväganden som måste föregå förrättning. Om den taxepolitik som nu tillämpas vid lantmåteriförrättningar skulle användas, kommer kostnaderna att stiga till belopp som knappast kan motiveras av någon motsvarande fördel. Lantmåteriets arbetsbörda är f. n. inte av sådan omfattning att

man har anledning räkna med att ledningsförrättningar kommer att försenas avsevärt. Det kan dock inte uteslutas att en ändring i detta avseende kan ske i framtiden. Utredningen framhåller också att det för ledningsägare och markägare som regel torde vara enklare och smidigare att förhandla med en fristående, av båda parterna betrodd förrättningsman. Om den förrättningsman som parterna föreslår anses kompetent, torde man enligt utredningen kunna utgå från att han blir förordnad. Det är psykologiskt förklarligt om det för parterna ter sig mera tilltalande att ha frihet vid valet av förrättningsman än att vara helt hänvisade till myndighet. För alternativet med särskilt förordnad förrättningsman talar också, anför utredningen, att denna ordning synes ha fungerat helt tillfredsställande vid tillämpningen av LGA, trots att de spörsmål som därvid uppkommer ofta är betydligt mera ömtåliga och komplicerade än de som kan tänkas uppkomma vid ledningsförrättning. I förslaget till anläggningslag anföras som skäl för att fastighetsbildningsmyndigheten bör bli förrättningsinstans bl. a. att samordning lättare kan ske med fastighetsbildningsförrättning. Detta skäl torde enligt utredningen sakna nämnvärd betydelse vid upplåtelse av ledningsrätt. Ledningsrätten har sällan ett närmare samband med fastighetsbildning. I de fall då den har det kan särskilda bestämmelser komma i fråga. Utredningen understryker också att de ledamöter i utredningen som närmast företräder ledningsägarnas och markägarnas intressen har uttalat sin starka övertygelse för att det snabbaste och bästa resultatet uppnås med en särskilt förordnad förrättningsman.

Utredningen har funnit att övervägande skäl talar för alternativet med särskilt förordnad förrättningsman och förordar en sådan lösning. Länsstyrelsen i det län där ledningen skall byggas föreslås bli den myndighet som skall förordna förrättningsman, om koncession inte fordras. I fråga om koncessionspliktiga ledningar anser utredningen att det är nödvändigt med viss samordning i koncessions- och ledningsrättsärendena. Koncessionsmyndigheten har särskilda möjligheter att överblicka förrättningens omfattning och svårighetsgrad och torde bäst kunna bedöma vilka krav som bör ställas på förrättningsmannens kompetens och allmänna lämplighet. Utredningen föreslår därför att koncessionsmyndigheten skall förordna förrättningsman i dessa fall.

Reglerna om förfarandet vid ledningsförrättning bör enligt utredningen så långt som möjligt utformas efter förebild av FBL:s bestämmelser. Det har också, anför utredningen, varit möjligt att i stor utsträckning hänvisa till 4 kap. FBL. Sammanfattningsvis föreslår utredningen följande i fråga om förrättningsförfarandet.

Ansökan om ledningsförrättning skall göras skriftligen hos länsstyrelsen i det län där ledningen skall byggas eller, i fråga om koncessionspliktiga ledningar, hos koncessionsmyndigheten. I ansökan bör ledningens beskaffenhet anges kortfattat för att möjliggöra en viss

preliminär prövning av om den tillhör någon av de ledningstyper som omfattas av lagen. Ledningens sträckning bör beskrivas på ett tydligt sätt. Karta eller kartskiss torde som regel böra fogas till ansökningen. Ansökan bör vidare innehålla uppgift om de fastigheter och sakägare som berörs av ledningsföretaget. Något krav på fullständig utredning i detta avseende har inte uppställts. Sökanden bör dock vara skyldig att lämna alla uppgifter som han utan större omgång kan inhämta. Har han, i enlighet med den praxis som f. n. råder, träffat skriftligt avtal med markägarna om upplåtelse av rätt att dra fram ledningen, anses det naturligt att dessa avtal fogas till ansökningen.

Ansökningsmyndigheten bör enligt utredningen se till att mindre brister och otydligheter i ansökan rättas till. Någon särskild regel om befogenhet för myndigheten att begära kompletteringar behövs därför inte. Är bristen så stor att ansökan uppenbarligen inte kan tas upp till prövning, skall den omedelbart avvisas. I fråga om koncessionspliktig ledning skall avvisning ske om koncession inte har meddelats och medgivande från koncessionsmyndigheten att inleda ledningsförrättning inte heller föreligger. Om ansökan inte avvisas, skall myndigheten utse lämplig förrättningsman. När ansökan avser en mycket lång ledning, kan det enligt utredningen ofta vara praktiskt att myndigheten delar in ledningen i flera olika sträckor och förordnar om särskild förrättning och förrättningsman för varje sådant avsnitt. En förutsättning för ett sådant tillvägagångssätt är enligt förslaget att det råder full klarhet om sträckornas sammanknytningspunkter. Så är fallet i fråga om ledningar vars sträckning redan bestämts i koncessionsbeslut. Sökandens inställning bör tillmätas stor vikt vid bedömningen av om en uppdelning är lämplig.

Förrättningsmannen skall biträdas av gode män om han anser att deras medverkan behövs eller sakägare begär sådan medverkan och oskäligt dröjsmål inte föranleds därav. Förrättningsmannen skall utse de gode männen bland dem som är valda till gode män vid fastighetsbildningsförrättning.

Ägare av fastighet som ansökningen avser är enligt förslaget skyldig att utan dröjsmål uppges övriga sakägare i avseende på fastigheten. Vid inlösen enligt FBL och i ExL är sådan upplysningsplikt obligatorisk. I ett ledningsrättsärende bör det enligt utredningen vara tillräckligt att sökanden och förrättningsmannen får möjlighet att vid ovisshet om förhållandena anmoda fastighetsägaren att upplysa om ifrågavarande rättighetsinnehavare. Denna anmodan bör kunna ske formlost i lämpligt sammanhang. Underlåter fastighetsägaren att utan giltigt skäl lämna de upplysningar som begärs och lider sakägare skada till följd av underlåtenheten, blir fastighetsägaren skadeståndsskyldig. I samband med anmodan skall fastighetsägaren erinras om påföljden av underlåtenhet.

Sökanden anses ha ett påtagligt intresse av att direkt kunna bedöma vilka rättsägare som ledningsföretaget angår. Redan på projekteringsstadiet måste han ofta ta kontakt med de personer, markägare och andra, som berörs av ledningsbygget. Även för förrättningsmannen är det en betydande fördel med en principiellt klar avgränsning av den personkrets som han skall förhandla med. Utredningen föreslår därför att ledningsrättslagen skall innehålla en uttrycklig regel om vilka som skall anses som sakägare. Sakägarbegreppet bör utformas så att det i sak överensstämmer med vad expropriationsutredningen (SOU 1969: 50 s. 66) har föreslagit. Enligt förslaget skall sålunda med sakägare förstås dels ägare av fastighet inom vilken utrymme för ledning kan komma att upplåtas, dels innehavare av annan särskild rätt till fastigheten än rätt för fordran, i den mån hans rätt berörs.

Förslaget innebär att förrättningsmannen skall sörja för att en så fullständig utredning som krävs också kommer till stånd. Utredningen skall avse alla omständigheter som kan inverka på upplåtelsen av ledningsrätt. Om det behövs skall förrättningsmannen under utredningsarbetet rådpläga med sökanden och sakägarna. I många fall kan utredningsarbetet helt eller delvis vara utfört redan innan sökanden ger in sin ansökan. Förrättningsmannens arbete kan då i stor utsträckning begränsas till kontroll och komplettering av denna. Det är av vikt att de myndigheter vilkas verksamhet berörs av ledningsbygget får tillfälle att göra sina synpunkter gällande under förrättningen. De myndigheter som främst torde komma i fråga blir länsstyrelsen i egenskap av plan- och naturvårdsmyndighet samt byggnadsnämnden. Förrättningsmannen får själv bedöma när samråd behövs och under vilka former det bör ske.

Förrättningsmannen måste tillse att det är ställt utom varje tvivel att samtliga sakägare har haft tillfälle att yttra sig i ärendet innan saken avgörs. Har sakägare träffat avtal om ledningsrätt och överensstämmer detta med förrättningsmannens beslut, är ytterligare åtgärder överflödiga. I övriga fall skall förrättningsmannen låta delge sakägare anmaning att inom viss tid yttra sig över ansökningen i vad den rör hans rätt. I fråga om delgivning skall delgivningslagens regler tillämpas. Förrättningsmannen är alltid skyldig att underrätta byggnadsnämnden om förrättningen. Om det visar sig att hinder föreligger mot upplåtelse av ledningsrätt, skall förrättningsmannen så snart som möjligt inställa förrättningen. Innan så sker skall sökanden beredas tillfälle att jämka sin talan, om hindret därigenom kan undanröjas.

Reglerna om förrättningssammanträde har i förslaget utformats i nära överensstämmelse med motsvarande bestämmelser i FBL. Sammanträde skall hållas om sökanden eller någon sakägare begär det för behandling av viss fråga eller om förrättningsmannen anser att det behövs. Utredningen räknar med att sammanträde kommer att behövas i

ett förhållandevis ringa antal fall. Förrättningsmannen får ganska fritt bedöma vilka som skall delta i sammanträde. Byggnadsnämnden skall underrättas om sammanträde, om det inte är uppenbart att de frågor som skall behandlas faller utanför nämndens verksamhetsområde. Andra myndigheter kan också beredas tillfälle att delta. Det ankommer på förrättningsmannen att bestämma tid och plats för sammanträde. Han bör därvid beakta vad som är lämpligt från sakägarnas synpunkt.

Förrättningsmannens verksamhet skall utmynna i vissa beslut innan förrättningen förklaras avslutad. Avgörandet av hur ledningsrätt i detalj skall upplåtas sker i s. k. ledningsbeslut. I beslutet skall upptas alla materiella avgöranden vid förrättningen utom de som avser ersättning. Genom beslutet fastställs således ledningsrättens sakrättsliga innehåll i berörda fastigheter. Beslutet skall innehålla uppgifter som utvisar ledningens ändamål och huvudsakliga beskaffenhet. Det utrymme som tas i anspråk inom varje berörd fastighet skall redovisas. Av beslutet skall också framgå om ledningsrätten skall omfatta befogenheter att inom fastighet vidta åtgärder som behövs för att dra fram och begagna ledningen och om rättigheten skall höra till viss fastighet. Vidare skall i beslutet anges den tid inom vilken ledningen skall vara färdigbyggd och de övriga föreskrifter för rättighetens utövande som med hänsyn till förhållandena är påkallade. Om det anses lämpligt kan ledningsbeslut meddelas utan hinder av att ersättningsfrågor och andra frågor inte har slutbehandlats. Särskilt ledningsbeslut kan också meddelas för viss sträcka.

Som förut antytts innehåller förslaget också en hänvisning till vissa paragrafer i 4 kap. FBL. I fråga om den närmare innebörden härav hänvisar jag till betänkandet (s. 78—79).

För att ledningsägaren skall få tillträda utrymme som har upplåtits inom fastighet skall enligt förslaget som huvudregel gälla att han har erlagt fastställd ersättning till fastighetsägaren och eventuellt andra sakägare. Ersättning skall ha erlagts inom tre månader efter det ersättningsbeslutet vunnit laga kraft. Om ledningsbeslut har meddelats, kan förrättningsmannen dock medge undantag från huvudregeln. Är det av synnerlig vikt för sökanden att få ta marken i anspråk och ställs säkerhet hos länsstyrelsen såväl för ersättning som, om ledningsbeslutet upphävs, för det skadestånd som då kan komma i fråga, får särskilt beslut om tillträde, tillträdesbeslut, meddelas. Detta kan ske även om ledningsbeslutet inte har vunnit laga kraft. Kronan, kommun, landstingskommun och kommunalförbund behöver inte ställa säkerhet. Fastighetsägare eller annan sakägare vars rätt berörs kan som ytterligare villkor för förhandstillträde fordra förskott på den ersättning som slutligt fastställs, dock inte om det är uppenbart att ersättningen blir obetydlig. Den slutliga ersättningen får inte understiga förskottsbeloppet. Förrättningsmannen skall bestämma dag för tillträdet och därvid beak-

ta att sakägare får ett med hänsyn till omständigheterna skäligt rådrum. Tillträdesbeslut får verkställas utan hinder av att det inte har vunnit laga kraft.

Förrättning skall förklaras avslutad genom ett särskilt beslut, avslutningsbeslut. Sådant beslut skall meddelas först sedan alla andra beslut föreligger och övriga frågor har avgjorts. Genom förklaringen tillkännager förrättningsmannen att han skiljer sig från handläggningen av förrättningen. Avslutningsbeslut skall innehålla fullföljdshänvisning.

Som förrättningskostnader räknas enligt förslaget förrättningsmannens arvode och kostnader, gottgörelse till gode män, kostnader för förrättningsmannens utredning, kallelser, delgivning m. m. i den mån de inte har tagits upp i ersättningen till honom, samt ersättning för skador som vid förrättningen kan ha uppstått i samband med mätningar, markundersökningar och liknande åtgärder. Sökanden skall betala alla förrättningskostnader.

Utredningen behandlar ingående frågan om sakägare bör få ersättning för det arbete som han själv har utfört i ärendet eller därav föranledda kostnader, t. ex. för biträde eller utredning av olika slag. I FBL har man, framhåller utredningen, bl. a. med hänsyn till den skyldighet att verkställa utredning ex officio som åligger förrättningsmannen, ansett att sakägarna i allmänhet inte skall behöva få några utredningskostnader vid själva förrättningen. Tanken är att sakägarnas utredning och bevisning, som kan vara motiverad huvudsakligen i mera komplicerade fall, i stället bör koncentreras till första domstolsinstansen. Utredningens majoritet föreslår att man t. v. väljer samma lösning som har valts i FBL.

En av utredningens ledamöter framhåller i en reservation att ledningsrätt kommer att upplåtas genom ett expropriationsrättsligt förfarande och att rätten till sitt innehåll helt överensstämmer med den rätt som uppkommer genom expropriation. Den enskilde markägaren har själv inte någon nytta av ledningarna. Redan av den anledningen kan några generella slutsatser inte dras av vad som gäller inom annan lagstiftning. Vidare måste det, anför reservanten, vara angeläget att i största möjliga utsträckning undvika att t. ex. tvister om ersättning förs till domstol. Endast om sakägaren får ersättning för sina kostnader vid förrättningen, blir det möjligt att förebringa utredning på ett tidigt stadium och därmed åstadkomma underlag för avgöranden som i de flesta fall torde kunna godtas. Med den ordning som utredningens majoritet har föreslagit kan man enligt reservanten inte utesluta möjligheten att sakägarna underlåter att på förrättningstadiet förebringa utredning och i stället väljer att senare föra en fullständig talan vid domstol. Mot denna bakgrund förordas att sakägare skall vara berättigad till ersättning för det arbete som han under förrättningen har nedlagt på ärendet eller därav föranledda kostnader. En av utredningens exper-

ter har i ett särskilt yttrande anslutit sig till reservantens ställningstagande i denna fråga.

Efter mönster från bl. a. ExL och FBL bör ledningsrättslagen enligt utredningen innehålla bestämmelser om skydd för panträttshavare och vissa med dem likställda rättsägare vilkas ställning i olika avseenden påverkas genom att ledningsrätt upplåtes i fastigheten. Detta skydd bör åstadkommas genom regler om nedsättning och fördelning.

Utredningen föreslår att nedsättningsskyldigheten skall omfatta ersättning och förskott jämte ränta, som tillkommer fastighetsägaren och som ej avser personlig skada. Nedsättning, som skall göras hos länsstyrelsen, behöver endast ske om den fastighet på vilken utrymme tas i anspråk svarar för fordran. Utredningen framhåller att begreppet fordran innefattar inte bara panträtt på grund av in-teckning utan också varje annan särskild rätt till betalning ur fastigheten. Om fastighet svarar för fordran, får utbetalning likväl ske direkt till fastighetsägaren om berörda rättsägare medger det. Besväras fastigheten av gemensam in-teckning, krävs medgivande också från de fastighetsägare och fordringshavare som enligt 22 kap. 11 § JB skall lämna medgivande till relaxation. Medgivande om direkt utbetalning till fastighetsägaren behövs emellertid inte från rättsägare för vilken upplåtelsen av ledningsrätt är väsentligen utan betydelse.

Medel som nedsätts hos länsstyrelsen bör enligt utredningen fördelas med tillämpning av de regler som gäller vid fördelning av köpeskilling för utmätningssål fast egendom. Fördelningssammanträde bör hållas så snart som möjligt och kallelse till sammanträdet bör sändas till rättsägarna minst två veckor i förväg.

Frågan om förrättningsmannens beslut bör vara exigibelt utan att ledningsrättslagen innehåller något uttryckligt stadgande i detta avseende bör enligt utredningen ses mot bakgrunden av vissa uttalanden som har gjorts i doktrinen och under förarbetena till FBL. I FBL finns inte någon särskild regel om exigibilitet av fastighetsbildningsmyndighetens beslut. Utredningen anser att det inte behövs någon uttrycklig bestämmelse i ledningsrättslagen om verkställbarhet av förrättningsmans beslut.

Om ledningsrätt efter upplåtelsen inte begagnas för någon ledning, bör den enligt utredningen inte belasta de fastigheter på vilka utrymme har tagits i anspråk. Från registreringssynpunkt är det angeläget att fastighetsregistret inte innehåller uppgifter om ledningsrätt som inte motsvaras av det verkliga förhållandet på marken. Utredningen anser därför att ledningsbeslut under vissa omständigheter bör kunna anses förfallet. Denna fråga aktualiseras i två olika fall. Utredningen föreslår en bestämmelse om att ledningsbeslut skall vara förfallet om ersättningen inte till fullo erlagts i föreskriven ordning inom ett år efter det att beslut om ersättning vunnit laga kraft och inte heller någon

som i beslutet tillerkänts sådan ersättning då begärt verkställighet av detta. Beslutet förefaller också om ledningen inte utförts inom den tid som bestämts i beslutet. Ersättning som har erlagts får inte återkrävas på grund av att ledningsbeslutet har förfallit.

Utredningen anser att det som regel inte torde möta någon svårighet att konstatera att en ledning inte har kommit till utförande. Förfallopåföljden bör dock inte inträda om endast någon mindre betydelsefull detalj återstår. Om den i beslutet utsatta tiden inte kan hållas, bör sökanden på begäran kunna medges en viss förlängning av tiden. Begäran om anstånd bör prövas vid förrättning. Vid prövningen bör, anför utredningen, vanliga förrättningsregler tillämpas. Förfarandet torde dock kunna göras mycket enkelt. Ytterligare ersättning till sakägarna lär knappast kunna utgå. Sakägare som inte lämnat sitt medgivande till att tiden förlängs bör höras över framställningen. De beslut som behöver fattas torde i huvudsak vara själva anståndsbeslutet och avslutningsbeslut.

7.2.2 Rättegången

Utredningen anser att FBL:s bestämmelser i stor utsträckning bör tjäna som mönster också vid utformningen av systemet för överprövning enligt ledningsrättslagen. De modifikationer som måste göras beror huvudsakligen på det partsförhållande mellan sökande och sakägare som utmärker ledningsrätten.

Enligt förslaget skall fastighetsdomstolen vara första domstolsinstans i mål om ledningsrätt. Talan mot förrättningsmannens beslut skall föras vid den fastighetsdomstol inom vars domkrets den med ledningsförrättningen avsedda marken är belägen. Ligger marken under flera domstolar upptas talan av den domstol där huvuddelen av marken ligger.

Beträffande förfarandet vid domstolarna innebär förslaget i sak att samma regler som gäller enligt 15—18 kap. FBL skall tillämpas med vissa undantag. Det är enligt förslaget, till skillnad mot vad som gäller enligt FBL, inte möjligt att föra särskild talan mot beslut att avvisa ansökan om förrättning. Särskild talan kan enligt förslaget föras mot beslut rörande tillträde liksom även mot ersättningsbeslut, vilket inte är möjligt enligt FBL. Med anledning av förslaget om kommunal veto rätt föreslås en bestämmelse om besvärsmått för kommun. Utredningen förordar vidare en bestämmelse om att regeln i 16 kap. 11 § första stycket FBL om beredande av tillfälle för sakägarna att yttra sig endast skall gälla de sakägare som berörs av besvären. Utredningen föreslår slutligen att FBL:s regler om rättegångskostnader i mål om inlösenersättning skall tillämpas i ledningsrättsmål. Det innebär i princip att sökanden skall ersätta motpartens rättegångskostnader vid fastighets-

domstolen oberoende av utgången i målet och att han i de högre instanserna alltid själv skall bära sina kostnader och den kostnad han orsakar motparten genom att fullfölja talan.

7.3 Remissyttrandena

7.3.1 Förrättningsförfarandet

Förslaget att ledningsförrättning skall handläggas av en särskilt förordnad förrättningsman har fått ett blandat mottagande vid remissbehandling.

Flertalet remissinstanser godtar förslaget eller lämnar det utan erinran. Bland dessa remissinstanser kan nämnas *Svea hovrätt*, *CFD*, *Södertörns tingsrätt*, *kammarkollegium*, *kommerskollegium*, *vägverket*, *lantbruksstyrelsen*, *naturvårdsverket*, *planverket*, *vattenfallsverket*, *länsstyrelsen i Västerbottens län*, *vattenlagsutredningen*, *bygglagutredningen*, *elutredningen*, *Sveriges advokatsamfund*, *Svenska kommunförbundet* samt *näringslivets byggnadsdelegation*. Enligt *Svea hovrätt* stämmer den föreslagna ordningen bäst överens med det förfaringssätt som nu tillämpas. Detta förhållande har varit avgörande för hovrättens ställningstagande. *Näringslivets byggnadsdelegation* framhåller att det synes lämpligt att förrättningsmännen kan utses inom en vidare krets under hänsynstagande till de varierande betingelserna i varje särskilt fall, t. ex. företagets omfattning och förekomsten av tvister. *Södertörns tingsrätt* är inte helt övertygad om att lösningen med särskilt förordnad förrättningsman är den från saklig synpunkt lämpligaste. Tingsrätten vill emellertid inte motsätta sig förslaget men betonar att förrättningsmannen måste inta en i förhållande till ledningssökanden oberoende ställning och ha goda juridiska och tekniska kunskaper samt förrättningserfarenhet. Också *vattenfallsverket* och *Sveriges allmänna hypoteksbank* understryker betydelsen av att det ställs stora krav på förrättningsmännens kompetens.

Åtskilliga remissinstanser anser att övervägande skäl talar för att alternativet med fastighetsbildningsmyndigheten som förrättningsinstans bör ligga till grund för reformen. En del av dessa remissinstanser är starkt kritiska mot utredningens förslag, bl. a. *hovrätten över Skåne och Blekinge*, *lantmäteristyrelsen*, liksom flera *överlantmätare*, samt *länsstyrelserna i Stockholms, Malmöhus och Göteborgs och Bohus län*. Enligt *lantmäteristyrelsen* har vissa länsstyrelser påpekat att erfarenheterna av annan lagstiftning, som innehåller regler om förordnande av särskild förrättningsman, visar att svårigheter lätt uppstår när förrättningsman skall utses. Bedömningen är ofta av grannliga natur. Mellan sökande och sakägare kan finnas olika åsikter om personvalet. Kompetensfrågan vållar också vissa problem. Styrelsen understryker särskilt den praktiska fördelen av regler som inte gör det nödvändigt att i varje

särskilt fall förordna förrättningsman utan innebär att sökanden alltid kan vända sig direkt till den handläggande instansen. Sådana regler finns nu i FBL och föreslås ingå i anläggningslagen. Enligt styrelsen är det viktigt att rättssäkerheten inte äventyras och att det allmännas intresse av att uppnå en ändamålsenlig markanvändning inte eftersätts. Stora krav måste därför ofta ställas på förrättningsmannens kunnskap i tekniska, ekonomiska och fastighetsrättsliga frågor samt på hans erfarenhet och förhandlingsvana. Det är då, anför styrelsen, rationellt att de organ som uppfyller dessa krav får ägna sig åt förrättningsverksamhet. Av största vikt är också att förrättningsmannen är obunden av partsintressen. Detta krav har fastighetsbildningsmyndigheterna de bästa förutsättningar att uppfylla, eftersom de måste ha en opartisk ställning och inte får engagera sig i annan verksamhet på ett sätt som kan rubba förtroendet för deras objektivitet. För lösningen med fastighetsbildningsmyndigheten som förrättningsinstans talar vidare enligt styrelsen att förrättning alltid kommer att handläggas av en myndighet med en redan upparbetad förrättningsorganisation, som med sina handläggningsrutiner kommer att förkorta handläggningstiden och hålla förrättningskostnaderna inom rimliga gränser. Ledningsrättsfrågor måste ofta bedömas mot bakgrund av gällande planer och bebyggelse reglerande bestämmelser. Fastighetsbildningsmyndigheterna har redan etablerade kontakter med planmyndigheter och får även i övrigt anses väl skickade till ställningstaganden som på olika sätt har anknytning till markens planmässiga utnyttjande. Ytterligare fördelar kan enligt styrelsen nås genom att särskilda enheter specialiseras på ledningsrättsfrågor. Blir fastighetsbildningsmyndigheten förrättningsinstans, kommer styrelsen att överväga om inte ledningsrättsfrågor bör ankomma på den enhet för speciella arbetsuppgifter som fungerar inom varje län. Styrelsen framhåller också betydelsen av den organisatoriska koppling som finns mellan centralorgan och förrättningsorgan. Centralorganet följer fortlöpande verksamheten och lämnar rådgivning åt de lokala organen. I lantmäteriets regi genomförs dessutom en omfattande kursverksamhet för personalen. Från fastighetsbildningssynpunkt anser styrelsen att det finns starka skäl till samordning med frågor om ledningsrätt och uttalar att det är svårt att tänka sig att detta samordningsbehov skall kunna tillgodoses om utredningens förslag genomförs. De argument som utredningen har anfört till stöd för förslaget tillbakavisar styrelsen bestämt.

Hovrätten över Skåne och Blekinge framhåller särskilt att det måste ställas höga krav på objektivitet hos förrättningsinstansen. Utredningens uttalande att man kan utgå från att den person som föreslås i ansökningsärendet utses till förrättningsman torde enligt hovrätten innebära att sökanden skall få ett avgörande inflytande på valet. Uttalandet är därmed ägnat att inge starka betänkligheter. I ansökningsärendet är

det många intressenter som inte kommer till tals, framför allt pant-rättshavare, och dessa är i hög grad beroende av att förättningen hand-läggs på ett objektivt sätt. Hovrätten finner det anmärkningsvärt att det är partsintressenas företrädare inom utredningen som starkast har hävdad förslaget med särskild förrättningsman. Utredningen har inte, anför hovrätten vidare, andragit ett enda godtagbart skäl för sitt för-slag. En lösning med fastighetsbildningsmyndigheten som förrättnings-instans är enligt hovrätten påkallad med hänsyn till rättssäkerheten. Det torde inte finnas några organisatoriska hinder mot att låta lantmäteriet ta över ansvaret för ledningsrättslagens tillämpning. Från lagteknisk syn-punkt kan betydande fördelar nås, bl. a. kan anknytningen till FBL gö-ras starkare och åtskilliga begränsningar företas i regelsystemet. *Läns-styrelsen i Stockholms län* ifrågasätter om den som har varit ordförande vid informationssammanträde eller medverkat vid utarbetande av re-kommendationer till markägarna kan förordnas till förrättningsman. Utredningen synes mena att detta är möjligt. Enligt länsstyrelsen kan emellertid en sådan person anses ha biträtt markägarna i saken eller i vart fall ha medverkat till avtalens tillkomst på ett sätt som är ägnat att rubba förtroendet till hans opartiskhet hos de markägare som har vägrat att skriva på avtalen enligt hans rekommendationer. Med hänsyn härtill anser länsstyrelsen att en jävssituation kan föreligga. Länsstyre-len framhåller också att upplåtelse av ledningsrätt, särskilt i ett län som Stockholms län, ofta torde komma att bedömas mot bakgrund av gäl-lande planer och särskilda bestämmelser om marks bebyggande och an-vändning. Det är därvid en stor fördel om den som handlägger förrätt-ningen har goda samrådskontakter med myndigheterna inom samhälls-planeringssektorn. Enligt länsstyrelsen tillämpar fastighetsbildningsmyn-digheterna väl utvecklade samrådsrutiner.

De remissinstanser som förordar att fastighetsbildningsmyndigheten skall vara förrättningsinstans anser att ansökan om ledningsförrättning alltid skall inges till myndigheten och framhåller i allmänhet att man bör eftersträva en starkare anknytning till FBL:s regler om förrätt-ningsförfarandet än vad utredningen har föreslagit. Även en del av de remissinstanser som har godtagit förslaget om särskilt förordnad förrätt-ningsman anser att en ytterligare anpassning till FBL:s förfarandereg-ler är önskvärd i vissa fall.

Överlantmätaren i Göteborgs och Bohus län uttalar att utredningen synes mena att förrättningsförfarandet blir enklare om enskilda förhand-lingar med sakägarna skjuts i förgrunden medan sammanträdets bety-delse tonas ner. Mångårig erfarenhet av förrättningar enligt olika lagar på fastighetsrättens område visar emellertid enligt överlantmätaren att den praxis som har utbildats vid tillämpningen av FBL säkerligen ger det bästa, billigaste och snabbaste resultatet. Vid frivillig överenskom-melse mellan ledningsägaren och fastighetsägarna får förrättningen mest

karaktär av ett stadfästande av överenskommelsen i enhetliga former och förrättningsmannens insats begränsas i dessa fall till bevakning av enskilda och allmänna intressen, kontroll av att gällande formkrav följs, slutförhandling med sakägarna, dokumentering av förrättningen och meddelande av ledningsbeslut. Ett lagbundet förfarande som helt ansluts till förfarandet enligt FBL bör enligt överlantmätaren rimligen ge inte oväsentliga vinster för sakägarna i fråga om tid, kostnader och rätts-säkerhet. *Lantmäteristyrelsen* understryker också vikten av att lednings-rättsfrågor prövas under bestämda former och tar upp en rad frågor i syfte att få till stånd en bättre samordning med FBL:s förfaranderegler. Erfarenheterna visar enligt styrelsen att behov av att dela upp prövningen på skilda förrättningar kan ge sig till känna först under förrättningens gång. Det bör därför inte i första hand ankomma på ansökningssmyndigheten att avgöra om uppdelning skall ske utan på förrättningsinstansen. För en snabb och säker handläggning är det, anför styrelsen, av vikt att ansökan uppfyller de krav som i olika avseenden ställs på den. Möjlighet bör därför finnas att förelägga sökanden att komplettera sin ansökan. Vidare kan kallelseförfarandet förenklas utan att rättssäkerheten åsidosätts i de fall då sakägare infinner sig utan att kallelse skett i föreskriven ordning. Sådan förenkling har skett i FBL och motsvarande regler bör enligt styrelsen tas in i ledningsrättslagen genom hänvisning till FBL. Styrelsen anser att det bör finnas möjlighet att på ett relativt tidigt stadium av förrättningen pröva om ledningsrätt kan upplåtas. Om det är angeläget att börja bygga i en av ledningens ändpunkter, kan det vara av betydelse att dessförinnan ha ledningens huvudsakliga sträckning bestämd, t. ex. förbi ett samhälle, så att dess riktning i ändpunkten är fastställd. Efter förebild av FBL bör förrättningsmannen kunna meddela ett principbeslut, tillståndsbeslut, utan att alla detaljfrågor samtidigt avgörs. Styrelsen framhåller också, i likhet med flera andra remissinstanser, att det är av vikt att utrymme som inom fastighet tas i anspråk genom ledningsbeslut redovisas på karta. Erfarenheterna visar enligt styrelsen att behovet av kartredovisning i fråga om ledningar är stort. Ledningsrättslagen bör därför innehålla en bestämmelse om att karta och beskrivning skall upprättas i den omfattning som behövs. Liksom vid fastighetsbildningsförrättning torde man enligt styrelsen få räkna med att behov av tolk kan uppkomma vid ledningsförrättning. Ledningsrättslagen bör därför i detta avseende hänvisa till FBL.

Utredningens bestämning av sakägarbegreppet lämnas i allmänhet utan erinran av remissinstanserna. *LRF* och *Södertörns tingsrätt* anser dock att definitionen är alltför allmän och bör ersättas med en hänvisning till 1 kap. 5 andra stycket ExL. Samma kritiska synpunkter som i förarbetena till ExL anfördes mot att i lag reglera detta begrepp kan enligt förbundet anföras mot utredningens förslag. *Naturvårdsverket*

anser att det av utredningen föreslagna sakägarbegreppet är alltför begränsat när det gäller ärenden om vatten- och avloppsledningar med så stora dimensioner att ledningsdragningen kan menligt påverka grundvattenförhållandena inom andra fastigheter än dem inom vilka ledningen dras fram.

Utredningens förslag om rätt till förhandstillträde och villkoren härför lämnas i allmänhet utan erinran av remissinstanserna. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* anser dock att utredningen i denna fråga inte tillräckligt har beaktat de skillnader som finns mellan expropriationsförfarandet och ledningsförrättning. Vid expropriation är det, anför hovrätten, redan genom expropriationstillståndet bestämt att marken skall avstås. Vid ledningsförrättning blir frågan om markupplåtelse däremot slutligt avgjord först i och med att laga kraft ägande ledningsbeslut föreligger. Villkoren för förhandstillträde i ledningsrättsärende prövas främst med hänsyn till sökandens intressen. Bestämmelsen att tillträdesdagen skall bestämmas med iakttagande av att sakägare får skäligt rådrum tillgodoser enligt hovrättens mening inte i tillräcklig grad sakägarintresset. Om sökanden får tillträda marken innan ledningsbeslutet har vunnit laga kraft, kan han åstadkomma sådana ingrepp på fastigheten att sakägarnas besvär över beslutet blir meningslösa. Ett praktiskt fall är enligt hovrätten att markägaren har motsatt sig den beslutade sträckningen av ledningen under åberopande av att den skulle förstöra vissa skönhetsvärden på fastigheten. Får sökanden tillträda marken innan fastighetsdomstolen har prövat frågan, kan han, t. ex. genom att hugga ner ett vackert skogsbestånd, ställa domstolen inför fullbordat faktum. Hovrätten anser att en sådan ordning inte kan godtas och föreslår att bestämmelsen om förhandstillträde kompletteras så att det vid prövningen blir möjligt att beakta jämväl sakägares berättigade intresse. Också *Södertörns tingsrätt* är kritisk mot utredningens förslag om förhandstillträde och framhåller att förslaget skiljer sig från ExL:s regelsystem genom att tillträdesbeslut kan meddelas innan ledningsbeslutet har vunnit laga kraft. En sådan ordning medför enligt tingsrätten vissa komplikationer, t. ex. om förskott nedsatts och fördelats samt ledningsbeslutet därefter undanröjs av högre instans. En betydligt enklare och smidigare lösning är, anför tingsrätten, att efter mönster från förslaget till anläggningslag föreskriva att förrättningsmannen alltid skall meddela beslut i tillträdesfrågan och att tillträde får ske först sedan ledningsbeslutet har vunnit laga kraft. Om man behåller den konstruktion som utredningen har föreslagit, anser tingsrätten att en anpassning i vart fall bör ske till ExL:s bestämmelser om förtida tillträde.

Statens vattenfallsverk uttalar att arbetet med att bygga en ledning f. n. kan börja omedelbart efter det sökanden har fått koncession och tecknat servitutsavtal med markägarna. I jämförelse med denna ordning kan det enligt vattenfallsverket ligga ett moment med viss tidsutdräkt

i det förfarande som utredningen föreslår. Hur förrättningsmannen kommer att tillämpa bestämmelserna om förtida tillträde får därför betydelse för om de nya reglerna kommer att medföra fördröjning av ledningsarbetena. *Svenska elverksföreningen* och *Svenska kraftverksföreningen* framhåller också vikten av att förrättningsförfarandet inte medför onödig tidsspillan.

Med hänsyn till att säkerhet vid förhandstillträde skall ställas hos länsstyrelsen anser *Svea hovrätt* att prövningen av om säkerheten är betryggande bör ankomma på länsstyrelsen och inte på förrättningsmannen. Denna lösning kan emellertid innebära vissa svårigheter genom att ställande av säkerhet synes vara ett villkor för att förrättningsmannen skall kunna meddela tillträdesbeslut. Hovrätten föreslår därför att tillträdesbeslutets giltighet görs beroende av att säkerhet ställs. Bestämelsen om omedelbar verkställighet av tillträdesbeslut går enligt hovrätten onödigt långt. Verkställighet bör få ske endast om förrättningsmannen förordnar därom i det särskilda fallet.

Utredningens förslag att sakägare inte bör få gottgörelse för eget arbete och kostnader i anledning av talan vid förrättning har fått ett blandat mottagande av remissinstanserna. Av de remissinstanser som godtar utredningens förslag att gottgörelse inte bör utgå kan nämnas *lantmäteristyrelsen*, liksom flera *överlantmätare*, *naturvårdsverket*, *kommerskollegium*, *statens planverk*, *statens vattenfallsverk*, *länsstyrelserna i Stockholms, Malmöhus, Göteborgs och Bohus* samt *Västerbottens län*, *bankinspektionen*, *Sveriges allmänna hypoteksbank*, *Svenska bankföreningen* och *Skånes handelskammare*. De remissinstanser som ansluter sig till reservantens uppfattning framhåller, i likhet med denne, att frågan om gottgörelse till sakägarna bör lösas efter förebild av bestämmelserna i ExL. Bland dessa remissinstanser kan nämnas *hovrätten över Skåne och Blekinge*, *kammarkollegium*, *lantbruksstyrelsen*, *skogsstyrelsen*, *Södertörns tingsrätt*, *Sveriges advokatsamfund*, *LRF*, *Sveriges jordbruksskassförbund*, *Sveriges fastighetsägareförbund*, *Svenska kommunal-tekniska föreningen* och *näringslivets byggnadsdelegation*. Enligt *Sveriges advokatsamfund* finns det inte något skäl att i avvaktan på ett mera allmänt övervägande av problemet ge avkall på det viktiga rättssäkerhetsintresse som sakägarnas möjligheter till kostnadsersättning innebär. *Svenska kommunal-tekniska föreningen* uttalar att bestämmelserna om ersättning för olika slags intrång torde bli svåra att tillämpa innan en fast praxis har utbildats och att även andra komplicerade frågor kan uppkomma vid ledningsförrättning. Det kan därför finnas behov för sakägare att föranstalta om egna utredningar och enligt föreningen bör ersättning då kunna utgå. *Svea hovrätt* framhåller att frågan är svårbedömd och bör ytterligare övervägas med tanke på speciella undantagsfall. Ett sådant undantagsfall är, anför hovrätten, att förrättningsmannen utan tillräckliga skäl underlåter att göra en kost-

nadskrävande utredning som part har begärt och denne därför blir tvungen att själv lägga fram en utredning i frågan vid förrättningen.

Statens vattenfallsverk, *Svenska kraftverksföreningen* och *Svenska elverksföreningen* befarar att den föreslagna nedsättningsskyldigheten kommer att försvåra frivilliga uppgörelser mellan ledningsägare och markägare. Vattenfallsverket framhåller att frivilliga uppgörelser f. n. träffas med det helt övervägande antalet markägare som berörs av ledningsintrång, 95—97 %. I dessa fall betalas ersättningen ut direkt till markägaren utan att ledningsägaren skaffar medgivande från inteckningshavarna eller vidtar annan oskadlighetsprövning. Förslaget om generell nedsättningsskyldighet kommer att medföra ett betydande merarbete för ledningsägaren eller markägaren, eftersom det torde ankomma på dem att skaffa medgivanden från inteckningshavarna. Vattenfallsverket och föreningarna har förståelse för att ett skydd måste skapas för borgenärer med panträtt i fastigheten. Enligt deras mening går förslaget dock för långt, eftersom förrättningsmannen eller fastighetsdomstolen i varje särskilt fall skall avgöra om nedsättning behövs eller ej. I många fall är ledningsintrången ringa eller obetydliga i förhållande till fastighetens värde. Det finns då inte någon risk för att inteckningshavarnas säkerhet äventyras om ersättningen betalas ut direkt till markägaren. Vattenfallsverket anser det önskvärt att den möjlighet till direkt utbetalning som nu finns bevaras i största möjliga utsträckning. Föreningarna förordar att bestämmelsen om nedsättning mjukas upp så att direkt utbetalning kan ske när intrånget prövas vara väsentligen utan betydelse för de borgenärer som har panträtt i fastigheten. En sådan ändring innebär enligt föreningarna att länsstyrelserna inte behöver belastas av en stor mängd nedsättningar med relativt obetydliga belopp och att många förrättningar kan förenklas.

Också *länsstyrelsen i Malmöhus län* och *Skånes handelskammare* anser att en ändring av bestämmelsen om nedsättningsskyldighet bör övervägas. Enligt länsstyrelsen bör det finnas möjlighet att förordna att belopp som är ringa i förhållande till fastighetens värde får betalas ut direkt till fastighetsägaren utan inteckningshavarnas hörande. Handelskammaren förordar också en sådan bestämmelse och erinrar om att det i vattenmål är brukligt att i domen förordnas om direkt utbetalning till markägare av belopp som inte anses inkräkta på inteckningshavarnas säkerhet. *Sveriges advokatsamfund* anser att bestämmelsen om nedsättningsskyldighet bör utformas så att det klart framgår att ersättning för återställningsarbeten eller andra arbeten som fastighetsägaren själv har åtagit sig att utföra inte behöver nedsättas och fördelas bland fordringshavarna.

Som villkor för att ersättning skall få betalas ut direkt till markägare är det enligt *Sveriges jordbrukskassaförbund* inte tillräckligt att skaffa medgivande från rättsägare för vilken upplåtelsen är väsentli-

gen utan betydelse. Vid oskadlighetsprövning bör man kunna underlåta att ta in sådant medgivande endast om upplåtelsen uppenbarligen är utan betydelse för rättsägaren.

EON tar upp frågan om förrättningsmannens beslut i ersättningsfrågor kan läggas till grund för exekution utan uttryckligt stöd i ledningsrättslagen. Det finns, anför EON, en klar skillnad mellan utredningens förslag och FBL i fråga om det beslutande organet. Enligt FBL fattas besluten av en myndighet, fastighetsbildningsmyndigheten, medan utredningens förslag innebär att beslutanderätten ligger hos en av länsstyrelsen förordnad förrättningsman. EON föreslår att regler om exigibilitet tas in i ledningsrättslagen.

Bestämmelsen att ledningsbeslut skall vara förfallet om ledningen inte har utförts inom den tid som bestämts i beslutet kan enligt *Svea hovrätt* leda till tolkningssvårigheter i de fall då ledningen inte blivit färdig i viss del. *Södertörns tingsrätt* framhåller att det är onödigt omständligt att kräva ny förrättning för att medge förlängning av den tid som bestämts i beslutet. Uppgiften bör kunna anförtros länsstyrelsen eller fastighetsbildningsmyndigheten. *Överlantmätaren i Göteborgs och Bohus län* uttalar att förfallna beslut troligen kommer att finnas kvar i fastighetsregistret i viss utsträckning. Det är enligt överlantmätarens mening inte lätt att lösa detta praktiska och från rättssäkerhetssynpunkt väsentliga problem. Om fastighetsbildningsmyndigheten blir förrättningsinstans kan den möjligen åläggas en viss efterbevakningsskyldighet. Under alla förhållanden måste ledningsägaren ha rapportskyldighet i detta avseende.

7.3.2 Rättegången

Vad utredningen har föreslagit i fråga om rättegången i ledningsrättsmål godtas eller lämnas utan erinran av så gott som samtliga remissinstanser. *Södertörns tingsrätt* avstyrker dock bestämt att särskild talan skall få föras mot förrättningsbeslut i ersättningsfrågan. Någon sådan bestämmelse finns inte i FBL och har inte heller föreslagits ingå i anläggningslagen. Tingsrätten anser att en regel om särskild fullföljd i detta fall helt skulle strida mot de uttalanden som gjordes under förarbetena till FBL. De skäl som då anfördes för fullföljdsreglerna väger enligt tingsrätten betydligt tyngre än det av utredningen anförda skälet att det ibland kan vara fördelaktigt från sakägarsynpunkt att ett beslut om ersättning snabbt vinner laga kraft. Vidare anser tingsrätten att den begränsning i förhållande till FBL:s bestämmelser som utredningen har föreslagit i fråga om kommunikering med sakägare i ledningsrättsmål vid fastighetsdomstol och i hovrätt är både överflödigt och missvisande. Av motiven till FBL framgår att som sakägare skall behandlas endast de vilkas rätt berörs av den till domstolen fullföljda talan. Tingsrätten föreslår att bestämmelserna skall utgå.

8 Ändrade förhållanden m.m.

8.1 Utredningen

Enligt utredningen bör ledningsrättslagen innehålla bestämmelser om vad som skall gälla i de fall då en ledning av någon anledning tas bort efter en tid. Anledningen till att en ledning tas bort kan vara att ledningsägaren inte längre har behov av den. Inte sällan torde emellertid förekomsten av andra och tyngre vägande intressen vara orsak till åtgärden. På olika håll inom lagstiftningen finns regler som innebär skyldighet för ledningsägare att mot ersättning eller på egen bekostnad flytta ledning som hindrar viss samhällsverksamhet. Det kan vara fråga om en ledning som inverkar störande på trafiken eller som från säkerhetssynpunkt har en olämplig sträckning. I sådana fall kan myndighet påfordra att ledningen skall flyttas. Ledningsägaren kan självfallet inte åberopa ledningsrätt och vägra att ta bort ledningen. Ledningsrätten ger ju honom endast en rätt i förhållande till markägaren och andra liknande enskilda rättighetshavare. Enligt utredningen är det således tydligt att ledningsrätt måste kunna upphävas av hänsyn till vissa allmänna intressen. Däremot är frågan inte lika klar när motsättningsarna gäller ett enskilt intresse. Utredningen erinrar om att ExL i sin lydelse före den 1 januari 1973 innehöll en bestämmelse som innebar en långtgående skyldighet för ledningsägaren att på egen bekostnad flytta ledning som till följd av ändrade förhållanden medför betydande olägenhet för markägaren. Emellertid bör denna bestämmelse enligt utredningens mening inte tjäna som förebild i fråga om ledningsrätt. Ledningsrätt upplåtes först efter en noggrann prövning av ledningens sträckning och efter en avvägning mot andra intressen av såväl enskild som allmän natur. Det finns därför en garanti för att den får en ändamålsenlig och även på lång sikt bestående lokalisering. Uppenbarligen har både ledningsägaren och markägaren ett betydande intresse av att så är fallet. Den intrångsersättning som erläggs för ledningsrätten beräknas vanligen med tanke på att upplåtelsen inte är tidsbegränsad. I allmänhet blir det synnerligen kostnadskrävande att flytta ledningen. En flyttning kan också innebära stor olägenhet såväl för ledningsägaren som för andra som är beroende av ledningens ostörda funktion.

Emellertid är det enligt utredningen tydligt att man inte kan undvara en allmän bestämmelse om när en ledning, trots upplåten ledningsrätt, måste vika för att ett annat ändamål skall kunna tillgodoses. Med nutidens snabba samhälleliga och tekniska utveckling kan situationer uppstå, då ledningen visar sig vara till allvarligt hinder för ett angelägnare intresse eller försvårar en mera lämplig och ändamålsenlig markanvändning. Det behöver inte alltid vara fråga om olägenhet enbart från markägarens synpunkt. Ledningen kan utgöra hinder mot

det allmännas verksamhet i fråga om fastighetsbildning, planläggning m. m. Om en avvägning mellan sådana intressen och ledningsägarens intresse av att få ha kvar ledningen visar att det finns starka skäl för att flytta ledningen, anser utredningen att flyttning bör kunna ske under förutsättning att ledningsägaren får ersättning för den skada han lider genom åtgärden.

Önskemålet att mera rationellt utnyttja den fastighet över vilken ledningen går fram träder enligt utredningen i förgrunden när det gäller att ta ställning till om en ledning bör få flyttas. Situationen är också ofta sådan att mer än en fastighet har fördel av att ledningen kommer bort. Om ledningen då behöver flyttas, bör det kunna ske under någon form av samverkan mellan de gemensamt intresserade markägarna. Vid avvägningen av om flyttning bör få ske måste vidare beaktas de mer eller mindre goda möjligheter som finns att ge ledningen en ny sträckning över andra fastigheter. Utredningen understryker att vägande skäl måste föreligga för att ledningsägaren skall behöva avstå från en rätt som har tillkommit efter en så allsidig prövning som den som ligger bakom upplåtelsen. Mot denna bakgrund bör flyttning i princip endast vara tillåten om det blir möjligt att bättre utnyttja den belastade fastigheten och denna fördel kan bedömas som större än olägenheten för ledningsägaren. Utredningen anser att ledningsägaren självfallet bör få full ersättning för den skada som flyttningen medför för honom, inbegripet kostnaden för att dra fram ledningen i annan sträckning.

Vid avvägningen mellan ledningsägarens intresse av att ha ledningen kvar och intresset av att få den flyttad anser utredningen att de synpunkter som bör vara vägledande nära överensstämmer med de tankar som vissa regler i FBL bygger på. Vid förrättning enligt FBL får i princip servitut bildas, ändras eller upphävas. En servitutsåtgärd kan företas fristående som fastighetsreglering men också i kombination med annan fastighetsbildningsåtgärd. Vid en förrättning kan flera fastighetsbildningsåtgärder handläggas gemensamt. De materiella villkor som uppställs för regleringen innebär att denna måste leda till att fastigheterna blir varaktigt lämpade för sitt ändamål. Regleringen skall ske i överensstämmelse med gällande plan och markanvändningsreglerande bestämmelser. Vidare uppställs i FBL ett s. k. båtnavsvillkor. Detta villkor innebär krav på en mer ändamålsenlig markanvändning, vars fördelar överväger de kostnader och olägenheter som regleringen medför. Villkoret gäller vid all fastighetsreglering. För bildande av servitut krävs dessutom att servitutet är av väsentlig betydelse för den härskande fastighetens ändamålsenliga användning. Ändring av servitut utgör en mycket begränsad åtgärd och får inte innebära flyttning till annan fastighet.

Flyttning sker i stället genom att servitutet upphävs och att ett nytt servitut sedan bildas. För ändring och upphävande av servitut gäller

ytterligare några villkor. Om åtgärden vidtas i samband med fastighetsreglering som avser ändring i fastighetsindelningen, fordras endast att den är av betydelse för fastighetsregleringen. Vidtas åtgärden helt fristående, skiljer man på två olika situationer. Servitut som hindrar den tjänande fastighetens ändamålsenliga utnyttjande eller användning enligt plan får alltid ändras eller upphävas om hindret därigenom kan undanröjas. För andra servitut, som inte innebär en från allmän synpunkt lika påtaglig olägenhet, krävs att ändrade förhållanden skall ha inträtt. Har så skett får servitutet ändras eller upphävas om det är till väsentlig fördel för den ena fastigheten utan att medföra olägenhet av betydelse för den andra. Det får också upphävas om det har blivit onyttigt eller till ringa nytta i jämförelse med belastningen på den tjänande fastigheten eller är att anse som övergivet.

Om en ledning har dragits fram över ett antal fastigheter med stöd av servitut, kan servitutet sålunda under vissa förutsättningar upphävas genom fastighetsreglering. I samband därmed är det möjligt att dra fram ledningen över andra fastigheter med stöd av servitut som läggs på dessa. Ägarna av de tjänande fastigheterna får ersättning för den värdeminskning som servitutsbildningen medför för deras egendom och den härskande fastighetens ägare får ersättning, förutom för eventuell värdeminskning på sin fastighet, för personlig skada i anledning av att han har nödgats ta bort ledningen och dra fram den i en annan sträckning. Kostnaden för förrättningen, inbegripet vad som har utgått i ersättning, skall betalas av dem som har nytta av åtgärden, dvs. i detta fall de fastighetsägare i vilkas intresse servitutet har upphävts. Om ledningen i stället skulle ha dragits fram med stöd av ledningsrätt, torde man enligt utredningen utan svårighet kunna göra alla de bedömningar och vidta de åtgärder som fordras för att nå ett motsvarande resultat. Enligt FBL anknyts visserligen regleringsåtgärderna till fastighet men även annan än fastighetsägare, t. ex. nyttjanderättshavare, kan i vissa fall uppträda som sakägare. Den omständigheten att ledningsrättens subjekt i allmänhet är en person kan därför enligt utredningen inte anses utgöra något principiellt hinder mot att låta denna person uppträda som sakägare.

Mot denna bakgrund föreslår utredningen att FBL:s servitutsregler skall tillämpas såväl vid ändring och upphävande av ledningsrätt som vid upphävande i samband med nybildande av sådan rätt. Det är emellertid inte tillfyllest, anför utredningen, att i ledningsrättslagen ta upp regler som motsvarar endast FBL:s materiella villkor för ändring och upphävande av servitut. FBL:s materiella regler står i nära samband med dess bestämmelser om förrättning, sakägare, fullföljd m. m. och kan därför inte utan vidare tillämpas i ledningsrättslagen som bygger på en delvis annan systematik. Sakägarbegreppet är i ledningsrättslagen utformat med hänsyn till det tvåpartsförhållande som regelmässigt förekommer vid upplåtelse av ledningsrätt. Detta påverkar i sin tur utform-

ningen av andra bestämmelser, t. ex. bestämmelserna om rätt att ansöka om förrättning, skyldighet att betala förrättningskostnader och fullföljdsrätt. Enligt utredningen skulle det uppenbarligen medföra svåröverskådliga komplikationer och verka i hög grad tyngande på lagtexten att i ledningsrättslagen föra in ett annat sakägarbegrepp för denna typ av förrättning. Lagtexten skulle dessutom behöva kompletteras med flera andra bestämmelser, t. ex. om fördelning av kostnader för åtgärden. För att undvika sådana svårigheter anser utredningen att man bör gå en annan väg och välja en lösning som innebär att fastighetsregleringsförfarandet blir tillämpligt i sin helhet i dessa speciella situationer. Denna lösning är enligt utredningen lämplig även från andra synpunkter. Vid prövning av frågor om att flytta en ledning torde fastighetsbildningsintresset komma i förgrunden på ett annat sätt än vid förrättning som avser endast upplåtelse av ledningsrätt. Det fordras också, t. ex. vid prövning av om båtnadsvillkoret är uppfyllt, en värdering av hela fastigheter som fastighetsbildningsmyndigheterna kan ha speciellt goda förutsättningar att utföra. Ett ytterligare skäl för lösningen är att en flyttningsfråga ofta kan aktualiseras just i samband med fastighetsreglering som avser marköverföring. Det är då praktiskt att kunna behandla frågorna i ett sammanhang inom ramen för samma förrättning.

Enligt utredningen kräver den föreslagna ordningen om tillämpning av FBL:s servitutsregler en viss särreglering. I fråga om koncessionspliktiga ledningar måste som ytterligare villkor gälla att koncessionsmyndigheten medger att åtgärden får vidtas. Vidare bör en ledningsägare, om han inte längre har något intresse av ledningsrätten, ges möjlighet att få den upphävd vid en mycket enkel förrättning. I sådana fall saknas enligt utredningen anledning att anlita fastighetsbildningsmyndigheten. I stället bör ledningsrättslagens förrättningsförfarande tillämpas.

8.2 Remissyttrandena

Utredningens förslag i fråga om ändring och upphävande av ledningsrätt kritiserar av flera remissinstanser. Kritiken riktas i första hand mot att de föreslagna bestämmelserna innebär en onödig och olämplig splittring på olika förrättningsförfaranden och i andra hand mot ersättningsreglernas utformning.

Av förslaget framgår, anför *lantmäteristyrelsen*, att ledningsrätt skall kunna ändras, upphävas och upplåtas med anledning av upphävande helt enligt FBL:s regler. Det innebär att åtgärden skall sökas hos fastighetsbildningsmyndigheten och att kretsen av initiativberättigade kommer att vara densamma som vid annan fastighetsregleringsåtgärd. Det blir sålunda i olika situationer möjligt för vissa tvångsförvärvare samt för byggnadsnämnd och länsstyrelse att ta initiativ till förändring av ledningsrätt. I överenskommelsefallet, dvs. när ledningsägaren eller med

hans medgivande fastighetsägare gör framställning om ledningsrättens upphävande, skall däremot förrättningen handläggas helt enligt ledningsrättslagen. Enligt lantmäteristyrelsen synes detta innebära en onödig och olämplig splittring på olika förrättningsförfaranden. Följden blir bl. a. att man, när överenskommelse om upphävande av ledningsrätt förekommer i samband med fastighetsbildning, ändå måste behandla frågan som en tvångsåtgärd om man vill undvika en uppdelning på olika förrättningar. Enligt styrelsen bör reglerna samordnas så att det inte blir någon skillnad i fråga om förfarandet mellan de olika upphävandesituationerna. *Överlantmätaren i Örebro* anser det högst otillfredsställande att olika förfaranden skall användas.

Med hänsyn till den särreglering i förhållande till FBL som utredningen har ansett nödvändig i ett stort antal frågor synes det enligt *Södertörns tingsrätt* något överraskande att man när det gäller ändring och upphävande av ledningsrätt nöjt sig med att hänvisa till FBL:s servitutsregler. Ännu mer påfallande är, anför tingsrätten, att hänvisningen omfattar också föreskrifterna om bildande av servitut. Utredningen har inte gjort någon närmare analys av möjligheterna att tillämpa FBL:s servitutsbestämmelser på ledningsrätt. I fråga om ledningsrätt som hör till fastighet torde det enligt tingsrätten inte innebära några större problem att tillämpa dessa bestämmelser. När det gäller ledningsrätt av annat slag är det däremot tveksamt om en sådan tillämpning är möjlig. Vidare ifrågasätter tingsrätten om det kan anses rationellt att anordna särskild förrättning i överenskommelsefallet. Förrättningens betydelse kommer ju främst att ligga i ett meddelande till fastighetsregistermyndigheten. Tingsrätten föreslår att denna formella prövningsuppgift anförtros åt registermyndigheten.

Länsstyrelsen i Stockholms län framhåller att fullständig valfrihet synes råda i fråga om förrättningsförfarandet i de fall då ledningsrättens innehavare är införstådd med upphävandet. Vid flyttning av en ledning kan det därför ligga nära till hands att kombinera det enkla upphävandet i överenskommelsefallet med ny upplåtelse enligt ledningsrättslagen. Länsstyrelsen anser att det klart bör sägas ifrån att FBL:s regler skall gälla vid upphävande av ledningsrätt i en fastighet till följd av att ledningen skall flyttas till en annan fastighet. Ett förfarande enligt ledningsrättslagen kan sålunda komma i fråga i en upphävandesituation endast om ledningen skall tas bort.

Utredningen synes, anför *kommerskollegium*, ha utgått från att de expropriationsrättsliga regler, som innebär en långtgående skyldighet för ledningsägare att på egen bekostnad flytta ledning som till följd av ändrade förhållanden medför betydande olägenhet för markägaren, skulle komma att utmönstras ur lagstiftningen. Detta antagande är såtillvida riktigt att bestämmelserna inte längre finns i ExL. De har emellertid provisoriskt och utan sakliga ändringar förts över till lagen (1902: 71 s.

1), innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar (1902 års ellag). Så länge reglerna finns kvar i expropriationssammanhang synes det enligt kollegiet knappast möjligt, i varje fall inte när det gäller ändring av ledningsrätt för elektriska ledningar, att införa bestämmelser med en så radikalt ändrad grundsyn på ledningsägens ställning som utredningens förslag i detta avseende innebär. *Sveriges advokatsamfund* framhåller att en tillämpning av FBL:s servitutsregler innebär att ledningsägaren skall ha rätt till gottgörelse av den fastighetsägare i vars intresse ändringen eller upphävandet sker. Bestämmelserna kan komma att tillämpas i sådana fall då en ledning måste flyttas till följd av att ändrade planbestämmelser medför att ett markområde som ledningen går fram över får exploateras mer intensivt än tidigare. I en sådan situation kan det enligt samfundets mening inte vara rimligt att markägare skall behöva utge ersättningar som mångdubbelt överstiger vad de erhållit i intrångsersättning vid ledningsrättens tillkomst. Samfundet förordar att de expropriationsrättsliga reglerna får tjäna som förebild för frågans reglering i ledningsrättslagen.

9 Vissa frågor om servitut

9.1 Utredningen

Utredningen tar också upp frågan om att införa förbud mot bildande av ledningsservitut genom fastighetsreglering. Utredningen hänvisar till att 1954 års fastighetsbildningskommitté (SOU 1963: 68) föreslog att kraftledningsservitut inte skulle få bildas genom fastighetsreglering och som skäl härför anförde att det knappast kunde anses vara ett fastighetsbildningsintresse att tillskapa rättigheter av detta slag. Kommittén ansåg inte heller att det fanns något behov av regler som skulle säkerställa rätten för ledningsägare att ha kvar ledningen på mark som berördes av fastighetsreglering. Vid remissbehandlingen utsattes kommitténs ställningstaganden i denna fråga för stark kritik. I anledning av kritiken upptogs i 5 kap. 7 § FBL en regel av innebörd att marköverföring inte får ske vid fastighetsreglering, som berör mark där det finns elektrisk starkströmsledning, om inte ledningsägaren tillförsäkras rätt att behålla ledningen på samma mark. För att denna regel inte skulle försvåra fastighetsplaneringen i alltför hög grad öppnades också möjlighet att enligt 7 kap. 2 § FBL bilda starkströmsledningsservitut i samband med annan fastighetsbildningsåtgärd (prop. 1969: 128 s. B 553). Därvid betonades dock att det kunde anses varken lämpligt eller önskvärt att servitut av detta slag fick bildas fristående och att servitutsfrågan kunde komma i ett annat läge när man utrett hur det sakrättsliga skyddet för vissa ledningar skulle ordnas.

För åtskilliga ledningstyper, t. ex. kraftledningar, kan man enligt utredningen åstadkomma sakrättsligt skydd genom att bilda fastighets-

bildningsservitut. Ledningar som främst tjänar konsumtionen inom en enskild fastighet av sådant som rör dennas allmänna behov torde ofta kunna tryggas på detta sätt. Emellertid ansluter sig utredningen till uppfattningen att bildande av kraftledningsservitut inte kan anses utgöra något egentligt fastighetsbildningsintresse. Detsamma kan enligt utredningens mening med visst fog sägas gälla också åtskilliga andra större ledningar för vilka ledningsrätt kan upplåtas. Av bl. a. systematiska skäl har utredningen funnit angeläget att förbudet inte begränsas till kraftledningar och andra större ledningar. Utredningen föreslår därför förbud mot att genom fastighetsreglering bilda servitut för ledningar som kan erhålla ledningsrätt.

Utredningen tar vidare upp frågan om existerande servituts- och nyttjanderättsavtal avseende ledning bör omvandlas till ledningsrätt. Utredningen framhåller att ledningsrättslagen torde medföra att nya inskrivningar av nyttjanderätts- och servitutsavtal avseende ledningar i stort sett inte längre kommer att äga rum. Emellertid kvarstår frågan hur man lämpligen skall förfara med alla de inskrivningar av detta slag som redan finns. Det är ett starkt önskemål, anför utredningen, att åtgärder vidtas för att lätta på inskrivningsavdelningarnas arbetsbörda.

Statsmakternas beslut att bygga upp nya fastighets- och inskrivningsregister baserade på automatisk databehandling innebär att fastighetsböckernas uppgifter kommer att föras över till inskrivningsregistret. Om man inte vidtar några särskilda åtgärder, kommer de inskrivningar av nyttjanderätts- och servitutsavtal avseende ledningar som nu finns att tas med i samband med överföringen. Enligt utredningens mening skulle man nå betydande fördelar för inskrivningsväsendet om dessa inskrivningar kunde ändras till ledningsrätt. Inskrivningarna behöver då inte föras över till inskrivningsregistret utan kan i stället redovisas i fastighetsregistret. Det innebär att inskrivningsmyndigheternas befattningsmed dessa inskrivningar helt kommer att upphöra. Också för ledningsägarna medför en sådan ordning vissa fördelar. Ledningsrätten har ju en privilegierad ställning i förhållande till andra inskrivningar och gäller i marken oberoende av ändringar i fastighetsindelningen.

Utredningen föreslår att man genom särskild lagstiftning skall öppna möjlighet att ändra vissa inskrivna rättigheter till ledningsrätt. Inskrivna nyttjanderätter och tidsbegränsade servitut bör dock inte omfattas av lagstiftningen. I fråga om sådana rättigheter måste nämligen en omvandling till ledningsrätt anses obillig mot fastighetsägare som fått ersättning endast för en tidsbegränsad upplåtelse. Om rättigheten endast behövs för viss tid, är ändringen dessutom olämplig av den anledningen att rättigheten blir permanent och inte kan avföras utan speciella åtgärder. Enligt förslaget skall sålunda servitutsinskrivningar, som avser rätt att dra fram och för all framtid behålla sådana ledningar som omfattas av ledningsrättslagen, omvandlas till ledningsrätt. Åtgärderna

skall vidtas i samband med att inskrivningsregistret läggs upp. Besluten skall fattas av inskrivningsmyndigheten. Uppgift om att inskrivet servitut har ändras till ledningsrätt skall införas i fastighetsregistret.

Mot den föreslagna lösningen kan enligt utredningen givetvis invändas att ledningsrätter tillskapas som i olika avseenden inte alltid uppfyller de krav som gäller enligt ledningsrättslagen. Av praktiska skäl kan det emellertid inte komma i fråga att i samband med ändringsbeslut underkasta ett servitut en prövning som motsvarar den som görs vid förrettning.

Utredningen anser att man torde få räkna med att åtgärder om ändring av servitut till ledningsrätt kommer att företas i två etapper. I samband med den genomgång av fastighetsböckerna, som behövs för att kunna föra över uppgifter från dem till inskrivningsregistret, bör beslut fattas i fråga om de servitut som utan vidare utredning kan ändras till ledningsrätt. Ledningsrättslagen skall emellertid inte tillämpas på dessa ledningsrätter förrän förklaring har getts att inskrivningsregistret skall gälla i stället för fastighetsboken, dvs. då inskrivningsregistret har lagts upp. Har ändringsbeslutet då inte vunnit laga kraft bör givetvis ledningsrättslagen tillämpas först sedan så skett. Ledningsrätten skall tillkomma ägaren av den härskande fastigheten och höra till denna. Om närmare utredning behövs eller ändring av annat skäl inte lämpligen kan göras i samband med att inskrivningsregistret läggs upp, kan åtgärden vidtas senare. En förutsättning är i så fall att servitutsavtal har träffats före ledningsrättslagens ikraftträdande.

Utredningen framhåller att ändring av ett inskrivet servitut till ledningsrätt ibland kan tänkas medföra olägenheter för fastighetsägaren eller för innehavare av panträtt eller annan rättighet i fastigheten. Även om sådana olägenheter mycket sällan torde komma att uppstå, föreslår utredningen att en oskadlighetsprövning alltid bör göras innan inskrivningsmyndigheten beslutar om ändring av servitut till ledningsrätt. Bestämmelsen bör utformas efter förebild av FBL:s regler om oskadlighetsprövning. Det innebär att åtgärden får vidtas endast om den kan antas vara väsentligen utan betydelse för ägaren av den tjänande fastigheten eller för innehavare av panträtt eller annan rättighet för vilken inskrivning är beviljad eller sökt. Trots bestämmelser om oskadlighetsprövning måste man i undantagsfall räkna med att ett ändringsbeslut kan leda till rättsförluster för fastighetsägare och andra rättsinnehavare. Enligt 19 kap. 19 § JB har den som lider förlust till följd av fel eller försummelse i inskrivningsärendet m. m. i vissa fall rätt till ersättning av staten. Utredningen föreslår att en liknande bestämmelse skall gälla om någon lider förlust på grund av att oskadlighetsprövning visar sig vara oriktig.

Utredningen föreslår att åtgärd om ändring av servitut till ledningsrätt skall handläggas som inskrivningsärende. Meddelande om åtgärden bör

i rekommenderat brev tillställas ägarna av den härskande och den tjänande fastigheten för att de skall få tillfälle att föra talan mot beslutet. Enligt utredningen är det däremot inte möjligt att underrätta övriga rättsinnehavare med hänsyn till svårigheten att få reda på vilka dessa är.

9.2 Remissyttrandena

Flertalet remissinstanser, bl. a. *Svea hovrätt*, *hovrätten över Skåne och Blekinge* och *lantmäteristyrelsen*, godtar det föreslagna förbudet mot att bilda ledningsservitut genom fastighetsreglering. Lantmäteristyrelsen framhåller dock att skyddsregeln för starkströmsledningar i 5 kap. 7 § tredje stycket FBL kan medföra en del komplikationer i detta sammanhang. Om förbudet införs, kan nämligen mark som enligt avtal besväras av sådan ledning överföras till annan fastighet i samband med regleringsförrättning endast under förutsättning att nytt avtal kan träffas om ledningen eller att dess innehavare kan förmås ansöka om ledningsförrättning. Enligt styrelsen kan man emellertid komma till rätta med detta problem om handläggningen av ledningsförrättning anförtros åt fastighetsbildningsmyndigheten och om myndigheten ges befogenhet att dels ta upp en ledningsrättsfråga i de mycket vanliga fall då frågan aktualiseras vid fastighetsbildningsförrättning, dels förordna om gemensam handläggning av fastighetsbildningsförrättning och ledningsförrättning. Styrelsen tar också upp en annan fråga som hänger samman med skyddsregeln i 5 kap. 7 § tredje stycket FBL. Enligt styrelsen innefattar begreppet elektriska starkströmsledningar en mycket vid krets av ledningar och detta har skapat en viss tveksamhet vid den praktiska tillämpningen. Styrelsen anser att påtagliga fördelar skulle nås om regeln kunde begränsas till att omfatta endast de starkströmsledningar för vilka ledningsrätt kan upplåtas, dvs. koncessionspliktiga ledningar. *Överlantmätarna i Kalmar och Göteborgs och Bohus län* anser också att det föreslagna förbudet kan komma att försvåra fastighetsbildningsverksamheten och förordar i stort sett samma åtgärder som lantmäteristyrelsen i syfte att eliminera de negativa verkningarna av skyddsregeln i 5 kap. 7 § tredje stycket FBL.

Skyddsregeln i 5 kap. 7 § tredje stycket FBL behövs inte enligt *Södertörns tingsrätt* om en fullständig avveckling av ledningsservitut som grundas på frivillig upplåtelse kommer till stånd. Bestämmelsen i 7 kap. 2 § andra stycket FBL kan då ersättas av en föreskrift om förbud mot att bilda ledningsservitut genom fastighetsreglering. Kommer en avveckling inte till stånd, kvarstår enligt tingsrätten de skäl som åberopades vid tillkomsten av paragraferna med oförminskad styrka. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* anser att det föreslagna förbudet är alltför kategoriskt och att frågan om samordning av fastighetsbildning och ledningsrättsbildning bör övervägas ytterligare. *Sveriges lant-*

mätareförening förordar att möjligheten att bilda ledningsservitut genom fastighetsreglering inte skall bringas att upphöra förrän reformen om ändring av inskrivna servitut till ledningsrätt har genomförts. *Överlantmäterna i Kronobergs, Örebro och Jämtlands län* avstyrker det föreslagna förbudet.

Lantmäteristyrelsen framhåller att frågor om befintliga ledningsrätters beskaffenhet inte sällan uppkommer i samband med fastighetsbildning. Behovet av att kunna genomföra fastighetsbildning snabbt och enkelt motiverar enligt styrelsens mening att frågor om ledningsrätts beskaffenhet skall kunna avgöras som fastighetsbestämning i samband med fastighetsbildningsförrättning. Ledningsrättens och servitutets likartade karaktär talar också för en sådan lösning. Även *överlantmätaren i Västernorrlands län* framhåller vikten av att kunna bestämma en ledningsrätts omfång och läge i samband med fastighetsbildningsförrättning och förordar att ledningsrättslagen kompletteras med en hänvisning till FBL:s regler om fastighetsbestämning.

Utredningens förslag till lag om ändring av vissa servitut till ledningsrätt har i huvudsak fått ett positivt mottagande vid remissbehandlingen. Från flera håll framhålls att ett genomförande av reformen på sikt kommer att innebära lättnader i inskrivningsmyndigheternas arbetsbörda. Vidare påpekas att förslaget förutsätter att inskrivningsmyndigheternas resurser förstärks. *Lantmäteristyrelsen* anser att reformen från fastighetsbildningssynpunkt har uppenbara fördelar, eftersom ledningsrätten med sin privilegierade ställning inte kräver de arbets- och kostnadsmässiga åtgärder som inskrivna servitut gör vid fastighetsbildningsförrättning.

Värdet av reformen ifrågasätts av *Södertörns tingsrätt*. Tingsrätten anser att den oskadlighetsprövning, som inskrivningsmyndigheterna enligt förslaget skall göra, i vissa fall kan inrymma problem av värderingsmässig natur som ligger utom ramen för myndigheternas normala arbetsuppgifter. Enligt tingsrätten måste man därför räkna med att ett genomförande av förslaget kommer att innebära ett betydande merarbete för myndigheterna och vissa risker för rättsförluster. Befintliga inskrivningar avseende ledningar kommer inte att helt utmönstras ur fastighetsböckerna. Utredningen har inte heller ansett sig kunna föreslå att förbud meddelas mot nya inskrivningar av detta slag. Nackdelarna med förslaget väger därför enligt tingsrättens mening tyngre än fördelarna.

Flera remissinstanser, bl. a. *DON*, *lantmäteristyrelsen* och *länsstyrelsen i Stockholms län*, framhåller att reformen kommer att onödigt fördröjas om den som utredningen föreslår obligatoriskt skall kopplas samman med beredningsarbetet inför ADB-reformen. De nya fastighets- och inskrivningsregistren kommer, anför *DON*, att byggas upp fortlöpande under hela 1970-talet. För att ett genomförande av utredningens förslag inte skall fördröjas är det därför önskvärt att arbetet med att ändra in-

skrivna servitut till ledningsrätt kan börja före beredningsarbetet. Resurser som på olika håll i landet kan bli disponibla på inskrivningssidan kan då sättas in på ändringsarbetet även om beredningsarbetet ännu inte är aktuellt. Det kan också vara rationellt att i samband med fastighetsbildningsåtgärder eller relaxationsärenden pröva frågor om servituts förvandling till ledningsrätt. Enligt DON är det alltså inte nödvändigt med en obligatorisk sammankoppling mellan ändrings- och beredningsarbetet. Av praktiska skäl bör dock dessa arbeten utföras samtidigt i så stor utsträckning som möjligt.

Erfarenheterna av det beredningsarbete som nu pågår vid inskrivningsmyndigheterna i Uppsala län visar enligt CFD att det av utredningen föreslagna förfarings sättet kommer att bli tidsödande. Ett ändringsbeslut måste föregås av utredning om rättighetens bestånd och kretsen av berörda fastigheter. Vid sådana utredningar blir det i åtskilliga fall nödvändigt att utnyttja lantmäteriorganisationen. Det kommer också att krävas väsentliga arbetsinsatser för att få fram uppgifter om fastighetsägarnas adresser. Dessa uppgifter saknas nämligen i fastighetsböckerna. Om ändringsarbetet skall kunna utföras i enlighet med de riktlinjer som utredningen har dragit upp, anser CFD att beredningsorganisationen måste byggas ut kraftigt. Som ett alternativ kan lämpliga lagstiftningsåtgärder övervägas. I så fall är det enligt CFD angeläget att bestämmelserna utformas så att de klart anger i vilka fall ändring får ske och att de blir lätta att tillämpa.

Också DON framhåller att det är tveksamt om det merarbete, som den föreslagna reformen innebär, hinner utföras under beredningsarbetet inför ADB-reformen. Läget blir dock ett annat om utredningens förslag modifieras i vissa hänseenden i syfte att underlätta ändringsarbetet. DON föreslår att bestämmelserna om oskadlighetsprövning och underrättelseskyldighet ändras och att det öppnas möjlighet till en summarisk prövning i fråga om vissa servitut. Bestämmelsen om oskadlighetsprövning bör utformas så att åtgärd får vidtas om den inte uppenbart skadar rättsägare. Den ökning av skadeersättningar som detta kan tänkas innebära för staten torde vara av marginell betydelse jämfört med de rationalitetsvinster som det allmänna gör genom att prövningen förenklas. En underrättelseskyldighet av den omfattning som utredningen föreslår kommer enligt DON att bereda inskrivningsmyndigheterna betydande svårigheter. Den bör därför kunna inskränkas avsevärt, åtminstone så att underrättelse inte behöver ske till rättsägare för vilken ändringen uppenbart kan beräknas vara utan betydelse. I fråga om vissa typer av ledningar anser DON att oskadlighetsprövningen och underrättelseskyldigheten under alla omständigheter bör kunna utgå eller radikalt förenklas. En del mindre omfattande servitut bör efter ansökan av ledningsägaren kunna förvandlas till ledningsrätt efter en summarisk prövning av inskrivningsmyndigheten. I ansökningen bör

anges de fastigheter som belastas av servitutet. Om oskadlighetsprövningen skall behållas i någon form, kan den underlättas genom att sökanden ger in medgivanden från fastighetsägarna. Prövning behövs då endast om sakägare inte har lämnat samtycke till ändringen. Om fastighet formellt belastas av servitut men i verkligheten inte berörs av det, kan inskrivningsmyndigheten med stöd av 23 kap. 6 § andra stycket JB avföra inskrivningen.

Lantmäteristyrelsen framhåller att det från fastighetsbildningssynpunkt är önskvärt att omvandlingen till ledningsrätt, åtminstone i vissa trakter, kan ske innan fastighetsböckernas innehåll överförs till inskrivningsregistret. Det kan enligt styrelsen åstadkommas exempelvis genom att länsstyrelsen efter prövning av behovet tar initiativ till ändring genom en anmälan till inskrivningsmyndigheten. Också *länsstyrelsen i Stockholms län* anser att länsstyrelse bör ha en sådan initiativrätt.

Näringslivets byggnadsdelegation framhåller att det är angeläget att inskrivna servitut avvecklas snabbt för att fördelarna med reformen skall nås fullt ut. En särskild insats är motiverad och anslag bör enligt delegationen ställas till förfogande för att reformen snabbt skall kunna fullföljas. *Överlantmätaren i Göteborgs och Bohus län* anser också att reformen bör genomföras snabbt och ifrågasätter om inte en viss tidsfrist bör föreskrivas för ändringsarbetet.

Lantmäteristyrelsen tar upp frågan om det är nödvändigt att begränsa reformen till vissa servitut. Utredningen har ansett att man inte kan ändra en inskriven nyttjanderätt till ledningsrätt, eftersom det innebär att nyttjanderätten blir obegränsad till tiden. Enligt utredningen blir ändringen därmed obillig mot fastighetsägaren som fått ersättning endast för en tidsbegränsad upplåtelse. Denna olägenhet synes emellertid, anför *lantmäteristyrelsen*, bli av tämligen ringa omfattning i de fall då större delen av överlåtelse tiden återstår. Vid fastighetsbildning krävs särskilda insatser för att skydda vissa nyttjanderätter, t. ex. teleledningar. Det skulle enligt styrelsen innebära stora fördelar om servitut och nyttjanderätt kunde behandlas lika vid ändring till ledningsrätt. Om en ändring anses obillig mot fastighetsägaren, bör möjligheten att tidsbegränsa en omvandlad nyttjanderätt övervägas.

10 Följdändringar i annan lagstiftning

10.1 Utredningen

Enligt utredningen kunde det i och för sig vara lämpligt att samla alla bestämmelser om tvångsupplåtelse av mark för ledningsändamål till en lag. Ett sådant tillvägagångssätt skulle emellertid kräva väsentliga ingrepp i ett betydande antal författningar, bl. a. ExL, BL och VL. Det kan dessutom många gånger vara praktiskt att behålla möjligheten till

alternativa lösningar, t. ex. att låta expropriation av en vattentäkt utsträckas att omfatta även det utrymme som behövs för ledningar. Med hänsyn till sådana och liknande fall förordar utredningen att de möjligheter som nu finns att bilda officialservitut för ledningar tills vidare bör stå öppna. Från denna grundsats måste man dock göra undantag när lagstiftningen om gemensamhetsanläggningar är tillämplig. Eftersom förrättningsförfarandet enligt utredningens förslag i allt väsentligt är utformat efter samma grunder som i LGA, finns det nämligen knappast något behov av ledningsrätt för gemensamhetsanläggningar. En viss avgränsning bör enligt utredningen också göras i förhållande till FBL.

10.2 Remissyttrandena

Svea hovrätt tar upp frågan om nuvarande regler om officialservitut bör gälla vid sidan av ledningsrättsinstitutet. Hovrätten anser att det är möjligt att åstadkomma enhetliga regler för de ledningstyper som omfattas av den föreslagna lagen och att det därför knappast finns något större behov av alternativa bestämmelser av civilrättslig natur. Ett alltför differentierat regelsystem kan enligt hovrätten bli svåröverskådligt och därmed leda till missförstånd och rättsförluster. Ett sådant system bör därför inte utan särskilda skäl accepteras annat än under en kortare övergångstid.

Emellertid bör dessa farhågor inte överbetonas. Enligt hovrätten måste man till en början godta att allmänna regler om upplåtelse av nyttjanderätt och servitut får gälla vid sidan av ledningsrättslagens bestämmelser. Någon konkurrens med FBL eller lagstiftningen om gemensamhetsanläggningar uppkommer inte enligt förslaget. Att BL:s bestämmelser om upplåtelse av servitut eller nyttjanderätt får stå kvar i avvaktan på resultatet av bygglagutredningens arbete torde inte vålla några större problem. Vidare torde det ankomma på vattenlagsutredningen att överväga i vad mån reglerna om ledningar i 2 och 8 kap. VL behövs vid sidan av ledningsrättslagen. Av alternativa regleringar återstår sedan i huvudsak ExL:s bestämmelser. Enligt hovrätten kan en valrätt för sökanden få verkningar som är svåra att överblicka. Den som har fått avslag på sin ansökan om ledningsrättsförfarande torde vara oförhindrad att, med utsikt till framgång, väcka samma fråga genom expropriationsansökan. Det omvända förfarandet kan inte heller uteslutas. Eftersom ExL inte innehåller någon bestämmelse av innebörd att, när tvångsinlösen är möjlig också enligt annan lag, denna skall uteslutande tillämpas, synes man enligt hovrätten få godta att expropriationsreglerna skall gälla vid sidan av det för flertalet fall avsedda, enklare och smidigare ledningsrättsinstitutet.

11 Föredraganden

11.1 Reformbehov

Den tekniska utvecklingen har medfört att rikt utvecklade ledningsnät för olika ändamål har byggts ut i vårt land. Utbyggnaden kan väntas fortsätta i oförminskad takt. Några exempel kan anföras.

Alltsedan de första starkströmsledningarna började dras fram i vårt land på 1890-talet har den elektriska kraftindustrins utveckling gått mycket snabbt. Vattenkraften har varit den dominerande kraftkällan och svarar i dag för omkring 60 % av den totala elenergiproduktionen. Ett landsomfattande överföringssystem för distribution av elektrisk kraft har byggts upp under årens lopp. Systemet omfattar ett stamlinjenät, regionalledningar och detaljdistributionsnät. Så gott som samtliga kraftstationer av betydelse är anslutna till detta system. De ledningar som ingår i systemet har en ansevärd sammanlagd längd. Enligt beräkningar uppgick den år 1963 till omkring 34 000 mil.

Vattenkraftsutbyggnadsepoken lider emellertid mot sitt slut. Nu byggs i stället i ökad utsträckning värmekraftverk av olika slag. Detta kräver bl. a. utbyggnad av stamlinjenätet i södra och mellersta Sverige. Regionalledningarna behöver byggas ut främst för att förbättra möjligheterna att motverka driftstörningar. Distributörerna strävar efter att åstadkomma nät för leveranserna sådana att en konsumtionsort skall kunna matas av två eller flera, helst av varandra oberoende ledningar. Vad angår detaljdistributionens framtida utformning pågår överväganden inom elutredningen (I 1972: 14). Man kan räkna med behov av en fortlöpande utbyggnad också när det gäller detaljdistributionsnäten. Abonnenternas krav på säkra elleveranser medför också att förbindelseledningar i stor utsträckning måste byggas mellan olika distributionsområden.

Också i fråga om vatten- och avloppsledningar måste man räkna med avsevärda nyanläggningar, inte minst med hänsyn till industrins och den ökande fritidsbebyggelsens behov. Jag vill vidare peka på den utveckling som har ägt rum här när det gäller fjärrvärme. Denna uppvärmningsmetod introducerades i vårt land omkring år 1950 och har volymmässigt fördubblats ungefär vart fjärde år. Fjärrvärmens förutsätter självfallet ett rikt utvecklat ledningsnät.

I ett längre perspektiv kan på vissa andra områden helt nya anläggningar av omfattande ledningssystem aktualiseras. Jag tänker då i första hand på system för rörtransporter av petroleumprodukter och naturgas. Rörtransport av petroleumprodukter har vissa obestridliga fördelar jämfört med de konventionella transportmedlen. Praktiskt taget alla typer av råolja kan transporteras i rör över långa distanser. Det kan visa sig ekonomiskt motiverat att bygga ut ett rörtransportsystem för tunna oljeprodukter inom vissa delar av landet. När det gäller naturgas, som

kan komma att bli en viktig faktor i vårt lands elenergiförsörjning, är rörledningstransport den enda metoden att frakta stora volymer över land. Om ett naturgassystem skall etableras, är det därför nödvändigt att bygga ut ett omfattande rörledningsnät.

Mot bakgrunden av den utbyggnad av vårt ledningsnät som sålunda kan väntas framstår det enligt min mening som en mycket angelägen uppgift att det rättsliga förfarande som tillämpas vid upplåtelse av utrymme för olika slags ledningar är enkelt och möjliggör en snabb handläggning. Eftersom ledningar i många fall representerar betydande ekonomiska värden, är det också av stor vikt att den rätt som upplåts kan ges ett tillfredsställande sakrättsligt skydd.

Frivilliga överenskommelser mellan fastighetsägare och ledningsägare sker f. n. i form av avtal om upplåtelse av nyttjanderätt eller servitut för ledningsändamål. Den upplåtna rättigheten tryggas i allmänhet genom inskrivning. Utredningen framhåller att det sakrättsliga skydd som den upplåtna rättigheten får genom inskrivning ibland visar sig vara otillräckligt. Vid exekutiv försäljning av den tjänande fastigheten kan rättigheten komma att upphöra. I likhet med flera remissinstanser ansluter jag mig till utredningens uppfattning. Riskerna för att en inskriven rättighet får vika har visserligen i viss mån minskat genom tillkomsten av lagen (1971: 494) om exekutiv försäljning av fast egendom. Enligt denna lag skall nämligen bl. a. nyttjanderätt och servitut med sämre rätt än exekutionsfordringen förbehållas och alltså kvarstå efter auktionen, om det saknas anledning att anta att de belastar fastigheten till beaktansvärd skada för innehavare av fordran med bättre rätt. Denna förutsättning torde ofta föreligga beträffande sådana rättigheter varom nu är fråga. Det är dock enligt min mening en olägenhet att ledningsägaren inte kan garanteras en helt betryggande säkerhet för rättighetens bestånd.

Utredningen har också framhållit olägenheterna av att inskrivningsförfarandet i många fall är betungande och kostsamt för ledningsägaren, i synnerhet om ledningen skall dras fram över ett stort antal fastigheter, och att både ledningsägare och fastighetsägare åsamkas en hel del besvär i olika inskrivningsärenden, t. ex. i samband med relaxation. Även om de arbetsinsatser som vanligtvis krävs av ledningsägare och fastighetsägare inte är särskilt betungande och som regel endast består av att skaffa fram och inge de handlingar som inskrivningsmyndighetens personal har gett anvisning om, kan det enligt min mening inte bestridas att inskrivningsförfarandet ibland medför olägenheter för både ledningsägare och fastighetsägare. I detta sammanhang vill jag, i likhet med utredningen och några remissinstanser, understryka, att det kommer att innebära betydande rationaliseringsvinster om de hårt belastade inskrivningsmyndigheterna kan beredas lättnader i arbetsbördan genom att det sakrättsliga skyddet för rätt att dra fram och behålla ledning på annans fastighet ordnas på annat sätt än genom inskrivning.

Utredningen har framhållit att de största svårigheterna uppkommer när frivillig överenskommelse om upplåtelse för ledningsändamål inte kan träffas. I allmänhet finns då för ledningsägaren ingen annan utväg än att ansöka om expropriation. Enligt utredningen är expropriationsförfarandet ofta alltför tidsödande och dyrbart i förhållande till expropriationsobjektet. Med anledning härav vill jag erinra om att den nya expropriationslag (ExL) som trädde i kraft den 1 januari i år innebär ändringar på olika punkter i den äldre expropriationslagstiftningen, vilka syftar till att få till stånd ett enklare och snabbare expropriationsförfarande (prop. 1972: 109 s. 238—240). Trots att avsevärda förbättringar sålunda har genomförts, måste jag emellertid ansluta mig till utredningens uppfattning att expropriationsförfarandet i åtskilliga fall synes vara alltför omständligt och kostsamt när tvångsupplåtelse för ledningsändamål aktualiseras. I fråga om mycket stora ledningsföretag är det visserligen tveksamt om kostnaderna kan nedbringas genom att ett annat förfarande än expropriation tillämpas. Kravet på en snabb handläggning är emellertid så framträdande när det gäller sådana företag att man enligt min mening bör tillvarata den möjlighet som utredningsförslaget erbjuder att åstadkomma förbättringar i detta avseende. I fråga om övriga ledningsföretag anser jag att ett annat förfarande än expropriation kommer att innebära fördelar från såväl kostnads- som effektivitetssynpunkt.

Av vad nu sagts framgår att jag i likhet med utredningen och remissinstanserna anser att tiden är inne för en reform i syfte att få till stånd en samlad civilrättslig lagstiftning om rätt att dra fram och behålla olika slags ledningar över fastigheter. Vid utformningen av lagstiftningen bör eftersträvas att rätten att dra fram och behålla ledning över fastighet kan säkerställas genom ett snabbt och billigt förfarande och att ledningsägaren kan garanteras ett betryggande sakrättsligt skydd för rättighetens bestånd.

11.2 Lagstiftningens allmänna uppläggning

Utredningsförslaget innebär att en ny rätt av civilrättslig art tillskapas, ledningsrätt. Ledningsrätten uppkommer genom ett vid förrättning fattat beslut. Ledningsrätten innebär att den som för ledning vill nyttja utrymme inom fastighet får tillgång till sådant utrymme.

I utredningens direktiv uttalades att det kunde vara en tänkbar lösning att med vägrätten som förebild anknyta de sakrättsliga verkningarna till koncessionsbeslut eller liknande jämte utstakning på marken. Jag vill först ta upp frågan om en sådan lösning är lämplig.

När en ny allmän väg skall byggas görs först en förberedande utredning. Därefter tas vägföretaget upp i en flerårsplan och det är därmed i princip avgjort att vägföretaget skall utföras och när det skall ske. De-

taljutformningen av vägföretaget regleras i en arbetsplan. Arbetsplanen utställs i regel för granskning, så att fastighetsägare och andra sakägare skall kunna bevaka sin rätt. Planen fastställs därefter som regel av vägverket. När väghållaren senare tar marken i anspråk i enlighet med arbetsplanen uppkommer vägrätt, dvs. en rätt för väghållaren att bestämma över markens användning. Denna rätt gäller utan inskrivning med sakrättslig verkan och är orubblig så länge vägen finns.

Skulle det system som gäller för allmänna vägar tillämpas i fråga om ledningar skulle detta innebära att en plan över ledningens sträckning skulle utarbetas, utställas och fastställas. Utredningen anser att ett sådant förfarande inte kan vara ändamålsenligt från praktisk synpunkt när det gäller kortare eller lättare ledningar som detaljdistributionsledningar för elkraft, teleledningar eller servisledningar för vatten och avlopp. Jag delar utredningens under remissbehandlingen allmänt godtagna uppfattning att det skulle bli alltför omständligt att i sådana fall göra upp detaljerade, efter fastställandet i stort sett orubbliga arbetsplaner som i flertalet fall skulle få utställas till granskning. Den av utredningen föreslagna ordningen med ett förrättningsförfarande är enligt min mening utan tvekan överlägsen ett system liknande väglagens när det gäller mindre ledningar.

Ett system liknande det som gäller för allmänna vägar är däremot enligt utredningen tänkbart när det gäller större ledningar som stora starkströmsledningar, stora vatten- och avloppsledningar och stora pipelines för olje- eller gastransporter. Utredningen har emellertid funnit att en lösning efter förebild av väglagens regler inte är lämplig ens när det gäller sådana ledningar. Denna uppfattning delas av samtliga remissinstanser med undantag av Södertörns tingsrätt.

De fördelar som tingsrätten anser att en lösning efter förebild av väglagens regler har jämfört med utredningens förslag är främst att förfarandet blir snabbare. Väljer man ett vägrättsförfarande i fråga om större ledningsföretag undviker man enligt tingsrätten de olägenheter som det innebär att behöva föra förhandlingar med en stor sakägarkrets. Man gör även vissa andra vinster från handläggningssynpunkt. Jag är för min del inte övertygad om att vägrättsförfarandet kommer att innebära några betydande effektivitetsvinster jämfört med utredningens förslag. I åtskilliga fall bör man kunna eliminera de handläggningssmässiga nackdelar som det kan medföra att förhandla med en stor sakägarkrets genom att tillämpa den av utredningen anvisade möjligheten att dela upp en förrättning. Särskilda svårigheter möter om ledningsägaren är ett enskilt företag, eftersom frågan om vem som i sådant fall skall upprätta arbetsplan och vilken myndighet som sedan skall fastställa den är svårlost. Å ena sidan måste ledningsägaren få ett stort inflytande på arbetsplanen men å andra sidan kan knappast hela upprättandet av planen läggas på det enskilda företaget. Vidare innebär vägrättsförfarandet att

eventuella tvister i ersättningsfrågor inte kommer att behandlas av den myndighet som har beslutat i sakfrågan utan av fastighetsdomstolen. Enligt utredningens förslag avgörs däremot samtliga frågor av förrättningsinstansen. Det kan därför ifrågasättas om inte förrättningsförfarandet blir snabbare än vägrättsförfarandet i de fall då överenskommelse om ersättning för upplåtet utrymme inte kan träffas. Härtill kommer de speciella förhållanden som följer av att starkströmsledningar är koncessionspliktiga.

Lagstiftningen om elektriska anläggningar innebär, att koncession fordras för att dra fram eller begagna de flesta elektriska starkströmsledningar. Koncession meddelas i flertalet fall av statens industriverk. Koncession kan avse ledning med en i huvudsak bestämd sträckning, linjekoncession, eller ledningsnät inom visst område, områdeskoncession.

När koncessionsplikt föreligger kan det enligt min mening inte komma i fråga att man har både ett koncessionsförfarande och ett därtill anknutet system med arbetsplan som skall utställas och fastställas. En sådan ordning skulle bli alltför tungrodd och omständlig. Härom synes också utredningen och remissinstanserna vara ense. Södertörns tingsrätt framhåller emellertid att det inte kan råda någon tvekan om att själva koncessionsbeslutet bör få sakrättslig verkan när det gäller koncessionspliktiga ledningar.

I fråga om koncessionspliktiga ledningar kan utredningens förslag innebära vissa risker för dubbelarbete. I ärenden om linjekoncession prövas ledningens sträckning i allmänhet mycket noggrant och kan i åtskilliga fall vara så gott som exakt angiven. Det kan därför synas onödigt att vid en ledningsförrättning göra i stort sett samma prövning. Utredningen har emellertid uppmärksammat detta förhållande och förordar att en i koncessionsbeslutet exakt angiven sträckning skall lända till efterrättelse när ledningsrättsfrågan behandlas. Detta förslag har godtagits av remissinstanserna och jag kan för min del ansluta mig till det. Förrättningsinstansens prövning kan därför i dessa fall i stort sett begränsas till ersättningsfrågorna och någon nämnvärd risk för dubbelarbete torde inte finnas. Det förekommer också att ledningens sträckning inte anges exakt i koncessionen, vilket kan sammanhånga med att vissa frågor om ledningsdragningen är så lokalt betonade att de inte lämpar sig för att avgöras centralt. Skulle koncessionsbeslutet få sakrättslig verkan, måste dock även sådana frågor avgöras vid koncessionsprövningen, vilket kan vara mindre lämpligt.

Jag vill vidare framhålla att det inte torde vara möjligt att i ärenden om områdeskoncession låta koncessionsbeslutet få sakrättsliga verkningar. I sådana ärenden prövar koncessionsmyndigheten sökandens lämplighet med hänsyn till ekonomiska, tekniska och organisatoriska förutsättningar men överlåter i hög grad åt honom att svara för att kraven på behövlighet och planmässighet inte åsidosätts när ledningen skall

byggas. Tillstånd till områdeskoncession innefattar således rätt för distributören att utan särskild prövning dra fram de ledningar som behövs för detaljdistribution, dvs. i huvudsak kompletteringsledningar till det befintliga nätet, inom ett område med geografiskt eller tekniskt bestämda gränser. Eftersom dessa ledningars sträckning inte alls fastställs i koncessionsärendet, är det enligt min mening uppenbart att några sakrättsliga verkningar inte kan knytas till det generella tillståndsbeslutet.

Utredningen och så gott som samtliga remissinstanser anser att det är ett starkt önskemål att få till stånd en enhetlig lagstiftning på detta område. Som framgått av det föregående är det inte ens möjligt att tillämpa samma regler för koncessionspliktiga ledningar om man väljer en lösning som i fråga om de större ledningsföretagen i princip bygger på väglagens bestämmelser. I ärenden om linjekoncession måste de sakrättsliga verkningarna i så fall anknytas till koncessionsbeslutet och det samma torde böra gälla, om i enlighet med förslaget från utredningen om oljeledningar (SOU 1972: 58) koncessionsplikt införs i fråga om vissa rörledningar för transport av petroleumprodukter och naturgas. Beviljas områdeskoncession är det tänkbart att ett förfarande helt i enlighet med väglagens regler kan tillämpas när ledningsägaren vill trygga sin rätt till upplåtet utrymme men ett förrättningsförfarande kan också komma i fråga. När det gäller övriga ledningstyper torde valet stå mellan ett renodlat vägrättsförfarande, t. ex. för större vatten- och avloppsledningar, och förrättningsförfarandet. Jag vill särskilt framhålla att en enhetlig prövning av eventuella ersättningsfrågor kan komma till stånd endast om ett förrättningsförfarande väljs över hela linjen. Ersättningsfrågorna avgörs då av förrättningsinstansen. I de fall då koncessionsbeslutet tilläggs sakrättsliga verkningar eller ett renodlat vägrättsförfarande tillämpas måste ersättningsfrågorna avgöras av fastighetsdomstol.

Med hänsyn till det anförda anser jag att en lösning efter mönster av väglagens regler innebär en så betydande splittring i olika avseenden att den utan tvivel kommer att medföra olägenheter såväl för ledningsägare och fastighetsägare som för det allmänna. Jag delar utredningens uppfattning att det är värdefullt med enhetliga regler på detta område och kan för min del inte förorda att vägrättsförfarandet läggs till grund för reformen. De skäl som eventuellt talar för en sådan lösning är enligt min mening inte tillnärmelsevis så starka att de uppväger nackdelarna av att få ett oenhetligt regelsystem. Jag biträder därför utredningens förslag om att ledningsrätt tillskapas inom ramen för ett förrättningsförfarande.

11.3 Ledningsrättens huvudsakliga innehåll

11.3.1 Ledningsrättens sakrättsliga karaktär m. m.

Syftet med en lagstiftning om ledningsrätt är som framgår av det förut anförda att tillskapa ett rättsinstitut som ger ledningsägare en sakrättsligt skyddad rätt att dra fram och behålla olika slags ledningar över fastigheter. Som redan nämnts används i dag i huvudsak två olika rättighetstyper för detta ändamål, nämligen servitut och nyttjanderätt. Servitutsformen förutsätter som regel att ledningen har en naturlig anknytning till en härskande fastighet. När det är fråga om elektriska ledningar knyts servitutet vanligen till den fastighet på vilken kraftverket eller i vissa fall transformatorstationen är belägen. När det gäller vatten- eller avloppsanläggningar gäller servitutet oftast till förmån för den fastighet på vilken vatten- eller reningsverket är uppfört. Som utredningen har framhållit kan det emellertid i vissa fall medföra svårigheter och olägenheter att på detta sätt anknyta rätten till en härskande fastighet, t. ex. om anläggningen på denna läggs ned eller flyttas. Komplikationer kan också uppstå om en del av den härskande fastigheten skall överlåtas eller om anläggningen och ledningarna skall överlåtas åt olika håll. Servitutsformen är alltså inte ett i alla hänseenden lämpligt rättsinstitut.

En nyttjanderättsupplåtelse för ledningsändamål måste vara begränsad i tiden. För en del ledningar är dock en tidsbegränsad upplåtelse klart olämplig.

Jag ansluter mig i likhet med remissinstanserna till utredningens förslag att ett nytt rättsinstitut tillskapas och att detta utformas som ett mellanting mellan servitut och nyttjanderätt. Den av utredningen föreslagna benämningen, ledningsrätt, anser jag vara väl vald. Ledningsrätten bör i princip tillkomma den som vid varje tillfälle äger ledningen. Säljes ledningen bör alltså ledningsrätten följa ledningen och skulle ledningen ersättas av annan ledning av liknande slag bör ledningsrätten gälla för den nya ledningen. Ledningsrätten behöver inte nödvändigtvis anknytas till en härskande fastighet. Därigenom skiljer rättigheten sig från servitut. Skillnaden i förhållande till nyttjanderätt består i att upplåtelsen inte är begränsad i tiden.

Ett utmärkande drag för det nya rättsinstitutet är alltså att den upplåtna rättigheten inte utan vidare anknyts till ledningsägarrens fastighet. Jag delar utredningens uppfattning att man genom denna konstruktion kan undvika åtskilliga av de komplikationer som uppkommer på servitutsrättens område till följd av att servitut i princip måste vara anknutet till en härskande fastighet. Emellertid är det nödvändigt att finna en lösning som möjliggör att ledningar med ledningsrätt kan tjäna som kreditunderlag vid belåning av den anläggning till vilken ledningarna hör. Som utredningen har framhållit torde man i annat fall få räkna med att parterna i ganska stor utsträckning kommer att hålla fast vid nuvarande

ordning med servitutsavtal för att kunna använda ledningarna som kreditunderlag. Enligt 2 kap. 1 § andra stycket jordabalken (JB) utgör nämligen ledningar som innehas med servitutsrätt i de flesta fall tillbehör till den härskande fastigheten och är därmed kreditunderlag för panträtt i denna fastighet. I likhet med remissinstanserna anser jag att den lösning av frågan som utredningen har föreslagit är väl ägnad att ligga till grund för lagstiftning. Ledningsrätt bör sålunda på ledningsägarens begäran kunna anknytas till dennes fastighet genom förordnande vid förrättning. Ledningsägaren får därmed möjlighet att på ett enkelt och smidigt sätt utnyttja ledningen som kreditunderlag.

Jag kan däremot inte ansluta mig till den i ett remissvar redovisade uppfattningen att ledningsrätt regelmässigt bör anknytas till ledningsägarens fastighet. En sådan ordning skulle innebära att ledningsrätt i princip jämställs med servitut och att de olägenheter som kan vara förenade med anknytningen till viss fastighet inte kan undvikas ens i de fall då ledningsägaren helt saknar intresse av att använda ledningen som kreditunderlag.

Under remissbehandlingen har framhållits att det bör öppnas möjlighet att genom särskilt förordnande anknyta ledningsrätt till tomträtt. Jag är inte övertygad om att det praktiska behovet härav är så stort. Å andra sidan kan man inte utesluta att det någon gång kan vara lämpligt att anknyta en ledningsrätt till en tomträtt liksom servitut kan upplåtas till förmån för tomträtt (13 kap. 1 § JB). Jag vill därför inte motsätta mig det under remissbehandlingen framförda förslaget.

Rätten att dra fram och bibehålla ledningar grundar sig f. n. i de flesta fall på frivilliga överenskommelser mellan ledningsägare och berörda fastighetsägare. Som utredningen framhållit är det av största vikt att man vid tillskapande av ledningsrätt i mesta möjliga mån bygger på frivilliga uppgörelser mellan de i saken intresserade parterna, låt vara att rättigheten som sådan i enlighet med utredningens förslag bör grundas på ett vid förrättning fattat beslut. Härigenom underlättas och förbilligas förfarandet samtidigt som betydande vinster av psykologisk art uppkommer. Det kan emellertid inte undvikas att situationer ibland uppkommer när parterna inte kan enas. För sådana fall måste lagstiftningen om ledningsrätt tillhandahålla möjligheter att tvångsvis upplåta ledningsrätt, givetvis mot ersättning till berörda sakägare. Jag återkommer här till i det följande.

Jag har redan inledningsvis uttalat att ett av huvudsyftena med reformen bör vara att garantera ledningsägare en betryggande säkerhet för rättighetens bestånd. Visserligen torde det inte i någon större utsträckning ha förekommit att inskrivna servituts- och nyttjanderätter rörande ledningar fått vika vid exekutiv auktion för att tillgodose rättsägare med bättre förmånsrätt. Det förhållandet att tillämpningen av gällande regler inte synes ha lett till några svårare rättsförsluter får emellertid enligt

min mening inte tas till intäkt för att ett bättre sakrättsskydd är obehövt. De ledningar som det nu är fråga om är av stor vikt från både allmän och enskild synpunkt. Det är ofta mycket kostnadskrävande att dra fram ledningarna. De representerar i åtskilliga fall så betydande värden att det är av stor vikt för ägaren att bli effektivt skyddad mot anspråk från tredje man. Också för kreditgivare är det angeläget att ledningssträckans fortsatta bestånd är tryggad på ett fullt tillfredsställande sätt. Med hänsyn till det anförda ansluter jag mig till utredningens uppfattning att ledningsrätt bör gå före inskrivna rättigheter i berörda fastigheter, dvs. utrymme för ledningarna bör ställas till förfogande utan hinder av den rätt till fastigheten som kan tillkomma annan. En sådan privilegierad ställning tillkommer också andra tvångsrätter av samma karaktär som ledningsrätten, t. ex. de rättigheter som tillskapas enligt fastighetsbildningslagen (FBL) och förslaget till anläggningslag (prop. 1973: 160). Som en remissinstans har påpekat bör ledningsrättslagens bestämmelser om vilken verkan upplåtelse av ledningsrätt skall ha på särskilda rättigheter i den fastighet som är föremål för åtgärden utformas i överensstämmelse med ExL:s bestämmelser. Jag återkommer i specialmotive-ningen till den närmare innebörden av en sådan reglering.

11.3.2 Ledningsägarens rättigheter

Utredningen har föreslagit att ledningsrätt vid behov skall kunna omfatta även andra befogenheter än att utnyttja visst utrymme inom fastighet. Som exempel nämns bl. a. rätt att beträda marken för tillsyn och reparation av ledningen och rätt att ta bort träd och buskar som är i vägen för elektriska ledningar. Enligt utredningen bör det ankomma på ledningsägaren och fastighetsägaren eller i sista hand på förrättningsinstansen att i varje särskilt fall bestämma vilka befogenheter som bör infogas som moment i ledningsrätten. Remissinstanserna har godtagit utredningens förslag. Hovrätten över Skåne och Blekinge har dock påpekat att utredningen vid exemplifieringen också nämnt det fallet att fastighetsägaren åtar sig att forsla bort virke som ledningsägaren har avverkat. Ett sådant moment, som motsvarar vad som vid servitutsbildning brukar kallas facere- eller prestationsservitut, godtas i princip inte enligt JB och hovrätten ifrågasätter om det skall kunna infogas i ledningsrätten.

Jag vill för min del framhålla att ledningsrätten inte kan begränsas till en rätt att för ledning nyttja visst utrymme inom en fastighet. Ledningsägaren måste också kunna ges rätt att inom fastigheten vidta de åtgärder som behövs för att dra fram och begagna ledningen. Ledningsrätten får inte begränsas så att anläggningsarbetet och ledningens ändamålsenliga begagnande försvåras jämfört med nuvarande ordning. De befogenheter som enligt gällande rätt anses kunna inbegripas i en servitutsrätt bör alltså kunna inrymmas som moment i ledningsrätten. Ledningsägaren

bör sålunda kunna ges befogenhet att beträda marken för tillsyn och reparation av ledningen. Han bör också kunna få rätt att företa vissa andra handlingar på de fastigheter som ledningen går fram över, t. ex. ta bort träd och buskar som hindrar ledningens begagnande, och att utnyttja vissa naturprodukter som finns på dessa fastigheter. Vidare bör den berörda fastighetsägaren kunna åläggas skyldighet att avstå från visst utnyttjande av sin fastighet. Han bör t. ex. kunna förbjudas att uppföra byggnad eller anordna upplag på visst avstånd från ledningen.

Det är däremot i viss mån tveksamt i vilken utsträckning ledningsrätt bör kunna innefatta skyldighet för berörda fastighetsägare att utföra positiva prestationer. Före JB:s ikraftträdande godtogs i princip inte att sådana skyldighet förknippades med servituts rättsföljder annat än i mycket begränsad omfattning. I JB har emellertid möjligheten att förena servitut med positiv prestationsskyldighet i viss mån vidgats (prop. 1970: 20 B s. 732—733). Skyldigheten hålls dock inom ramen för vad som ligger i begreppet underhåll, och ägaren av den tjänande fastigheten kan inte i form av servitut åläggas att medverka till att en anläggning byggs eller att svara för driften av denna. Utredningen har ansett sig kunna gå något längre än vad man har gjort på servitutsrättens område. I och för sig har jag förståelse för uppfattningen att det i en del fall kan vara praktiskt att en fastighetsägare som upplåter utrymme för ledningsändamål åtar sig att utföra vissa positiva prestationer i fråga om den ledningssträcka som berör hans fastighet. Emellertid är ett sådant åtagande som regel av personlig natur och bör enligt min mening inte utan vidare kunna bindas vid fastigheten. Den gränsdragning som gjordes vid JB:s tillkomst i fråga om positiv prestationsskyldighet vid upplåtelse av servitut bygger på noggranna överväganden om lämpligheten av att ge sakrättsligt skydd i sådana situationer och bör enligt min mening ligga till grund också för motsvarande reglering i ledningsrättslagen. Jag anser därför att ledningsrätten bör ges ett sådant innehåll att fastighetsägarers åtagande att utföra positiva prestationer inte kan bindas vid fastigheten i vidare mån än vad som är möjligt vid upplåtelse av servitut. När det gäller positiv prestationsskyldighet blir det sålunda endast underhållsmoment som kan inrymmas i ledningsrätten. Jag är medveten om att det i en del fall kan bli svårt att dra gränsen mellan underhåll och drift. Om det är uppenbart att underhållsmomentet är helt dominerande, bör den omständigheten att någon åtgärd är av betydelse också för driften inte medföra att upplåtelsen i denna del underkänns som ledningsrätt. För att anknyta till det av utredningen anförda exemplet torde det vara uppenbart att en fastighetsägarers åtagande att från en ledningsgata forsla bort virke som ledningsägaren har avverkat inte innehåller något moment som kan inrymmas i ledningsrätten. I sådana fall skall åtagandet således underkännas som ledningsrätt och kan därmed inte göras gällande mot en ny ägare till fastigheten.

11.3.3 Ledningsrättens objekt

Enligt utredningsförslaget utövas ledningsrätt inom viss fastighet. Jag delar utredningens uppfattning att fastighetsbegreppet i detta sammanhang bör ges samma innebörd som i FBL. Med fastighet bör alltså avses vad som har införts eller enligt registreringsbestämmelserna skall införas i fastighetsregistret.

Utredningen tar upp frågan om ledningsrätt skall kunna upplåtas på områden som ligger utanför fastighetsindelningen och nämner i det sammanhanget bl. a. område som redovisas i bihang C till fastighetsregister för stad, dvs. vägar, gator, torg m. m. Enligt en kungörelse (1973: 40) om ändring i kungörelsen (1968: 379) om uppläggande av nytt fastighetsregister, m. m., som trädde i kraft den 1 maj i år, skall emellertid bihang C avvecklas. Det får därför förutsättas att bihang C-marken registrerats som fastighet eller samfällighet när fråga om ledningsrätt uppkommer. Har så inte skett, måste registrering äga rum före ledningsbeslutet. Utredningen tar vidare upp frågan om allmänt vattenområde, som ligger utanför fastighetsindelningen, skall kunna belastas av ledningsrätt. I fråga om allmänt vattenområde i havet som är beläget på den s. k. kontinentalsockeln anser utredningen att statens rätt att enligt lagen (1966: 314) om kontinentalsockeln utforska botten och utvinna dess naturtillgångar självfallet omfattar befogenhet att där dra fram eller låta dra fram de ledningar som behövs för verksamheten. Enligt min mening kan det inte råda någon tvekan om att denna uppfattning är riktig. Någon särskild lagregel om upplåtelse av utrymme för ledningsändamål behövs därför inte i dessa fall. Jag delar också utredningens uppfattning att det f. n. inte är möjligt att reglera frågan om ledningsrätt för ledningar inom allmänt vattenområde i havet, om ledningen inte har något samband med företag enligt kontinentalsockellagen, och för ledningar inom allmänt vattenområde i de stora insjöarna. Som utredningen har framhållit lägger avsaknaden av bestämmelser om fastighetsbildning och fastighetsregistrering inom dessa områden hinder i vägen för en sådan reglering.

Hovrätten över Skåne och Blekinge har ifrågasatt om inte strävandena att i största möjliga utsträckning anknyta till FBL:s regelsystem bör föranleda att samfällighet jämställs med fastighet. Enligt hovrätten borde det vara möjligt att upplåta ledningsrätt direkt i en samfällighet i stället för att använda konstruktionen att rättigheten upplåts i de delägande fastigheterna. Jag kan för min del inte ansluta mig till hovrättens uppfattning. Några praktiska fördelar står inte att vinna genom att i det nu aktuella sammanhanget behandla samfällighet som en självständig enhet. Tvärtom skulle vissa svårigheter kunna uppkomma vid fastighetsregistreringen, om ledningsrätten upplåts i samfällighet och inte i de fastigheter som har del i samfälligheten. Jag vill vidare peka på att den ekonomiska uppgörelsen kan träffas med samfällighetsföreningen —

om sådan finnes — även om samfällighet inte behandlas som en självständig enhet. Detta följer av förslaget till lag om förvaltning av samfälligheter (prop. 1973: 160).

11.3.4 Ledningar för vilka ledningsrätt kan upplåtas

Jag vill nu ta upp frågan om för vilka slags ledningar ledningsrätt skall kunna medges. Som jag förut har framhållit är reformens huvudsyfte att åstadkomma en samlad civilrättslig lagstiftning om upplåtelse av utrymme för ledningsändamål. Mot den bakgrunden skulle det i och för sig vara önskvärt att ledningsrätt kunde medges oavsett ledningens beskaffenhet eller det ändamål den tjänar. En begränsning av tillämpningsområdet leder också oundvikligen till vissa gränsdragningsproblem. För en ledningsägare kan det i en del fall bli svårt att avgöra om han bör försöka få bifall till en ansökan om ledningsrätt eller i stället bör nöja sig med det sakrättsliga skydd som kan erhållas genom inskrivning. Emellertid kan det nu anförda inte tillmätas avgörande betydelse i detta sammanhang. Ledningsrättslagens karaktär av tvångslagstiftning träder enligt min mening i förgrunden på ett sådant sätt att man inte kan underlåta att göra en avvägning mellan ledningsägarens och fastighetsägarnas intressen i de fall då frivillig uppgörelse inte kan träffas. En fastighetsägare skall självfallet inte behöva tåla att hans fastighet tas i anspråk för ledningsändamål, om nyttan av ledningen är obetydlig men intrånget är stort. Det är sålunda nödvändigt att begränsa ledningsrättslagens tillämpningsområde med hänsyn till de olika ledningarnas beskaffenhet och ändamål. Av naturliga skäl kan denna begränsning inte avse endast de fall då tvångsupplåtelse har aktualiserats. Regleringen måste vara enhetlig. Det bör enligt min mening inte komma i fråga att vidga ledningsrättslagens tillämpningsområde av den anledningen att parterna är överens om villkoren för upplåtelsen. En sådan ordning skulle innebära att en ledningsägare i vissa fall får ledningsrätt för en ledning som han i andra fall inte anses berättigad att dra fram över annans fastighet. Mot denna bakgrund ansluter jag mig, i likhet med remissinstanserna, till utredningens förslag att ledningsrättslagens tillämpningsområde bör begränsas med hänsyn till ledningens beskaffenhet och ändamål.

Utredningen har förordat att expropriationsutredningens förslag (SOU 1969: 50) om expropriationsändamålen bör vara vägledande vid utformningen av ledningsrättslagens bestämmelser i denna del. I de hänseenden som här är av betydelse har nämnda förslag med vissa mindre justeringar lagts till grund för regleringen i ExL, som trätt i kraft den 1 januari 1973 (prop. 1972: 109; CU 34, rskr 346). De allmänna expropriationsrättsliga bestämmelserna om rätt att dra fram och behålla ledning är enligt min mening väl ägnade att tjäna som förebild vid avgränsningen av ledningsrättslagens tillämpningsområde. I likhet med ut-

redningen har jag emellertid funnit att systematiken i ExL av olika skäl inte helt bör följas. I stället bör man som utredningen har föreslagit räkna upp de ledningstyper som skall omfattas av ledningsrättslagen. En sådan lösning skapar enligt min mening goda förutsättningar för en enkel och klar gränsdragning och innebär från lagteknisk synpunkt den fördelen att de olika ledningstyperna kan grupperas på ett naturligare sätt än om man varit hänvisad att helt följa ExL:s grupperingar av expropriationsändamålen. Vidare finns det som utredningen har framhållit ett praktiskt behov av att i vissa fall begränsa och i en del fall vidga ledningsrättslagens tillämpningsområde i förhållande till ExL.

De ledningstyper som skall omfattas av lagstiftningen har i utredningsförslaget delats upp på fyra grupper. Till de två första grupperna hör koncessionspliktiga elektriska starkströmsledningar och allmänna teleledningar.

Jag vill till en början understryka att ledningsrätt i allmänhet bör kunna medges endast under förutsättning att ledningen tillgodoser ett visst krav på allmänintresse. Jag delar utredningens uppfattning att man i fråga om starkströmsledningar lämpligen bör låta ledningsrättslagen omfatta koncessionspliktiga ledningar. Det innebär visserligen att tillämpningsområdet blir mycket vidsträckt. I stort sett kommer alla starkströmsledningar utom ledningar inom byggnad, gårdstomt, jordbruksfastighet och industrianläggning att falla under lagens tillämpningsområde (se 2 kap. 1 § kungörelsen 1958: 559 om ändring i kungörelsen den 15 november 1957 (nr 601) om elektriska starkströmsanläggningar). Ledningsrätt kommer att kunna upplåtas inte bara för huvudledningar utan också för därtill anknutna servisledningar. Utan tvivel blir kravet på allmänintresse uttunnat i en del fall. Emellertid medges enligt ExL expropriationsrätt för bl. a. starkströmsledningar i ganska stor utsträckning utan att inslaget av allmänintresse är särskilt starkt (prop. 1972: 109 s. 201—202). I ExL har detta ställningstagande motiverats främst genom åberopande av sociala skäl. Att medge expropriationsrätt i dessa fall har ansetts kunna bidra till att skapa en bättre bostadsstandard för alla kategorier av medborgare. Det har särskilt understrukits att glesbygdens befolkning inte bör komma i efterhand när det gäller att tillgodose sådana elementära behov som t. ex. ledningar för elkraft. Jag delar utredningens uppfattning att ledningsrätt bör kunna upplåtas för i stort sett samma slags starkströmsledningar som dem för vilka expropriationsrätt kan medges. Detta önskemål tillgodoses på ett tillfredsställande sätt om man i enlighet med utredningens förslag låter ledningsrättslagen gälla för alla koncessionspliktiga starkströmsledningar.

Ledningsrätt bör enligt min mening kunna upplåtas för allmänna teleledningar. Televerket har tagit upp frågan om ledningsrätt för abonnentledning, dvs. ledning mellan telefonstation och telefonapparat eller telefonväxel. Televerket anser att expropriationsrätt inte kan medges för

abonnentledning och att det därför inte heller synes kunna komma i fråga att upplåta ledningsrätt för sådan ledning. Jag vill erinra om att frågan om expropriationsrätt för teleledningar behandlades under förarbetena till ExL (prop. 1972: 109 s. 74 och 198). Därvid uttalades att bestämmelserna i 2 kap. 2 § ExL om expropriationsrätt för anläggning som tillgodoser allmänt behov av samfärdsel, transport eller annan kommunikation bl. a. täcker samtliga uppkommande behov av telegraf-, telefon- och andra svagströmsanläggningar i den mån dessa ingår i ett nät för den allmänna samfärdsels främjande. Expropriationsutredningen framhöll att det saknades anledning att göra principiell åtskillnad mellan huvudledningar och ledningar till enskilda abonnenter men att den allmänna bedömningen av det föreliggande behovets styrka kunde utfalla olika alltefter ledningens karaktär. Mot bakgrunden av dessa uttalanden synes det enligt min mening inte vara uteslutet att medge expropriationsrätt för abonnentledning. En sådan ledning får i princip anses ingå i ett nät för den allmänna samfärdsels främjande och den bedömning som görs i det enskilda fallet kan mycket väl ge vid handen att behovet av ledningen är stort. I fråga om möjligheterna att upplåta ledningsrätt för abonnentledning bör gränsdragningen inte vara snävare än vid expropriation och jag förordar därför att ledningsrätt skall kunna upplåtas för alla slags allmänna teleledningar, alltså i princip även för abonnentledningar.

Statens järnvägar har riktat viss kritik mot utredningens uttalande att det knappast finns något påtagligt behov av ledningsrätt för de svagströmsledningar som ingår i olika anläggningar för signalering, fjärrmanövrering eller liknande ändamål. Enligt statens järnvägar har en del viktiga kablar av detta slag dragits fram över annans mark och det är därför angeläget att lagtexten utformas så att dessa ledningar jämställs med allmän teleledning. Jag delar statens järnvägars uppfattning att ledningsrätt bör kunna medges även för sådana ledningar.

I televerkets ledningsnät ingår på vissa linjer koaxialkablar som överför starkström för drift av vissa förstärkarstationer intill kabellinjen. För starkströmsledning som ingår i telekommunikationssystem fordras inte koncession. Det finns emellertid inte någon anledning att utesluta de starkströmsförande koaxialkablarna från ledningsrättslagens tillämpningsområde. Jag förordar att ledningsrättslagen skall gälla även för starkströmsledning som ingår i telekommunikationssystem.

Också i fråga om vatten- och avloppsledningar har utredningen eftersträvat en nära överensstämmelse med de expropriationsrättsliga bestämmelserna. Stadgandet i 2 kap. 3 § ExL att expropriation får ske för allmänna vatten- och avloppsledningar motsvaras i förslaget av bestämmelser om att lagen gäller för ledningar som tillhör allmän va-anläggning eller som utan att ingå i sådan anläggning förser samhälle med vatten eller därifrån bortför avloppsvatten eller annan orenlighet. Enligt

min mening råder det inte någon tvekan om att ledningsrätt bör kunna medges i sådana fall. Däremot synes det inte vara helt klart om ledningsrätten bör kunna avse vatten- och avloppsledningar för enskilt behov. Enligt ExL bestäms gränsen i dessa fall i sista hand av intrångets omfattning. Expropriation kan medges för att bereda utrymme för enskilda vatten- och avloppsledningar som ingår i ett ledningsnät av betydelse för riket eller viss ort eller som medför endast ringa intrång i jämförelse med nyttan. Utredningen har valt metoden att låta gränsen bestämmas uteslutande med hänsyn till den anläggning som ledningen är avsedd att betjäna. Enligt förslaget kan ledningsrätt medges för ledning, som utan att ingå i allmän va-anläggning, förser industrianläggning med vatten eller därifrån bortför avloppsvatten eller annan orenlighet. För egen del anser jag att man i fråga om enskilda vatten- och avloppsledningar bör välja samma lösning som ExL anvisar. Ledningsrätt bör kunna upplåtas om intrånget av ledningen är ringa jämfört med nyttan därav, alltså även om den enskilda ledningen betjänar fastighet där näringsverksamhet inte bedrivs. Är det fråga om ledning som gagnar viss näringsverksamhet bör vidare ledningsrätt kunna upplåtas om ledningen är av betydelse för riket eller viss ort (jfr 2 kap. 3 § ExL).

I likhet med statens vägverk anser jag att det bör finnas möjlighet att ta utrymme i anspråk för ledningsändamål när det föreligger behov av att leda bort vatten i samband med byggandet av allmän väg. Överhuvudtaget bör enligt min mening ledningsrätt kunna upplåtas om vatten- eller avloppsledning gagnar kommunikationsanläggning av betydelse för riket eller viss ort. Jag vill i detta sammanhang framhålla att jag i likhet med utredningen anser att dike, kanal eller dylik anläggning bör falla utanför ledningsbegreppet och att ledningsrätt således inte kan medges om sådan anordning används för bortledande av vatten.

En remissinstans har tagit upp frågan om ledningsrätt för ledningar för transport av avfall, s. k. sopsugledningar. Jag ansluter mig till uppfattningen att sådana ledningar bör hänföras till ledningsrättslagens tillämpningsområde.

Utredningen har föreslagit att ledningsrätt skall kunna upplåtas för ledningar för transport av fjärrvärme, olja, gas eller annan råvara, om ledningen drivs med stöd av koncession, eljest tillgodoser allmänt behov eller gagnar industriföretag av betydelse för riket eller viss ort. Ledningsrätt kan enligt förslaget också upplåtas om ledningen medför endast ringa intrång jämfört med nyttan. I dessa fall kan i allmänhet expropriation enligt ExL ifrågakomma. Jag ansluter mig till förslaget, som lämnats utan erinran av remissinstanserna, med det tillägget att upplåtelse av ledningsrätt bör kunna ske också om ledningen betjänas av kommunikationsanläggning under de av utredningen i övrigt angivna förutsättningarna. Jag anser vidare att det av utredningen valda uttrycket "industriföretag" är alltför snävt och förordar att det byts ut mot

"näringsverksamhet". Eftersom ledningar av detta slag inte är koncessionspliktiga enligt gällande lagstiftning bör den av utredningen föreslagna lagtexten — som förutsätter att koncessionsplikt finns — jämkas också i det hänseendet.

Mitt förslag innebär alltså att ledningsrätt skall kunna upplåtas för följande ledningar.

1. allmänna teleledningar och andra allmänna svagströmsledningar för signalering, fjärrmanövrering, dataöverföring och liknande ändamål.

2. elektriska starkströmsledningar som är koncessionspliktiga eller som ingår i telekommunikationssystem.

3. vatten- eller avloppsledning, som ingår i allmän va-anläggning, förser samhälle med vatten eller därifrån bortför avloppsvatten eller annan orenlighet, gagnar näringsverksamhet eller kommunikationsanläggning av betydelse för riket eller viss ort eller medför endast ringa intrång i jämförelse med nyttan.

4. ledning för transport av fjärrvärme, olja, gas, annan råvara eller produkt, om ledningen tillgodoser allmänt behov eller gagnar näringsverksamhet eller kommunikationsanläggning av betydelse för riket eller viss ort eller om ledningen medför endast ringa intrång i jämförelse med nyttan.

Jag vill också ta upp vissa andra gränsdragningsfrågor, i första hand frågan om hur tunnlar bör behandlas i detta sammanhang. Enligt utredningen omfattar begreppet ledning metalltråd, kabel eller annan elektrisk ledare, slang, rör, avloppstrumma, kulvert m. m. men utanför detta begrepp faller bl. a. tunnel. Flera remissinstanser har funnit det i viss mån otillfredsställande att ledningsrätt inte kan erhållas för tunnel. Enligt någras mening är skillnaden mellan en grov rörledning och en tunnel inte så stor att det är motiverat med olika rättstillämpning. Tunnlar med samma användningsområde som ledningar anses därför i allmänhet böra hänföras till ledningsbegreppet. Från några håll har påpekats att tunnlar ofta konstrueras så att de kan utnyttjas för ledningsdragning, t. ex. bergtunnlar.

Jag ansluter mig i och för sig till utredningens definition av begreppet ledning. Även om ledningsrättslagens bestämmelser inte skulle omfatta de fall då någon vill ta annans fastighet i anspråk för tunneländamål eller för att få sakrättsligt skydd för en tunnelsträcka, är det därmed dock inte sagt att en tillämpning av ledningsrättslagen är utesluten i de situationer som remissinstanserna har fäst uppmärksamheten på. I en del fall är det egentligen inte fråga om något annat än ledningsdragning på annans fastighet, låt vara att ledningen dras i en tunnel. Om ledningen är av sådan beskaffenhet och tjänar ett sådant ändamål att den faller under ledningsrättslagens tillämpningsområde, kan ledningsrätt medges på vanligt sätt och ledningens sträckning fastställs vid förrättningen. Förrättningsinstansen är därvid oförhindrad att bestämma att t. ex. en viss

del av ledningssträckan skall gå genom en tunnel i ett berg. Den omständigheten att det är ledningen och inte tunneln som utgör skyddsobjekt saknar i praktiken helt betydelse för omfattningen av det sakrättsliga skyddet, eftersom ledningens bestånd förutsätter att tunnelsträckningen inte ändras. Ledningsrättslagen kan sålunda indirekt ge ett sakrättsligt skydd för tunnlar som uteslutande tjänar ändamålet att underlätta att skyddsvärda ledningar dras fram.

Remissinstanserna synes inte ha åsyftat att man inom ramen för lagstiftningen om ledningsrätt generellt bör lösa frågan om tvångsupplåtelse för tunneländamål och sakrättsligt skydd för olika slags tunnlar. Enligt min mening är det svårt att nu bedöma, om det verkligen finns något behov av en närmare reglering på detta område. Tunnelbyggen, som inte har nyssnämnda samband med ledningsdragning, torde som regel vara så stora projekt att det ligger närmast till hands att anlita expropriationsförfarandet. Om en speciell reglering visar sig nödvändig, torde det knappast vara lämpligt att låta den ingå i ledningsrättslagen. Jag anser därför att ledningsrätt inte skall kunna upplåtas för tunnelbyggen.

Jag godtar i likhet med remissinstanserna vad utredningen har föreslagit i fråga om tillbehör till ledning. Förutom vissa helt oundgängliga tillbehör som stolpar, stag m. m. skall ledning således anses omfatta också en del tekniska anordningar som är av betydelse för dess funktion. Även om vissa sådana anordningar, t. ex. transformator- och pumpstationer, kan medföra stort intrång på den fastighet där de inrättas, har jag i likhet med utredningen funnit att det inte kan anses lämpligt att införa några regler i syfte att maximera den upplåtbara arealen.

Utredningen har avvisat tanken på ledningsrätt för linbanor av det skälet att något behov härav inte synes föreligga. Enligt utredningen finns f. n. linbanor av någon betydelse endast i ringa omfattning och några nya anläggningar torde knappast komma att aktualiseras. Uttalandet synes uteslutande syfta på linbanor som används för transport av råvaror eller produkter. Lantmäteristyrelsen har fäst uppmärksamheten på en annan typ av linbana. Enligt styrelsen kommer det säkerligen att behövas nya anläggningar för linbanor för att tillgodose friluftslivets behov.

För egen del vill jag först framhålla att det, som utredningen påpekat, knappast finns något praktiskt behov av en lagreglering rörande linbanor för transport av råvaror m. m. I fråga om liftar avsedda att tillgodose friluftslivets behov finns möjligheter att med stöd av 2 kap. 9 § ExL ta behövlig mark i anspråk genom expropriation. Det finns enligt min mening knappast något behov av att tillskapa ytterligare möjligheter att tvångsvis ta mark i anspråk för liftar. Jag biträder därför utredningens uppfattning att ledningsrätt inte skall kunna upplåtas för linbanor o. l.

11.4 Bestämmelser till skydd för allmänna och enskilda intressen

En ledning måste vara av viss beskaffenhet och tjäna visst ändamål för att den skall få dras fram med ledningsrätt. Utredningen understryker att prövningen inte kan begränsas till avgörande av detta slag utan måste omfatta också frågan om ledningens närmare lokalisering med hänsyn till de motstående intressen som kan finnas i det särskilda fallet. Sådana intressen kan vara av både allmän och enskild natur.

Hänsynen till allmänna intressen kräver enligt utredningen att det skapas vissa garantier för att ledningsdragningen står i överensstämmelse med planer eller andra bestämmelser för markanvändningen. Kravet på planöverensstämmelse bör enligt utredningen utformas i nära anslutning till 3 kap. 2 § FBL. Upplåtelse av ledningsrätt inom område med fastställd generalplan eller med stadsplan, tomtindelning eller byggnadsplan skall således stå i överensstämmelse med planen. Vidare måste vissa andra bestämmelser för marks bebyggande och användning, t. ex. regionplan, utomplansbestämmelser och naturvårdsföreskrifter, respekteras vid upplåtelse av ledningsrätt. Länsstyrelsen eller, efter delegation, byggnadsnämnden får dock medge undantag från plan eller bestämmelse. Mindre avvikelser får göras av förrättningsinstansen om planen i någon detalj visar sig mindre ändamålsenlig och avvikelsen uppenbarligen inte strider mot intentionerna bakom den.

Utredningen föreslår vidare en bestämmelse som avser att säkerställa att även ledningsdragning utanför planområde sker efter planmässiga överväganden. Bestämmelsen har utformats efter förebild av 3 kap. 3 § FBL och innefattar förbud mot att upplåta ledningsrätt på ett sätt som skulle försvåra områdets ändamålsenliga användning eller motverka lämplig planläggning av området. Utredningen framhåller att i synnerhet mera utrymmeskrävande ledningstyper, t. ex. stamlinjer och rörledningar för oljetransport, kräver ett hänsynstagande såväl till kommande planläggning som till markens ändamålsenliga användning i övrigt. Till skillnad från bestämmelsen i 3 kap. 3 § FBL upptar den föreslagna bestämmelsen inte något förbud mot ledningsdragning som föranleder olämplig bebyggelse.

Vid remissbehandlingen har utredningens förslag om skydd för allmänna intressen godtagits av så gott som samtliga remissinstanser. Jag kan också i huvudsak ansluta mig till förslaget med vissa jämkningar som redovisas i det följande. De frågor som kan uppkomma om en ledningsförhållande till olika planer och bestämmelser bör enligt min mening lösas efter samma principer som gäller för gemensamhetsanläggningar. De bestämmelser till skydd för allmänna intressen som intagits i förslaget till anläggningslag bör därför ha motsvarighet i ledningsrättslagen.

Jag vill i stort sett ansluta mig till de av utredningen uppställda kra-

ven på planöverensstämmelse och planmässighet vid lokaliseringen av en ledning. Jag finner emellertid ingen anledning att i ledningsrättslagen utesluta det i 3 kap. 3 § FBL och förslaget till anläggningslag stadgade förbudet mot åtgärd som föranleder olämplig bebyggelse. Som förut nämnts har jag godtagit utredningens förslag att ledningsrätt skall kunna medges för en rad tekniska anordningar som behövs för en ledningsfunktion, t. ex. transformator- och pumpstationer. Enligt min mening kan man inte utesluta att sådana anläggningar, som i vissa fall fordrar en mycket stor markyta, föranleder olämplig bebyggelse. Ledningsrättslagen bör därför innehålla en bestämmelse som garanterar att ledningsdragningen och inrättandet av anläggningar som utgör tillbehör till ledningen föregås av planmässiga överväganden i syfte att hindra att olämplig bebyggelse kommer till stånd.

I fråga om kravet på planmässighet vill jag föreslå ytterligare en avvikelse från utredningens förslag. I förslaget begränsas tillämpningsområdet till tätbebyggelsefall och fall då man eljest kan vänta att flera fastigheter avsedda för bebyggelse skall bildas. Emellertid gäller numera enligt lagen (1972: 775) om ändring i byggnadslagen och kungörelsen (1972: 776) om ändring i byggnadsstadgan (1959: 612) att all bebyggelse och således också glesbebyggelse skall föregås av planmässiga överväganden. När det gäller glesbebyggelse får dessa överväganden ske i samband med prövning av ansökan om byggnadslov. Enligt 10 § förslaget till anläggningslag skall planmässiga överväganden föregå inrättandet av gemensamhetsanläggning oavsett huruvida tätbebyggelse har uppkommit eller är att vänta på platsen. Denna utvidgning av kravet på planmässighet har tillkommit i syfte att nå överensstämmelse med regleringen i byggnadslagstiftningen. Det kan enligt min mening inte råda någon tvekan om att också prövningen av ledningsrättsfrågor bör gå ut på att förhindra all slags olämplig bebyggelse. Den av utredningen föreslagna begränsningen av kravet på planmässighet bör därför utgå.

Förslaget till anläggningslag innehåller (11 §) en generell bestämmelse till skydd för allmänna intressen. I samband med förslagets tillkomst framhöll jag (prop. 1973: 160 s. 147—148) att det i vart fall undantagsvis kan inträffa att kravet på planöverensstämmelse inte utgör ett tillfredsställande skydd för allmänna intressen, främst när ett nytt sådant intresse tillkommit eller förhållandena eljest ändrats efter fastställande av plan eller bestämmelse. I dagens dynamiska samhälle måste man räkna med att planer och andra byggnadsreglerande föreskrifter föråldras ganska snabbt. Vidare uttalade jag att en lagbestämmelse om direkt skydd för allmänna intressen innebär ett både effektivare och smidigare medel än byggnadsförbud när det gäller att hindra tillkomsten av en från allmän synpunkt olämplig anläggning och att en sådan bestämmelse torde ha en uppgift att fylla också som komplettering av kravet på planmässighet.

Som komplement till kraven på planöverensstämmelse och planmässighet har utredningen ansett tillräckligt att ledningsrättslagen innehåller en föreskrift om att ledningsrätt skall upplåtas så att ledningens ändamål kan vinnas med minsta intrång utan oskäligen kostnad. Förslaget uppstår däremot inte någon generell bestämmelse till skydd för allmänna intressen och remissinstanserna har inte heller förordat att någon sådan regel införs. Emellertid synes enligt min mening i stort sett samma skäl som anförts för den generellt verkande regel till skydd för allmänna intressen som upptagits i 11 § förslaget till anläggningslag kunna åberopas för en likartad reglering i ledningsrättslagen. Behovet av att kunna beakta andra samhällsintressen, framför allt miljövårds-, naturvårds- och trafiksäkerhetsintressen, och att kunna göra lämpliga avvägningar mellan olika allmänna intressen är såvitt jag kunnat finna lika stort när det gäller ledningsrättsfrågor som i fråga om anläggningsfrågor. Den av utredningen föreslagna regeln, som syftar till att skydda såväl allmänna som enskilda intressen och som har sin motsvarighet i bl. a. 8 § förslaget till anläggningslag, medger visserligen ett visst hänsynstagande till motstående allmänna intressen. Den är dock enligt min mening otillräcklig i detta sammanhang. I enlighet med det nu anförda föreslår jag att i ledningsrättslagen, efter mönster av 11 § förslaget till anläggningslag, tas upp en generell bestämmelse till skydd för allmänna intressen. Jag föreslår sålunda att hinder mot ledningsdragning skall anses föreligga om olägenhet av någon betydelse uppkommer för allmänt intresse och att undantag härifrån skall kunna göras endast när ledningen i fråga är till övervägande nytta från allmän synpunkt.

Jag vill också ta upp frågan om kommunal vetorätt mot upplåtelse av utrymme för ledningsändamål. Utredningen har förordat en lösning som ligger helt i linje med expropriationsutredningens förslag (SOU 1969: 50) och som innebär att man inom område, som i fastställd generalplan eller i stadsplan eller byggnadsplan avsetts till gata, väg eller annan allmän plats, hamn- eller vattenområde, får upplåta ledningsrätt utan kommunens medgivande endast om synnerliga skäl föreligger. Enligt utredningen har en kommun otvivelaktigt starkt intresse av att utrymme inom gatumark m. m. inte tas i anspråk för några andra ledningar än dess egna och sådana för vilka den anser sig kunna medge upplåtelse. Utredningen har särskilt framhållit att fullgörandet av de kommunala uppgifterna i fråga om trafik, gatubelysning, renhållning m. m. förutsätter ett avgörande inflytande på frågor om markanvändning inom dessa områden.

Emellertid har någon bestämmelse om kommunal vetorätt inte tagits upp i ExL. Som skäl för att frångå expropriationsutredningens förslag i denna del anförde jag (prop. 1972: 109 s. 278—279) att markkommunen alltid borde ges tillfälle att yttra sig i expropriationsärendet och att dess åsikt borde frångås endast om mycket starka skäl talade därför. Det kom-

munala medinflytandet borde inte vara begränsat till fall då expropriationen berörde område som i fastställd plan avsetts för trafikändamål eller liknande. En bestämmelse om vetorätt inom sådant område skulle därför kunna leda till felaktiga motsatsslut. Förslaget till anläggningslag innehåller inte heller någon bestämmelse om kommunal vetorätt av det slag expropriationsutredningen föreslog men har ett väl utbyggt system för bevakning av allmänna intressen. Systemet bygger på att förrättningsmyndigheten i första hand skall svara för bevakningen med skyldighet att samråda med andra myndigheter vilkas verksamhetsområden berörs. Byggnadsnämnden och i vissa fall länsstyrelsen har rätt att ta initiativ till gemensambetsanläggning och nämnden har i viss utsträckning vetorätt i anläggningsfrågor. Vidare har byggnadsnämnden och länsstyrelsen rätt att fullfölja talan mot beslut om inrättande av gemensambetsanläggning.

Vid remissbehandlingen har några remissinstanser avstyrkt utredningens förslag om kommunal vetorätt. Mot bakgrunden av de ställningstaganden som gjorts i denna fråga vid tillkomsten av ExL och förslaget till anläggningslag kan inte heller jag ansluta mig till förslaget. Emellertid finns uppenbarligen behov av ett starkt kommunalt medinflytande i ledningsrättsfrågor och det är självfallet inte min mening att begränsa kommunernas möjligheter att få sina åsikter beaktade. Det system för bevakning av allmänna intressen som konstruerats i förslaget till anläggningslag synes mig i huvudsak väl anpassat även för ledningsrättsfrågor.

Som framgår av vad som förut anförts har varje ägare av sådan ledning som avses i ledningsrättslagen rätt att begära ledningsförrättning. Detta innebär att företrädare för det allmänna alltid har rätt att begära ledningsförrättning för ledningar som tillhör det allmänna, t. ex. teleledning eller ledning som ingår i allmän va-anläggning. Något praktiskt behov av att efter förebild av regleringen i förslaget till anläggningslag uttryckligen ge byggnadsnämnden eller länsstyrelsen initiativrätt i ledningsrättsfrågor synes inte finnas. Däremot talar enligt min mening övervägande skäl för att byggnadsnämnden, i likhet med vad som gäller enligt förslaget till anläggningslag, ges vetorätt i ledningsrättsfrågor. Även om en sådan vetorätt i viss mån verkar tyngande på förfarandet och kan medföra tidsutdräkt, synes ledningsrättsfrågor i åtskilliga fall ha sådan betydelse för byggnadsnämndernas verksamhet att det trots angivna olägenheter inte kan råda någon tvekan om att de bör få ett starkare inflytande på bedömningen än enbart en rätt att framföra synpunkter vid samråd och förrättningssammanträden. Efter mönster av regleringen i förslaget till anläggningslagen föreslår jag sålunda att byggnadsnämnden skall ha vetorätt mot alla upplåtelser av ledningsrätt som kräver byggnadslov och dessutom mot andra upplåtelser som berör detaljplaneområde. Nämnden bör också ha vetorätt i de fall då den finner att det kan ifrågasättas om en upplåtelse överensstämmer med kravet på

planmässighet. En på detta sätt begränsad vetorätt för byggnadsnämnden torde enligt min mening knappast innebära några olägenheter av betydelse för förrättningsförfarandet.

I övrigt bör den av utredningen föreslagna ordningen för bevakningen av allmänna intressen gälla. Denna ordning överensstämmer med regleringen i FBL och synes vara väl ägnad att tillgodose önskemålet om en smidig samverkan i ledningsrättsärenden. Jag föreslår sålunda att förrättningsinstansen skall vara skyldig att samråda med de myndigheter vilkas verksamhetsområden berörs och att underrätta byggnadsnämnden om förrättning och sammanträde. Även andra myndigheter än nämnden skall kunna beredas tillfälle att delta i sammanträde. Vidare skall nämnden, oavsett om den har vetorätt eller inte, och länsstyrelsen ha rätt att fullfölja talan mot beslut om upplåtelse av ledningsrätt. Trots det starka inflytande i ledningsrättsfrågor som har tillerkänts byggnadsnämnden, vill jag understryka att systemet för bevakning av olika allmänna intressen i första hand bygger på att förrättningsinstansen skall svara för att dessa intressen tillvaratas. Beträffande koncessionspliktiga ledningar bör dock ett undantag göras från vad som sagts nu. Härtill återkommer jag i specialmotiveringen.

Av hänsyn till både enskilda och allmänna intressen föreslår utredningen en bestämmelse som innebär att ledningsrätt skall upplåtas så att ledningens ändamål kan vinnas med minsta intrång och olägenhet utan oskälig kostnad. En liknande bestämmelse finns bl. a. i 13 § väglagen och 8 § förslaget till anläggningslag. Denna allmänna bestämmelse utgör ett komplement till övriga regler om ledningars närmare lokalisering. Som exempel på att man med stöd av bestämmelsen kan ta hänsyn till ett allmänt intresse nämner utredningen möjligheten att beakta naturvårdssynpunkter i samband med en lednings inplacering i terrängen. Även om förbud eller föreskrifter till skydd för landskapsbilden inte har meddelats, kan bestämmelsen tillämpas för att få till stånd en mjuk och naturlig inpassning i landskapet.

Svea hovrätt har riktat viss kritik mot utredningens förslag om skydd för enskilda intressen. Enligt hovrätten anges inte under vilka förutsättningar ledningsrätt skall få stiftas tvångsvis och lösningen stämmer därmed mindre väl överens med hittills gällande principer om tvångsupplåtelse. Redan vid avgörandet av om sådan upplåtelse skall få ske eller ej bör krävas en prövning i det särskilda fallet av sökandens behov av åtgärden och i allmänhet också av förekommande olägenheter för den drabbade sakägaren. I annat fall får sökanden enligt hovrätten en ovillkorlig tvångs rätt mot sakägaren så snart ledningen är av sådan beskaffenhet att den faller under lagens tillämpningsområde och de av hänsyn till allmänna intressen stadgade villkoren är uppfyllda.

Jag delar hovrättens uppfattning att tvångsupplåtelse för ledningsän-

damål alltid bör föregås av en behovs- och lämplighetsprövning till skydd för allmänna och enskilda intressen. Emellertid gäller enligt den av utredningen föreslagna bestämmelsen att upplåtelse av ledningsrätt skall ske så att ledningens ändamål kan vinnas med minsta intrång och olägenhet. Om frivillig överenskommelse inte kan träffas, skall sökandens möjligheter att tvångsvis få ta utrymme i anspråk på annans fastighet således bedömas med beaktande av att det kan finnas andra lämpliga alternativ för ledningsdragningen än det av honom angivna. Sökanden har alltså inte någon ovillkorlig rätt att få ta i anspråk just det utrymme som han begärt upplåtelse av. Om det innebär mindre olägenhet för fastighetsägaren att utrymme upplåtes på annan plats och detta utrymme också är lämpligt för ändamålet, bör sökandens intresse få vika. I de fall då sökanden har behov av att ta i anspråk just det utrymme som ansökningen avser och något lämpligt alternativ inte står till buds saknas enligt utredningens förslag möjlighet att vägra tvångsupplåtelse av hänsyn till motstående enskilda intressen. Enligt ExL skall även i sådana fall en prövning äga rum och expropriationstillstånd skall inte medges om olägenheterna av expropriationen överväger de fördelar som kan vinnas genom den. Detsamma bör enligt min mening gälla vid upplåtelse av ledningsrätt. I enlighet med det anförda föreslår jag att bestämmelserna om behovs- och lämplighetsprövning i ledningsrättslagen utformas efter mönster av regeln i 2 kap. 12 § första stycket ExL så att ledningsrätt inte medges om ändamålet lämpligen bör tillgodoses på annat sätt eller olägenheterna av upplåtelsen från allmän och enskild synpunkt överväger de fördelar som kan vinnas genom den. Skulle ledningen vara förutsett i fastställd generalplan, stadsplan, tomtindelning eller byggnadsplan bör dock bestämmelserna om behovs- och lämplighetsprövning gälla endast om särskilda skäl talar för det (jfr 6 § förslaget till anläggningslag).

Som ytterligare förutsättning för att utrymme på fastighet skall få tas i anspråk tvångsvis bör enligt min mening gälla att upplåtelsen inte innebär alltför omfattande ingrepp i den fastighet mot vilken åtgärden riktas. Tillskyndas fastigheten synnerligt men bör sökandens intresse av att ta utrymme i anspråk som regel få vika. Även om synnerligt men uppkommer, bör tvångsupplåtelse medges om det från allmän synpunkt är av väsentlig betydelse att ledningen dras fram i enlighet med sökandens begäran. Häremot svarande bestämmelser finns i 12 § förslaget till anläggningslag. Dessutom bör fastighet alltid kunna tas i anspråk om ledningen enligt beslut av koncessionsmyndighet skall dras fram över fastigheten. Jag återkommer till frågan om fastighetsägaren i dessa senare situationer skall ha rätt att få fastigheten eller del därav inlöst av sökanden.

Utredningen har föreslagit regler om hänsynstagande till gällande säkerhetsföreskrifter. Utredningen har också förordat särskilda bestämmelser om verkan av att ledningens sträckning fastställts i koncessionsbeslut. Till dessa båda frågor återkommer jag i specialmotiveringen.

11.5 Ersättningsfrågor

Utredningen har funnit naturligt att ersättning för intrång vid upplåtelse av ledningsrätt skall utgå enligt de grunder som tillämpas vid expropriation. Eftersom upplåtelse av en rättighet genom expropriation i värderingshänseende jämföras med expropriation av del av fastighet föreslår utredningen att ersättningsbestämmelserna vid expropriation skall tillämpas vid upplåtelse av ledningsrätt.

Vid remissbehandlingen har utredningens förslag i stort sett godtagits eller lämnats utan erinran. Också jag kan allt väsentligt ansluta mig till denna del av förslaget. Upplåtelse av utrymme är i ersättningshänseende att jämföras med inlösen av del av fastighet. Intrångsersättningen bör således motsvara skillnaden i marknadsvärde på fastigheten före och efter ledningsrättsupplåtelsen. Visar det sig svårt att fastställa en sådan skillnad i marknadsvärde, kan det vara motiverat att bestämma ersättningen på grundval av en separat värdering av den avstådda marken (jfr prop. 1971: 122 s. 189). Intrångsersättningen skall alltså utgöra kompensation för värdeminskning på fastigheten. Ledningsrättsupplåtelsen kan emellertid orsaka även annan skada. Fastighetsägaren kan exempelvis på grund av de säkerhetsbestämmelser som gäller för en starkströmsledning nödgas flytta en byggnad eller annan anläggning. Också sådana skador skall ersättas i samband med upplåtelsen. Ersättning utgår dock bara för ekonomisk skada. Affektionsvärden och liknande kompenseras alltså inte.

En fråga som i detta sammanhang tilldrar sig intresse är huruvida ledningsrättslagen bör innehålla någon motsvarighet till bestämmelsen i 3 kap. 8 § ExL om rätt att begära inlösen av restfastighet. Utredningen har framhållit att fall då krav på inlösen kan anses berättigat kommer att bli ytterst sällsynta i ledningsrättsärenden. Främst av detta skäl har utredningen stannat för att förorda att inlösenbestämmelser inte tas upp i ledningsrättslagen. Flertalet remissinstanser har godtagit utredningens bedömning i denna fråga. Några remissinstanser anser dock att möjlighet att begära inlösen av restfastighet bör finnas.

Enligt min uppfattning torde man få räkna med att inlösen av restfastighet kommer att framstå som motiverad i ledningsrättsärenden i större utsträckning än vad utredningen ansett. De stora kraftledningarna orsakar i allmänhet betydande intrång på de fastigheter som de dras fram över. De kan kräva frilagda ledningsgator till en bredd av 50 meter eller

mera och stolpkonstruktioner av avsevärd storlek. Dessutom kan de säkerhetsföreskrifter som sådana ledningar måste omgärdas av innebära stora inskränkningar i fastighetsägarens möjligheter att utnyttja fastigheten. Även markförlagda ledningar kan medföra betydande intrång på en fastighet. En ledning kan omfatta tillbehör av olika slag, t. ex. transformator- och pumpstationer. Sådana tillbehör kan uppta en areal om mer än en hektar. Fastighetsägaren kan således bli tvungen att tåla att betydande utrymmen tas i anspråk på hans fastighet för ledningstillbehör.

Utredningen har som skäl för sitt ställningstagande också anfört att bestämmelser om inlösen av restfastighet komplicerar lagstiftningen och dess tillämpning. Förutom i ExL finns bestämmelser om inlösen i bl. a. väglagen och förslaget till anläggningslag. Svårigheterna att tillämpa bestämmelser om inlösen lär inte bli större i samband med ledningsrättsupplåtelse än vid exempelvis inrättande av en gemensamhetsanläggning. Under utarbetandet av förslaget till anläggningslag har inte uttalats några betänkligheter mot att låta fastighetsbildningsmyndigheten svara för tillämpningen av inlösenbestämmelser.

Det finns enligt min mening ganska starka skäl för att ge fastighetsägare befogenhet att på begäran få till stånd en utvidgning av ledningsrättsupplåtelsen, om denna orsakar synnerligt men för fastigheten. Fall kan tänkas då tvångsrätt får utövas mot en fastighetsägare trots att upplåtelsen kommer att medföra att fastigheten blir i det närmaste värdelös för honom. Både fastighetsägaren och ledningsägaren har visserligen möjlighet att begära fastighetsreglering i syfte att undanröja eller minska olägenheterna, ledningsägaren med stöd av bestämmelsen i 5 kap. 3 § andra stycket FBL. Marköverföring som innebär inlösen av hela den drabbade fastigheten kan dock knappast äga rum inom ramen för en regleringsförrättning av detta slag. Det torde ofta inte vara möjligt att med tillämpning av FBL:s regler om fastighetsreglering tillgodose den drabbade fastighetsägarens intresse av att få till stånd en lösning som eliminerar olägenheterna av ett betydande intrång på fastigheten eller del av denna.

I enlighet med dessa överväganden föreslår jag att i ledningsrättslagen tas upp bestämmelser om rätt för fastighetsägare att begära inlösen, om ledningsrättsupplåtelsen orsakar synnerligt men för fastigheten. I syfte att förenkla lagstiftningen skulle man möjligen kunna överväga att begränsa denna rätt så att inlösen bara får avse hel registerfastighet. Tillåter man inlösen av fastighetsdel, måste inlösningen tilläggas fastighetsbildande verkan. Från principiell synpunkt möter dock inte något hinder mot detta. Enligt ExL och förslaget till anläggningslag har inlösen av fastighetsdel sådan effekt. Enligt min mening bör inte heller inlösen enligt ledningsrättslagen begränsas till hel registerfastighet.

Vad jag nu har föreslagit kräver ett ställningstagande till frågan om

ledningsägarens skyldighet att på fastighetsägares begäran inlösa restfastighet eller del därav bör motsvaras av en rätt för ledningsägaren att under vissa förutsättningar begära utvidgning av ledningsrättsupplåtelse. Enligt 3 kap. 8 § andra stycket ExL har den exproprierande rätt till utvidgning av expropriationen under förutsättning att utvidgningen skulle medföra endast en ringa höjning av expropriationsersättningen och att fastighetsägaren inte har ett beaktansvärt intresse av att behålla den återstående delen av fastigheten. Väghållare har enligt 56 § väglagen en motsvarande rätt att ta initiativ till inlösen av fastighet eller del därav i samband med upplåtelse av vägrätt. I förslaget till anläggningslag finns däremot inte någon bestämmelse om rätt för de fastighetsägare som deltar i gemensambetsanläggning att begära utvidgning av upplåtelse.

Expropriatens rätt att begära utvidgning av expropriationen vilar på den grundläggande tanken att det varken kan anses billigt mot honom eller från allmän synpunkt lämpligt att skilja två fastighetsdelar från varandra, om kostnaden för att sätta restfastigheten eller del av denna i stånd blir alltför stor i förhållande till den skadade fastighetens värde. Under förarbetena till väglagen framhölls (prop. 1971: 123 s. 195—197) att de skäl, som bar upp bestämmelsen om rätt för exproprierande att begära utvidgning av expropriationen, måste anses ha bärkraft också i fråga om upplåtelse av vägrätt. Enligt min uppfattning bör ledningsägarrens skyldigheter och befogenheter i samband med upplåtelse av utrymme för ledningsändamål i allt väsentligt överensstämma med vad som gäller för den exproprierande enligt bestämmelserna i ExL. Behovet av initiativrätt till inlösen torde visserligen vara betydligt mindre för ledningsägaren än för den exproprierande. Man kan dock inte bortse från att det i vissa fall kan vara av vikt för ledningsägaren att få till stånd en utvidgning av upplåtelsen. För att nå detta syfte kan det knappast anses rimligt att han skall behöva avstå från det enkla och smidiga förfarandet enligt ledningsrättslagen och i stället vara hänvisad till expropriationsförfarandet. Jag föreslår därför att inlösen skall kunna ske också på ledningsägarrens initiativ. Efter förebild av bestämmelsen i 3 kap. 8 § andra stycket ExL bör som förutsättning härför gälla att den begärda utvidgningen skulle medföra endast en ringa höjning av inträngsersättningen och att den fastighetsägare mot vilken åtgärden riktas inte har ett beaktansvärt intresse av att behålla fastigheten eller del därav.

11.6 Prövningsförfarandet

Av skäl som redovisats i avsnitt 11.2 har jag i likhet med så gott som samtliga remissinstanser anslutit mig till utredningens förslag att fråga om upplåtelse av ledningsrätt skall prövas vid förrättning.

Både enligt FBL och förslaget till anläggningslag gäller att fastighetsbildningsmyndigheten, dvs. förrättningslantmätare och i vissa fall två eller undantagsvis flera gode män, är förrättningsinstans. Utredningen har ansett att vissa skäl talar för att man bör välja samma lösning i ledningsrättslagen. I så fall skapas enligt utredningen garantier för att förrättningen alltid kommer att handläggas av en tekniskt och juridiskt sett väl kompetent myndighet. Vidare kan man räkna med att förrättningen blir korrekt utförd och registrerad. Enligt utredningen har lösningen emellertid också en del nackdelar. Det kommer sannolikt att bli alltför dyrt och tungrovt att anlita fastighetsbildningsmyndigheten för alla undersökningar i ledningsrättsärenden och det kan inte heller uteslutas att lantmäteriets arbetsbörda i framtiden blir av sådan omfattning att man måste räkna med att ledningsförrättningar kommer att försenas avsevärt. En annan lösning som enligt utredningen har många fördelar är att låta en i varje särskilt fall förordnad förrättningsman svara för handläggningen av ledningsförrättning. Förfarandet kan då från början till slut genomföras av en och samma person. Det innebär att man i stort sett kan behålla det tillvägagångssätt som har tillämpats sedan länge för att få till stånd avtal i fråga om ledningar och som har vunnit parternas förtroende. För lösningen talar också att en sådan ordning har tillämpats enligt lagen om gemensamhetsanläggningar (LGA) och fungerat helt tillfredsställande. Den omständigheten att samordning mellan lednings- och fastighetsbildningsförrättning i viss mån försvåras torde enligt utredningen komma att sakna nämnvärd betydelse. Ledningsrättsfrågor har nämligen sällan ett närmare samband med fastighetsbildning. Mot denna bakgrund har utredningen funnit övervägande skäl tala för lösningen med en i varje särskilt fall förordnad förrättningsman. Enligt förslaget skall förrättningsmannen förordnas av länsstyrelsen i det län där ledningen skall byggas eller, såvitt gäller koncessionspliktiga ledningar, av den myndighet som har att meddela tillstånd till koncession.

Utredningens ställningstagande i fråga om förrättningsinstansen har i åtskilliga remissvar utsatts för stark kritik. Flera remissinstanser framhåller särskilt att man inte på ett tillfredsställande sätt kan tillgodose de höga krav som måste ställas på förrättningsinstansens objektivitet, om handläggningen av ledningsförrättning skall anförtros åt en särskilt förordnad förrättningsman. En remissinstans anser att ledningsägaren kommer att få så stort inflytande på valet av förrättningsman att det från rättssäkerhetssynpunkt inger starka betänkligheter att genomföra förslaget. Utredningens farhågor för att förfarandet blir alltför dyrbart och tungrovt om fastighetsbildningsmyndigheten anförtros handläggningen anser några remissinstanser vara överdrivna. I stället har man enligt deras mening anledning räkna med att fastighetsbildningsmyndigheten med sin upparbetade förrättningsorganisation och sina handläggningsrutiner

har goda möjligheter att kunna förkorta handläggningstiderna och hålla kostnaderna inom rimliga gränser. I ett remissvar betonas särskilt att det från praktiska synpunkter är en fördel att ha regler som inte gör det nödvändigt att förordna förrättningsman i varje särskilt fall utan innebär att sökanden kan vända sig direkt till den handläggande instansen.

För egen del vill jag till en början framhålla att jag inte kan ansluta mig till utredningens uppfattning att det kommer att innebära fördelar från handläggningssynpunkt att en och samma person kan genomföra förfarandet från början till slut. Har de inledande förhandlingarna mellan parterna lett till frivillig överenskommelse om upplåtelse av utrymme för ledningsändamål och om ersättning härför, begränsas förrättningsinstansens prövning i stort sett till en kontroll av att överenskommelsen inte strider mot bestämmelserna om lagens tillämplighet eller innebär ett åsidosättande av de villkor som uppställts till skydd för allmänna intressen. Enligt min mening torde de handläggningsrutiner som fastighetsbildningsmyndigheterna efter hand kan tillämpa i sådana ärenden få avsevärt större betydelse för snabbheten i förfarandet än den omständigheten att en och samma person från början till slut handhar prövningen.

I vissa fall kan den kontroll som det blir fråga om vara en förhållandevis svår uppgift. Det är då av betydligt större värde att förrättningsinstansen har ingående kunskaper på det fastighetsrättsliga området än att den redan från början är väl insatt i det bakomliggande sakförhållandet. Särskilt viktigt är att det vid förrättningen sker en effektiv kontroll av att lagens bestämmelser till skydd för allmänna intressen vederbörligen beaktas. Fastighetsbildningsmyndigheterna har i sitt dagliga arbete ständigt kontakter med de myndigheter som svarar för samhällsplaneringen och har därmed utan tvekan större förutsättningar än en särskilt förordnad förrättningsman att handha kontrolluppgifter av detta slag.

Har frivillig överenskommelse om upplåtelse eller ersättning inte kunnat träffas vid de förberedande förhandlingarna, kan det i och för sig te sig som en rationell lösning att den som redan är väl insatt i de frågor som skall behandlas vid förrättningen förordnas att handlägga denna. Emellertid är det i en sådan situation av väsentlig betydelse att några anmärkningar inte kan riktas mot förrättningsinstansens objektivitet.

Från denna synpunkt är den av utredningen föreslagna lösningen inte invändningsfri och jag har förståelse för att flera remissinstanser ifrågasatt lämpligheten av den. Utredningen har inte ansett att myndigheten bör vara skyldig att höra sakägarna innan ansökningen om ledningsförrättning behandlas och enligt min mening är en sådan ordning knappast heller tänkbar. Man får därför räkna med att den som av sökanden föreslås till förrättningsman i allmänhet kommer att förordnas om han anses kompetent. I praktiken kommer ledningsägaren således att få ett

avgörande inflytande på valet av förrättningsman. Detta kan leda till att en person, som under de förberedande förhandlingarna uppträtt på sådant sätt att han för ena parten framstått som företrädare för motparten, ges befogenhet att fatta bindande beslut i ärendet. En sådan ordning inger starka betänkligheter.

Enligt utredningen innebär förslaget om särskilt förordnad förrättningsman att man lättare kan behålla den ordning som nu tillämpas för att få till stånd frivilliga överenskommelser mellan parterna om ledningarna. Enligt min mening har valet av förrättningsinstans inte någon betydelse i detta sammanhang. Oavsett om förrättningsförfarandet anförtros åt en särskilt förordnad förrättningsman eller åt fastighetsbildningsmyndigheten, kan ledningsägaren liksom nu inleda förhandlingar med markägarna på ett tidigt stadium i syfte att komma överens med dem om villkoren för upplåtelsen. Det är självfallet inte heller något som hindrar att man fortsätter sådana förhandlingar sedan ansökan om ledningsförrättning har inletts.

Utredningen synes ha lagt stor vikt vid att förrättning för inrättande av gemensamhetsanläggning handläggs av särskilt förordnad förrättningsman. Som nämnts har denna ordning, som gäller enligt LGA, inte lagts till grund för regleringen i förslaget till anläggningslag utan ersatts med bestämmelser om att anläggningsförrättning skall handläggas av fastighetsbildningsmyndigheten. Detta ställningstagande bör enligt min mening tillmätas stor betydelse när det gäller att avgöra frågan om handläggningen av ledningsförrättning skall anförtros en i varje särskilt fall förordnad förrättningsman eller fastighetsbildningsmyndigheten. Starka skäl måste kunna anföras för att i ledningsrättslagen införa bestämmelser om förrättningsinstansen som bygger på den ordning som man nu avser att upphäva när det gäller gemensamhetsanläggningar.

Av vad jag hittills har anfört i denna fråga framgår att man torde få räkna med en del olägenheter om utredningsförslaget genomförs. Dessa olägenheter elimineras om fastighetsbildningsmyndigheten anförtros handläggningen av ledningsförrättning. Utredningens farhågor för att en sådan lösning kommer att medföra att förfarandet blir tungrott och dyrbart anser jag i likhet med flera remissinstanser vara överdrivna. Jag kan inte heller biträda utredningens uppfattning att det finns vissa risker för att lantmäteriets arbetsbörda blir så stor i framtiden att man måste räkna med avsevärda förseningar i samband med ledningsförrättningar. Enligt min mening bör i detta sammanhang också framhållas att förrättningslantmätarna har sådan kunnighet i tekniska, ekonomiska och fastighetsrättsliga frågor att det inte kan råda någon som helst tvekan om att de är väl kvalificerade att handha prövningen av ledningsrättsfrågor. De är sedan länge väl förtrodda med de olika momenten i ett förrättningsförfarande och deras förhandlingsvana bör i många fall vara vär-

defull, inte minst när det gäller att jämk samman de stridiga meningar som kan ha uppstått mellan parterna under de förberedande förhandlingarna. Vidare har lösningen med fastighetsbildningsmyndigheten som förrättningsinstans den fördelen jämfört med utredningens förslag att anhängiggörandet av ledningsrättsärenden förenklas. Särskild förrättningsman behöver inte förordnas varje gång som en ledningsrättsfråga blir aktuell utan frågan kan direkt tas upp av den ansvariga myndigheten. I det följande kommer jag att närmare behandla behovet av samordning mellan lednings- och fastighetsbildningsförrättning. Jag vill dock redan nu framhålla att detta behov enligt min mening är större än vad utredningen anser. Det är uppenbart att samordningen underlättas om fastighetsbildningsmyndigheten får behörighet att handlägga också ledningsförrättning.

I enlighet med dessa överväganden anser jag att skälen för att välja fastighetsbildningsmyndigheten som förrättningsinstans är så starka att det inte bör komma i fråga att lägga utredningens förslag i denna del till grund för lagstiftning. Jag föreslår sålunda att fastighetsbildningsmyndigheten skall anförtros handläggningen av ledningsförrättning. Någon särreglering för det fallet att ledningen är koncessionspliktig finner jag inte nödvändig.

I förslaget till anläggningslag har av särskilda skäl öppnats möjlighet för fastighetsbildningsmyndigheten att i vissa fall förordna att anläggningsförrättning skall handläggas av särskild förrättningsman, som är annan än tjänsteman vid fastighetsbildningsmyndigheten (se prop. 1973: 160 s. 156—157). Tillräckliga skäl att föra in bestämmelser med motsvarande innehåll i ledningsrättslagen föreligger enligt min mening inte. Den i förslaget till anläggningslag förordade ordningen föranleds av bl. a. att det vid anläggningsförrättning som rör skogsvägar kan vara praktiskt att anförtro förrättningen åt tjänsteman hos skogsvårdsstyrelsen. Några liknande skäl kan enligt min mening inte åberopas i fråga om ledningsförrättningar.

Reglerna om förrättningsförfarandet har i utredningens förslag utformats i nära anslutning till FBL:s regelsystem. I stor utsträckning har hänvisningar gjorts till 4 kap. FBL. Vid remissbehandlingen har denna del av förslaget i stort sett vunnit remissinstansernas gillande. I flera remissvar framhålls dock att en ytterligare anpassning till bestämmelserna i FBL är önskvärd och att en sådan anpassning utan olägenhet kan göras, i vart fall om fastighetsbildningsmyndigheten ges behörighet att handlägga ledningsförrättning. Mitt ställningstagande i fråga om förrättningsinstansen innebär att jag i flera hänseenden föreslår avvikelser från de av utredningen föreslagna reglerna om förrättningsförfarandet. I dessa fall har jag eftersträvat att få till stånd en så fullständig överensstämmelse som möjligt med motsvarande bestämmelser i FBL. Det

förslag som jag lägger fram innebär att förrättningsförfarandet enligt ledningsrättslagen i allt väsentligt kommer att bedrivas i samma former som förfarandet enligt FBL och förslaget till anläggningslag. Förslaget redovisas närmare i specialmotiveringen. Jag vill emellertid redan nu ta upp vissa frågor av särskild betydelse.

Utredningen har funnit det angeläget att närmare ange den krets av personer som vid lagens tillämpning skall räknas som sakägare. Efter förebild av det sakägarbegrepp som expropriationsutredningen (SOU 1969: 50) föreslog innehåller förslaget en uttrycklig bestämmelse om att som sakägare skall anses ägare av fastighet, inom vilken utrymme för ledning kan komma att upplåtas, samt innehavare av annan särskild rätt till fastigheten än rätt för fordran, i den mån hans rätt berörs. Jag vill erinra om att frågan om lämpligheten och möjligheten av att i lagtext definiera begreppet sakägare har varit föremål för överväganden i olika lagstiftningssammanhang under senare år, senast i samband med tillkomsten av ExL och i förslaget till anläggningslag. Under förarbetena till ExL uttalade jag (prop. 1972: 109 s. 187) att en legaldefinition av sakägarbegreppet inte kunde anses tillräddig, särskilt med hänsyn till de svåröverskådliga verkningar som en sådan bestämning kunde få. I 1 kap. 5 § andra stycket ExL har endast upptagits den bestämningen av sakägarbegreppet att därifrån uttryckligen utesluts innehavare av fordran för vilken fastigheten svarar. Enligt uttalanden i motiven till förslaget till anläggningslag (prop. 1973: 160 s. 229—230) skall som sakägare anses de fastighetsägare som skall delta i anläggningen. Med fastighetsägare jämställs härvid innehavare av vissa rättigheter eller anläggningar, bl. a. innehavare av tomträtt eller gruva. Vidare betraktas ägare av fastighet, som tas i anspråk eller inlöses, som sakägare oberoende av om han skall delta i anläggningen eller inte. Några uttryckliga regler härom finns inte i förslaget. Däremot har innehavare av vissa rättigheter som grundas på frivillig upplåtelse ansetts böra få sin ställning som sakägare uttryckligen fastslagen i lagen. Enligt 20 § förslaget till anläggningslag är innehavare av särskild rätt till fastighet, som inlöses eller eljest tas i anspråk för gemensamhetsanläggning, att anse som sakägare vid förrättningen om hans rätt berörs. Med särskild rätt avses nyttjanderätt, servitut och rätt till elektrisk kraft samt liknande rätt.

Mot bakgrunden av de ställningstaganden som gjorts i ExL och förslaget till anläggningslag kan jag i likhet med några remissinstanser inte ansluta mig till förslaget att i ledningsrättslagen ta upp en allmän bestämning av sakägarbegreppet. Enligt min mening bör frågan lösas på det sätt som skett i förslaget till anläggningslag. I enlighet härmed föreslår jag att ledningsrättslagen inte skall uppta någon annan bestämning av sakägarbegreppet än att innehavare av särskild rätt till fastighet, som inlöses eller eljest tages i anspråk för ledningsändamål, skall anses som sakägare vid förrättningen om hans rätt berörs. Att både sökanden och

ägare av fastighet, som tas i anspråk eller inlöses, betraktas som sakägare vid lagens tillämpning är klart utan någon särskild regel härom. Av den föreslagna bestämmelsen framgår motsättningsvis att innehavare av fordran för vilken fastigheten svarar utesluts från sakägarkretsen.

En remissinstans anser att det av utredningen föreslagna sakägarbegreppet är alltför begränsat när det gäller ärenden om vatten- och avloppsledningar med så stora dimensioner att ledningsdragningen kan menligt påverka grundvattenförhållandena inom andra fastigheter än dem inom vilka ledningen dras fram. Med anledning härav vill jag framhålla följande. Ett ställningstagande som ger ägare av grannfastighet som påverkas av företaget ställning som sakägare skulle stämma överens med vad som gäller enligt VL men skulle däremot strida mot vad som gäller vid tillämpning av bl. a. ExL och vad som avses komma att gälla vid tillämpning av den föreslagna anläggningslagen. Med hänsyn till ledningsrättslagens allmänna karaktär bör den närmast jämföras med ExL och förslaget till anläggningslag när det gäller skadebegreppets och sakägarkretsens omfattning. Också det förhållandet att VL är under revision talar i samma riktning. Vad remissinstansen anfört ger mig alltså inte anledning att gå ifrån det föreliggande förslaget i berörda avseende. Jag vill emellertid tillägga att även om ägare av grannfastighet inte är sakägare faller ett ledningsföretags eventuella verkningar på sådana fastigheter i princip inom ramen för den prövning som ex officio skall göras enligt ledningsrättslagen.

I fråga om rätten att tillträda utrymme som har upplåtits inom fastighet skall enligt utredningen som huvudregel gälla att sökanden skall ha erlagt fastställd ersättning till fastighetsägaren och andra sakägare. Om det är av synnerlig vikt för sökanden att få ta marken i anspråk, kan dock förrättningsmannen genom ett särskilt beslut medge att tillträde får ske under förutsättning att beslut om upplåtelse av ledningsrätt, s. k. ledningsbeslut, har meddelats. Utredningen har inte uppställt något krav på att ledningsbeslutet skall ha vunnit laga kraft innan tillträde får ske. Tillträdesbeslutet får verkställas utan hinder av att det inte vunnit laga kraft. Sökanden måste dock ställa säkerhet för ersättningen och för det skadestånd som kan komma i fråga om ledningsbeslutet upphävs. Fastighetsägare eller annan sakägare kan också som villkor för förhandstillträde påfordra förskott på den ersättning som slutligt fastställs, dock inte om det är uppenbart att ersättningen blir obetydlig.

Vid remissbehandlingen har från några håll riktats kritik mot förslaget. Hovrätten över Skåne och Blekinge har framhållit bl. a. att ett tillstånd att tillträda marken innan ledningsbeslutet har vunnit laga kraft kan innebära att sökanden åstadkommer sådana ingrepp på fastigheten att sakägarnas besvär över ledningsbeslutet blir meningslösa. En sådan ordning kan enligt hovrätten inte godtas.

I denna fråga vill jag till en början i korthet redogöra för vad som

gäller på några närliggande rättsområden. Enligt ExL gäller som huvudregel att expropriationsersättningen skall vara slutligt bestämd och ha erlagts innan egendomen får tillträdas av den exproprierande. Enligt 5 kap. 17 § ExL gäller emellertid att förhandstillträde får medges av domstolen om det är av väsentlig betydelse för den exproprierande. Det finns två olika former av sådant tillträde, enkelt och kvalificerat förhandstillträde. Genom medgivande till enkelt förhandstillträde får den exproprierande rätt att tillträda egendomen utan hinder av att målet inte avgjorts genom lagakraftätagande dom. Expropriaten är fortfarande ägare till egendomen. Domstolen kan förordna att medgivande till enkelt förhandstillträde får utnyttjas utan hinder av att beslutet därom inte har vunnit laga kraft. Kvalificerat förhandstillträde innebär att egendomen övergår till den exproprierande med samma rätt som om expropriationen hade fullbordats. Som villkor för förhandstillträde gäller också enligt 5 kap. 17—20 §§ ExL att den exproprierande i vissa fall skall ställa säkerhet och utge förskott.

Förslaget till anläggningslag innehåller bestämmelser om tillträde till ianspråktaget utrymme eller inlöst mark (26 och 27 §§). Dessa bestämmelser har utformats i huvudsak efter förebild av reglerna i ExL.

I FBL behandlas frågan om tillträde i samband med fastighetsreglering som en förrättningsåtgärd. Med tillträde avses att den som vid regleringen tilldelas mark eller byggnad med äganderätt tar den nya egendomen i besittning. Som tillträde räknas också att mark i enlighet med servitutsbeslut vid regleringen tas i anspråk för väg eller annan anläggning. Enligt 5 kap. 30 § FBL gäller att tillträde skall ske vid den tidpunkt som fastighetsbildningsmyndigheten bestämmer. Fastighetsbildningsbeslutet skall ha vunnit laga kraft före tillträdet. Om inlösen skall ske, kan enligt 8 kap. 8 § FBL på yrkande av den som avstått marken i vissa fall föreskrivas att förskott skall utgå.

Utredningens förslag om förhandstillträde synes närmast vara utformat efter mönster av motsvarande expropriationsrättsliga bestämmelser. Att det är önskvärt att i vissa fall ge sökanden möjlighet att snabbt kunna börja arbetet med att bygga ledningen är enligt min mening utan vidare klart. Jag kan dock inte ansluta mig till den föreslagna lösningen. Det jag främst vänder mig mot är att förhandstillträde enligt utredningen skall få ske innan ledningsbeslutet har vunnit laga kraft. Som hovrätten över Skåne och Blekinge har påpekat kan detta nämligen leda till att sökanden gör sådana ingrepp på fastigheterna att det i praktiken blir meningslöst för fastighetsägarna att söka få ett ledningsbeslut upphävt. En sådan ordning kan inte gärna godtas. Förutsättningarna för utredningens förslag är f. ö. inte desamma som de vilka gäller vid enkelt förhandstillträde vid expropriation. Vid expropriation är nämligen genom expropriationstillståndet avgjort att expropriaten skall avstå egendomen men i ett ledningsrättsärende blir motsvarande fråga avgjord

först när ett lagakraftgående ledningsbeslut föreligger. Jag förordar därför att ledningsrättslagens bestämmelser om förhandstillträde utformas efter förebild av motsvarande regler i förslaget till anläggningslag. Som huvudregel bör gälla, att ledningsbeslutet har vunnit laga kraft och att ersättning för upplåtelsen och för inlösen har erlagts. Tillträde bör dock kunna ske innan ersättning har erlagts, om sakägarna medger det. Skulle sådant medgivande inte ha lämnats bör likväl förhandstillträde kunna ske om fastighetsbildningsmyndigheten har bestämt ett förskott och detta har erlagts. Detta medför bl. a. att sedan ledningsbeslutet vunnit laga kraft kan tillträde få ske även om ersättningsfrågorna inte slutligt avgjorts. Jag återkommer i specialmotiveringen till vissa särskilda problem i detta sammanhang.

Utredningen har ingående behandlat frågan om ersättning bör utgå till sakägare för det arbete han själv nedlagt på ärendet eller för därav föranledda kostnader. Utredningens majoritet har ansett att sådan ersättning inte bör utgå. En ledamot har reserverat sig mot detta förslag och förordat att sökanden bör vara skyldig att utge gottgörelse till sakägare för dennes arbete och kostnader i ärendet. Vid remissbehandlingen har utredningens förslag fått ett mycket blandat mottagande.

För bedömningen av frågan om sakägarnas rätt till ersättning för eget arbete o. dyl. är av intresse hur spørsmålet lösts i annan närliggande lagstiftning. Enligt ExL utgår i princip ersättning till sakägare för kostnader som denne har haft i ärende om expropriationstillstånd. FBL och förslaget till anläggningslag intar därvidlag en annan ståndpunkt. Enligt dessa lagar anses ersättning för sakägarnas eget arbete och för utredningar som denne låtit utföra inte utgöra förrättningskostnad. Väglagen ger inte sakägare rätt till ersättning för inställelse eller utredningar i samband med utarbetande av arbetsplanen (se prop. 1972: 111 bil. 2 och 3 s. 358—360).

Ett ledningsrättsförfarande har expropriationsliknande inslag. Detta talar otvivelaktigt i viss mån för att frågan om ersättning för sakägares utredningskostnader borde lösas på samma sätt som i ExL. Expropriationsrättsliga inslag finns emellertid också i FBL och i förslaget till anläggningslag. Den faktiska situationen i ett ledningsrättsärende företer lägningslag utan att därför sakägares kostnader är ersättningsgilla. Den faktiska situationen i ett ledningsrättsärende företer stora likheter med den i ett ärende om gemensamhetsanläggning, särskilt om den planerade anläggningen kommer att medföra olägenhet för en fastighet utan att vara till nytta för den. Ett par fastighetsägare begär t. ex. anläggningsförrättning för att få till stånd utfartsväg över en fastighet som inte har någon nytta av vägen. Jag vill också peka på att de av mig föreslagna reglerna om ledningsförrättning byggts upp i nära anslutning till motsvarande bestämmelser i FBL och förslaget till anläggningslag. Jag anser för min del att övervägande skäl talar för att sak-

ägarnas kostnader för inställelse och utredning inte bör räknas som förrättningskostnad. Jag ansluter mig alltså till utredningsförslaget.

Utredningen har föreslagit att förrättningsmannens avgörande skall kunna överklagas till fastighetsdomstol i huvudsak enligt samma regler som gäller enligt 15 kap. FBL vid talan mot fastighetsbildningsmyndighets beslut. För förfarandet vid fastighetsdomstolen och för rättegången i högre rätt gäller enligt förslaget i stort sett samma bestämmelser som för fastighetsbildningsmål. Remissinstanserna har i allmänhet godtagit eller lämnat utan erinran vad utredningen sålunda föreslagit.

I likhet med utredningen och remissinstanserna anser jag att bestämmelserna om överprövning av ledningsförrättning bör bygga på FBL:s system. Fastighetsdomstolen bör vara första instans. Rätt att föra talan bör tillkomma både enskilda parter och representanter för allmänna intressen. Från fastighetsdomstolen bör målen i princip kunna fullföljas till hovrätten och sedan vidare till högsta domstolen. De föreslagna reglerna skapar enligt min mening goda förutsättningar för en samordning även av den domstolsmässiga prövningen av ledningsrätts- och fastighetsbildningsfrågor. Jag delar utredningens av remissinstanserna godtagna uppfattning att FBL:s regler om rättegångskostnader i mål om inlösenersättning i princip skall äga motsvarande tillämpning i ledningsrättsmål. Detta innebär att annan sakägare än ledningsägaren som regel får ersättning för rättegångskostnader oberoende av utgången i målet. Skulle sakägare vinna mål mot företrädare för allmänt intresse skall ersättning för rättegångskostnad utdömas endast om det finns synnerliga skäl för det.

Utredningens förslag om att ledningsägaren är skyldig att nedsätta till fastighetsägaren utgående ersättning och förskott jämte ränta samt om fördelning av nedsatta medel har utformats efter förebild av 5 kap. 16 § FBL. Vid remissbehandlingen har från några håll gjorts gällande att den föreslagna nedsättningsskyldigheten i många fall blir alltför tungrodd och att bestämmelsen därför bör ändras så att ersättningen i större utsträckning kan betalas ut direkt till fastighetsägaren. Sedan utredningens förslag lades fram har i 6 kap. ExL tagits upp bestämmelser om nedsättningsskyldighet och fördelning som bygger på regleringen i 5 kap. 16 § FBL (prop. 1972: 109 s. 259). Detsamma gäller förslaget till anläggningslag (32 § andra stycket). Mot denna bakgrund bör det enligt min mening inte komma i fråga att i sak frånga utredningens förslag i denna del.

Enligt utredningens förslag skall ledningsbeslut förfalla, om ersättning inte har betalats inom ett år efter det ersättningsbeslutet vunnit laga kraft och inte heller någon som är ersättningsberättigad inom samma tid har begärt verkställighet av beslutet. Ledningsbeslut skall också anses förfallet om ledningen inte har kommit till stånd inom den i beslutet bestämda tiden. I sistnämnda fall bör, framhåller utredningen, förfallo på-

följden inte inträda om endast någon mindre betydelsefull detalj återstår att ställa i ordning. På begäran bör också den för utförandet bestämda tiden kunna förlängas. Sådan begäran skall enligt förslaget prövas vid förrättning. Anstånd får medges om det finns skälig anledning till att tiden inte kunnat hållas. Vid anståndsprövningen skall vanliga förrättningsregler tillämpas. Utredningen anser dock att förfarandet bör kunna göras mycket enkelt. Vid remissbehandlingen har en remissinstans framhållit att det synes onödigt omständligt att kräva ny förrättning för anståndsprövningen.

Enligt min mening finns behov av bestämmelser om att ledningsbeslutet förfaller, om ersättning inte betalas för mark som tas i anspråk och om ledningen inte utförs inom föreskriven tid. Det bör dock finnas möjlighet att förlänga de aktuella tidsfristerna. Utredningen har föreslagit att möjlighet till förlängning skall finnas endast i det fall då ledningen inte har utförts inom den i ledningsbeslutet bestämda tiden. Enligt 33 § förslaget till anläggningslag kan också den tidsfrist som gäller om ersättningen ej erlagts förlängas. Jag anser att detsamma bör gälla enligt ledningsrättslagen. Vidare delar jag den vid remissbehandlingen framförda uppfattningen att det inte kan anses nödvändigt med ny förrättning för prövning av anståndsfrågor. Även om förrättningsförfarandet, som utredningen föreslagit, kan förenklas i dessa fall, är det enligt min mening betydligt enklare att låta fastighetsbildningsmyndigheten svara för uppgiften utan att vara bunden av förrättningsreglerna. Jag vill hänvisa till att anståndsfrågor handläggs på detta sätt enligt föreskrift i 33 § förslaget till anläggningslag.

11.7 Ändrade förhållanden m. m.

Med den snabba utveckling vi har på olika områden i vårt samhälle är det enligt utredningen uppenbart att det finns ett påtagligt behov av att kunna anpassa olika ledningars sträckning till de ändrade förhållanden som kan inträda efter den tidpunkt då ledningsrättsupplåtelsen ägde rum. Utredningen har ägnat frågorna om verkan av ändrade förhållanden stor uppmärksamhet. Utredningen har föreslagit att ledningsrätt skall få ändras eller upphävas under de förutsättningar och i den ordning som enligt FBL gäller för motsvarande åtgärder med servitut. Förfarandet enligt ledningsrättslagen skall dock kunna tillämpas, om ledningsägaren ansöker om att ledningsrätten skall upphävas eller samtycker därtill.

Under remissbehandlingen har från några håll kritik riktats mot förslaget. Den föreslagna lösningen anses leda till en onödig och olämplig splittring på skilda förrättningsförfaranden.

Till en början vill jag i likhet med utredningen understryka att ledningsrätt har en privilegierad ställning i sakrättsligt hänseende och gäller

i marken oberoende av ändringar i fastighetsindelningen. Ledningsrättsupplåtelsen ger dock endast skydd i förhållande till fastighetsägaren och innehavare av särskild rätt i fastigheten. Som utredningen också har framhållit kan ledningens ägare alltså inte åberopa ledningsrätt som skäl för att vägra att ledningen tas bort eller att dess sträckning ändras då myndighet med stöd av lag påfordrar sådan åtgärd av hänsyn till ett motstående allmänt intresse. Föreskrifter om skyldighet att på myndighets begäran flytta olika slags ledningar finns bl. a. i väglagen och i 1902 års ellag.

Ändrade förhållanden kan åstadkomma att en ledning medför mycket större olägenheter för de berörda markägarna än vad som var fallet vid ledningens tillkomst. Det behöver emellertid ingalunda alltid vara fråga om olägenheter endast för de enskilda sakägarna. Ledningen kan också framstå som ett hinder mot rationell planläggning och fastighetsbildning. Överhuvudtaget träder i sådana situationer ofta intresset av en rationell fastighetsbildning i förgrunden.

I likhet med utredningen och remissinstanserna anser jag det uppenbart att ledningsrättslagen måste innehålla regler om verkan av ändrade förhållanden. Ändring eller upphävande av ledningsrätt bör dock få ske endast under förutsättning av att de ändrade förhållanden som åberopas har väsentlig inverkan i det särskilda fallet. Man måste enligt min mening skapa garantier för att ledningsägaren bara i undantagsfall och under förutsättning av att starka skäl talar för det åläggs att ta bort ledningen eller ändra dess sträckning.

Utredningen har, med utgångspunkt från sitt förslag om att ledningsförrättningen skall handläggas av särskilt förordnad förrättningsman, mött svårigheter när det gällt att lösa frågan om samordning med förrättningsförfarandet enligt FBL. Jag delar utredningens uppfattning att det finns behov av en sådan samordning eftersom fastighetsbildningsintressena inte sällan träder i förgrunden när en ledningsrätt skall ändras eller upphävas. Som förut nämnts föreslår jag att förrättningen enligt lagen skall handhas av fastighetsbildningsmyndigheten och handläggas enligt i allt väsentligt samma regler som gäller för förfarandet enligt FBL. Detta betyder att samordningsfrågan inte medför några problem utan att frågor om ändring och upphävande av ledningsrätt kan prövas vid ny förrättning enligt ledningsrättslagen. Förutsättningarna för att sådana åtgärder skall få vidtas bör inte, som i utredningens förslag, anknytas till servitutsreglerna i FBL utan anges mera allmänt. Det har den fördelen att fastighetsbildningsmyndigheten vid sin prövning kan beakta att ledningsrättsinstitutets speciella karaktär i vissa fall, t. ex. när anknytning saknas till en härskande fastighet, kan föranleda en bedömning som inte helt stämmer överens med den som måste göras enligt servitutsreglerna. Bestämmelserna bör efter mönster av 35 § förslaget till anläggningslag utformas så att ledningsrättsfråga kan omprövas vid ny förrättning, om

ändrade förhållanden inträder som väsentligt inverkar på frågan. Därmed får ledningsbeslut en viss trygghetsverkan.

Utredningens förslag innehåller en uttrycklig föreskrift om att ledningsrättens innehavare eller, med hans medgivande, fastighetsägare kan få till stånd ett upphävande av ledningsrätten. Enligt min mening bör ett ledningsbeslut givetvis kunna upphävas, om ledningsägaren medger det oavsett om ändrade förhållanden inträtt. Någon uttrycklig föreskrift i detta hänseende synes inte behövlig. Frågan skall självfallet prövas vid ny förrättning. Förfarandet torde bli mycket enkelt. Sammanträde behövs som regel inte. Sakägare, som inte biträtt ansökan, bör dock delges denna och byggnadsnämnden bör underrättas om förrättningen innan denna avslutas. Däremot bör nämndens medgivande inte krävas i samma utsträckning som när fråga är om ny upplåtelse av ledningsrätt.

I fråga om de kostnader som kan uppkomma till följd av åtgärd som beslutats vid omprövningsförrättning, t. ex. kostnad för att en ledning måste flyttas, har utredningen avvisat tanken på att tillämpa de expropriationsrättsliga bestämmelser som före ExL:s ikraftträdande var intagna i 96 § lagen (1917: 189) om expropriation. Dessa bestämmelser innebär en ganska långtgående skyldighet för innehavare av elektriska ledningar att på egen bekostnad flytta ledning som till följd av ändrade förhållanden medförde betydande olägenhet för markägaren. Som skäl för att inte föreslå en tillämpning av bestämmelserna har utredningen anført bl. a. att de troligen skulle komma att utmönstras ur expropriationslagstiftningen. Enligt utredningen bör i stället bestämmelserna i FBL om ersättning mellan sakägare i anledning av fastighetsreglering i allt väsentligt äga tillämpning. Enligt dessa regler har ägare av fastighet på vilken servitut läggs rätt till ersättning. Medför upphävande av servitut att en anläggning måste rivas eller att anläggningens ägare på annat sätt tillskyndas s. k. personlig skada har han rätt till ersättning. Ersättningarna läggs till övriga kostnader för fastighetsregleringen och fördelas mellan sakägarna efter vad som är skäligt med hänsyn främst till den nytta var och en har av regleringen.

Vid remissbehandlingen har utredningens ställningstagande i denna ersättningsfråga kritiserats från några håll. Bl. a. har kommerskollegium påpekat att de ersättningsbestämmelser, som före den 1 januari 1973 var intagna i 96 § lagen (1917: 189) om expropriation, har utan sakliga ändringar överförts till 5 b § i 1902 års ellag (prop. 1972: 109 s. 328—330). Så länge reglerna kvarstår i expropriationssammanhang synes det enligt kollegiet knappast möjligt, i varje fall inte när det gäller elektriska ledningar, att införa bestämmelser med en så radikalt ändrad grundsyn på ledningsägarens ställning som utredningens förslag i denna del innebär.

En flyttning av en ledning kan, som utredningen framhållit, ibland medföra stora kostnader. Hänsyn skall givetvis tas till den omständigheten när det gäller att bedöma om en ändring verkligen skall ske. Ett be-

slut om ändrad sträckning av ledningen får nämligen inte fattas, om olägenheterna därav skulle från allmän eller enskild synpunkt överväga fördelarna. Givetvis kan dock en sådan avvägning utfalla så att beslut fattas om ändring av ledningsrätten.

Flyttning av ledning vars sträckning fastställts vid ledningsförrättning torde främst komma att bli aktuell i samband med att en detaljplan skall genomföras. Som ett exempel kan nämnas det fallet att ett område, där en större kraftledning går fram, enligt en efter ledningens tillkomst antagen stadsplan skall bebyggas på ett sätt som förutsätter att ledningen flyttas. I ett sådant fall är situationen f. n. mycket ofta den att rätten till kraftledningen grundas på ett servitutsavtal. Är marken i enskild ägo fordras då för ett genomförande av stadsplanen att markägarna får tillstånd en överenskommelse med ledningsägaren om flyttning av ledningen. I praktiken betingar sig naturligtvis ledningsägaren då en ersättning. Är marken i kommunens ägo kan kommunen med stöd av 41 § tredje stycket BL lösa in ledningsägarens servitutsrätt. Enligt min mening finns det inte någon anledning att söka få till stånd någon ändrad ordning. Ledningsrätten har tillkommit efter en noggrann prövning under hänsynstagande till både allmänna och enskilda intressen och bör därför skänka ett visst mått av trygghet. Det har varit en genomgående grundsats i den marklagstiftning som nyligen genomförts att ersättning skall betalas, om intrång sker i pågående markanvändning. Jag förordar därför, att de kostnader som uppkommer på grund av ändring eller upphävande av ledningsrätt skall fördelas mellan de sakägare som har nytta av åtgärden efter vad som kan anses skäligt. Detta betyder i praktiken, att kostnaden för t. ex. flyttning av ledning med anledning av en bebyggelse på det område där ledningen går fram kommer att utgöra en kostnad för exploatering av området i fråga.

Mitt ställningstagande är inte förenligt med det synsätt som kommer till uttryck i 5 b § i 1902 års ellag. Jag har efter samråd med industriministern inte funnit anledning att ändra denna bestämmelse, som f. ö. har mer begränsad praktisk betydelse, eftersom den inte gäller om fastighetsägaren har frivilligt upplåtit rätten till ledningen. På den punkten bör man som jag framhöll under förarbetena till ExL (prop. 1972: 109 s. 330) avvakta resultatet av den pågående översynen av 1902 års ellag.

11.8 Vissa frågor om servitut m. m.

Fastighetsreglering som avser marköverföring kan ofta komma att beröra områden där ledningar av olika slag går fram. Har utrymmet för ledningen upplåtits genom expropriation eller annat tvångsförfarande uppkommer inte några problem vid regleringen. Rättigheten gäller då i marken oberoende av förändringar i fastighetsindelningen och fastighetsbildningsmyndigheten kan därför vid regleringen helt bortse från

ledningen. Detsamma kommer att gälla i fråga om ledningsrättsupplåtelse. Situationen blir en annan om ledningen framdragits på grund av servituts- eller nyttjanderättsavtal. Reglerna härom finns i 7 kap. 29 § JB och innebär i huvudsak följande.

Servituts- eller nyttjanderättsavtal som avser rätt att ta utrymme i anspråk för ledning är normalt lokaliserat till viss del av fastigheten. Om fastigheten tillförs mark genom regleringen kvarstår servituts- eller nyttjanderätten, men rätten får inte utövas på den tillförda marken utan endast på det område av fastigheten vartill rättigheten tidigare var lokaliserad. Skulle regleringsåtgärden innebära att mark frångår fastigheten, upphör rättigheten att gälla i den mark som går bort. Om den mark, där rättigheten utövas, genom regleringen i sin helhet frångår fastigheten och överförs till annan fastighet, kommer alltså den på avtal grundade rätten att upphöra.

Vissa bestämmelser i FBL ger emellertid fastighetsbildningsmyndigheten möjlighet att besluta att rättigheten skall bestå trots fastighetsregleringen. 7 kap. FBL innehåller regler om att fastighetsbildningsmyndigheten under vissa förutsättningar kan besluta om ändring, upphävande och bildande av servitut i samband med fastighetsreglering. Ett ledningsservitut kan med stöd av dessa bestämmelser i samband med fastighetsregleringen flyttas från en fastighet till en annan så att den fortfarande gäller i det område vartill servitutsrätten är lokaliserad. Har nyttjanderätt begränsats till område som överförs till annan fastighet, kan enligt 5 kap. 33 § FBL nytt område för rättighetens utövning bestämmas på mark som efter regleringen tillhör fastighet i vilken nyttjanderätten upplåtits. Däremot kan nyttjanderätten inte överföras till den fastighet som erhållit det område på vilket nyttjanderätten utövas.

En förutsättning för att beslut enligt de berörda bestämmelserna i FBL skall fattas är att det krävs med hänsyn till de för fastighetsreglering gällande villkoren. Det måste vara av intresse från fastighetsbildningssynpunkt att fastighetsbildningsmyndigheten fattar beslutet i fråga. Härtill kommer emellertid att fastighetsbildningsmyndigheterna i det praktiska arbetet med hänsyn till intresset av att regleringskostnaderna hålls nere och att beslut om ersättning åt servituts- och nyttjanderättshavare undviks ofta känner ett ansvar för att fastighetsregleringen inte skall innebära att på avtal grundade servituts- eller nyttjanderätter faller bort. Skulle fastighetsregleringen beröra exempelvis ett område där det finns en med nyttjanderätt upplåten teleledning försöker lantmätaren vanligtvis ordna med nya avtal och se till att nyttjanderätten skrivs in i den fastighet vartill området i fråga har överförts. Arbetet härmed är många gånger ganska tidsödande.

FBL ålägger inte fastighetsbildningsmyndigheterna att se till att på avtal grundade servituts- och nyttjanderätter kvarstår efter fastighetsregleringen såvida det inte är ett fastighetsbildningsintresse att bevara rät-

tigheten i fråga. FBL innehåller emellertid särskilda skyddsregler för elektriska starkströmsledning. 5 kap. 7 § tredje stycket FBL innehåller en regel som i fråga om kraftledningsservitut innebär att servitutsområdet inte får genom fastighetsreglering överföras till annan fastighet, om inte kraftledningens ägare tillförsäkras motsvarande rätt att behålla ledningen på samma mark. Kraftledningsägare har alltså fått en garanti för att kraftledningsservitutet inte skall upphöra till följd av fastighetsregleringen. För att detta inte skall försvåra fastighetsplaneringen har fastighetsbildningsmyndigheten å andra sidan fått möjlighet att vid regleringen pröva frågor om bildande av kraftledningsservitut (7 kap. 2 § andra stycket FBL), trots att bildande av kraftledningsservitut inte utgör något egentligt fastighetsbildningsintresse. Kraftledningsservitut får dock inte bildas fristående utan endast i samband med annan fastighetsbildningsåtgärd. Under förarbetena till FBL framhöll departementschefen att denna servitutsfråga kunde komma i annat läge då frågan om sakrättsligt skydd för vissa ledningar hade utretts.

Utredningen har tagit upp frågan om att införa förbud mot bildande av kraftledningsservitut genom fastighetsreglering. I överensstämmelse med uttalanden som gjordes i samband med tillkomsten av FBL anser utredningen att det inte utgör något egentligt fastighetsbildningsintresse att bilda sådana servitut. Detsamma kan enligt utredningen med visst fog sägas gälla också i fråga om åtskilliga andra större ledningar för vilka ledningsrätt kan upplåtas. Ledningar, som främst tjänar konsumtionen inom en fastighet av sådant som rör dennas allmänna behov, kan däremot inte sällan tryggas genom fastighetsbildningsservitut. Utredningen har emellertid funnit det angeläget att utesluta möjligheten att genom fastighetsreglering bilda servitut när fråga är om ledningar som kan erhålla ledningsrätt. Utredningen har därvid ansett att även konsumtionsledningar bör omfattas av det föreslagna förbudet.

För egen del vill jag instämma i att det inte kan anses vara något egentligt fastighetsbildningsintresse att tillskapa kraftledningsservitut. Detsamma kan med fog sägas i fråga om servitutsbildning rörande en hel del andra typer av större ledningar. Jag är i likhet med lantmäteristyrelsen och flera andra remissinstanser beredd att godta utredningens förslag om förbud mot att genom fastighetsreglering bilda servitut för sådana ledningar som avses i ledningsrättslagen. I två fall, som närmare kommenteras i specialmotiveringen, bör dock undantag göras från förbudet. Förbudsregeln bör som utredningen föreslagit tas in i 7 kap. 2 § FBL.

Lagstiftningen om ledningsrätt torde komma att innebära betydande lättnader i inskrivningsmyndigheternas arbetsbörda. Det finns nämligen anledning räkna med att förfarandet enligt ledningsrättslagen i stor utsträckning kommer att ersätta nuvarande ordning med inskrivning av servituts- och nyttjanderättsavtal avseende ledningar. För att på sikt

åstadkomma ytterligare lättnader för inskrivningsmyndigheterna har utredningen föreslagit att vissa inskrivna servitut, som gäller vid tidpunkten för ledningsrättslagens ikraftträdande, skall genom ett summariskt förfarande kunna förändras till ledningsrätt. Jag återkommer strax till detta förslag. Utredningen har däremot inte ansett sig kunna förorda att förbud införs mot nya inskrivningar av servituts- och nyttjanderättsavtal avseende ledningar. Inte heller vid remissbehandlingen har ett sådant förbud förordats. Enligt min mening är det svårt att nu bedöma om man helt kan avvara möjligheten att sakrättsligt trygga servituts- och nyttjanderättsupplåtelse för ledningsändamål genom inskrivning. I likhet med utredningen och remissinstanserna är jag därför inte beredd att i samband med ledningsrättslagens ikraftträdande införa förbud mot inskrivning av servituts- och nyttjanderätter avseende ledningar för vilka ledningsrätt kan upplåtas. Det kommer alltså även i fortsättningen att finnas en hel del upplåtelser för ledningsändamål som grundats på avtal och som har tryggats genom inskrivning. Bestämmelserna i 5 kap. 7 § tredje stycket FBL om skydd för starkströmsledning vid marköverföring i samband med fastighetsreglering måste därför behållas.

Lantmäteristyrelsen har påpekat att skyddsregeln i 5 kap. 7 § tredje stycket FBL ger upphov till vissa svårigheter vid den praktiska tillämpningen, eftersom begreppet elektriska starkströmsledningar innefattar en mycket vid krets av ledningar. Enligt styrelsen skulle påtagliga fördelar nås om regeln kunde begränsas till att omfatta endast de elektriska starkströmsledningar för vilka ledningsrätt kan medges. F. n. gäller att en elektrisk ledning med en spänning av 25 volt eller mera är att anse som starkströmsledning. Bestämmelsen i 5 kap. 7 § tredje stycket FBL, som vid lagens tillkomst infördes på vissa remissinstansers begäran, avser att i första hand skydda ledningar som representerar betydande ekonomiska värden (se prop. 1969: 128 s. B 377). Jag föreslår att skyddsregeln i 5 kap. 7 § tredje stycket FBL ändras så att den omfattar endast starkströmsledningar som är koncessionspliktiga.

Om man, som jag har föreslagit, behåller skyddsregeln för kraftledningsservitut i 5 kap. 7 § tredje stycket FBL och inför förbud i 7 kap. 2 § FBL mot servitutsbildning för ledningsändamål i samband med fastighetsreglering, krävs med nödvändighet att fastighetsbildningsmyndigheten utrustas med initiativrätt i ledningsrättsfrågor. I annat fall blir myndigheten, som lantmäteristyrelsen har påpekat, helt bunden i sitt handlande och kan inte meddela fastighetsbildningsbeslut om marköverföring för den händelse att nytt avtal inte kan träffas och ledningsägaren underlåter att ansöka om ledningsförrättning. Aktualiseras vid fastighetsregleringen omprövning av viss ledningsrättsfråga, är det uppenbarligen av stor praktisk betydelse för fastighetsbildningsmyndigheten att slippa den omgång som det innebär att förmå ledningens ägare eller någon berörd fastighetsägare att ansöka om ledningsförrättning.

I enlighet med vad nu har anförts föreslår jag att fastighetsbildningsmyndigheten får befogenhet att förordna att ledningsrättsfråga som uppkommer i samband med fastighetsreglering skall prövas enligt ledningsrättslagen. Bestämmelsen om fastighetsbildningsmyndighetens initiativrätt bör tas upp i FBL. Jag återkommer till den närmare regleringen av denna fråga i specialmotiveringen. Vidare föreslår jag att i ledningsrättslagen införs en föreskrift om att ledningsrättsfråga skall få tas upp utan ansökan när fastighetsbildningsmyndighet vid fastighetsreglering har beslutat om prövning enligt lagen.

Som lantmäteristyrelsen och flera andra remissinstanser framhållit är det i vissa fall önskvärt att lednings- och fastighetsbildningsförrättning kan kopplas samman. I förslaget till anläggningslag finns möjlighet till liknande kumulation. Enligt min mening kommer det att innebära betydande förenklingar vid handläggningen, om i ledningsrättslagen öppnas möjlighet till kumulation av lednings- och fastighetsbildningsförrättning. Jag förordar därför att i lagen tas upp bestämmelser om att gemensam handläggning av ledningsrättsfråga och fastighetsbildningsåtgärd får äga rum och att ledningsrättsbeslut som meddelats vid sådan förrättning får tas upp i fastighetsbildningsbeslutet. I detta sammanhang bör slutligen påpekas att FBL ger ledningsinnehavaren vissa möjligheter att begära fastighetsreglering. Enligt 5 kap. 3 § andra stycket FBL har nämligen vid expropriation och liknande tvångsförvärf förvärvaren rätt att begära sådan fastighetsreglering varigenom olägenhet av förvärvet kan undanröjas minskas eller förebyggas. I sådana situationer torde kumulation av lednings- och regleringsförrättningen framstå som naturlig.

Vid remissbehandlingen har lantmäteristyrelsen framhållit att frågor om beskaffenheten av befintliga rättigheter avseende ledningar inte sällan uppkommer i samband med fastighetsbildning och att det finns ett praktiskt behov av att kunna avgöra dessa frågor vid fastighetsbestämning.

Enligt 14 kap. FBL kan bl. a. beståndet eller omfånget av vissa servitut prövas vid fastighetsbestämning. Gemensamt för all fastighetsbestämning är att förfarandet kan jämföras med en rättegång som utmynnar i en fastställelseedom. Prövningen sker dock vid förrättning som handläggs av fastighetsbildningsmyndigheten. Jag delar för min del den uppfattning som lantmäteristyrelsen har givit uttryck för. Det praktiska behovet av att kunna avgöra också en ledningsrätts bestånd och omfattning på ett enkelt och smidigt sätt och rättighetens nära överensstämmelse med servitut är enligt min mening skäl som med styrka talar för att bestämmelserna i 14 kap. FBL görs tillämpliga på ledningsrätt. Jag föreslår sålunda att möjlighet härtill öppnas.

Utredningen har ägnat stor uppmärksamhet åt frågan hur man lämpligen bör förfara med de inskrivningar av servituts- och nyttjanderätter avseende ledningar som gäller vid tidpunkten för ledningsrättslagens

ikraftträdande. Utredningen anser att betydande fördelar skulle nås om inskrivningarna kunde förändras till ledningsrätt. Vid den överföring av fastighetsböckernas uppgifter till inskrivningsregistret, som sker i samband med ADB-reformen på fastighetsregistrets område och inom inskrivningsväsendet enligt JB, behöver dessa inskrivningar i så fall inte tas med. I stället kommer de att redovisas i fastighetsregistret. Inskrivningsmyndighetens befattning med dem kommer därmed att helt upphöra i framtiden. För ledningsägare innebär förändring av inskriven rättighet till ledningsrätt den fördelen att rättigheten får ett starkare sakrättsligt skydd än tidigare. Mot denna bakgrund har utredningen föreslagit särskild lagstiftning i frågan. Tillämpningsområdet för lagstiftningen har begränsats till servitut som avser rätt att dra fram och för all framtid behålla sådana ledningar som omfattas av ledningsrättslagen.

Enligt förslaget skall beslut om förändring av inskrivet servitut till ledningsrätt fattas av inskrivningsmyndigheten under arbetet med inskrivningsregistrets uppläggande. Om närmare utredning behövs eller åtgärden av annat skäl inte kan vidtas i samband med detta arbete, får beslut fattas vid en senare tidpunkt. I så fall måste dock servitutsavtalet ha träffats före ledningsrättslagens ikraftträdande. Förändring till ledningsrätt får ske endast om det vid den s. k. oskadlighetsprövning som inskrivningsmyndigheten skall göra visar sig att åtgärden är väsentligen utan betydelse för ägaren av den tjänande fastigheten eller för vissa andra rättighetshavare. Ledningsrättslagen skall inte tillämpas på rättigheten förrän förklaring getts att inskrivningsregistret skall gälla i stället för fastighetsboken, dvs. då registret har lagts upp.

Den föreslagna reformen om förändring av vissa inskrivna servitut till ledningsrätt har fått ett positivt mottagande vid remissbehandlingen. Flertalet remissinstanser anser att inskrivningsväsendets arbetsbörda kommer att underlättas, i vart fall på sikt, om reformen genomförs. En remissinstans har ansett att värdet av reformen blir ganska begränsat om man inte öppnar möjlighet att omvandla även befintliga inskrivningar av nyttjanderätter och tidsbegränsade servitut till ledningsrätt.

För att en på avtal grundad servitutsrätt skall kunna omvandlas till ledningsrätt måste det enligt min mening fordras att klarhet vinnas om ledningens sträckning. De för inskrivningsmyndigheten tillgängliga uppgifterna torde ofta inte ge någon säker vägledning härvidlag. Det är ganska vanligt förekommande att ledningen inte är lokaliserad till alla de fastigheter som i fastighetsboken anges vara besvärade av servitutsrätten i fråga. Som CFD framhållit kommer det i åtskilliga fall att bli nödvändigt att utnyttja lantmäteriorganisationen för att få utrett var ledningen egentligen går.

Beslut att servitutsrätt skall omvandlas till ledningsrätt kan inte rimligen meddelas utan att ägarna av de fastigheter där ledning går fram har beretts tillfälle att yttra sig i saken. Även ledningsägaren bör underrät-

tas. Detta innebär vissa praktiska komplikationer, eftersom inskrivningsmyndigheterna inte utan ganska stora arbetsinsatser kan få fram erforderliga adressuppgifter. Dessa framgår nämligen inte av fastighetsböckerna.

En omvandling till ledningsrätt innebär att servitutsrättens sakrättsliga skydd förstärks så att den får bästa rätt i den besvärade fastigheten. Detta kan medföra att andra inskrivna rättigheter får sin ställning försämrad. Det är, som utredningen framhållit, i praktiken knappast möjligt att alltid underrätta innehavare av panträtt och andra rättighetshavare om den åtgärd som är aktuell. Det betyder att inskrivningsmyndigheten måste beakta sådana rättighetsinnehavares intressen ex officio. Om myndigheten därvid skulle komma till den slutsatsen att åtgärden skulle innefatta en försämring av rättighetens ställning som inte framstår som betydelselös, kan den ifrågasätta omvandlingen av servitutsrätten rimligen inte genomföras, i varje fall inte utan att man då söker få rättighetsinnehavarens medgivande till åtgärden.

Jag har i det föregående förordat regler som innebär att förrättningsmyndigheten har att pröva, om upplåtelse av ledningsrätt är förenlig med allmänna intressen. Ledningsdragningen skall stå i överensstämmelse med planer och andra bestämmelser för markanvändningen, samråd skall ske med berörda myndigheter, byggnadsnämnden skall underlättas, byggnadsnämnden har vetorätt mot vissa upplåtelser av ledningsrätt etc. Någon motsvarande bevakning av allmänna intressen sker inte enligt utredningens förslag rörande servituts omvandling till ledningsrätt. Det kan visserligen sägas att behovet härav inte är så stort, eftersom det i allmänhet rör sig om existerande ledningar. Jag vill emellertid erinra om att förslaget till anläggningslag innebär att en bevakning av allmänna intressen skall ske även när förrättning begärs beträffande en existerande anläggning. Det är enligt min mening ägnat att väcka vissa betänkligheter att servitutsavtal skall kunna omvandlas till ledningsrätt med den förstärkning av det sakrättsliga skyddet som detta innebär utan att det sker någon som helst kontroll av att allmänna intressen inte träds för när genom omvandlingen.

Av det anförda framgår att den ifrågasatta omvandlingen måste antas medföra en hel del arbete för inskrivningsmyndigheterna. I själva verket måste förfarandet ges karaktären av ett slags summarisk ledningsförrättning. Uppgifter av det slaget skiljer sig från dem som eljest normalt åvilar inskrivningsmyndigheterna. Som utredningen framhållit kan inte vid ett summariskt förfarande skapas garantier för att de omvandlade servituten uppfyller de krav som uppställs i ledningsrättslagen för tillskapande av ledningsrätt.

Utredningen har betecknat det som en fördel att inskrivning rörande ett omvandlat servitut inte skulle behöva överföras till inskrivningsregistret utan till fastighetsregistret. Med anledning härav bör påpekas att

själva arbetet med att i samband med övergången till ADB-system överföra uppgiften i fastighetsboken till datasystemet inte blir mindre omfattande därför att uppgiften skall redovisas i fastighetsregistret i stället för i inskrivningsregistret. Det kan f. ö. framhållas att de båda registren i ADB-systemet kommer att integreras så att redovisningen av inskrivna servitut delvis ombesörjs av fastighetsregistermyndigheten.

I själva verket medför förslaget vissa komplikationer. Den 1 juli 1974 skall den för Uppsala län upprättade databanken tas i praktisk drift samtidigt som de manuella registren upphör att föras. Arbetet med att på grundval av jordregister, stadsregister, fastighetsbok och tomträttsbok lägga upp fastighetsregister och inskrivningsregister är både tidsödande och komplicerat. Av naturliga skäl har inte några rutiner utarbetats för det överföringsarbete som utredningsförslaget förutsätter. Ett genomförande av förslaget innebär att arbetsbelastningen på de myndigheter som sysslar med överföringsarbetet kommer att öka. CFD har i sitt remissyttrande framhållit, att beredningsorganisationen måste bygga ut kraftigt under det att DON har påpekat att det är tveksamt, om det merarbete som utredningsförslaget innebär hinner utföras under beredningsarbetet. Det är också min uppfattning att utredningsförslaget förutsätter att beredningsorganisationens resurser ökas. Lagstiftningen kan givetvis läggas upp så att inskrivningsmyndigheterna får ta itu med omvandlingsarbetet i den mån tillgängliga resurser medger det. Arbetet kommer i så fall säkert att dra ut på tiden. Och även i det fallet måste program utarbetas tämligen omgående som möjliggör att denna typ av uppgifter kan föras in i ADB-registret.

Ett väsentligt skäl för förslaget är enligt utredningen att inskrivningsmyndigheterna på sikt befrias från det arbete som inskrivna servitutsavtal medför. Det kan emellertid enligt min mening ifrågasättas, om rationaliseringsvinsten blir så stor. Det finns redan nu möjlighet att med stöd av 23 kap. 6 § andra stycket JB avföra inskrivningar, om det är uppenbart att det inskrivna servitutet inte gäller i fastigheten. När relaxation blir aktuell medför inskrivna servituts- och nyttjanderätter ibland komplikationer, eftersom rättighetsinnehavarens medgivande till relaxationen kan behöva inhämtas (22 kap. 11 § JB). Vissa ledningsägare, t. ex. televerket och vattenfallsverket, har emellertid ofta lämnat generella medgivanden till relaxation vilket förenklar handläggningen av relaxationsärenden. Härtill kommer att relaxationsärenden där medgivande från rättighetsinnehavare fordras inte är särskilt vanligt förekommande.

Lantmäteristyrelsen har framhållit, att utredningsförslaget innebär fördelar från fastighetsbildningssynpunkt. Detta är i och för sig riktigt. Inskrivna servitut, liksom även inskrivna nyttjanderätter, medför arbete vid fastighetsbildningsförrättningar som saknar motsvarighet i fråga om ledningsrätt. Vid fastighetsreglering kan beslut om servitutsbildning behöva fattas. Fastighetsbildningsmyndigheten medverkar ofta till att nya

avtal om nyttjanderätt upprättas. Detta arbete skulle bortfalla, om utredningsförslaget genomförs och dessutom utsträcks till att gälla även tidsbegränsade servitut och nyttjanderätter. Det synes emellertid finnas goda skäl för utredningens ståndpunkt att tidsbegränsade rättigheter inte utan vidare bör omvandlas till en sådan till tiden obegränsad rättighet som ledningsrätten utgör.

Mina överväganden har lett mig till den slutsatsen att den av utredningen föreslagna lagstiftningen rörande omvandling av servitut till ledningsrätt inte bör genomföras. Frågan blir då hur man skall komma till rätta med de svårigheter som inskrivna servitut och nyttjanderätter avseende rätt att dra fram ledningar av olika slag ger upphov till i samband med fastighetsreglering.

För min del förordar jag att detta sker på följande sätt. Jag har redan tidigare föreslagit, att fastighetsbildningsmyndighet skall ha rätt att i samband med fastighetsreglering ta initiativ till ledningsförrättning. Detta bör gälla även i det fallet att en fastighetsreglering berör mark där en ledning redan har anlagts med stöd av servituts- eller nyttjanderättsavtal. Jag föreslår alltså att fastighetsbildningsmyndigheterna skall få rätt att allteftersom fastighetsregleringar blir aktuella ta initiativ till ledningsförrättning och därmed få till stånd en sådan omvandling av servitut som utredningen har förordat, att inskrivningsmyndigheterna skall besluta i samband med genomförandet av ADB-reformen. I förhållande till utredningsförslaget innebär mitt förslag den utvidgningen att omvandlingen kan avse även nyttjanderätter och tidsbegränsade servitut, vilket i och för sig måste betecknas som en fördel.

Det är angeläget att den speciella typ av ledningsförrättning som jag nu har berört inte blir tidskrävande och dyrbar. Mot bakgrund av att förrättningen rör en ledning som redan har anlagts med stöd av avtal synes förrättningen kunna handläggas på ett enklare sätt än som eljest är fallet. Sammanträde med delägarna bör ske bara om särskilda skäl talar för det. I allmänhet bör förrättningen kunna genomföras utan sammanträde. Berörda fastighetsägare bör dock beredas tillfälle att yttra sig i saken.

En omvandling av servitut eller nyttjanderätt till ledningsrätt innebär att ledningsägarens rätt att ha ledningen får bästa rätt i berörda fastigheter. Detta kan innebära en försämring av den ställning andra rättsägare hade före omvandlingen. Vad beträffar innehavare av sådana särskilda rättigheter som servitut och nyttjanderätt torde man dock kunna utgå från att de som regel kommer att stå kvar i fastigheten även efter en eventuell exekutiv auktion (jfr prop. 1969: 128 s. B 1119). Någon särskild skyddsregel för sådana rättighetsinnehavare behövs därför enligt min mening inte. Läget är annorlunda när det gäller innehavare av fordran för vilken berörda fastigheter svarar. För deras del bör en oskadlighetsprövning ske. Skulle förrättningsmyndigheten där-

vid finna att en omvandling inte kan anses vara väsentligen utan betydelse för panträttshavare bör en omvandling till ledningsrätt få ske bara om panträttshavaren medger det. Jag återkommer till denna fråga i specialmotiveringen.

Mitt förslag om att avtal på angivet sätt skall kunna omvandlas till ledningsrätt kan sägas innebära, att det summariska förfarande som inskrivningsmyndigheten åläggs att genomföra enligt utredningsförslaget i stället läggs på fastighetsbildningsmyndigheterna. Det finns givetvis inte någon anledning att anpassa dessa myndigheters handhavande av frågan till genomförandet av ADB-reformen på inskrivningsväsendets område. Jag vill tillfoga, att fastighetsbildningsmyndigheterna inte bör åläggas att ta initiativ till förrättningar av detta slag. De bör endast ges en rätt att ta sådant initiativ. Vill ledningshavaren få till stånd en omvandling bör det givetvis stå honom fritt att påkalla förrättning i detta syfte.

11.9 Följdändringar i annan lagstiftning

Bestämmelser om rätt att erhålla utrymme på annans mark för framdragande av ledningar finns f. n. i flera lagar, bl. a. ExL, VL och BL. Utredningen har tagit upp frågan om man bör samla alla bestämmelser om tvångsupplåtelse av utrymme för ledningsändamål i den nya lagen. Utredningen har emellertid inte velat förorda en sådan lösning. Som skäl för detta ställningstagande har främst anförts att man i så fall måste göra väsentliga ingrepp i ett betydande antal författningar, och att det många gånger kan vara praktiskt att ha möjlighet till alternativa lösningar.

Svea hovrätt har riktat viss kritik mot utredningens ställningstagande i denna fråga. Enligt hovrätten bör ett alltför differentierat regelsystem, som kan bli svåröverskådligt och leda till missförstånd och rättsförkluster, inte utan särskilda skäl accepteras annat än under en kortare övergångstid. Hovrätten har emellertid framhållit att olägenheterna av ett sådant system inte bör överbetonas och att man, i vart fall i avvaktan på resultatet av bygglagutredningens och vattenlagsutredningens arbete, får godta att det finns alternativa regleringar vid sidan av ledningsrättslagens bestämmelser.

Jag vill i detta sammanhang erinra om att frågan om alternativa regleringar av tvångsinlösen behandlades i samband med ExL:s tillkomst. Jag uttalade då (prop. 1972: 109 s. 193—194) att man självfallet såvitt möjligt borde undvika en överlappning mellan olika lagar men att olägenheterna av en sådan ordning inte borde överdrivas under förutsättning att ersättningsreglerna och formerna för att pröva ersättningsfrågan är i huvudsak likformiga. Jag ansåg det inte lämpligt att begränsa ExL:s tillämpningsområde genom en regel av innebörd att, när tvångsinlösen är möjlig också enligt annan lag, denna skall uteslutande tilläm-

pas. Jag har inte någon annan uppfattning nu. Det kan t. ex., som utredningen har påpekat, vara fördelaktigt att i samband med expropriation av en vattentäkt avgöra också vissa frågor om utrymme för ledningsändamål. Under bygglagutredningens och vattenlagsutredningens fortsatta arbete kan det visa sig lämpligt att i vissa situationer låta BL:s och VL:s bestämmelser om tvångsinlösen av utrymme för olika slags ledningar gälla vid sidan av ledningsrättslagens bestämmelser. Resultatet av utredningsarbetet bör inte föregripas. Utredningarna bör ha fria händer att pröva om fördelarna med en enhetlig reglering på detta område är så stora att man bör avstå från möjligheten till alternativa lösningar. Vid denna prövning bör erfarenheterna av den valfrihet som finns mellan ExL och ledningsrättslagen i viss mån kunna tjäna som vägledning. Jag ansluter mig sålunda till utredningens uppfattning att frågan om tvångsupplåtelse av utrymme för ledningsändamål inte bör regleras exklusivt i ledningsrättslagen. Enligt min mening bör man emellertid redan nu begränsa valfriheten i två fall.

Det ena fallet gäller ledningar som tillhör gemensamhetsanläggning. Utredningen har framhållit att det knappast kan anses föreligga något behov av att upplåta ledningsrätt med stöd av ledningsrättslagen för sådana ledningar och har därför föreslagit att ledningsrättslagen inte skall gälla i detta fall. Förslaget har godtagits av remissinstanserna.

Regleringen i förslaget till anläggningslag och det nu aktuella förslaget till ledningsrättslag rörande rätten att ta i anspråk utrymme på annans fastighet och av det sakrättsliga skyddet är helt likformig. Förslaget till anläggningslag innebär att utrymme också för ledningar kan tas i anspråk tvångsvis enligt den föreslagna lagen. Förrättningsförfarandet är i allt väsentligt reglerat på samma sätt i de båda lagarna. Med hänsyn härtill finns det enligt min mening inte någon anledning att låta bestämmelserna i dessa lagar om rätt att tvångsvis ta i anspråk utrymme för ledningsändamål gälla vid sidan av varandra. Det råder inte någon som helst tvekan om att bestämmelserna i förslaget till anläggningslag bör tillämpas i detta fall. Jag biträder sålunda den av utredningen föreslagna begränsningen i fråga om ledningsrättslagens tillämpningsområde.

En begränsning av valfriheten bör enligt min mening också övervägas när det gäller elektriska ledningar. 1902 års ellag innehåller bestämmelser om s. k. proformaexpropriation. Enligt dessa bestämmelser behövs inte Kungl. Maj:ts tillstånd till expropriation för elektriska ledningar, om den berörda fastighetens ägare har förklarat sig villig att upplåta nyttjanderätt eller servitutsrätt för ledningen och expropriationen förorsakar endast ringa men. Det ankommer på fastighetsdomstolen att pröva om dessa förutsättningar föreligger. Vid ExL:s tillkomst uttalade jag (prop. 1972: 109 s. 202 och 330) att möjligheten till proformaexpropriation borde finnas kvar i avvaktan på resultatet av ledningsrättsutredningens arbete. När detta arbete slutförts, kunde det komma att visa

sig att något praktiskt behov av proformaexpropriation inte längre fanns. Utredningen har särskilt framhållit att man vid upplåtelse av ledningsrätt i största möjliga utsträckning bör bygga på frivilliga uppgörelser mellan ledningsägare och fastighetsägare och jag har tidigare anslutit mig till denna uppfattning. Mot bakgrund av att frivillig uppgörelse f. n. kommer till stånd i mycket stor utsträckning när det gäller elektriska ledningar — enligt utredningen i uppskattningsvis mer än 90 % av fallen vid bildande av servitut för elektriska starkströmsledningar inom glesbygdsområden — har man som förut framhållits enligt min mening anledning räkna med att förrättningsförfarandet i allmänhet blir förhållandevis enkelt. Det torde i övervägande antalet fall kunna inskränkas till en kontroll av att parternas överenskommelser inte innebär ett åsidosättande av sådana bestämmelser som har uppställts i det allmännas intresse. Mot denna bakgrund finns det enligt min mening inte något praktiskt behov av att vid sidan av officialprövningen enligt ledningsrättslagen ha kvar möjligheten till proformaexpropriation i fråga om elektriska ledningar. Fastighetsdomstolens prövning av förutsättningsarna för sådan expropriation torde endast i rena undantagsfall innebära en smidigare ordning än förfarandet enligt ledningsrättslagen. Med hänsyn till det anförda föreslår jag att bestämmelserna om proformaexpropriation i 1902 års ellag upphävs.

12 Upprättade lagförslag

I enlighet med det anförda har inom justitiedepartementet upprättats förslag till

1. ledningsrättslag,
2. lag om ändring i jordabalken,
3. lag om ändring i fastighetsbildningslagen (1970: 988),
4. lag om ändring i lagen (1902: 71 s. 1), innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar.

13 Specialmotivering

13.1 Förslaget till ledningsrättslag

1 §

Paragrafen innehåller allmänna bestämmelser om ledningsrätt.

Den som för ledning vill nyttja utrymme inom fastighet kan enligt första stycket efter förrättning erhålla rätt därtill, s. k. ledningsrätt.

Enligt 13 kap. 26 § JB är tomträtt likställd med fast egendom vid expropriation eller liknande tvångsförvärv som avser tomträtten. Bestämmelsen torde böra ges den tolkningen att tomträtten skall anses som fast egendom när fråga är om tvångsförvärv som berör tomträtten vare sig

förvärvet riktas mot den fastighet som upplåtits med tomträtt eller mot själva tomträtten (jfr prop. 1972: 109 s. 388). Tas själva fastigheten i anspråk med ledningsrätt, berörs alltså inte tomträttens ställning utan denna kvarstår orubbad.

Det synes inte finnas något praktiskt behov av att instifta ledningsrätt i tomträtt. Departementsförslaget innehåller därför inte någon regel härom.

Som framhållits i den allmänna motiveringen är ledningsrätt inte begränsad till tiden. Den behöver inte vara anknuten till någon härskande fastighet utan tillkommer den som har rätt till den ledning för vilken utrymme på viss fastighet behövs.

Lagens tillämpningsområde är begränsat till vad som enligt gällande rätt utgör fastighet. Anknytningen till fastighetsbegreppet innebär att det är möjligt att ta i anspråk utrymme i eller på sådan byggnad eller anläggning som enligt lag utgör tillbehör till fastighet.

Servitut kan bildas oavsett om de berörda fastigheterna är i samma ägares hand. Nyttjanderätt kan däremot inte upplåtas i egen fastighet. Enligt min mening skulle förbud mot att medge ledningsrätt i ledningshavarens fastighet medföra praktiska olägenheter. Om en ledning skall dras fram över ett stort antal fastigheter, varav en råkar tillhöra ledningshavaren, skulle ett sådant förbud innebära att ledningsrätt inte kan beviljas för hela ledningssträckan. Säljer ledningshavaren sedan fastigheten, måste han begära ny ledningsförrättning för att sakrättsligt trygga rätten att ha ledningen kvar på fastigheten. Enligt departementsförslaget finns därför inte något hinder mot att medge ledningsrätt i en fastighet som ägs av ledningshavaren.

Det väsentliga innehållet i ledningsrätten är att rättighetsinnehavaren har rätt att för ledning nyttja visst utrymme inom fastighet. Enligt andra stycket omfattar emellertid ledningsrätt enligt vad som bestämmes vid förrättningen befogenhet att inom fastighet vidta de åtgärder som behövs för att dra fram och begagna ledningen. Jag har i den allmänna motiveringen (avsnittet 11.3.2) givit exempel på vilka befogenheter som på detta sätt kan tillfogas som moment till ledningsrätten. Det måste alltid ankomma på förrättningsmyndigheten att avgöra vilka befogenheter och villkor som skall ifrågakomma som tilläggsmoment till ledningsrätten. En överenskommelse härom mellan ledningsägare och fastighetsägare är alltså inte tillräcklig utan överenskommelsen måste konfirmeras i ett ledningsbeslut.

Av andra stycket framgår att ledningsrätten kan anknytas till ledningshavarens fastighet eller inskrivna tomträtt. Härför fordras ett särskilt beslut vid förrättningen. Av 34 § framgår att beslut om sådan anknytning till fastighet resp. tomträtt kan fattas senare vid särskild förrättning.

I 1 § fjärde stycket i utredningsförslaget har intagits bestämmelse rö-

rande den verkan som upplåtelse av ledningsrätt har på särskilda rättigheter i den besvärade fastigheten. Bestämmelser härom har i departementsförslaget tagits in i 12 § i form av hänvisning till 1 kap. 3 och 4 §§ ExL.

2 §

I paragrafens första stycke räknas upp vilka slags ledningar som omfattas av lagen. Jag har närmare redogjort för min syn på denna fråga i avsnitt 11.3.4.

Utredningen har uttalat att det inte finns någon anledning att från ledningsrättslagens tillämpningsområde utesluta ledningar för vilka utrymme kan tas i anspråk inom fastighet för tillgodogörande av vattenkraft eller för gruvsdrift enligt bestämmelser i annan lag. Enligt 2 kap. 3 § tredje stycket ExL får expropriation inte ske för att tillgodose ett allmänt behov av drivkraft, vatten m. m. om fastighet kan tas i anspråk för tillgodogörande av vattenkraft eller för gruvsdrift med stöd av bestämmelser i VL eller gruvlagstiftningen. Denna undantagsbestämmelse avser de fall då det är fråga om att direkt ta i anspråk ett strömfall eller ett utmål för vattenkraftverk eller för gruvsdrift och syftet med bestämmelsen är att undvika dubbleringar i fråga om möjligheten till tvångsinlösen av utrymme för tillgodogörande av själva nyttigheten. Utrymme för en rad olika anläggningar som pumpstationer, reningsverk, ledningar m. m. kan exproprieras i samband med vattenmålet eller gruvmålet. Självständiga expropriationer för tillbehör prövas däremot enligt vanliga expropriationsrättsliga regler (prop. 1972: 109 s. 80).

När det gäller att direkt ta i anspråk en vattentillgång eller fyndighet torde det regelmässigt vara lämpligast att i samma process begära upplåtelse av utrymme för de ledningar som anses behövliga för tillgodogörande av nyttigheten. I en sådan situation aktualiseras således en tillämpning av ledningsrättslagen bara i rena undantagsfall. Däremot kan behovet av att tillämpa lagen vara större när det gäller att ta i anspråk utrymme för ledning som en helt fristående åtgärd. Skälet för undantagsbestämmelsen i 2 kap. 3 § tredje stycket ExL är som nämnts att undvika en dubbling i fråga om möjligheten till tvångsinlösen av utrymme för tillgodogörande av själva nyttigheten.

Detta skäl har inte någon tillämpning i detta sammanhang. Även om det knappast föreligger något större behov av att låta ledningsrättslagens bestämmelser gälla vid sidan av bestämmelserna i VL och gruvlagstiftningen, anser jag, som förut framhållits (avsnitt 11. 9), att en sådan ordning inte torde medföra några olägenheter men kan ha vissa praktiska fördelar. I enlighet med det anförda ansluter jag mig till utredningens förslag. Ledningsrätt kan således medges både om upplåtelse av utrymme sker i samband med att en vattentäkt eller fyndighet tas i anspråk enligt bestämmelser i annan lag och om utrymme för sådant ändamål upplåtes som en helt fristående åtgärd.

Andra stycket innehåller en bestämmelse om att lagen inte är tillämplig om utrymme för ledning kan upplåtas med stöd av förslaget till anläggningslag. Förslaget har motiverats i avsnitt 11.9.

3 §

Paragrafen innehåller regler om vad som skall anses tillhöra en ledning.

I lagen ges inte någon definition av begreppet ledning. Som ledning får betraktas metalltråd, kabel eller annan elektrisk ledare, slang, rör, avloppstrumma, kulvert m. m. Som ledning kan däremot inte räknas sådana anläggningar som rännsten, dike, kanal eller timmerränna. Som anförts i den allmänna motiveringen (avsnitt 11.3.4) omfattas inte heller tunnlar i och för sig av lagstiftningen.

Till ledning får också räknas helt oundgängliga tillbehör såsom stolpar, stag, socklar och fästen samt reningsbrunnar och ventiler.

En ledning kan för sin funktion vara beroende av många tekniska anordningar. Ett exempel utgör elektriska kopplings- och transformatorstationer. Vidare kan nämnas pumpstationer för vatten- och oljeledning. Av paragrafen framgår att även tillbehör av detta slag skall anses ingå i ledningen.

4 §

Den som innehar fastighet på grund av testamentariskt förordnande utan att äganderätten tillkommer någon skall enligt paragrafen vid lagens tillämpning anses som fastighetens ägare. Bestämmelsen har hämtats från utredningsförslaget som i den delen inte har mött någon erinran vid remissbehandlingen. En liknande bestämmelse finns i 3 § förslaget till anläggningslag.

Frågan om fideikommissaries ställning regleras i övergångsbestämmelserna. Detsamma gäller i fråga om innehavare av åborätt eller annan ständig besittningsrätt.

5 §

Paragrafen innehåller den tidigare (avsnitt 11.6) motiverade bestämmelsen att ledningsförrättning handlägges av fastighetsbildningsmyndighet.

6 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om att en allmän behovs- och lämplighetsprövning skall äga rum innan sökanden ges rätt att tvångsvis ta i anspråk utrymme för ledningsändamål på annans fastighet. Bestämmelserna har utformats efter förebild av 2 kap. 12 § första stycket ExL. Den särskilda regeln om verkan av fastställd generalplan m. m. har 6 § första stycket andra punkten förslaget till anläggningslag som förebild.

Reglerna har liksom bestämmelserna i 7—10 §§ närmare motiverats i avsnitt 11.4.

Bestämmelserna får i praktiken främst betydelse för att skydda motstående enskilda intressen. Förrättningsinstansen får för det första pröva om ändamålet lämpligen kan tillgodoses på annat sätt än sökanden har begärt. Det kan förhålla sig så att den sträckning av ledning som sökanden begär inte är den enda som lämpar sig. Den ledande principen måste vara att det alternativ skall väljas som vållar minst skada. Det kan också förekomma att de motstående enskilda intressena är av större styrka. I så fall får sökandens intresse av att ta mark i anspråk för ledningsändamål vika. Med anledning av ett uttalande under remissbehandling vill jag påpeka att paragrafen gör det möjligt att ta hänsyn till väghållarens intresse när det är fråga om upplåtelse av ledningsrätt invid en enskild väg.

Även om paragrafen i första hand torde i praktiken komma att användas för att skydda motstående enskilda intressen, kan den användas också som skydd för allmänna intressen. Emellertid innehåller departementsförslaget flera andra bestämmelser till skydd för allmänna intressen, bl. a. villkoret att upplåtelse av ledningsrätt skall stå i överensstämmelse med fastställd plan. Endast om dessa bestämmelser lämnar utrymme för olika lösningar, kan det bli aktuellt att tillämpa förevarande paragraf. Paragrafen är således avsedd att utgöra ett komplement till övriga bestämmelser om skydd för allmänna intressen. Paragrafen ger bl. a. utrymme för att beakta naturvårds- och miljövårdssynpunkter.

7 §

Vissa ledningar, t. ex. elektriska högspänningsledningar samt olje- och gasledningar, kan innebära risk för person- och egendomsskador. För sådana ledningar gäller olika säkerhetsföreskrifter. En del föreskrifter hänför sig till ledningens tekniska beskaffenhet och andra till dess placering i förhållande till omgivningen. Säkerhetsföreskrifter av detta senare slag måste givetvis beaktas när ledningsrätt upplåtes. I paragrafen har, i enlighet med utredningens förslag, intagits en särskild bestämmelse härom.

Statens järnvägar har i sitt remissyttrande tagit upp det fallet att en ny ledning korsar en äldre ledning på sådant sätt att säkerhetsföreskrifterna för den äldre ledningen åsidosätts. Med anledning av detta vill jag framhålla att vederbörlig hänsyn givetvis måste tas till säkerhetsföreskrifterna för båda ledningarna.

8 §

I denna paragraf har tagits upp kraven på att upplåtelse av ledningsrätt skall vara förenlig med planer och andra bestämmelser för marks bebyggande eller användning. Paragrafen motsvarar 9 § förslaget till anläggningslag.

Med anledning av ett uttalande från Svea hovrätt vill jag påpeka att det i första stycket upptagna kravet på planöverensstämmelse inte innefattar krav på att en lednings sträckning alltid skall ha uttryckligt stöd i planen. Det får anses tillräckligt att sträckningen överensstämmer med de intentioner som ligger bakom planen. Om sträckningen, trots att sådan överensstämmelse föreligger, ändå strider mot någon detaljbestämmelse i planen, kan en tillämpning av undantagsbestämmelserna i tredje stycket komma i fråga.

Under remissbehandlingen har uttalats vissa farhågor för att utredningsförslaget inte kommer att ge tillräckligt skydd för naturvårdsintressen. Med anledning härav vill jag hänvisa till att naturvårdsintressen blir att beakta vid tillämpning av, utöver förevarande paragraf, också 6, 9 och 10 §§. Vidare är det tydligt att den samrådsskyldighet som föreskrivs i 19 § innefattar skyldighet för förrättningsmyndigheten att samråda med naturvårdsmyndighet i fall då ledningen berör naturvårdsintressen.

Tredje stycket innehåller dispensregler. Undantag från plan eller bestämmelser som avses i första och andra styckena får medges av länsstyrelsen eller efter dess förordnande av byggnadsnämnden. Också utan sådant medgivande får mindre avvikelser ske från plan om det är förenligt med planens syfte. Länsstyrelsens dispensrätt har begränsats så, att undantag från fastställd generalplan, stadsplan eller byggnadsplan får medges endast med byggnadsnämndens tillstyrkande. Jag vill i likhet med utredningen framhålla att möjligheterna att avvika från plan bör användas med försiktighet. Avvikelse bör ske endast om det är klart att intentionerna bakom planen inte motverkas. Givetvis bör samråd ske med planmyndigheterna innan avvikelse görs. Det bör inte komma i fråga att förrättningsmyndigheten beslutar om avvikelse i strid mot planmyndigheternas uppfattning.

Till paragrafen har fogats ett fjärde stycke med fullföljdsregler. Enligt dessa skall talan mot byggnadsnämnds beslut i dispensfråga föras hos länsstyrelsen genom besvär och talan mot länsstyrelsens beslut föras hos Kungl. Maj:t likaledes genom besvär. Talan får dock inte föras mot byggnadsnämnds beslut att vägra undantag som nyss nämndes.

I de fall då byggnadsnämnden skall pröva både fråga om dispens enligt förevarande paragraf och fråga om medgivande enligt 21 § departementsförslaget bör en samordning av de olika prövningarna ske. Några uttryckliga bestämmelser härom har dock inte intagits i själva lagen.

9 §

Paragrafen innehåller bestämmelse om att plansynpunkter skall beaktas även när det gäller att upplåta ledningsrätt utom detaljplaneområde. Paragrafen har en motsvarighet i 10 § förslaget till anläggningslag.

Syftet med bestämmelsen är att planmässiga överväganden skall

föregå upplåtelse av ledningsrätt utom detaljplaneområde. I synnerhet när det gäller utrymmeskrävande ledningar, t. ex. stamlinjer och rörledningar för oljetransport, måste hänsyn tas både till kommande planläggning och till markens ändamålsenliga användning i övrigt. Förrättningsmyndighetens prövning måste ske i nära samråd med planmyndigheterna. I fråga om de närmare formerna för samrådet ankommer det på lantmäteristyrelsen att meddela anvisningar.

10 §

Paragrafen innehåller en generell bestämmelse om skydd för allmänt intresse.

I enlighet med de överväganden som har redovisats i den allmänna motiveringen (avsnittet 11.4) upptas i första stycket ett generellt förbud mot upplåtelse av ledningsrätt om olägenhet av någon betydelse uppkommer för allmänt intresse. I andra stycket görs undantag för det fall att upplåtelsen är till övervägande nytta från allmän synpunkt.

Paragrafen är tillämplig också i fråga om upplåtelse inom planområde. Eftersom berörda allmänna intressen som regel beaktats i planerandet, torde det dock mera sällan bli aktuellt att med stöd av paragrafen vägra medgivande av ledningsrätt om ledningens sträckning är förenlig med plan. Kravet på planöverensstämmelse i 8 § kan dock undantagsvis vara otillräckligt som skydd för allmänna intressen, nämligen om ett nytt allmänintresse tillkommit eller förhållandena eljest ändrats efter det planen fastställdes.

Vid upplåtelse av ledningsrätt utanför detaljplaneområde gäller enligt 9 § ett krav på planmässighet. Detta krav måste alltid vara uppfyllt. Man kan inte med säkerhet räkna med att bedömningen kommer att innebära någon garanti för att inte speciella allmänna intressen träds för när. Den generella regeln i förevarande paragraf får därför betydelse som komplement till kravet på planmässighet genom att den öppnar möjlighet att vägra upplåtelse av ledningsrätt i fall då bestämda allmänna intressen, t. ex. trafik-, miljö- eller naturvårdsintressen, orsakas olägenhet av någon betydelse. Paragrafen är tillämplig även om sådana planmässiga överväganden som skall ske enligt 9 § leder till det resultatet att det allmänna intresse som motverkas av ledningsrättsupplåtelsen måste vika i en tänkt detaljplan (jfr prop. 1973: 160 s. 590).

Vid avvägningen mellan olika allmänna intressen bör fastighetsbildningsmyndigheten samråda med de myndigheter som företräder sådana intressen och vid behov också med planmyndigheterna. Jag vill hänvisa till bestämmelserna i 21 §. Man torde dock få räkna med att byggnadsnämndens prövning enligt nämnda paragraf främst avser frågan om upplåtelsen är förenlig med 8 och 9 §§. Fastighetsbildningsmyndigheten måste därför noga pröva om villkoret i förevarande paragraf är uppfyllt, även om byggnadsnämnden har lämnat medgivande till upplåtelsen.

11 §

Har ledningens sträckning fastställts i koncessionsbeslut skall enligt paragrafen beslutet gälla i den delen, utan hinder av bestämmelserna i 6—10 §§.

F. n. fordras koncession för framdragande av ledningar som ingår i elektrisk starkströmsanläggning. Linjekoncession för elektrisk ledning meddelas av Kungl. Maj:t eller statens industriverk efter omfattande remissförfarande, där yttranden från bl. a. berörda länsstyrelser och kommuner samt företrädare för naturvård, allmän samfärdsl och krigsmakten inhämtas. Också enskilda markägare kan få tillfälle att framföra synpunkter. Som utredningen framhållit måste den ledningssträckning som på detta sätt efter en samlad bedömning och avvägning av skilda intressen fastställts i koncessionsärendet också lända till efterrättelse i ledningsrättsärendet.

Som regel innehåller beslut om linjekoncession en hänvisning till linje på topografiska eller ekonomiska kartan. I vissa fall är emellertid den koncessionerade sträckningen inte helt preciserad. Om vissa valmöjligheter alltså föreligger inom koncessionens ram kan det bli aktuellt med prövning enligt 6—10 §§.

12 §

I paragrafen regleras frågan om ledningshavarens rätt att ta i anspråk utrymme för ledningsändamål.

Första stycket innehåller bestämmelser till skydd för enskilda intressen. Enligt stycket får mark eller annat utrymme för ledning tas i anspråk på fastighet endast under förutsättning att det inte orsakar synnerligt men för fastigheten. Bestämmelsen kan sägas utgöra en komplettering av reglerna i 6 § om behovs- och lämplighetsprövning. Om en upplåtelse av ledningsrätt skulle orsaka ett kraftigt intrång på den fastighet mot vilken åtgärden riktas, torde ledningsrätt i allmänhet böra vägras enligt bestämmelserna i 6 §. Undantagsvis kan dock fördelarna med upplåtelsen vara så stora att avvägningen mellan motstående intressen utfaller till sökandens förmån. Inte ens i sådana undantagsfall behöver fastighetsägaren finna sig i intrång som kanske nästan helt inskränker hans rådighet över fastigheten. Detta följer av första stycket i förevarande paragraf. Bestämmelsen har en motsvarighet i 12 § första stycket förslaget till anläggningslag.

Att närmare utveckla innebörden av kravet på synnerligt men är inte möjligt. Det måste vara fråga om höggradigt intrång. I övrigt får det ankomma på de rättstillämpande myndigheterna att med hänsyn till förhållandena i det särskilda fallet avgöra om upplåtelse skall få ske eller inte. Ledning kan därvid hämtas från den praxis som utvecklats i anslutning till andra lagbestämmelser där samma villkor förekommer, t. ex. 9 kap. 3 § VL, 3 kap. 8 § ExL och 27 § naturvårdslagen.

I andra stycket första punkten finns en undantagsbestämmelse som medger att utrymme tas i anspråk för ledningsändamål även om detta skulle medföra synnerligt men. Som förutsättning härför anges att ledningen är av väsentlig betydelse från allmän synpunkt. 12 § förslaget till anläggningslag innehåller en liknande bestämmelse. I enlighet med den i 11 § fastslagna principen att koncessionsmyndighets beslut om ledningens sträckning är bindande vid prövning enligt denna lag, föreskrivs vidare att fastighet är skyldig att avstå utrymme, även om synnerligt men uppkommer, under förutsättning att ledningen enligt beslut av koncessionsmyndighet skall dras fram över fastigheten.

I andra och tredje styckena förevarande paragraf upptas bestämmelser om inlösen. Som förutsättning för fastighetsägarens rätt att begära inlösen gäller att utrymme skall avstås för ledningen trots att dess framdragande medför synnerligt men för fastigheten. Inlösen kan avse både hel fastighet och del av fastighet. Enligt tredje stycket har ledningens innehavare på motsvarande sätt getts befogenhet att begära inlösen. Som förutsättning för ledningshavarens rätt till inlösen föreskrivs att inlösen skulle medföra endast en ringa höjning av den ersättning som tillkommer fastighetsägaren och att fastighetsägaren inte har ett beaktansvärt intresse av att behålla den fastighet eller del därav mot vilken åtgärden riktas. Vid bedömningen av om inlösen bör medges på sökandens begäran skall kostnad för åtgärd som sökanden har åtagit sig för att minska skadan räknas in i ersättningen under förutsättning att åtagandet är sådant att det skäligen bör godtas av fastighetsägaren (jfr 4 kap. 1 § andra stycket ExL).

Inlösen enligt förslaget får direkt fastighetsbildande verkan. En annan sak är att det någon gång kan vara lämpligt att kombinera inlösen med en fastighetsbildningsåtgärd. Ett exempel är att ledningshavaren tvingas inlösa mer mark än som fordras för ledningen. Det kan då vara fördelaktigt att den överflödiga marken överförs till annan fastighet. Fastighetsbildning i sådant fall kan komma till stånd på initiativ av enskild sakägare eller representant för det allmänna enligt reglerna i FBL.

Enligt fjärde stycket i förevarande paragraf äger 1 kap. 3 och 4 §§ ExL motsvarande tillämpning vid upplåtelse och inlösen enligt paragrafen.

I 1 kap. 3 § ExL föreskrivs att vid expropriation av fastighet med äganderätt upphör all sådan särskild rätt till fastigheten som tillkommit genom frivillig upplåtelse, om rättigheten inte skall lämnas orubbad på grund av förordnande i expropriationstillståndet eller överenskommelse som fastställs av domstolen. Av hänsyn till panträttshavare uppställs vissa villkor för att förbehåll eller fastställande skall få meddelas. I fråga om annan särskild rätt än sådan som tillkommit genom frivillig upplåtelse gäller att den består efter expropriationen, om inte annat förordnats i expropriationstillståndet. De nu berörda reglerna gäller dock

inte särskild rätt som tillkommer staten eller vägrätt som tillkommer annan än staten. Sådan rättighet består alltid efter expropriation.

Enligt 1 kap. 4 § ExL har nyttjanderätt eller servitutsrätt som tillskapats genom expropriation företräde framför all annan rätt till fastigheten utom särskild rätt som tillkommit genom expropriation eller annat tvångsförvärv eller vid fastighetsbildning eller på liknande sätt. Särskild rätt som tillkommer staten och vägrätt som tillkommer annan än staten rubbas dock aldrig genom expropriation.

Vid ledningsrättsförrättning ankommer det på förrättningsmyndigheten att meddela sådana förbehåll, godkännande och förordnande som avses i 1 kap. 3 och 4 §§ ExL. I den praktiska tillämpningen bör man enligt min mening eftersträva att i största möjliga utsträckning låta särskilda rättigheter kvarstå efter inlösen.

Enligt en andra punkt i fjärde stycket kan särskild rätt som tillkommer staten och inte utgör vägrätt rubbas utan hinder av bestämmelserna i 1 kap. 3 och 4 §§ ExL. Vidare kan enligt tredje punkten förordnas att rätten till utrymme för ledningar skall ha företräde framför särskild rätt som tillskapats genom expropriation eller annat tvångsförvärv eller vid fastighetsbildning eller på liknande sätt, dock ej om den särskilda rätten utgör vägrätt.

Dessa båda punkter har en motsvarighet i 12 § tredje stycket förslaget till anläggningslag där bestämmelserna i fråga införts efter förslag av lagrådet. Angående motiven för dessa undantag från bestämmelserna i 1 kap. 3 och 4 §§ ExL hänvisas till prop. 1973:160 s. 544, 545, 591 och 592.

De föreslagna inlösenbestämmelserna torde böra föranleda vissa kompletteringar i författningarna om fastighetsregistrering. Denna fråga får tas upp i annat sammanhang.

13 §

Paragrafen behandlar frågan om ersättning när utrymme tas i anspråk eller inlösen sker.

Enligt paragrafen skall bestämmelserna i 4 kap. ExL äga motsvarande tillämpning i fråga om ersättning för upplåtelse och inlösen. Detta innebär i huvudsak följande. För fastighet som inlöses i sin helhet skall betalas löseskilling med belopp som motsvarar fastighetens marknadsvärde. Inlöses bara del av fastighet, skall intrångsersättning betalas med belopp som motsvarar den minskning av fastighetens marknadsvärde som uppkommer genom inlösen. I båda fallen skall fastighetsägaren dessutom få ersättning för annan skada som uppkommer genom inlösen. Upplåtelse av utrymme är som regel i ersättningshänseende att jämställa med inlösen av del av fastighet. I vissa fall skall löseskilling och intrångsersättning jämkas med tillämpning av bestämmelserna i 4 kap. 2—5 §§ ExL.

En särskild fråga är om den s. k. presumptionsregeln i 4 kap. 3 § ExL bör gälla i det nu aktuella sammanhanget. Ett av presumptionsregelns huvudsyften är att dämpa markvärdestegringen. Regeln är tillämplig oberoende av vem som exproprierar. Detta talar för att regeln bör tillämpas även vid upplåtelse av ledningsrätt, särskilt som sådana upplåtelser ofta betingas av hänsyn till allmänna intressen. Det bör också påpekas, att presumptionsregeln skall gälla när gemensamhetsanläggning inrättas (13 § förslaget till anläggningslag). Mot bakgrund härav har i paragrafens första stycke föreskrivits att 4 kap. 3 § ExL skall tillämpas i fråga om värdeökning som har ägt rum under tiden från dagen tio år före det ledningsförrättningen påkallades.

Upplåtelse av ledningsrätt kan drabba både fastighetsägare och innehavare av särskild rätt. I sådant fall uppkommer fråga till vem ersättning skall utgå. I ExL och FBL löses denna fråga på något olika sätt (se 5 kap. 23 och 24 §§ ExL samt 5 kap. 12 § FBL). Förslaget till anläggningslag har, efter hemställan av lagrådet, på denna punkt anknutits till bestämmelserna i 5 kap. 12 § FBL (se prop. 1973: 160 s. 547, 548 och 592). Jag anser att man även i det nu aktuella lagstiftningsärendet bör följa FBL:s system. I andra stycket förevarande paragraf föreskrivs därför, att om innehavare av rättighet, som minskar fastighets värde, är berättigad till ersättning, så skall det värde som tillgodoräknas fastighetsägaren minskas med belopp motsvarande den värdeminskning som rättigheten har inneburit. Om det värde som skall tillgodoräknas fastighetsägaren inte kan minskas utan att skada uppkommer för innehavare av fordran med bättre rätt, skall enligt stycket i stället ersättningen till rättighetshavaren minskas med motsvarande belopp.

Både utredningen och vissa remissinstanser har tagit upp frågan om de normer som nu tillämpas vid bestämmande av ersättning för upplåtelse av kraftledningsservitut kan användas vid avgörande av vissa ersättningsfrågor i ledningsrättsärenden. Som Södertörns tingsrätt har påpekat aktualiseras en tillämpning av dessa normer — i den mån de inte kan anses som föråldrade — i sådana fall då det är svårt att påvisa någon skillnad i fastighetens marknadsvärde före och efter ianspråktagandet (jfr prop. 1971: 122 s. 189). Sådana situationer kommer dock säkerligen att bli mycket vanliga i den praktiska tillämpningen.

Med anledning av ett uttalande av vattenlagsutredningen vill jag framhålla att pragrafen inte gäller i fråga om oförutsedda skador som har uppstått efter förrättningen. Detta motsvarar vad som gäller enligt 1 kap. 7 § ExL. En uttrycklig regel härom är dock enligt min mening inte nödvändig.

Jag har inte funnit anledning att, såsom en remissinstans ifrågasatt, förorda en regel om att ledningshavaren i ansökan om förrättning skall ange den ersättning han vill erbjuda.

14 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om överenskommelser mellan sakägare m. m.

Departementsförslaget innehåller bestämmelser till skydd för enskilda intressen, nämligen 6 § och 12 § första stycket. Enligt förevarande paragraf är dessa bestämmelser dispositiva såtillvida att avsteg får göras från dem om de fastighetsägare och andra sakägare vilkas rätt berörs medger det. Detta överensstämmer i sak med utredningens förslag. Vidare får enligt paragrafens första stycke under motsvarande förutsättning avsteg göras från bestämmelserna i 13 § om ersättning. Också i den delen överensstämmer departementsförslaget med vad utredningen har förordat. Bestämmelserna i första stycket förevarande paragraf har en motsvarighet i 16 § första stycket 2 förslaget till anläggningslag.

Andra stycket i förevarande paragraf innehåller en regel till skydd för rättsägare som inte själva kan bevaka sina intressen vid förrättningen. Berör överenskommelse fastighet som svarar för fordran, får enligt stycket avsteg från 13 § departementsförslaget inte ske utan att fordringens innehavare medger det. Besväras fastigheten av gemensam in-teckning, fordras dessutom de medgivanden från fastighetsägare och fordringshavare som i 22 kap. 11 § JB föreskrivs för relaxation. Medgivande av rättsägare behövs dock enligt stycket inte, om upplåtelsen av ledningsrätt är väsentligen utan betydelse för honom.

Bestämmelserna i andra stycket har utformats efter förebild av reglerna i 5 kap. 18 § andra stycket FBL. I fråga om motiven till bestämmelserna vill jag hänvisa till prop. 1969: 128 s. B 449, 453, 1122 och 1161. Samma regler finns också i 16 § andra stycket förslaget till anläggningslag.

I likhet med utredningens förslag innehåller departementsförslaget inte några föreskrifter om formerna för överenskommelse och samtycke. Upprättas inte någon särskild handling rörande överenskommelsen eller samtycket, bör enligt min mening innehållet i överenskommelsen resp. samtycket tas upp i förrättningsprotokollet. Stor omsorg måste därvid ägnas åt avfattningen så att oklarhet om innebörden inte uppkommer framdeles. I vissa fall kan det vara lämpligt att de som har avgett viljeförklaring får bestyrka uppteckningen.

15 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om upptagande av ledningsrättsfråga. Bestämmelserna motsvarar delvis 17 § förslaget till anläggningslag.

Efter mönster från 1 kap. 2 § FBL föreskrivs i första stycket som huvudregel att ledningsrättsfråga skall tas upp efter ansökan. Undantag har gjorts för det fall att vid fastighetsreglering förordnas att lednings-

rättsfråga skall prövas enligt ledningsrättslagen. I det förslag till lag om ändring i FBL som jag lägger fram har upptagits en föreskrift som ger fastighetsbildningsmyndigheten befogenhet att i samband med fastighetsreglering förordna om prövning enligt ledningsrättslagen (7 kap. 11 § FBL). Bestämmelserna har samband med regeln i 22 § andra stycket ledningsrättslagen om att ledningsbeslut får upptas i fastighetsbildningsbeslut när ledningsrättsfråga prövas gemensamt med fastighetsbildningsåtgärd vid en förrättning.

Det är främst vid ändrade förhållanden som behovet av samordning mellan lednings- och fastighetsbildningsförrättning framträder. Behov av sådan samordning kan uppkomma också i andra fall. När regeln i 5 kap. 7 § tredje stycket FBL om skydd för starkströmsledningar i samband med fastighetsreglering är tillämplig, kan det vara nödvändigt att fastighetsbildningsmyndigheten tar initiativ till upplåtelse av ledningsrätt för att fastighetsregleringen skall kunna genomföras.

Ett annat fall då det kan bli aktuellt för fastighetsbildningsmyndigheten att i samband med fastighetsreglering ta initiativ till ledningsförrättning är det då regleringen kommer att beröra område där ledning framdragits med stöd av avtalsservitut eller nyttjanderättsupplåtelse. I sådana fall bör man i allmänhet se till att ledningshavarens rätt till ledningen inte rubbas genom regleringen. Det kan då visa sig att det mest rationella är att förordna om ledningsförrättning beträffande hela ledningen eller en del av den så att den på avtal grundade rätten omvandlas till en ledningsrätt.

Enligt förslaget ankommer det på fastighetsbildningsmyndigheten att i varje särskilt fall avgöra om en kumulation av lednings- och fastighetsbildningsförrättning bör ske. Paragrafen innehåller också en bestämmelse som gör det möjligt att åter dela upp en gemensam förrättning på skilda förrättningar.

Som utredningen framhållit kan det beträffande långa ledningar inte sällan vara praktiskt att ledningen indelas i flera sträckor och att särskild förrättning äger rum beträffande varje sådan sträcka. En särskild bestämmelse som gör sådan uppdelning möjlig har intagits i förevarande paragraf. Självfallet bör sökandens inställning tillmätas stor vikt vid bedömningen huruvida en uppdelning är lämplig. Är det fråga om att i samband med fastighetsreglering omvandla en på avtal grundad rätt till ledningsrätt kan det också finnas skäl för att genomföra en sådan omvandling endast beträffande viss del av ledningen och låta ledningshavarens rätt till ledningen i övrigt fortfarande vara grundad på de äldre avtalssupplåtelse. Denna fråga får bedömas av fastighetsbildningsmyndigheten från fall till fall, givetvis efter hörande av ledningshavaren och de berörda fastighetsägarna.

Av hänvisningen i 16 § följer att ansökan om förrättning skall göras hos fastighetsbildningsmyndighet i den ort där marken är belägen. Lig-

ger marken under flera fastighetsbildningsmyndigheter handläggs förrättningen av endera myndigheten (4 kap. 7 § FBL). I vissa fall kan det visa sig lämpligt att låta specialenhet inom länet ta hand om förrättningen. Skulle en förrättning beröra flera län torde förrättningen få delas upp på skilda förrättningar för varje län.

16 §

Paragrafen innehåller huvudbestämmelsen om förfarandet vid ledningsförrättning.

Enligt paragrafen skall huvuddelen av bestämmelserna i 4 kap. FBL äga motsvarande tillämpning i fråga om ledningsförrättning. Vissa undantag görs dock. Någon motsvarighet till bestämmelserna om partiella fastighetsbildningsbeslut i 25 § FBL och om tillståndsbeslut i 26 § FBL har inte tagits upp i departementsförslaget. 25 § FBL innehåller också föreskrifter om skyldighet för fastighetsbildningsmyndigheterna att sörja för utredning och om meddelande av fastighetsbildningsbeslut. Motsvarande handläggningsordning skall visserligen gälla vid ledningsförrättning men inte på grund av förevarande paragraf utan till följd av bestämmelser i 19 och 22 §§ departementsförslaget. Bestämmelserna i 36 och 41 §§ FBL saknar aktualitet vid ledningsförrättning. Någon hänvisning till dessa paragrafer har därför inte gjorts i förevarande paragraf.

4 kap. FBL är indelat i fem avsnitt, nämligen bestämmelserna om fastighetsbildningsmyndigheten (1—7 §§), förrättningens inledande och grunderna för handläggningen (8—17 §§), kallelse och delgivning (18—24 §§), förrättningens fortsättande och slutförande (25—33 §§) samt särskilda bestämmelser (34—42 §§). Av dessa bestämmelser skall enligt departementsförslaget 1—24, 27—35, 37—40 och 42 §§ gälla vid ledningsförrättning. Detta innebär att för ledningsförrättning gäller i huvudsak följande.

Vid ledningsförrättning består fastighetsbildningsmyndigheten av en förrättningslantmätare. I vissa fall skall dessutom två gode män ingå i myndigheten. För fråga som kräver särskild fackkunskap får myndigheten dessutom anlita biträde av sakkunnig. Förrättningen handläggs av fastighetsbildningsmyndigheten i den ort där den mark som berörs av ledningen är belägen.

Begäran om ledningsförrättning skall ske genom ansökan hos fastighetsbildningsmyndigheten. I princip skall ansökan vara skriftlig och ange den åtgärd som sökanden önskar genomförd. Sökanden skall också lämna så fullständiga uppgifter som möjligt om vilka andra fastigheter som saken kan angå och vilka övriga rättsägare som berörs av den begärda åtgärden. Till ansökan skall fogas de skriftliga handlingar som är av betydelse i saken som sökanden har. Några särskilt stränga krav på ansökans fullständighet uppställs inte. Fastighetsbildningsmyndigheten är inte bunden av vad sökanden kan ha uppgett om sättet för att ge-

nomföra den sökta åtgärden utan har frihet att välja det lämpligaste förfaringssättet (jfr prop. 1969: 128 s. B 215). I tveksamma fall kan sökanden föreläggas att förtydliga eller avhjälpa brist i ansökan. Om föreläggandet inte följs och bristen är så väsentlig att ansökan inte kan ligga till grund för ledningsförrättning, får ansökan avvisas. Avvisning skall ske när det föreligger hinder mot att sakligt pröva den väckta frågan.

Sedan ansökan om förrättning har tagits upp åligger det fastighetsbildningsmyndigheten att i behövlig utsträckning utreda vilka som i egenskap av ägare av fastighet eller på annan grund är sakägare. Som ägare anses därvid den som har lagfart på fastigheten, om det inte visas att fastigheten tillhör annan.

Beträffande formerna för förrättningshandläggningen gäller som huvudregel att förrättningen skall handläggas vid sammanträde med sakägarna. Vissa undantag gäller dock. Åtgärder av förberedande art eller teknisk beskaffenhet får sålunda företas utan sammanträden. Om stridiga intressen mellan sakägare inte förekommer och hinder mot den sökta åtgärden inte möter, kan förrättningen helt handläggas utan sammanträde. Detsamma gäller, om ansökan skall avvisas eller det är uppenbart att ledningsrätt inte kan beviljas.

Till förrättningssammanträde skall samtliga kända sakägare kallas. Kallelse behövs dock inte om det kan antas att sakägaren ändå inställer sig. Kallelse skall i god tid före sammanträdet delges sakägarna. Vidare skall byggnadsnämnden underrättas om tid och plats för förrättnings-sammanträdet.

Vid sammanträdet skall fastighetsbildningsmyndigheten redogöra för ansökningen samt klargöra innebörden av vidtagna och planerade åtgärder. Närvarande sakägare eller annan som underrättats om sammanträdet skall få tillfälle att yttra sig och förebringa bevis i frågor som behandlas vid sammanträdet. Några mera detaljerade regler om förhandlingsordningen uppställs inte. Fastighetsbildningsmyndigheten har sålunda frihet att, när det är lämpligt, dela upp frågorna på olika sammanträden. Likaledes är det möjligt att hålla sammanträde med en grupp av sakägare för behandling av en fråga som bara rör just dessa sakägare.

Under förrättningen är förrättningsmännen och deras biträden berättigade att när det behövs få tillträde till byggnad, övergå ägor, verkställa mätningar och markundersökningar samt företa därmed sammanhängande eller jämförliga åtgärder. Uppkommer skada genom sådan åtgärd är den skadelidande berättigad till ersättning. Sakägarna skall tillhandahålla för förrättningen behövlig och lämplig hantlangning, om sådan inte skall utföras genom det allmännas försorg.

För varje förrättning skall protokoll föras särskilt. Protokollet och övriga handlingar som har ingetts eller upprättats vid förrättning skall sammanföras till en akt.

Som huvudregel gäller att karta skall upprättas vid förrättningen. Beskrivning skall göras över de förhållanden som kommer till stånd genom ledningsförrättning.

Förrättningen avslutas genom en särskild förklaring (avslutningsbeslut). Förklaringen, som har karaktären av ett förrättningsbeslut, skall meddelas så snart alla till förrättningen hörande göromål blivit utförda. Också förekommande ersättningsfrågor skall vara avgjorda.

Möter hinder av materiell art mot den begärda upplåtelsen, skall förrättningen så snart som möjligt avbrytas och beslut om dess inställande meddelas. Kan hindret undanröjas genom att sökanden jämkar sin ansökan, skall han dock få tillfälle att göra det. Förrättningen skall vidare inställas, om sökanden återkallar sin ansökan och annan som fört talan och själv kunnat ansöka om åtgärden, inte begär att förrättningen fortsätts.

Andra stycket innehåller vissa undantag från eljest gällande regler om förfarandet. Undantagsregeln tar sikte på situationer då syftet med förrättningen endast är att ett inskrivet servitut eller en inskriven nyttjanderätt skall omvandlas till ledningsrätt. I sådant fall skall sammanträde med sakägarna hållas endast om särskilda skäl talar för det. Det kan inte anses nödvändigt att byggnadsnämnden ges tillfälle att utöva sin veto rätt i dessa ärenden. Andra stycket innehåller därför en bestämmelse om att fastighetsbildningsmyndigheten inte behöver hänskjuta sådant ärende till byggnadsnämnden enligt 21 §. Reglerna om detta förenklade förfarande skall ses mot bakgrund av att denna typ av förrättning rör en redan befintlig ledning som innehas av ledningshavaren med en på grund av avtal med berörda fastighetsägare grundad rätt.

Enligt 2 kap. 1 § andra stycket JB skall en ledning som har dragits fram utanför en fastighet anses utgöra tillbehör till denna, om ledningen är avsedd för stadigvarande bruk vid utövning av servitut till förmån för fastigheten och inte hör till den fastighet där den finns. Detsamma gäller i fråga om ledning som genom servitut knutits till inskriven tomträtt (jfr 13 kap. 9 § JB). Om ett inskrivet servitut avseende sådan ledning förändras till ledningsrätt utan att samtidigt förordnas att ledningsrätten skall höra till fastigheten eller tomträtten i fråga, förlorar ledningen egenskapen av tillbehör. Det kan inte anses vara en godtagbar ordning att ledningsägarens fastighet på detta sätt kan komma att avsevärt försämrats som kreditunderlag. Enligt tredje stycket förevarande paragraf gäller därför som förutsättning för att ledningsservitut av detta slag skall få omvandlas till ledningsrätt att vid förrättningen förordnas att ledningsrätten skall höra till den fastighet eller tomträtt som servitutet gällde till förmån för.

I fjärde stycket ges bestämmelser om oskadlighetsprövning i samband med omvandlingsförrättning. För att omvandling skall få ske fordras enligt huvudregeln att sådana medgivanden som avses i 14 § andra styc-

ket föreligger. Det innebär att då fastighet svarar för fordran skall fordringens innehavare ha lämnat medgivande till åtgärden. Besväras fastigheten av gemensam inteckning fordras dessutom de medgivanden från fastighetsägare och fordringshavare som i 22 kap. 11 § JB föreskrivs för relaxation. Finner förrättningsinstansen att förändringen är väsentligen utan betydelse för rättsägare behövs dock inte dennes medgivande. Det torde bli sällsynt förekommande att en omvandling inte kan anses vara väsentligen utan betydelse för rättsägarna. Skulle panträtten före omvandlingen ha haft sämre rätt än det omvandlade servitutet resp. nyttjanderätten har givetvis omvandlingen inte någon betydelse för pant-rättshavaren.

Skulle initiativet till ledningsförrättning ha tagits av fastighetsbildningsmyndigheten i samband med fastighetsreglering saknas ansökningshandling. Detta innebär att den särskilda regeln om delgivning av ansökningshandling i 4 kap. 15 § FBL inte är tillämplig. Av 15 § förvaltningslagen följer emellertid att sakägare i sådant fall måste underrättas om förrättningen och beredas tillfälle att yttra sig i saken. Någon delgivning behöver dock inte ske. Under de i 16 § delgivningslagen angivna omständigheterna kan underrättelse ske i form av kungörelsedelgivning.

Förändras inskrivet servitut eller inskriven nyttjanderätt till ledningsrätt är det uppenbart att den inskrivna rättigheten inte längre skall gälla i fastigheten eller i inskriven tomträtt. När uppgift om den vidtagna åtgärden enligt 32 § har införts i fastighetsregistret, bör fastighetsregistermyndigheten underrätta inskrivningsmyndigheten härom så att inskrivningen enligt 23 kap. 6 § andra stycket JB kan dödas i fastighetsboken eller tomträttsboken. Behövliga föreskrifter härom bör meddelas av Kungl. Maj:t utan riksdagens medverkan.

17 §

I paragrafen regleras frågan om medgivande till förrättning som avser koncessionspliktig ledning.

Departementsförslaget bygger på att ledningsrätt inte får upplåtas i fråga om en koncessionspliktig ledning innan koncession föreligger (jfr 11 §). I princip bör koncessionsfrågan vara avgjord innan ledningsförrättning påbörjas. Ledningsrättsärenden kan emellertid ibland vara mycket brådskande. Det kan vara angeläget att det tekniska förberedelsearbetet kan komma i gång snabbt. I åtskilliga fall torde koncessionsmyndigheten ganska snart kunna konstatera, om den begärda koncessionen kan meddelas eller inte. Om risken för avslag i koncessionsärendet på detta sätt bedöms vara liten bör det, som utredningen förordar, vara möjligt att inleda ledningsförrättningen trots att koncessionsbeslut ännu inte föreligger. Uppenbarligen måste emellertid koncessionsmyndigheten i en sådan situation få ett avgörande inflytande på frågan, om ledningsförrättning skall få inledas.

I enlighet med dessa överväganden föreskrivs i paragrafen att ledningsförrättning rörande koncessionspliktig ledning får inledas, om den som har att meddela koncession medger det. Härav följer motsatsvis att om sådant medgivande inte föreligger fastighetsbildningsmyndigheten har att avvisa ansökan om ledningsförrättning. Innan sådant beslut meddelas kan fastighetsbildningsmyndigheten med stöd av 4 kap. 9 § FBL jämförd med 16 § departementsförslaget förelägga sökanden att komplettera sin ansökan med koncessionsmyndighetens medgivande.

Medgivande av koncessionsmyndighet måste föreligga också i de fall då sökanden begär förrättning i syfte att ledningsrätt som beviljats för koncessionspliktig ledning skall ändras eller upphävas på grund av väsentligt ändrade förhållanden (jfr 33 §).

Av paragrafen framgår att medgivande från koncessionsmyndigheten måste föreligga om fastighetsbildningsmyndigheten vill utnyttja sin initiativrätt till ledningsförrättning i fråga om koncessionspliktiga ledningar. Däremot fordras inte något medgivande av koncessionsmyndighet när förrättning rör en koncessionerad ledning och endast avser att förvandla ett avtalsservitut eller en nyttjanderättsupplåtelse till ledningsrätt.

18 §

Enligt paragrafen är innehavare av särskild rätt till fastighet som inlöses eller eljest tas i anspråk för ledningsändamål sakägare vid ledningsförrättning under förutsättning att hans rätt berörs. Paragrafen, som motiveras i avsnitt 11.6, har en motsvarighet i 20 § förslaget till anläggningslag.

Av 16 § följer att fastighetsbildningsmyndigheten bl. a. skall utreda vilka som är sakägare vid ledningsförrättning. Givetvis är ledningshavare och ägare av fastighet, som tas i anspråk eller inlöses, sakägare. Likaså torde det vara klart att tomträttshavare är att anse som sakägare om den med tomträtt upplåtna fastigheten tas i anspråk för ledning.

Enligt förevarande paragraf hänförs innehavare av särskild rätt till fastighet till sakägare. Begreppet särskild rätt har i detta sammanhang samma innebörd som i 1 kap. 2 § ExL, dvs. nyttjanderätt, servitut och rätt till elektrisk kraft samt liknande rätt. Ledningsrätt är en sådan liknande rätt. Av paragrafen framgår motsatsvis att innehavare av fordran för vilken fastigheten svarar inte är sakägare.

19 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om fastighetsbildningsmyndighetens utredningsarbete. Paragrafen har en motsvarighet i 21 § förslaget till anläggningslag.

Enligt paragrafen åligger det fastighetsbildningsmyndigheten att fullständigt utreda förutsättningarna för upplåtelse av ledningsrätt. Myndigheten bör inte bara pröva om de legala villkoren för ledningens fram-

dragande föreligger utan också ta ställning till de faktiska möjligheterna att utföra ledningsbygget och olika alternativ för det. En sådan utredning blir givetvis inte aktuell om förrättningen endast avser att avtalsservitut eller nyttjanderättsupplåtelse skall omvandlas till ledningsrätt.

Ett ledningsbeslut befriar inte sökanden från skyldighet att begära byggnadslov eller annat behövligt tillstånd. Fastighetsbildningsmyndigheten får anses vara skyldig att ta kontakt med tillståndsmyndigheterna och i samråd med dem försöka finna lämpliga lösningar. Om byggnadslov fordras, bör byggnadsnämndens särskilda tillståndsprövning enligt 21 § samordnas med en förhandsbedömning i byggnadslovsärendet. Jag vill i detta sammanhang påpeka att det genom hänvisningen i 16 § departementsförslaget till 4 kap. 24 § FBL är sörgt för att byggnadsnämnden alltid får tillfälle att låta sig representeras vid förrätningssammanträde.

20 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om förfarandet vid inlösen. Paragrafen motsvarar 22 § förslaget till anläggningslag.

Paragrafen innebär att fastighetsägaren och andra berörda sakägare skall underrättas när fråga om inlösen av fastighet eller fastighetsdel har uppkommit. Vidare skall anmälan göras till inskrivningsmyndigheten för anteckning i fastighetsboken. Markägaren är skyldig att för fastighetsbildningsmyndigheten uppge innehavare av bl. a. servitut och nyttjanderätt. Underlåter han det utan giltigt skäl, skall han ersätta skada som uppstår för rättighetshavaren.

21 §

Paragrafen reglerar frågan om byggnadsnämndens vetorätt. Den har en motsvarighet i 23 § förslaget till anläggningslag.

Enligt paragrafen skall byggnadsnämndens vetorätt omfatta alla ledningsbyggen som kräver byggnadslov och dessutom andra ledningsbyggen som berör detaljplaneområde. Vidare tillerkänns nämnden vetorätt i de fall då den vid samråd med fastighetsbildningsmyndigheten enligt 19 § finner att det kan sättas i fråga om ledningens framdragande står i överensstämmelse med det i 9 § uppställda kravet på planmässighet.

Även om nu nämnda förutsättningar är uppfyllda, bör byggnadsnämnden inte tillerkännas vetorätt i vissa ärenden rörande koncessionspliktiga ledningar. Som framgått av vad som förut anförts gäller enligt 11 § att beslut, varigenom koncessionsmyndigheten fastställt en ledningssträckning, skall lända till efterrättelse i ledningsrättsärende utan hinder av bestämmelserna i 6—10 §§. Som förut framhållits tillämpas i koncessionsärenden ett omfattande remissförfarande där bl. a. kommunerna hörs. Det står inte i överensstämmelse med reglerna i 11 § att tillerkänna byggnadsnämnden vetorätt i frågor om ledningens sträckning när

sträckningen fastställts av koncessionsmyndighet. För detta fall görs därför i paragrafen ett undantag från eljest gällande regler om att fastighetsbildningsmyndigheten är skyldig att hänskjuta ärendet till byggnadsnämnd.

Föreligger däremot förutsättningar för utövande av vetorätten och möter inte hinder mot ledningsrättsupplåtelse av hänsyn till enskilda intressen, skall fastighetsbildningsmyndigheten hänskjuta ärendet till byggnadsnämndens prövning. Byggnadsnämnden skall lämna sitt medgivande till ledningsrättsupplåtelsen, om nämnden finner att hinder mot upplåtelsen inte möter på grund av 8—10 §§. Anses hinder föreligga, kan nämnden antingen helt vägra att lämna medgivande eller medge att upplåtelse får ske under vissa villkor.

Bestämmelserna tar sikte på det inledande skedet av förrättningen. De innebär givetvis inte att fastighetsbildningsmyndigheten då kan underlåta att beakta allmänna intressen. I första hand är det fastighetsbildningsmyndighetens uppgift att svara för bevakningen av allmänna intressen. Innebörden av bestämmelserna i förevarande paragraf är i stället att fastighetsbildningsmyndighetens slutliga prövning av de villkor som är uppställda till skydd för allmänna intressen skall göras först när byggnadsnämndens ställningstagande föreligger.

I tredje stycket ges föreskrifter om besvär mot byggnadsnämnds beslut att vägra medgivande till ledningsrättsupplåtelse eller att göra sådant medgivande beroende av villkor. Länsstyrelsen är besvärinstans. Mot länsstyrelsens beslut får talan föras hos Kungl. Maj:t genom besvär. I fråga om tid och sätt för anförande av besvär gäller bestämmelserna i 12 § förvaltningslagen.

I fjärde stycket kommer principen om byggnadsnämndens vetorätt till uttryck. Beslut av nämnden eller högre instans varigenom medgivande till ledningsrättsupplåtelsen vägrats eller gjorts beroende av villkor är enligt stycket bindande för fastighetsbildningsmyndigheten. Motsättningsvis framgår av fjärde stycket att beslut om medgivande inte har samma bindande verkan. Fastighetsbildningsmyndigheten bör emellertid enligt min mening inte frånga byggnadsnämndens bedömning i fråga om sådana intressen som denna har till uppgift att särskilt svara för. I fråga om intressen av annat slag bör däremot fastighetsbildningsmyndigheten stå friare och beakta sådana intressen utan hinder av byggnadsnämndens medgivande.

Av 16 § andra stycket framgår att byggnadsnämnden inte har vetorätt vid förrättning som endast avser att omvandla inskrivet servitut eller inskriven nyttjanderätt till ledningsrätt.

22 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om ledningsbeslut. Den har utformats efter mönster av 24 § förslaget till anläggningslag.

I ledningsbeslutet avgörs hur ledningsrätten skall upplåtas. Beslutet har samma karaktär som ett beslut om fastighetsbildning och innebär att man fastställer ledningsrättens sakrättsliga innehåll i de berörda fastigheterna.

I beslutet skall till en början anges ledningens ändamål och huvudsakliga beskaffenhet. Uppgiften härom bör vara så utförlig att det klart framgår att ledningen är av det slag som anges i 2 §. Ledningens funktion, t. ex. att förse visst samhälle med vatten eller att transportera viss råvara från ett upplag, bör alltid anges. Den spänning som skall gälla för en elektrisk ledning och den dimension som en rörledning skall ha bör lämpligen redovisas. Det bör också framgå vilka anordningar som skall utgöra tillbehör till ledningen, t. ex. en transformator eller en pumpstation. Vidare skall i ledningsbeslutet anges vilket utrymme som upplåts i fastigheten. I beslutet måste alltså anges vilket utrymme inom varje berörd fastighet som tas i anspråk för ledningen och dess tillbehör. Det bör givetvis framgå om ledningen skall dras fram som luftledning eller förläggas under markytan. Hur detaljerad lägesbestämning behöver vara får bli beroende på förhållandena i det särskilda fallet. Av hänvisningen i 16 § till 4 kap. 28 § FBL följer att karta i allmänhet skall upprättas.

Skall fastighet eller fastighetsdel inlösas skall även detta enligt paragrafen anges i ledningsbeslutet.

Enligt 1 § andra stycket departementsförslaget kan vid förrättning bestämmas att ledningsrätt skall omfatta befogenhet att inom fastighet vidta de åtgärder som behövs för att dra fram och begagna ledning. Vidare kan förordnas att ledningsrätt skall höra till ledningshavarens fastighet eller inskrivna tomträtt. Har förordnanden av detta slag meddelats skall detta anges i ledningsbeslutet.

Ledningsbeslut skall enligt paragrafen också innehålla uppgift om den tid inom vilken ledningen skall vara utförd. Av 31 § andra stycket departementsförslaget framgår att ledningsbeslut förfaller om ledningen inte har kommit till stånd inom den tid som har bestämts i beslutet. Självfallet kan dessa bestämmelser inte tillämpas vid sådan förrättning som avses i 16 § andra stycket.

Enligt paragrafen skall ledningsbeslutet uppta de övriga föreskrifter rörande ledningen som med hänsyn till förhållandena finnes påkallade.

Departementsförslaget bygger, liksom utredningens förslag, på att alla materiella avgöranden i själva saken skall upptas i ledningsbeslutet med undantag för de avgöranden som rör ersättningsfrågor. Ersättningsfrågorna skall avgöras genom särskilda beslut innan förrättningen avslutas. Detta framgår av hänvisningen i 16 § till 4 kap. 29 § FBL. Det bör framhållas att departementsförslaget inte lägger hinder i vägen mot att ekonomiska frågor av detta slag avgörs samtidigt med att ledningsbeslut meddelas. Talan mot beslut i ekonomisk fråga kan dock aldrig föras särskilt (jfr 15 kap. 3 § första stycket och 6 § första stycket FBL).

Enligt andra stycket förevarande paragraf får ledningsbeslut tas upp i fastighetsbildningsbeslut, om ledningsrättsfrågan prövas gemensamt med fastighetsbildningsåtgärd vid en förrättning. Bestämmelserna har samband med 15 § andra stycket departementsförslaget.

23 §

I denna paragraf ges möjlighet att meddela ledningsbeslut utan hinder av att tekniska arbeten och värderingar inte utförts och att meddela ett sådant beslut i fråga om viss sträcka av ledningen. Paragrafen motsvarar delvis 25 § förslaget till anläggningslag.

Enligt paragrafen är det möjligt att skjuta upp tekniska arbeten och värderingar till dess ledningsbeslut har meddelats. Detta innebär att exempelvis arbetskrävande utstakningar eller värderingar kan uppskjutas till dess ledningsbeslutet vunnit laga kraft och tveksamhet inte längre föreligger om att arbetet blir till verklig nytta. Bestämmelsen torde främst få betydelse vid mera omfattande ledningsbyggen.

Paragrafen gör det möjligt att meddela ledningsbeslut särskilt beträffande viss sträcka av ledningen. För att denna möjlighet skall kunna utnyttjas måste givetvis garantier finnas för att ledningsrätt senare kan komma till stånd på ett sådant sätt att någon lucka i ledningens sträckning inte uppstår. Denna förutsättning föreligger om det gäller en koncessionerad ledning. Bestämmelsen torde därför egentligen endast kunna användas beträffande koncessionspliktiga ledningar. Åtminstone vad gäller elektriska ledningar visar också erfarenheten att ledningsägaren i samband med projekteringen och koncessionsärendets handläggning har kommit överens med nästan alla sakägare. Uppgörelser saknas kanske bara beträffande ett litet fåtal på någon eller några sträckor. Det kan då vara lämpligt att ledningsbeslut meddelas för övriga avsnitt där det är angeläget att snabbt kunna börja byggandet av ledningen. Jag vill i detta sammanhang också erinra om att fastighetsbildningsmyndigheten enligt 15 § tredje stycket kan förordna om uppdelning av ledningsförrättning på skilda förrättningar var och en avseende viss sträcka av ledningen.

Lantmäteristyrelsen har i sitt remissyttrande förordnat att fastighetsbildningsmyndigheten skall kunna meddela principbeslut om upplåtelse av utrymme för ledning. Lantmäteristyrelsen har därvid hänvisat till bestämmelsen i 4 kap. 26 § FBL om tillståndsbeslut. Jag har emellertid inte funnit det lämpligt att på denna punkt följa lantmäteristyrelsens förslag. I ledningsrättsärenden torde det knappast vara möjligt för fastighetsbildningsmyndigheten att uttala sig om tillåtligheten av en begärd ledningsdragning innan fullständig utredning föreligger. Önskemålet om en snabb handläggning kan enligt min mening tillgodoses genom att det enligt departementsförslaget är möjligt att dela upp en förrättning på flera olika förrättningar liksom även att i en förrättning meddela skilda ledningsbeslut avseende olika sträckor av ledningen.

24 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om tillträde av utrymme som har tagits i anspråk eller mark som har inlösts. Paragrafen motsvarar 26 § förslaget till anläggningslag.

Enligt min mening bör man i ledningsrättslagen — liksom i förslaget till anläggningslag — bygga på den i ExL antagna huvudprincipen att förutsättningen för att tillträde till det upplåtna utrymmet skall få ske är att slutlig ersättning har betalats. Detta motsvarar också vad utredningen har förordat.

Tillträde av utrymme som har tagits i anspråk eller av mark som inlösts sker enligt paragrafen vid den tidpunkt som fastighetsbildningsmyndigheten bestämmer. Innan tillträde sker skall ledningsbeslutet ha vunnit laga kraft och ersättning enligt 13 § ha betalats.

Det ligger i sakens natur att också vissa av de förrättningsgöromål som är att hänföra till verkställighetsåtgärder måste ha blivit utförda, innan tillträde kan äga rum. Behövliga gränsutstakningar måste således ha skett. Givetvis bör fastighetsbildningsmyndigheten i denna fråga liksom eljest rådpläga med sakägarna.

25 §

Paragrafen upptar vissa undantagsbestämmelser från 24 § och reglerar vidare sakägares rätt att uppbära förskott. Paragrafen har utformats efter förebild av 27 § förslaget till anläggningslag.

Enligt 24 § är huvudregeln att betalning av ersättning är en förutsättning för tillträde. Undantag härifrån gäller enligt förevarande paragraf om berörda sakägare medger att tillträde får ske trots att ersättning enligt 13 § inte har erlagts. Paragrafen ger vidare fastighetsbildningsmyndigheten rätt att förordna om förhandstillträde under förutsättning att förskott på den ersättning som slutligen skall fastställas erläggs av sökanden. I detta fall har alltså rätten till tillträde gjorts beroende av, inte att den slutliga ersättningen erläggs utan av att förskott på den slutliga ersättningen erlagts i enlighet med vad fastighetsbildningsmyndigheten har bestämt därom. Skulle det framstå som uppenbart att förskottet skulle uppgå till endast obetydligt belopp kan emellertid enligt paragrafen fastighetsbildningsmyndigheten föreskriva att tillträde får ske utan att något förskott betalas.

Vad gäller förfallodag för förskott vill jag erinra om att i 5 kap. 18 § andra stycket ExL har intagits en bestämmelse om att domstolen skall ange den tid inom vilken den exproprierande senast skall ha fullgjort de villkor för förhandstillträde som domstolen föreskrivit. Motiveringen härför är att sakägare som regel har ett berättigat intresse av att den tid, under vilken den exproprierande har möjlighet att välja om han skall utnyttja rätten till förhandstillträde eller inte, är så kort som möjligt.

Motsvarande regler finns i 27 § andra stycket föreslaget till anläggningslag. Enligt min mening gör sig samma synpunkter gällande i förevarande lagstiftningsärendet. I andra stycket föreskrivs därför att i beslut om förskott skall anges den tid inom vilken förskott, som utgör villkor för tillträde, skall ha betalats. Har betalning inte skett inom utsatt tid, får tillträde enligt stycket inte ske förrän ersättning enligt 13 § har betalats.

Liksom fallet är enligt förslaget till anläggningslag bör möjlighet finnas att bestämma förskott även sedan tillträde skett, t. ex. i det fall att det, efter tillträde utan förskott, drar ut på tiden innan ett definitivt ersättningsbeslut föreligger. Tredje stycket upptar därför en regel om att fastighetsbildningsmyndigheten får på begäran av sakägare bestämma att förskott skall utgå även sedan tillträde har skett.

Förskott bör enligt min mening beräknas med viss försiktighet. Man bör undvika att bestämma förskott till så stort belopp att det kan finnas risk för att den slutliga ersättningen blir lägre än förskottet. I annat fall kan åtskilliga komplikationer uppkomma i samband med återbetalning av förskottet. I ExL och förslaget till anläggningslag har denna fråga lösts genom att man uppställt förbud mot att den slutliga ersättningen sätts lägre än fastställt förskott. En sådan lösning är enligt min mening lämplig även i förevarande sammanhang. I fjärde stycket tas därför upp en bestämmelse om att den slutliga ersättningen inte får bestämmas till lägre belopp än förskottet om sådant bestämts enligt paragrafen. Det finns dock inte något behov av en sådan spärregel i fall då tillstånd till förhandstillträde inte har utnyttjats och förskott alltså inte har betalats. I fjärde stycket andra punkten anges därför att spärregeln skall gälla endast om tillträde har skett eller förskottet ändå har betalats.

26 §

Denna paragraf behandlar frågan om inställande av förrättning som påbörjats enligt förordnande vid fastighetsreglering.

Enligt departementsförslaget kan fastighetsbildningsmyndigheten i samband med fastighetsreglering förordna om förrättning enligt ledningsrättslagen. Om sådant förordnande har meddelats, gäller enligt 15 § första stycket att ledningsrättsfrågan får tas upp utan ansökan. Inställs regleringsförrättningen, bör enligt min mening också ledningsförrättningen inställas. I förevarande paragraf har en bestämmelse härom upptagits. Enligt paragrafen skall dock sakägare i vissa fall ha rätt att begära att ledningsförrättningen fortsätts. Sådan rätt har tillerkänts sakägare som själv haft rätt att påkalla åtgärden och som fört talan vid förrättningen. Fastighetsbildningsmyndigheten skall underrätta sakägarna om att regleringsförrättningen inställs och föreskriva viss tid inom vilken begäran om fortsättning av ledningsförrättningen skall ha inkommit till myndigheten. Inställs regleringsförrättningen vid sammanträde skall de närvarande sakägarna dock omedelbart ta ställning till frågan om de önskar att ledningsförrättningen fortsätts.

Paragrafen har utformats efter förebild av 28 § förslaget till anläggningslag.

27 §

I paragrafen meddelas regler om förrättningskostnaderna.

Enligt utredningens förslag skall sökanden — varmed utredningen torde åsyfta ledningens innehavare — betala alla förrättningskostnader. I likhet med remissinstanserna är jag beredd att godta en sådan huvudregel. Man kan emellertid inte utesluta möjligheten av att förrättningskostnaderna blir onödigt stora till följd av vårdslösa beteenden från andra sakägares sida. I sådant fall bör givetvis den vårdslöse sakägaren i fråga kunna åläggas ett kostnadsansvar. Efter förebild av 7 kap. 1 § första stycket ExL föreslår jag därför att undantag från huvudregeln görs för det fall att annat följer vid en motsvarande tillämpning av 18 kap. 6 eller 8 § RB.

Enligt departementsförslaget kan fastighetsbildningsmyndighet ta initiativ till ledningsförrättning. Det är inte säkert att ett sådant initiativ alltid är i ledningsägarens intresse. Man kan därför enligt min mening inte utan vidare föreskriva att ledningsägaren skall svara för förrättningskostnaderna även i en sådan situation. Den lämpligaste lösningen förefaller vara att låta den nytta som sakägarna kan ha av ledningsförrättningen ligga till grund för bedömning av frågan hur kostnaderna skall fördelas. Detsamma gäller om initiativet till förrättningen tagits av annan sakägare än ledningens innehavare, något som kan vara fallet vid förrättning som rör flyttning av ledning (jfr 33 §). I enlighet med dessa överväganden föreskrivs i andra stycket att förrättningskostnaderna skall fördelas mellan sakägarna efter vad som är skäligt, om ledningsrättsfråga har upptagits utan ansökan eller, i fall som avses i 33 §, på ansökan av annan sakägare än ledningens innehavare.

Ett fall när fastighetsbildningsmyndigheten kan tänkas ta initiativ till ledningsförrättning är om den vid fastighetsreglering finner att en på avtal grundad rätt att ha ledning bör omvandlas till ledningsrätt. Denna situation har berörts tidigare i den allmänna motiveringen (avsnittet 11.8). Eftersom en sådan omvandling innebär en förstärkning av ledningshavarens rätt och därmed måste anses vara i dennes intresse anser jag att ledningshavaren bör svara för kostnaderna enligt bestämmelserna i första stycket. En särskild regel härom har intagits i andra stycket.

En kompletterande regel om fördelning av förrättningskostnader behövs också för det fallet att ledningsrättsfråga enligt 15 § andra stycket skall prövas gemensamt med fastighetsbildningsåtgärd vid en förrättning. De gemensamma kostnaderna måste i sådant fall fördelas på de olika åtgärderna. Fördelningen bör ske på sätt fastighetsbildningsmyndigheten finner skäligt. Föreskrift härom har tagits upp i tredje stycket.

Bestämmelsen i stycket har utformats efter mönster av 2 kap. 6 § första stycket andra punkten FBL.

I fjärde stycket anges vad som skall hänföras till förrättningskostnad. Stycket motsvarar i huvudsak bestämmelserna i 2 kap. 6 § sista stycket FBL.

Som förrättningskostnad skall i första hand anses den taxereglerade avgiften till statsverket. I denna avgift inbegrips ersättning för avskrifter och kartkopior till sakägarna. Till förrättningskostnaderna hör vidare ersättning till sakkunnigt biträde vid förrättningen, utgift för hantlangning som inte ingår i taxeavgiften samt ersättning för skada enligt 4 kap. 38 § tredje stycket FBL.

28 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om fullföljd till fastighetsdomstol.

Departementsförslagets regler om förfarandet vid ledningsförrättning har i allt väsentligt anpassats till motsvarande bestämmelser i FBL (jfr 16 §). Samma teknik har använts i förslaget till anläggningslag. I förslaget till anläggningslag har också reglerna om fullföljd till fastighetsdomstol anpassats till reglerna därom i 15 kap. 1—11 §§ FBL.

Utredningens förslag om domstolsprövning har utformats i nära anslutning till 15 kap. FBL. Vissa avvikelser har dock föreslagits. Jag vill nu i korthet beröra dessa avvikelser.

Enligt utredningsförslaget är det inte möjligt att föra särskild talan mot beslut att avvisa ansökan om ledningsförrättning. Så är fallet enligt FBL. Vid tillkomsten av FBL uttalades (prop. 1969: 128 s. B 847) att avviseringsbeslut ibland kunde meddelas innan en förrättning ännu hade kommit till stånd och att det därför var nödvändigt att tillåta särskild fullföljd mot sådana beslut. Enligt min mening bör denna fullföljdsfråga lösas på samma sätt i ledningsrättslagen.

Utredningen har föreslagit att särskild talan skall kunna föras mot beslut rörande tillträde. I departementsförslaget behandlas frågan om tillträde såsom en förrättningsåtgärd liksom även är fallet enligt FBL samt förslaget till anläggningslag. Fastighetsbildningsmyndighetens beslut om tillträde innebär alltså i själva verket ett förordnande om att ledningsbeslutet får verkställas i viss del. Under sådana omständigheter bör särskild fullföljd mot tillträdesbeslut inte tillåtas. Rätt härtill föreligger inte heller enligt FBL eller förslaget till anläggningslag.

Utredningen har föreslagit att förrättningsinstansen skall i vissa fall kunna förordna om särskild fullföljd mot ledningsbeslut. Motsvarande möjligheter finns enligt 15 kap. 3 § FBL. Om en ledningsförrättning är enkel, bör fastighetsbildningsmyndigheten enligt min mening i flertalet fall kunna meddela samtliga beslut i ärendet i samband med att förrättningen avslutas. I så fall fyller ett särskilt överklagande inte någon funk-

tion. Vid komplicerade förrättningar kan det emellertid bli aktuellt att med tillämpning av 23 § meddela ledningsbeslut utan hinder av att tekniska arbeten och värderingar inte har utförts. Det kan också förekomma att ledningsbeslut meddelas särskilt beträffande viss sträcka av ledningen. I sådana fall kan det vara av vikt för sökanden att beslutet snarast möjligt vinner laga kraft och därmed kan läggas till grund för beslut om tillträde av utrymme som upplåtits eller av mark som har inlösts. Jag anser därför att fastighetsbildningsmyndigheten, liksom fallet är enligt FBL, bör ha möjlighet att förordna att talan mot ledningsbeslut skall föras särskilt.

Utredningsförslaget innebär att särskild fullföljd också kan komma i fråga beträffande ersättningsbeslut. Något egentligt behov av särskild fullföljd mot ersättningsbeslut synes emellertid inte föreligga. Även om avsevärd tid skulle förflyta från det ägaren avträder egendomen till dess ersättning kan utbetalas till honom kan hans intressen tillgodoses genom bestämmelserna om förskottsbetalning. Jag anser därför att ledningsrättslagen, i likhet med FBL och förslaget till anläggningslag, inte bör innehålla någon bestämmelse som ger fastighetsbildningsmyndigheten befogenhet att förordna om särskild fullföljd mot ersättningsbeslut.

Utredningsförslaget innehåller en bestämmelse om besvärsmätt för kommunen. Bestämmelsen står i samband med utredningens förslag om kommunal vetorätt. Eftersom departementsförslaget inte innehåller bestämmelser om kommunal vetorätt, fordras inte några regler om kommunal besvärsmätt.

Utöver vad som nu har redovisats innehåller inte utredningsförslaget några bestämmelser om fullföljd till fastighetsdomstol som avviker från reglerna därom i 15 kap. FBL.

Jag föreslår att reglerna i 15 kap. FBL om fullföljd till fastighetsdomstol görs tillämpliga även i ledningsrättsärenden. Paragrafen innehåller i enlighet härmed en hänvisning till 15 kap. 1—8 §§ samt 10 och 11 §§ FBL. Regeln i 15 kap. 9 § FBL saknar aktualitet i detta sammanhang och bör alltså inte omfattas av hänvisningen.

Vissa bestämmelser i 15 kap. FBL berör tillståndsbeslut. Dessa bestämmelser saknar betydelse i ledningsrättsärenden, eftersom bestämmelserna i 4 kap. FBL om tillståndsbeslut inte gäller i fråga om ledningsförrättning. Detsamma är fallet beträffande vad som i 15 kap. FBL föreskrivs om fastighetsbestämningsbeslut, syssloman och gemensamma arbeten.

29 §

Paragrafen innehåller föreskrifter om förfarandet vid fastighetsdomstolen och rättegången i övrigt. Paragrafen har utformats i nära anslutning till 31 § förslaget till anläggningslag.

Enligt paragrafen äger bestämmelserna i 16—18 kap. FBL om rätte-

gången i fastighetsbildningsmål motsvarande tillämpning på mål som fullföljts enligt ledningsrättslagen. I sak innebär detta väsentligen det samma som utredningen har förordat.

Utredningen har föreslagit en särskild bestämmelse om att regeln i 16 kap. 11 § första stycket FBL om beredande av tillfälle för sakägarna att yttra sig endast skall gälla de sakägare som berörs av besvärerna. Som Södertörns tingsrätt framhållit under remissbehandlingen är en sådan föreskrift överflödigt. Som sakägare vid fastighetsdomstolen och i överrätt skall nämligen enligt motiven till FBL behandlas endast de vilkas rätt berörs av den till domstolen fullföljda talan (jfr prop. 1969: 128 s. B 894).

Utredningsförslaget innebär i fråga om skyldigheten att svara för rättegångskostnad följande. I mål mellan ledningshavaren och sakägare skall sakägaren få gottgörelse för sin kostnad oberoende av utgången i målet, om inte annat följer av 18 kap. 6 eller 8 § RB. Vinner sakägare mål mot företrädare för allmänt intresse, kan domstolen tillkänna honom ersättning för rättegångskostnad bara om synnerliga skäl föreligger. Sådan ersättning skall utges av statsverket eller, om endast byggnadsnämnden företräder det allmänna intresset, av kommunen. Utredningsförslaget innehåller slutligen en regel av innebörd att kostnad för bevisning eller särskild åtgärd som inte avser ersättning till förrättningslantmätare eller företrädare för myndighet men som enligt rättens beslut utgått av allmänna medel får stanna på statsverket om det är skäligt. Bestämmelserna skall tillämpas även vid rättegång i högre rätt. Beträffande skyldigheten att svara för kostnad i mål i högre rätt mellan ledningshavaren och sakägare gäller dock enligt förslaget att den vars egen dom tas i anspråk inte behöver betala motpartens kostnader och att han får svara för sina egna kostnader bara när han själv klagat och förlorat, såvida inte annat följer av 18 kap. 6 eller 8 § RB. Utredningsförslaget har utformats efter mönster av 16 kap. 14 §, 17 kap. 3 § och 18 kap. 2 § FBL.

Flertalet av de ledningsrättsmål som prövas i fastighetsdomstol eller högre rätt kommer säkerligen att röra tvister mellan ledningshavaren och andra sakägare om eller framför allt mot vilken ersättning och på vilka villkor i övrigt ledningsrätt skall upplåtas. Ledningshavares motpart kan sägas vara jämförbar med en sakägare som i fastighetsbildningsmål om inlösenersättning avstår mark eller särskild rättighet. Enligt FBL får denne i princip alltid ersättning för sina rättegångskostnader vid fastighetsdomstolen. Detta beror på att inlösenförfarandet anses vara en form av expropriation. Enligt min mening kan med fog det samma sägas för ledningsrättsmålens del. Jag förordar att i fråga om rättegångskostnad i ledningsrättsmål skall gälla vad som enligt 16 kap. 14 §, 17 kap. 3 § och 18 kap. 2 § FBL tillämpas i mål om inlösenersättning. Paragrafen har utformats i enlighet härmed.

Om en förrättning avser omprövning av en ledningsrättsfråga, skall enligt 27 § förrättningskostnaderna fördelas mellan sakägarna efter vad som finnes skäligt, såvida förrättningen har upptagits på ansökan av annan än ledningshavaren. I sådant fall bör också rättegångskostnaderna fördelas efter skälighet på samma sätt som gäller i fråga om fastighetsbildningsmål i allmänhet. En särskild regel härom har upptagits i paragrafen.

30 §

Paragrafen reglerar tid och sätt för erläggande av ersättning.

Ersättning för upplåtelse och inlösen enligt 13 § skall enligt förevarande paragraf erläggas inom tre månader efter det att ersättningsbeslutet vann laga kraft. Detsamma gäller i fråga om ersättning till ledningshavare i samband med flyttning av ledning (33 §). I den mån ersättningen betalas efter utgången av denna frist eller, om tillträdet har skett dessförinnan, efter tillträdet, skall dessutom utges 6 % årlig ränta på ersättningen, i det förre fallet från fristens utgång och i det senare fallet från den dag då tillträdet skedde.

Den angivna regleringen motsvarar vad som gäller enligt 32 § första stycket förslaget till anläggningslag.

Departementsförslaget innehåller inte några regler om förfallodag för förskott enligt 25 §. Om ledningsinnehavaren vill få tillträde till utrymme måste givetvis förskottet erläggas. Skulle han å andra sidan anse att förskottet är för högt står det honom fritt att avstå från tillträde genast. Han blir då heller inte skyldig att betala förskottet. Skulle förskott bestämmas efter det att tillträde har skett (jfr 25 § tredje stycket) bör fastighetsbildningsmyndigheten ange förfallodag för förskottet.

Regleringen i förevarande paragraf bygger på att beslut om ersättning kan läggas till grund för exekution. Förslaget har på denna punkt samma innebörd som FBL (se prop. 1969: 128 s. B 434) samt förslaget till anläggningslag.

I fråga om ersättning som avses i 13 § och förskott enligt 25 § äger enligt andra stycket 5 kap. 16 § FBL motsvarande tillämpning. Utgående ersättning skall alltså i princip sättas ned hos myndighet för att fördelas. Nedsättningsskyldigheten omfattar sådan ersättning jämte ränta som tillkommer fastighetsägaren. Undantag görs dock för ersättning till fastighetsägaren som avser personlig skada. Nedsättning skall äga rum när fastigheten svarar för fordran. Under begreppet fordran faller inte bara panträtt på grund av inteckning utan också varje annan särskild rätt till betalning ur fastigheten. Lantmäteristyrelsen skall ombesörja uppbörd av ersättningen (jfr 18 § fastighetsbildningskungörelsen).

Inbetalda medel skall sedan fördelas av länsstyrelsen. Nedsättningskyldighet föreligger dock inte om innehavarna av samtliga fordringar

för vilka fastigheten svarar medger att ersättning utbetalas direkt till fastighetsägaren. Besvärar fastigheten av gemensam inteckning, fordras dessutom de medgivanden av fastighetsägare och fordringshavare som föreskrivs i 22 kap. 11 § JB för relaxation. Medgivande av rättsägare är inte erforderligt om upplåtelsen är väsentligen utan betydelse för honom. Jag vill påpeka att det vid upplåtelse av ledningsrätt torde bli vanligt förekommande att upplåtelsen måste anses vara väsentligen utan betydelse för fordringshavare.

Med anledning av ett remissyttrande vill jag framhålla att nedsättningskyldighet inte föreligger beträffande medel som utgör ersättning till fastighetsägaren därför att denne har åtagit sig att utföra återställningsarbeten.

Beträffande fördelningen av inbetalda medel till länsstyrelsen gäller bestämmelserna om fördelning av köpeskilling för utmätningsvis såld fast egendom. 5 kap. 16 § FBL innehåller slutligen bestämmelser om tiden för fördelningssammanträde och kallelse till sådant sammanträde.

31 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om ledningsbesluts förfallande.

Har inom ett år efter det att ersättningsbeslutet vann laga kraft ersättning enligt 13 § inte betalats till fullo i föreskriven ordning och har inte heller någon som i beslutet tillerkänts sådan ersättning begärt verkställighet av beslutet i denna del, är ledningsbeslutet enligt första stycket förfallet. I stycket föreskrivs vidare att ledningsbeslut även förfaller, om ledningen inte har kommit till stånd inom den tid som bestämts i ledningsbeslutet.

Reglerna i första stycket har motiverats tidigare (avsnittet 11.6).

Som regel torde det inte vara svårt att konstatera att en ledning inte har blivit utförd. Givetvis bör förfallopföljden inte anses ha inträtt om bara någon mindre betydelsefull detalj återstår att ställa i ordning.

I andra stycket föreskrivs att om fastighet eller del därav skall inlösas, ledningsbeslut gäller i den delen utan hinder av bestämmelserna i första stycket. Stycket innebär att om inlösen av fastighet eller del därav har skett kvarstår den fastighetsbildande verkan av förrättningen utan hinder av att ledningsbeslutet har förfallit. Jag vill i detta sammanhang påpeka att lagrådet vid behandlingen av förslaget till anläggningslag pekade på vissa oklarheter i fråga om innebörden av att ett anläggningsbeslut förfaller (se prop. 1973: 160 s. 557,558). Vad lagrådet anförde har tillämplighet även på den nu aktuella lagstiftningen.

Enligt tredje och fjärde styckena får fastighetsbildningsmyndigheten besluta om förlängning av tid som anges i första stycket. Ersättning som har betalats får inte återkrävas på grund av att ledningsbeslutet har förfallit enligt paragrafen.

Beslut om förlängning bör givetvis meddelas före ettårsfristens ut-

gång. I allmänhet torde initiativ till förlängning böra utgå från ledningsägaren eller annan sakägare. Fastighetsbildningsmyndigheten har emellertid möjlighet att besluta om förlängning utan yrkande. I så fall måste fastighetsbildningsmyndigheten hålla sig underrättad om huruvida ersättningen erlagts och ledningen kommer till stånd inom föreskriven tid. Denna efterbevakningsskyldighet behöver dock inte bli särskilt betygande. Det är inte meningen att fastighetsbildningsmyndigheten skall göra någon besiktning av ledningsbygget. Någon närmare kontroll av verkställigheten behövs knappast i andra fall än de då fastighetsbildningsmyndigheten själv har tagit initiativ till förrättningen.

32 §

Utredningen har föreslagit att anteckning om ledningsbeslut skall göras i fastighetsregistret. Med hänsyn till samhällsplaneringens behov och den omständigheten att ledningsrätten kan påverka kreditvärdet av de fastigheter den berör är det enligt min mening av behovet påkallat att ledningsbeslut får publicitet. Jag vill för min del ansluta mig till utredningens förslag som godtagits av remissinstanserna.

Jag har i prop. 1973: 160 med förslag till anläggningslag (s. 253) uttalat att det i princip bör framgå av fastighetsboken och gravationsbevis om fastighet har del i gemensamhetsanläggning. Erforderliga bestämmelser härom skall utfärdas i administrativ ordning. Att sådan anteckning i princip skall ske i fastighetsboken när det är fråga om gemensamhetsanläggning beror på att samfällighetsförening har förmånsrätt för bidragsfordringar som varit obetalda högst ett år. Det har då ansetts värdefullt från kreditgivarsynpunkt att på ett enkelt sätt kunna få upplysning om fastighets lämplighet som kreditobjekt. Några motsvarande synpunkter görs inte gällande i det nu aktuella sammanhanget. Jag anser att det inte finns någon anledning att ledningsbeslut antecknas i fastighetsboken. Jag vill dock erinra om att anteckning skall ske i fastighetsboken resp. tomträttsboken när inskrivet servitut eller inskriven nyttjanderätt förändrats till ledningsrätt (se specialmotiveringen till 16 §). Jag vill i detta sammanhang framhålla att i framtiden kommer både fastighetsregister och det nya s. k. inskrivningsregistret att föras med ADB. Fastighetsregistrets uppgifter om bl. a. ledningsbeslut kommer då att framgå av den framtida motsvarigheten till gravationsbevis.

Utredningen har föreslagit att uppgift om ledningsbeslut skall införas i fastighetsregistret snarast möjligt efter det att beslutet har vunnit laga kraft. Enligt 34 § förslaget till anläggningslag gäller att uppgift om anläggningsförrättning skall införas i fastighetsregistret snarast möjligt sedan förrättningen avslutats och denna, eller om besvär anförts, domstolens avgörande har vunnit laga kraft. Har förrättningsbeslut förfallit eller av annan anledning upphört att gälla, skall även detta antecknas. Jag

förordar att ledningsrättslagen på denna punkt utformas i överensstämmelse med förslaget till anläggningslag.

Sakrättsliga verkningar vid fastighetsbildning inträder när uppgift om åtgärden införts i fastighetsregistret (1 kap. 2 § andra stycket FBL). Enligt förslaget till anläggningslag anses också att förrättning är fullbordad när den registrerats (prop. 1973: 160 s. 557). I överensstämmelse härmed får de sakrättsliga verkningarna av ledningsförrättning anses inträda vid registreringen.

I 16 kap. 15 § andra stycket, 17 kap. 3 § och 18 kap. 2 § FBL finns bestämmelser om skyldighet för domstolarna att insända beslut om fastighetsbildning till fastighetsregistermyndigheten. Genom hänvisningen i 29 § departementsförslaget blir dessa bestämmelser tillämpliga också på beslut som meddelats vid domstol i samband med överprövning av ledningsförrättning.

Frågan vilka uppgifter som bör inflyta i fastighetsregistret får övervägas i annat sammanhang. Behövliga föreskrifter om fastighetsbildningsmyndighetens skyldighet att lämna fastighetsregistermyndigheten upplysning om att ledningsbeslut har förfallit kan meddelas av Kungl. Maj:t eller myndighet som Kungl. Maj:t bestämmer utan riksdagens medverkan.

33 §

Paragrafen innehåller bestämmelser rörande omprövning av ledningsförrättning.

En förutsättning för att ledningsbeslut skall kunna ändras i samband med ny förrättning är enligt första stycket att ändrade förhållanden som väsentligt inverkar på frågan har inträtt. Förebild till bestämmelsen har hämtats från 35 § förslaget till anläggningslag. I princip krävs att det är fråga om nya eller ändrade förhållanden av rent faktisk natur och inte bara om att föreliggande fakta bedöms på ett annat sätt. Vidare kan omprövning ske om ledningshavaren och berörda fastighetsägare är ense om att ledningen skall läggas ned eller att den inte skall komma till utförande. Som framhållits i den allmänna motiveringen (avsnittet 11.7) kan ny eller ändrad detaljplanläggning utgöra ett sådant ändrat förhållande som avses i paragrafen.

Skulle den nya förrättningen avse en koncessionerad ledning får förrättningen enligt särskild föreskrift inledas endast om koncessionsmyndigheten medger det.

Paragrafen reglerar bara den situationen då sakägare eller — i fall som avses i den föreslagna nya bestämmelsen i 7 kap. 11 § FBL — fastighetsbildningsmyndighet kräver ändring av tidigare ledningsrättsbeslut. Som tidigare nämnts kan skyldighet föreligga för ledningens ägare att ta bort eller flytta ledningen om myndighet med stöd av lag eller annan författning påkallar det. Sålunda kan enligt 52 § väglagen läns-

styrelsen förordna att anordningar som finns vid väg, däribland ledningar, vilka kan inverka störande på trafiken, skall tas bort. Den skada som åtgärden medför för ledningshavaren skall i så fall ersättas av väghållaren. 1902 års ellag reglerar i 5 a § intressekollisioner mellan starkströmsledning och vissa allmänna kommunikationsanläggningar. Ledningsägaren är enligt paragrafen skyldig att, i regel på egen bekostnad, flytta eller ändra ledning om det behövs för omläggning av trafikled. Enligt 8 kap. 2 § kungörelsen (1957: 601) om starkströmsanläggningar är en innehavare av starkströmsledning inom detaljplaneområde skyldig att vidta de ändringar av ledningen, däri inbegripet dess förläggande i marken, som statens industriverk finner erforderliga från säkerhetssynpunkt med hänsyn till områdets bebyggande.

I överensstämmelse med vad som uttalats i den allmänna motiveeringen (avsnittet 11.7) föreskrivs i andra stycket att ledningens innehavare är berättigad till ersättning för skada som åsamkats honom på grund av åtgärd enligt första stycket. Till sådan skada räknas naturligtvis i första hand kostnader för nedmontering och flyttning av ledningen och därtill hörande tillbehör. Vidare räknas hit de ersättningar ledningshavaren enligt 13 § kan bli skyldig att betala när nytt utrymme upplåtes för ledningen i en ny sträckning. Det bör i detta sammanhang anmärkas att regleringen i första stycket innebär att såväl frågan om upphävande av det gamla ledningsbeslutet som frågan om upplåtande av ny ledningsrätt prövas vid en och samma förrättning.

De ersättningsbelopp som ledningshavaren är berättigad till skall betalas av övriga sakägare efter vad som finnes skäligt med hänsyn främst till den nytta de har av åtgärden. Bestämmelser härom finns i andra stycket. Skyldighet att betala ersättning skall givetvis endast åläggas de sakägare som har nytta av att ledningens sträckning ändras. Vid skälighetsavgörande av detta slag torde den praxis som utbildat sig vid tillämpningen av 5 kap. 13 § FBL kunna tjäna till ledning.

Om ledningsrätten har anknutits till fastighet eller inskriven tomträtt kan en åtgärd som avses i denna paragraf medföra en värdeminskning för fastigheten resp. tomträtten och därmed innebära en försämring av kreditgivarnas position. Mot bakgrund härav föreskrivs i paragrafen att i ett sådant fall de i 5 kap. 16 § FBL angivna reglerna om nedsättning av ersättningsbelopp m. m. skall äga motsvarande tillämpning.

För en sådan ny förrättning som avses i förevarande paragraf gäller givetvis samma bestämmelser som beträffande förrättningar i övrigt såvida inte annat särskilt angivits. De i 6—11 §§ intagna bestämmelserna om villkor för upplåtelse av ledningsrätt m. m. måste givetvis beaktas. Likaså gäller i fråga om de fastigheter som kan beröras av ledningen i dess nya sträckning bestämmelserna om skyldighet att avstå utrymme i 12 § och om ersättning för utrymme m. m. i 13 §. Själva förrättningen

skall handläggas enligt reglerna därom i 15—27 §§. Av ordalydelsen i 24 och 25 §§ framgår emellertid att bestämmelserna i dessa paragrafer inte är tillämpliga i fråga om sådan ersättning som enligt förevarande paragraf skall utgå till ledningshavaren. Eftersom initiativet till sådan förrättning som det här är fråga om rimligen tas av annan sakägare än ledningens innehavare följer av 27 § andra stycket att förrättningskostnaderna skall fördelas mellan sakägarna efter vad som är skäligt. Skälighetsbedömningen torde i regel böra utfalla så att ledningshavaren befrias från skyldighet att betala förrättningskostnader och att dessa i stället fördelas mellan de sakägare som får nytta av den nya förrättningen. Slutligen bör påpekas att bestämmelserna i 28 och 29 §§ om domstolsprövning och i 30—32 §§ om verkställighet m. m. gäller vid sådan förrättning som avses i förevarande paragraf.

34 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om att förordnande att ledningsrätt skall höra till viss fastighet kan meddelas vid särskild förrättning.

Som nämnts i den allmänna motiveringen behöver ledningsrätt inte knytas till någon fastighet. I syfte att ledningen skall kunna tjäna som kreditunderlag vid belåning av den anläggning vartill ledningen hör har jag emellertid i den allmänna motiveringen (avsnittet 11.3.1) förordat att ledningsrätt på begäran av ledningshavaren skall kunna knytas till viss fastighet och därigenom bli tillbehör till fastigheten i fråga. Rätten skall enligt mitt förslag också kunna knytas till inskriven tomträtt.

Utredningen har föreslagit att förordnande om att ledningsrätt skall höra till viss fastighet skall kunna meddelas vid särskild förrättning när det är fråga om en ledning som tidigare inte har sådan anknytning. Förslaget har lämnats utan erinran av remissinstanserna och jag vill för min del ansluta mig till det. Den av utredningen föreslagna regeln härom har upptagits i förevarande paragraf.

Utredningsförslaget innebär vidare att om förordnande meddelats att ledningsrätt skall knytas till viss fastighet så kan detta förordnande upphävas eller ändras vid ny förrättning. Förutsättningen härför är emellertid att samtliga borgenärer som har fordran förenad med panträtt i fastigheten medger det. Under remissbehandlingen har ifrågasatts om ett hörande av inteckningshavare m. fl. verkligen alltid är nödvändigt. Vidare har en remissinstans påpekat att enligt FBL överflyttning av servitut på den härskande sidan inte innefattas under begreppet ändring av servitut. En överflyttning av ledningsrätt från en fastighet till en annan borde därför enligt denna remissinstans uppfattning ske genom att ledningsrätten upphävs i den ursprungliga fastigheten och att därefter förordnande meddelas om att ledningsrätten skall anknytas till den nya fastigheten.

För egen del finner jag det till en början klart att det bör vara möjligt

att upphäva en lednings anknytning till viss fastighet. Eftersom detta påverkar fastighetens kreditvärde bör som förutsättning för ett sådant beslut gälla att de borgenärer som har panträtt i fastighet går med på saken. Jag är vidare beredd att godta utredningens förslag att den anknytning en ledningsrätt har till en viss fastighet skall kunna flyttas så att ledningen anknyts till en annan fastighet under förutsättning givetvis att denna senare fastighet tillhör ledningsrättshavaren (jfr 1 § andra stycket andra punkten). Också en sådan förflyttning av ledningsrätten kan på ett ingripande sätt påverka de berörda fastigheternas kreditvärdighet. Jag anser därför att man även för denna situation bör kräva ett medgivande från borgenärerna för att förflyttningen skall kunna äga rum.

Jag har ingenting att invända mot den lagtekniska lösningen utredningen har förordat.

I enlighet med dessa överväganden föreskrivs i första stycket att om förordnande att ledningsrätt skall höra till viss fastighet eller till inskriven tomträtt inte har meddelats så kan sådant förordnande på begäran av ledningsrättens innehavare meddelas vid ny förrättning. Har förordnande meddelats, kan det vid ny förrättning upphävas eller ändras, om alla borgenärer som har fordran förenad med panträtt i fastigheten eller tomträtten medger det.

Under remissbehandlingen har ifrågasatts huruvida förrättning är nödvändig för beslut av denna karaktär. Jag har för min del anslutit mig till utredningens uppfattning att åtgärden bör beslutas vid förrättning, eftersom man bör få till stånd samma publicitet som gäller i fråga om tillskapande av ledningsrätt. Förrättningen bör emellertid kunna göras mycket enkel. Det bör inte vara nödvändigt att höra sakägarna. En särskild föreskrift härom har intagits i andra stycket. Av den i 16 § första stycket intagna hänvisningen följer att byggnadsnämnden måste underättas om förrättningen innan denna avslutats (4 kap. 15 § FBL). I allmänhet torde byggnadsnämnden inte ha intresse av att framföra några synpunkter i saken. Av regleringen i övrigt i 4 kap. FBL följer att förrättningen kan slutföras utan något sammanträde.

35 §

Paragrafen innehåller regler om verkan av överlåtelse av ledning och ledningsrätt i vissa fall.

Jag har i den allmänna motiveringen (avsnittet 11.3.1) uttalat att ledningsrätt i princip bör tillkomma den som vid varje tillfälle äger ledningen. Såsom utredningen framhållit bör alltså ledningsrätten och den ledning för vilken ledningsrätten har upplåtits inte kunna skiljas åt på sådant sätt att ledningsrätten säljs för sig till en köpare och ledningen till en annan. Från denna huvudregel bör man dock, i enlighet med vad utredningen har förordat, göra undantag för det fallet när en ledning säljs för att skrotas ner. Ledningsrättshavaren bör i en sådan situation

kunna ha kvar sin ledningsrätt om han med stöd av den vill dra fram en ny ledning av samma slag.

Utredningen berör också den situationen att ledningsrätt har upplåtits men den ledning som rättigheten avser antingen ännu inte har byggts eller också har tagits bort. I ett sådant fall bör enligt utredningens mening ledningsrätten kunna överlåtas separat. Jag delar denna uppfattning.

Första och andra styckena har utformats i enlighet med dessa överväganden.

Om ledningsrätt genom särskilt förordnande knyts till ledningsägarens fastighet, blir ledningsrätten ett slags tillhörighet till fastigheten av samma slag som ett servitut i förhållande till den härskande fastigheten. Det betyder att ledningsrätten inte kan överlåtas separat från den fastighet — eller tomträtt — till vilken den knutits. Först om anknytningen hävs enligt 34 §, kan sådan överlåtelse ske. Även om ledningsrätt har knutits till fastighet eller tomträtt, kan ledningen säljas för att skrotas ner. Överlåtelsen torde i sådant fall bli sakrättsligt gällande först när ledningen skiljs från de fastigheter där den har anlagts (jfr 2 kap. 7 § JB).

En koncessionerad ledning får inte överlåtas utan tillstånd av Kungl. Maj:t eller den Kungl. Maj:t bemyndigar (2 § 2 mom. 1902 års ellag). Skulle en koncessionerad ledning likväl överlåtas utan koncessionsmyndighetens medgivande får ledningen inte utnyttjas. Man torde kunna utgå från att en överlåtelse av ledningsrätten inte kommer till stånd utan att samtidigt en överlåtelse av koncessionen äger rum. Någon särskild regel beträffande koncessionerade ledningar torde därför inte vara erforderlig.

Utredningen har förordat en regel om att överlåtelse av ledningsrätt skall anmälas av den nye innehavaren till fastighetsregistermyndigheten för anteckning i fastighetsregister. Någon påföljd inträder emellertid inte enligt utredningsförslaget om anmälningsskyldigheten inte iakttas. Som påpekats under remissbehandlingen kan det ifrågasättas om det är lämpligt att ha en helt osanktionerad anmälningsplikt. Det är å andra sidan svårt att finna några lämpliga sanktioner. Jag är inte beredd att såsom lantmäteristyrelsen ifrågasatt göra överlåtelsens giltighet beroende av fastighetsbildningsmyndighetens beslut. Jag har för min del stannat för att någon regel om anmälningsplikt inte bör tas in i lagen. Jag vill i detta sammanhang påpeka att en offentligt tillgänglig registrering av de aktuella ägarförhållandena kommer till stånd i det fall då ledningsrätten anknutits till fastighet. Ledningsrätten utgör ju då tillbehör till fastigheten och ägarförhållandena beträffande fastighet framgår av fastighetsboken.

Ikraftträdande

Lagen bör träda i kraft den 1 juli 1974.

I 4 § departementsförslaget har tagits upp en bestämmelse om att den som innehar fastighet på grund av visst testamentariskt förordnande vid tillämpning av lagen skall anses vara fastighetens ägare. Detsamma bör gälla också den som innehar fastighet med ständig besittningsrätt eller med fideikommissrätt. Eftersom dessa rättsinstitut är under avveckling har reglerna om dem tagits upp i övergångsbestämmelserna. Där föreskrivs att den som innehar fastighet under ständig besittningsrätt eller med fideikommissrätt skall anses som fastighetens ägare vid tillämpning av ledningsrättslagen. Med ständig besittningsrätt åsyftas både sådan besittningsrätt som enligt lag är att hänföra till fast egendom och annan ständig besittningsrätt, bl. a. stadgad åborätt och rätt till ofri tomt i stad.

Enligt 10 § lagen (1970: 989) om införande av fastighetsbildningslagen skall också den som i enlighet med beslut vid allmän avvitrning innehar ströäng vid tillämpning av FBL anses som fastighetens ägare. Utredningen har föreslagit att motsvarande skall gälla vid tillämpning av ledningsrättslagen. Någon motsvarighet till bestämmelsen har dock inte tagits upp vare sig i övergångsbestämmelserna till ExL eller i förslaget till lag om införande av anläggningslagen och lagen om förvaltning av samfälligheter. Jag anser för min del att en bestämmelse av detta slag inte heller behövs i ledningsrättslagen.

I förslaget till lag om införande av anläggningslagen och lagen om förvaltning av samfälligheter finns en regel om att vad som i anläggningslagen och lagen om förvaltning av samfälligheter föreskrivs om fastighet skall äga motsvarande tillämpning på sådan lott eller sådant område som kan komma att utgöra fastighet för sig genom legalisering. Hit hör sämjelott och område som utbrutits genom sådan arealöverlåtelse som kan legaliseras. Jag har emellertid inte funnit skäl att i det nu aktuella sammanhanget föreslå en motsvarande regel.

I JB finns ingen motsvarighet till det gamla institutet avkomsträtt. I fråga om rättighet av angivet slag som har upplåtits före JB:s ikraftträdande äger enligt 8 § lagen (1970: 995) om införande av nya jordabalken äldre bestämmelser i viss utsträckning fortfarande tillämpning. Vid tillämpningen av ledningsrättslagen bör innehavare av sådan avkomsträtt vara likställd med den som har fordran i fastighet. En bestämmelse av detta innehåll har tagits upp i övergångsbestämmelserna.

I 19 kap. 1 § lagen (1926: 326) om delning av jord å landet enligt dess lydelse före den 1 januari 1948 föreskrevs att avstyckning av ett flertal mindre lägenheter för bostadsändamål eller för beredande av plats för industriella anläggningar eller i annat liknande syfte inom område, som inte lagts under stadsplan eller byggnadsplan, inte fick ske utan att länsstyrelsen godkänt plan att lända till efterrättelse vid avstyckning inom område (s. k. avstyckningsplan). I samband med reformering år 1947 av

avstyckningsreglerna och byggnadslagstiftningen avskaffades institutet avstyckningsplan. De avstyckningsplaner som godkänts före den 1 januari 1948 jämställdes dock genom övergångsbestämmelser i vissa hänseenden med byggnadsplan. I 12 § lagen om införande av FBL har tagits upp en föreskrift enligt vilken FBL:s bestämmelser om byggnadsplan skall äga motsvarande tillämpning på avstyckningsplan. Samma ordning bör gälla vid tillämpningen av ledningsrättslagen. En bestämmelse härom har tagits upp i övergångsbestämmelserna.

Enligt punkten 13 i övergångsbestämmelserna till ExL skall presumptionsregeln i 4 kap. 3 § ExL inte gälla i fråga om värdeökning som inträffat före juni 1971. En motsvarande övergångsregel — som även finns i förslaget till lagen om införande av anläggningslagen och lagen om förvaltning av samfälligheter — bör införas också i ledningsrättslagen. Övergångsbestämmelserna har utformats i enlighet härmed.

13.2 Förslaget till lag om ändring i jordabalken

2 kap. 1 §

Paragrafen innehåller bestämmelser om vad som hör till fastighet.

Enligt 1 § andra stycket ledningsrättslagen kan vid upplåtelse av ledningsrätt på sökandens begäran förordnas att rättigheten skall höra till dennes fastighet. En sådan bindning till sökandens fastighet kan enligt 34 § också ske vid ett senare tillfälle än själva upplåtelsen. Ett meddelat förordnande kan upphävas eller ändras. Åtgärder av nu angivet slag skall företas vid förrättning. Syftet med dessa bestämmelser är som förut nämnts att en ledning för vilken ledningsrätt upplåtits skall kunna utgöra kreditunderlag för panträtt i den fastighet som den genom det särskilda förordnandet anknytits till. Detta kräver dock ett tillägg till reglerna i 2 kap. 1 § JB om tillbehör till fastighet.

I enlighet med dessa överväganden föreskrivs i ett tillägg till förevarande paragraf att till fastighet skall höra ledning för vilken beviljats ledningsrätt, om vid förrättning enligt ledningsrättslagen förordnats att rätten skall höra till fastigheten.

13.3 Förslaget till lag om ändring i FBL

1 kap. 1 §

Paragrafen har jämkats redaktionellt.

5 kap. 7 §

I den allmänna motiveringen (avsnittet 11.8) har jag föreslagit att skyddsregeln för elektriska starkströmsledningarna i tredje stycket skall begränsas till att omfatta koncessionspliktiga starkströmsledningarna. I enlighet härmed anges i stycket att skyddsregeln gäller för elektrisk starkströmsledning, för vilken koncession fordras.

7 kap.

I den allmänna motiveringen (avsnitt 11.6) har jag föreslagit att fastighetsbildningsmyndigheten skall ges befogenhet att förordna om prövning enligt ledningsrättslagen, om ledningsrättsfråga uppkommer i samband med fastighetsreglering. Detta måste självfallet komma till uttryck i FBL. Det synes mig lämpligt att de bestämmelser om det nya rättsinstitutet ledningsrätt som behövs i FBL sammanförs med denna lags bestämmelser i 7 kap. om det liknande rättsinstitutet servitut. I enlighet härmed har rubriken till 7 kap. FBL i departementsförslaget ändrats till "Särskilda bestämmelser om servitut och ledningsrätt."

7 kap. 2 §

Paragrafen innehåller f. n. vissa bestämmelser som begränsar möjligheterna att genom fastighetsreglering tillskapa servitutsrättigheter. Servitut som avser skogsfång får över huvud taget inte bildas genom fastighetsreglering. Vissa servitut får bildas genom fastighetsreglering endast om åtgärden sker i samband med en annan fastighetsbildningsåtgärd och är av betydelse för denna. Den regeln gäller för servitut som avser rätt att dra fram elektrisk starkströmsledning eller som kan upplåtas enligt VL eller efter prövning vid särskild förrättning enligt annan lag. Servitut som avser ledning för vatten till husbehovsförbrukning får dock bildas vid fastighetsbildningsförrättning oberoende av om åtgärden sker i samband med annan fastighetsbildning.

I den allmänna motiveringen (avsnittet 11.8) har jag anslutit mig till utredningens uppfattning att det inte kan anses vara något egentligt fastighetsbildningsintresse att tillskapa ledningsservitut som avser rätt att dra fram kraftledningar och en hel del andra större ledningstyper. Jag har föreslagit att i 7 kap. 2 § FBL förbud införs mot en sådan servitutsbildning genom fastighetsreglering. Förbudet bör dock inte gälla i fråga om avloppsledning för enstaka fastighet. Det finns nämligen ett ganska stort behov av att kunna bilda servitut för sådana ledningar, särskilt i samband med avstyckning. Förbudet bör inte heller omfatta ledning för vatten till husbehovsförbrukning. Servitut som avser sådana ledningar bör liksom f. n. få bildas vid fastighetsbildningsförrättning oberoende av om åtgärden sker i samband med annan fastighetsbildning. I övrigt har jag inte funnit anledning att frångå utredningens förslag. Enligt departementsförslaget har i överensstämmelse härmed i 7 kap. 2 § första stycket FBL införts en regel om förbud mot att genom fastighetsreglering bilda servitut avseende rätt att framdraga annan sådan ledning som avses i ledningsrättslagen än avloppsledning för en fastighet. I tredje stycket görs undantag från den nya förbudsregeln och från förbudsregeln i andra stycket såvitt avser ledning för vatten till husbehovsförbrukning.

7 kap. 11 §

Enligt paragrafen, som är ny, får fastighetsbildningsmyndigheten förordna om prövning enligt ledningsrättslagen när i samband med fastighetsreglering fråga uppkommer om att bilda, ändra eller upphäva ledningsrätt. Bestämmelsen har kommenterats i den allmänna motiveringen (avsnittet 11.8).

14 kap. 1 §

I den allmänna motiveringen (avsnittet 11.8) har jag i enlighet med flera remissinstansers önskemål föreslagit att ledningsrätts bestånd och omfattning skall få prövas vid fastighetsbestämning enligt 14 kap. FBL. Paragrafen har därför kompletterats med bestämmelser härom.

13.4 Förslaget till lag om ändring i 1902 års ellag

1 a §

I denna paragraf ges bestämmelser om s. k. proformaexpropriation.

I den allmänna motiveringen (avsnittet 11.9) har jag uttalat att det inte kommer att finnas något praktiskt behov av att behålla möjligheten till proformaexpropriation när förfarandet enligt ledningsrättslagen kan tillämpas. I enlighet härmed föreslås att 1 a § 1902 års ellag upphävs. Vid ikraftträdandet anhängiga mål skall dock enligt en särskild övergångsregel prövas enligt äldre lag.

14 Hemställan

Under åberopande av det anförda hemställer jag att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen

att antaga förslagen till

1. ledningsrättslag,
2. lag om ändring i jordabalken,
3. lag om ändring i fastighetsbildningslagen (1970: 988),
4. lag om ändring i lagen (1902: 71 s. 1), innefattande vissa bestämmelser om elektriska anläggningar.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar.

Ur protokollet

Britta Gyllensten

Bilaga

Utredningens lagförslag

1 Förslag till**Ledningsrättslag**

Härigenom förordnas som följer.

Grundläggande bestämmelser

1 § Efter prövning vid förrättning enligt denna lag kan åt den som för ledning vill nyttja utrymme inom fastighet upplåtas rätt därtill (ledningsrätt).

Ledningsrätten omfattar även befogenhet att inom fastigheten vidtaga sådana för ledningens framdragande och begagnande erforderliga åtgärder som för varje särskilt fall bestämmes.

Vid upplåtelsen kan på begäran förordnas att ledningsrätten skall höra till viss fastighet.

Ledningsrätt upplåtes utan hinder av den rätt som annan kan äga till fastigheten.

2 § Lagen gäller för

1. allmän teleledning,
2. elektrisk starkströmsledning för vilken koncession fordras,
3. ledning som tillhör allmän va-anläggning eller, utan att tillhöra sådan anläggning, förser samhälle eller industrianläggning med vatten eller avlopp,
4. annan ledning genom vilken fjärrvärme, olja, gas eller annan råvara eller produkt transporteras från produktionsställe, upplag eller lastplats och som
 - a) drives med stöd av koncession, eljest tillgodoser ett allmänt behov eller gagnar industriföretag av betydelse för riket eller viss ort, eller
 - b) medför endast ringa intrång i jämförelse med nyttan.

3 § I ledning ingår sådana för dess ändamål erforderliga anordningar som transformatorer, pumpstationer och andra tillbehör.

4 § Lagen är ej tillämplig då utrymme för ledningen kan upplåtas med stöd av lagen (1966: 700) om vissa gemensamhetsanläggningar.

5 § Med sakägare förstås i denna lag ägare av fastighet, inom vilken utrymme för ledningen kan komma att upplåtas, samt innehavare av annan särskild rätt till fastigheten än rätt för fordran, i den mån hans rätt beröres.

Den som innehar fastighet på grund av testamentariskt förordnande utan att äganderätten tillkommer någon anses vid lagens tillämpning som fastighetens ägare.

6 § Ledningsrätt skall upplåtas på sådant sätt att ledningens ändamål vinnes med minsta intrång och olägenhet utan oskälig kostnad.

7 § Ledningsrätt får ej upplåtas i strid med vad som av säkerhetsskäl är särskilt föreskrivet för ledningens framdragande.

8 § Inom område, som i fastställd generalplan eller i stadsplan eller byggnadsplan avsetts till gata, väg eller annan allmän plats, hamn- eller vattenområde, får utan kommunens medgivande ledningsrätt upplåtas endast om synnerliga skäl föreligger.

9 § Upplåtelse av ledningsrätt inom område med fastställd generalplan eller med stadsplan, tomtindelning eller byggnadsplan skall stå i överensstämmelse med planen.

Gäller eljest särskilda bestämmelser för marks bebyggande eller användning, såsom regionplan, utomplansbestämmelser eller naturvårdsföreskrifter, skall ledningsrätt upplåtas så, att syftet med bestämmelserna icke motverkas.

Om särskilda skäl föreligger, får undantag från planen eller bestämmelserna medges av länsstyrelsen eller efter dess förordnande av byggnadsnämnden. Även utan sådant medgivande får mindre avvikelser från planen ske, om det är förenligt med planens syfte. Länsstyrelsen får medge undantag enligt första punkten från fastställd generalplan eller stadsplan endast om byggnadsnämnden tillstyrkt det.

Talan mot byggnadsnämnds beslut i fråga som avses i tredje stycket föres hos länsstyrelsen genom besvär. Talan får dock icke föras mot byggnadsnämnds beslut att vägra undantag från fastställd generalplan eller från stadsplan. Mot länsstyrelsens beslut i fråga som avses i tredje stycket föres talan hos Konungen genom besvär.

10 § Har stadsplan eller byggnadsplan icke fastställts för visst område och har tätbebyggelse uppkommit eller är sådan bebyggelse att vänta eller kan eljest väntas att flera fastigheter avsedda för bebyggelse skall bildas, får ledningsrätt ej upplåtas så, att områdets ändamålsenliga användning försvåras eller lämplig planläggning motverkas.

11 § Vad i koncessionsbeslut eller eljest av den som meddelar koncession föreskrivits om ledningens framdragande skall lända till efterrättelse utan hinder av bestämmelserna i 6—10 §§.

12 § Den åt vilken ledningsrätt upplåtes skall till fastighetsägare och andra sakägare utgiva intrångsersättning och ersättning för annan skada till följd av ledningens utförande och begagnande.

Vid ersättningens bestämmande gäller 11 § lagen (1917: 189) om expropriation i tillämpliga delar.

13 § Vid upplåtelse av ledningsrätt får avsteg göras från bestämmelserna i 6 och 12 §§, om berörda sakägare medger det.

Avser upplåtelsen fastighet som svarar för fordran, får avsteg från 12 § ske endast om även fordringens innehavare medger det. Besväras fastigheten av gemensam inteckning, fordras dessutom de medgivanden från fastighetsägare och fordringshavare som i 22 kap. 11 § jordabalken föreskrives för relaxation. Medgivande av rättsägare fordras ej, om upplåtelsen är väsentligen utan betydelse för honom.

Förrättning

14 § Ansökan om förrättning göres skriftligen hos länsstyrelsen i det län där ledningen eller del av den skall framdragas. Fordras koncession för ledningen, göres ansökan hos myndighet som Konungen bestämmer.

15 § Ansökningshandlingen skall innehålla uppgift om ledningens ändamål och huvudsakliga sträckning samt de fastigheter som ledningen berör. Såvitt möjligt skall sökanden även uppge sakägarnas namn och postadress.

Avser ansökan ledning för vilken koncession fordras men ännu ej erhållits, skall medgivande till förrättningen föreligga från den som har att meddela koncessionen.

16 § Om medgivande som i 15 § andra stycket sägs ej föreligger eller det eljest är uppenbart att ansökan icke kan upptagas till prövning, skall den omedelbart avvisas.

17 § Har ansökan om förrättning ej avvisats, skall den till vilken framställningen gjorts förordna lämplig förrättningsman.

Är ledningen av större omfattning får, om det finnes lämpligt, prövningen uppdelas på skilda förrättningar, envar avseende viss sträcka av ledningen.

18 § Om förrättningsmannen finner att medverkan av gode män behövs eller om sökanden eller sakägare begär sådan medverkan och oskäligt dröjsmål ej föranledes därav, skall förrättningsmannen biträdas av två gode män. Dessa utses av förrättningsmannen bland dem som är valda till gode män vid fastighetsbildningsförrättningar.

Deltager gode män, äger bestämmelserna i det följande om förrättningsman motsvarande tillämpning på honom jämte gode männen, om ej annat framgår.

Bestämmas att gode män skall medverka, rubbas icke därigenom vad som redan beslutats eller verkställts under förrättningen.

19 § Ägare av fastighet i vilken ledningsrätt begäres är skyldig att på anmodan av sökanden eller förrättningsmannen uppge övriga sakägare. Underlåter han det utan giltigt skäl och uppstår skada för sakägare till följd av underlåtenheten, skall han ersätta skadan. Ägaren skall erinras om detta på lämpligt sätt.

20 § Förrättningsmannen skall utreda huruvida och på vilka villkor ledningsrätten skall upplåtas och därvid i erforderlig utsträckning rådpläga med sökanden och sakägare. Vid behov skall samråd ske med myndighet vars verksamhetsområde beröres av upplåtelsen.

Om upplåtelsen berör mark som avses i 8 §, skall förrättningsmannen av kommunen begära beslut huruvida den medger upplåtelsen.

Finnes upplåtelsen icke strida mot allmänt intresse, skall förrättningsmannen söka åstadkomma överenskommelse mellan sökanden och sakägarna om upplåtelsen och villkoren därför.

21 § Föreligger hinder mot upplåtelse av ledningsrätten, skall förrättningsmannen så snart som möjligt meddela beslut om förrättningens inställande. Kan hindret undanröjas genom att sökanden jämkar sin talan, skall han få tillfälle att göra det.

22 § Har sakägare ej träffat skriftlig överenskommelse med sökanden om upplåtelse av ledningsrätten, skall förrättningsmannen låta delge honom anmaning att senast viss dag hos förrättningsmannen muntligen eller skriftligen anmäla de yrkanden han vill framställa i saken.

Om förrättningsmannen finner anledning antaga att okända sakägare finnes, skall han låta delge även dem anmaning som sägs i första stycket.

Förrättningsmannen skall alltid underrätta byggnadsnämnden om förrättningen.

23 § Förrättningsmannen skall hålla sammanträde med sökanden och sakägare, om någon av dessa för behandling av viss fråga påfordrar det eller förrättningsmannen finner det erforderligt.

Byggnadsnämnden skall underrättas om sammanträdet, om det ej är uppenbart att frågan faller utanför nämndens verksamhetsområde. När förrättningsmannen finner det erforderligt, skall även företrädare för annan myndighet beredas tillfälle att delta.

Sammanträdet hålles på plats som finnes lämplig från sakägarnas synpunkt.

24 § Förrättningsmannen skall till sammanträdet kalla sökanden och sakägare som kan beröras av fråga vid sammanträdet.

Kallelse skall i god tid före sammanträdet delges sökanden och sakägare.

Om vid sammanträde tillkännagivits tid och plats för nytt sammanträde angående samma fråga, behöver ej kallelse delges den som kallats i föreskriven ordning eller eljest infunnit sig till det sammanträde där tillkännagivandet skett. Den som infunnit sig till sammanträde, vid vilket tillkännagivits sammanträde vid senare tillfälle i annan fråga som berör honom, behöver ej delges kallelse till detta.

25 § Vid sammanträde skall förrättningsmannen redogöra för fråga som föranlett sammanträdet samt bereda de närvarande tillfälle att yttra sig och föreläsa utredning i saken.

26 § Inställes ej förrättningen, skall förrättningsmannen efter erforderlig handläggning meddela beslut om upplåtelse av ledningsrätten (ledningsbeslut) och om ersättning till sakägare samt i övrigt avgöra alla vid förrättningen uppkomna frågor.

27 § I ledningsbeslut skall anges

1. ledningens ändamål och huvudsakliga beskaffenhet,
2. utrymme inom fastighet som upplåtes för ledningen,
3. befogenhet som avses i 1 § andra stycket,
4. förordnande som avses i 1 § tredje stycket,
5. den tid inom vilken ledningen skall vara utförd,
6. övriga föreskrifter som med hänsyn till förhållandena finnes påkallade.

Om det är lämpligt, får ledningsbeslut meddelas utan hinder av att ersättnings- och andra frågor ej slutbehandlats. Under samma förutsättning får ledningsbeslut meddelas särskilt beträffande viss sträcka av ledningen.

28 § Har ledningsbeslut meddelats men i 52 § upptagen förutsättning för beslutets verkställbarhet ännu ej inträtt, får förrättningsmannen, om det är av synnerlig vikt för sökanden, medge denne att tillträda upplåtet

utrymme (tillträdesbeslut). Tillträdesdagen bestämmes av förrättningsmannen med iakttagande av att sakägare erhåller skäligt rådrum.

Medgivande enligt första stycket får lämnas endast om sökanden hos länsstyrelsen ställer betryggande säkerhet för ersättning som är eller kan komma att bli bestämd jämte ränta samt för det skadestånd han kan bli skyldig utge om beslutet ändras. Kronan, kommun, landstingskommun och kommunalförbund behöver ej ställa säkerhet.

Tillträdesbeslut får verkställas utan hinder av att det icke vunnit laga kraft.

29 § Om det ej är uppenbart att ersättningen för ledningsrätten blir obetydlig, skall på yrkande av fastighetens ägare eller annan sakägare, vars rätt beröres av tillträdet, såsom villkor för tillträdet föreskrivas att sökanden utger förskott i avräkning på den ersättning som slutligen fastställles.

Har förordnande enligt första stycket meddelats, får den slutliga ersättningen icke bestämmas till lägre belopp än som utgått eller kan komma att utgå på grund av förordnandet.

30 § Förrättningsmannen har rätt till ersättning, innefattande skäligt arvode och gottgörelse för behövliga kostnader. Detsamma gäller för särskilt tillkallad sakkunnig. Gode männen har rätt till ersättning enligt de grunder som gäller för gode män vid fastighetsbildningsförrättningar. Ersättningarna utom arvode till förrättningsmannen skall, när det påfordras, utges i förskott.

Förrättningskostnaderna samt ersättning för skada som avses i 4 kap. 38 § tredje stycket fastighetsbildningslagen (1970: 988) skall betalas av sökanden.

Beslut i fråga som avses i denna paragraf meddelas i samband med att förrättningen inställes eller avslutas. Beslut om förskott kan meddelas även under förrättningen.

31 § Sedan samtliga frågor avgjorts och alla till förrättningen hörande göromål utförts, skall förrättningsmannen förklara förrättningen avslutad (avslutningsbeslut).

Avslutningsbeslut skall meddelas på tid och plats som förrättningsmannen genom skriftligt meddelande tillkännagivit för sökanden, sakägarna och annan som får föra talan mot beslutet.

32 § I fråga om förrättning gäller i övrigt i tillämpliga delar 4 kap. 3—6, 11—13, 16, 17, 21, 22 och 30 §§, 34 § första stycket, 38—40 och 42 §§ fastighetsbildningslagen (1970: 988). Bestämmelserna om sakägare skall avse även sökanden.

Domstolsprövning

33 § Talan mot förrättningsmannens beslut föres vid den fastighetsdomstol inom vars domkrets den med förrättningen avsedda marken är belägen. Ligger marken under flera fastighetsdomstolar, upptages talan av den domstol under vilken huvuddelen ligger.

34 § Talan mot förrättningsmannens beslut föres särskilt, om förrättningsmannen

1. avvisat ombud eller biträde,

2. ogillat jäv mot förrättningsman,
3. beslutat i fråga om tillträde,
4. beslutat i fråga om förskott som avses i 29 §,
5. beslutat i fråga om ersättning till gode män eller sakkunnig eller till sådan skadelidande som avses i 4 kap. 38 § fastighetsbildningslagen (1970: 988),
6. beslutat om ersättning enligt 30 § första stycket första punkten,
7. beslutat i fråga om sådan rättelse som avses i 4 kap. 42 § fastighetsbildningslagen.

Talan enligt denna paragraf föres genom besvär som skall inges till fastighetsdomstolen inom två veckor från den dag då beslutet meddelades. Besvär får anföras av sökanden och sakägare. Mot beslut som avses i 1 och 5—7 får talan föras även av annan som beslutet rör.

35 § Om det främjar en ändamålsenlig handläggning, får förrättningsmannen förordna att talan mot ledningsbeslut och beslut om ersättning enligt 12 § skall föras särskilt. Sådan talan föres genom besvär som skall inges till fastighetsdomstolen inom fyra veckor från den dag beslutet meddelades.

Besvär enligt denna paragraf får anföras av sökanden och sakägare.

36 § Menar sökanden eller sakägare att förrättningen onödigt uppehålls genom förrättningsmannens beslut, får han föra talan mot beslutet genom besvär hos fastighetsdomstolen. Sådan talan är ej inskränkt till viss tid.

37 § Talan får ej föras mot förrättningsmannens beslut att gilla invändning om jäv.

38 § I annat fall än som avses i 34—37 §§ föres talan mot beslut av förrättningsmannen genom besvär som skall inges till fastighetsdomstolen inom fyra veckor från den dag då förrättningen förklarades avslutad eller inställd.

Besvär enligt denna paragraf får anföras av sökanden och sakägare.

39 § Talan mot ledningsbeslut får föras av byggnadsnämnden på sätt och inom tid som gäller för sakägare.

40 § Har ledningsbeslut meddelats beträffande område som avses i 8 § utan att medgivande enligt nämnda paragraf föreligger, får kommunen, även om den ej är sakägare, föra talan mot beslutet på sätt och inom tid som gäller för sakägare.

41 § Finner länsstyrelsen att ledningsbeslut strider mot sådan bestämmelse i denna lag som meddelats till förmån för allmänt intresse, får länsstyrelsen föra talan mot beslutet på sätt och inom tid som gäller för sakägare.

Första stycket gäller icke upplåtelse inom område med stadsplan eller inom område med byggnadsplan, om upplåtelsen rör endast mark som enligt planen är avsedd för annat än jordbruksändamål.

42 § Finner fastighetsregistermyndigheten att uppgift om ledningsrätt icke kan införas i registret på grund av fel eller oklarhet i förrättningen och kan rättelse ej vinnas i den ordning som anges i 4 kap. 42 § fastig-

hetsbildningslagen (1970: 988), får myndigheten söka rättelse hos fastighetsdomstolen. Detsamma gäller, om myndigheten finner att registrering i enlighet med förrättningen skulle äventyra fastighetsredovisningens tillförlitlighet eller på annat sätt föranleda rättsosäkerhet.

I fråga om talan enligt denna paragraf äger bestämmelserna om förfarandet vid fastighetsdomstol motsvarande tillämpning. Talan är ej inskränkt till viss tid.

43 § Har sökanden, samtliga sakägare och andra, som har rätt att anföra besvär, genom påskrift på förrättningsprotokollet eller i skriftligt meddelande som kommit förrättningsmannen eller fastighetsregistermyndigheten till handa godkänt förrättning eller förrättningsbeslut, får besvär icke anföras mot vad som godkänts.

44 § I fråga om förfarandet vid fastighetsdomstolen äger 16 kap. 1—12 och 15 §§ fastighetsbildningslagen (1970: 988) motsvarande tillämpning. Föreskriften i 11 § första stycket om beredande av tillfälle för sakägarna att yttra sig skall dock gälla endast av besvären berörda sakägare. Vad i de nyss angivna paragraferna föreskrives om sakägare skall tillämpas även på sökanden och annan enskild part. Hänvisning till 15 kap. 2, 4 och 10 §§ fastighetsbildningslagen skall i stället avse 34, 36 och 42 §§ denna lag.

45 § Förrättningsmannen samt företrädare för eller tjänsteman vid sådan myndighet som kallats till förhandling för att lämna upplysningar har rätt till ersättning för sin inställelse. Ersättningen till förrättningsmannen utgår av allmänna medel och bestämmes i enlighet med vad som gäller för vittnesersättning som skall utgivas av part. För övriga utgår ersättningen enligt särskilda bestämmelser.

Enskild part får ej åläggas att betala kostnad för ersättning enligt första stycket.

46 § I mål mellan sökanden och sakägare skall sökanden, oberoende av utgången, ersätta sakägare dennes rättegångskostnader, om ej annat följer av 18 kap. 6 eller 8 § rättegångsbalken.

Vinner enskild part mål mot företrädare för allmänt intresse, kan domstolen tillerkänna honom ersättning för rättegångskostnad, om synnerliga skäl föreligger. Sådan ersättning skall utges av statsverket eller, om endast byggnadsnämnden företräder det allmänna intresset, av kommunen.

Skall i annat fall än som avses i 45 § kostnad för bevisning eller särskild åtgärd enligt rättens beslut utgå av allmänna medel, kan domstolen när det är skäligt förordna att kostnaden skall stanna på statsverket.

47 § Mot fastighetsdomstols utslag eller beslut får, om ej annat är föreskrivet, talan fullföljas i hovrätten genom besvär som inges till fastighetsdomstolen. I stället för den i 52 kap. 1 § rättegångsbalken föreskrivna tiden av två veckor gäller en tid av fyra veckor.

Besvär får anföras av enskild part samt av sådan företrädare för allmänt intresse som kunnat föra talan i frågan vid fastighetsdomstolen.

48 § Talan får ej föras mot fastighetsdomstolens beslut i dit fullföljd fråga som avses i 34 § 2 och 5 eller 36 §.

49 § I fråga om rättegången i hovrätt äger 16 kap. 3, 7, 9—12 §§ och 15 § andra stycket fastighetsbildningslagen (1970: 988) samt 44 § tredje punkten, 45 och 46 §§ motsvarande tillämpning. Föreskriften i 11 § första stycket om beredande av tillfälle för sakägarna att yttra sig skall dock gälla endast av besvären berörda sakägare. Beträffande skyldigheten att svara för kostnad i mål som avses i 46 § första stycket gäller, med tillämpning i övrigt av 18 kap. rättegångsbalken, att sökanden, om ej annat följer av 18 kap. 6 eller 8 § samma balk, alltid själv skall bära sina kostnader samt kostnad som han orsakar motparten genom att själv fullfölja talan. Vidare skall 16 kap. 15 § andra stycket fastighetsbildningslagen ej tillämpas när hovrätten återförvisar mål till fastighetsdomstolen.

Bevis genom syn på stället får upptagas i hovrätten endast om synnerliga skäl föreligger.

50 § Mot hovrätts utslag eller beslut får, om ej annat är föreskrivet, talan fullföljas i högsta domstolen genom besvär som inges till hovrätten inom den i 56 kap. 1 § rättegångsbalken föreskrivna tiden.

Talan får ej föras mot hovrätts beslut i dit fullföljd fråga som avses i 34 § 3 och 4.

Besvär får anföras av enskild part samt av sådan företrädare för allmänt intresse som kunnat föra talan i frågan i hovrätten.

51 § I fråga om rättegången i högsta domstolen äger 16 kap. 3, 7, 9 och 10 §§, 11 § andra och tredje styckena, 12 § och 15 § andra stycket fastighetsbildningslagen (1970: 988) samt 44 § tredje punkten, 45 och 46 §§ motsvarande tillämpning. Beträffande skyldigheten att svara för kostnad i mål som avses i 46 § första stycket gäller dock bestämmelserna därom i 49 § första stycket. Vidare skall 16 kap. 15 § andra stycket fastighetsbildningslagen ej tillämpas när högsta domstolen återförvisar mål till lägre rätt.

Bevis genom syn på stället får upptagas i högsta domstolen endast om synnerliga skäl föreligger.

Verkställighet m. m.

52 § Tillträde får ske så snart fastställd ersättning erlagts. Ersättningen skall erläggas inom tre månader från det ersättningsbeslutet vunnit laga kraft. Å beloppet erlägges sex procent ränta från förfallodagen eller, om tillträde enligt 28 § eller eljest skett före förfallodagen, från tillträdesdagen.

53 § Om fastighet, på vilken utrymme tagits i anspråk, svarar för fordran, skall i beslut om ersättning förordnas att ersättning jämte ränta, som tillkommer fastighetsägaren och som ej avser personlig skada, skall nedsättas hos länsstyrelsen för fördelning. Detta gäller dock icke, om innehavarna av samtliga fordringar, för vilka fastigheten svarar, medgivit att ersättningen utbetalas direkt till fastighetsägaren. Besväras fastigheten av gemensam inteckning, fordras dessutom de medgivanden från fastighetsägare och fordringshavare som i 22 kap. 11 § jordabalken föreskrives för relaxation. Medgivande fordras ej av rättsägare för vilken upplåtelsen är väsentligen utan betydelse.

Första stycket äger motsvarande tillämpning i fråga om förskott enligt 29 §.

I fråga om fördelningen av inbetalda medel äger bestämmelserna om fördelning av köpeskilling för fast egendom som sålts på exekutiv auktion motsvarande tillämpning. Sammanträde för fördelningen hålles så snart det kan ske. Kallelse till sammanträdet sändes till rättsägarna minst två veckor i förväg.

54 § Har inom ett år efter det att beslut om ersättning vunnit laga kraft ersättningen ej till fullo erlagts i föreskriven ordning och har ej heller någon som i beslutet tillerkänts sådan ersättning begärt verkställighet av beslutet, är ledningsbeslutet i motsvarande del förfallet.

Ledningsbeslutet är förfallet, om ledningen ej kommit tillstånd inom den tid som bestämts i beslutet. På begäran som gjorts före tidens utgång får dock vid förrättning skäligt anstånd med anläggningens utförande medges.

Erlagd ersättning får ej återkrävas på grund av att ledningsbeslutet förfallit.

55 § Ledningsrätt får ändras, upphävas och, om det sker i anledning av upphävandet, upplåtas under de förutsättningar och i den ordning som enligt fastighetsbildningslagen (1970: 988) gäller för motsvarande åtgärder med servitut. Härvid skall, vid bedömande enligt 7 kap. fastighetsbildningslagen, i stället för betydelse, fördel eller nytta för härskande fastighet beaktas betydelse, fördel eller nytta för ledningen. Är fråga om koncessionspliktig ledning, skall koncessionsmyndighetens medgivande föreligga.

Gör ledningsrättens innehavare eller med hans medgivande fastighetsägare framställning om ledningsrättens upphävande, får upphävande ske vid förrättning enligt denna lag. Vid sådan förrättning skall sakägarna ej höras.

56 § Föreligger ej förordnande enligt 1 § tredje stycket, kan sådant förordnande på begäran av ledningsrättens innehavare meddelas vid ny förrättning. Har förordnande meddelats, kan det vid ny förrättning upphävas eller ändras, om samtliga borgenärer med fordran, som är förenad med panträtt i fastigheten, medger det.

Vid förrättning enligt första stycket skall sakägarna ej höras.

57 § Överlåtelse av ledning, för vilken ledningsrätt upplåtits, är giltig endast om överlåtelsen omfattar även ledningsrätten.

Vad nu föreskrivits gäller dock ej om ledningen överlåtits för att borttagas.

Överlåtelse av ledningsrätt utan att den därmed avsedda ledningen samtidigt överlätas är giltig endast om ledningen ännu icke byggts eller om den borttagits.

58 § Uppgift om ledningsbeslut införes i fastighetsregistret snarast möjligt sedan beslutet vunnit laga kraft. Har beslutet förfallit eller av annan anledning upphört att gälla eller har ledningsrätten överlåtits skall även detta antecknas.

Senast inom trettio dagar efter överlåtelse som avses i 57 § första och tredje styckena skall den nye innehavaren lämna uppgift därom till fastighetsregistermyndigheten.

59 § Närmare föreskrifter för tillämpningen av denna lag meddelas av Konungen eller myndighet som Konungen bestämmer.

Denna lag träder i kraft den

Vad som enligt denna lag gäller om ägare av fastighet skall tillämpas även på den som innehar fastighet under ständig besittningsrätt eller med fideikommissrätt. Detsamma gäller den som i enlighet med beslut vid allmän avvittring innehar ströäng.

2 Förslag till

Lag om ändring i fastighetsbildningslagen (1970: 988)

Häriigenom förordnas, att 7 kap. 2 § fastighetsbildningslagen (1970: 988) skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Servitut avseende skogsfång får ej bildas genom fastighetsreglering.

Servitut, som avser rätt att framdraga elektrisk starkströmsledning eller som kan upplåtas enligt vattenlagen eller efter prövning vid särskild förrättning enligt annan lag, får bildas genom fastighetsreglering endast om åtgärden sker i samband med en annan fastighetsbildningsåtgärd och är av betydelse för denna. I fråga om servitut som avses i 2—6 kap. vattenlagen fordras vidare att ägaren av den tjänande fastigheten ej motsätter sig servitutsbildningen.

Föreslagen lydelse

2 §

Servitut avseende skogsfång eller utrymme för ledning som avses i ledningsrättslagen får ej bildas genom fastighetsreglering.

Servitut, som kan upplåtas enligt vattenlagen eller efter prövning vid särskild förrättning enligt annan lag och som ej omfattas av förbudet i första stycket, får bildas genom fastighetsreglering endast om åtgärden sker i samband med en annan fastighetsbildningsåtgärd och är av betydelse för denna. I fråga om servitut som avses i 2—6 kap. vattenlagen fordras vidare att ägaren av den tjänande fastigheten ej motsätter sig servitutsbildningen.

Andra stycket gäller ej servitut som avser ledning för vatten till hushållsbehovsförbrukning.

Denna lag träder i kraft den

3 Förslag till

Lag om ändring i jordabalken

Härigenom förordnas, att 2 kap. 1 § jordabalken skall ha nedan angivna lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

1 §

Till fastighet hör byggnad, ledning, stängsel och annan anläggning som anbragts i eller ovan jord för stadigvarande bruk, på rot stående träd och andra växter, naturlig gödsel.

Till fastighet hör även sådan byggnad eller annan anläggning som är uppförd utanför fastigheten, om den är avsedd för stadigvarande bruk vid utövning av servitut till förmån för fastigheten och icke hör till den fastighet där den finns.

Till fastighet hör även sådan byggnad eller annan anläggning som är uppförd utanför fastigheten, om den är avsedd för stadigvarande bruk vid utövning av servitut till förmån för fastigheten och icke hör till den fastighet där den finns. *Detsamma gäller ledning för vilken upplåtits ledningsrätt, om vid förrättning enligt ledningsrättslagen förordnats att rätten skall höra till fastigheten.*

Denna lag träder i kraft den

4 Förslag till

Lag om förändring av vissa servitut till ledningsrätt

Härigenom förordnas som följer.

1 § Inskrivet servitut, avseende rätt att för all framtid framdraga och bibehålla ledning som avses i 2 § ledningsrättslagen, skall genom beslut av inskrivningsmyndigheten under arbetet med inskrivningsregistrets uppläggande förändras till ledningsrätt.

Ledningsrättslagen skall tillämpas på den upplåtta rätten från dagen för registrets uppläggande om beslutet då vunnit laga kraft, eljest från den dag så skett.

2 § Åtgärden får vidtagas endast om den kan antagas vara väsentligen utan betydelse för ägaren av den tjänande fastigheten eller för innehavaren av panträtt eller annan rättighet för vilken inskrivning är beviljad eller sökt.

3 § Kräver åtgärden närmare utredning eller kan den av annat skäl icke lämpligen företagas i samband med inskrivningsregistrets uppläggande, får fråga om åtgärden i stället upptagas till övervägande efter nämnda tidpunkt, om servitutsavtalet träffats före ikraftträdandet av ledningsrättslagen. Sedan beslut om åtgärdens vidtagande träffats och vunnit laga kraft, skall ledningsrättslagen tillämpas på den upplåtna rätten.

4 § Ledningsrätten tillkommer ägaren av den härskande fastigheten och hör till denna.

Uppgift om ledningsrätten skall införas i fastighetsregistret vid inskrivningsregistrets uppläggande om beslutet om åtgärden då vunnit laga kraft, eljest genast efter lagakraftvinnandet.

5 § Fråga om åtgärd som avses i denna lag handlägges som inskrivningsärende.

Underrättelse om beslut rörande åtgärden skall i rekommenderat brev genast tillställas ägaren av såväl den härskande som den tjänande fastigheten. I underrättelsen skall anges vad den som vill fullfölja talan mot beslutet har att iakttaga.

6 § Uppstår till följd av åtgärden skada för fastighetsägare eller annan, vars rätt beröres av åtgärden, är han berättigad till ersättning härför av statsmedel. Bestämmelserna i 18 kap. 5 och 7 §§ jordabalken skall gälla i fråga om ersättning som avses i denna paragraf.

7 § Närmare föreskrifter för tillämpningen av denna lag meddelas av Konungen eller av myndighet som Konungen bestämmer.

Denna lag träder i kraft den

Innehållsförteckning

Lagförslag	2
Utdrag ur statsrådsprotokollet den 12 oktober 1973	14
1 Inledning	14
2 Reformbehov	15
2.1 Huvuddragen av gällande bestämmelser om upplåtelse av utrymme för ledningsändamål	15
2.2 Utredningen	17
2.3 Remissyttrandena	18
3 Vägrätten som förebild för lagstiftning	19
3.1 Huvuddragen av gällande bestämmelser om vägrätt ..	19
3.2 Utredningen	21
3.3 Remissyttrandena	22
4 Ledningsrättens huvudsakliga innehåll	23
4.1 Utredningen	23
4.1.1 Ledningsrättens sakrättsliga karaktär m. m.	23
4.1.2 Ledningsägarens rättigheter	25
4.1.3 Ledningsrättens objekt	25
4.1.4 Ledningar för vilka ledningsrätt kan upplåtas ..	26
4.2 Remissyttrandena	28
4.2.1 Ledningsrättens sakrättsliga karaktär m. m.	28
4.2.2 Ledningsägarens rättigheter	29
4.2.3 Ledningsrättens objekt	30
4.2.4 Ledningar för vilka ledningsrätt kan upplåtas ..	30
5 Bestämmelser till skydd för allmänna och enskilda intressen ..	32
5.1 Utredningen	32
5.2 Remissyttrandena	35
6 Ersättningsfrågor	37
6.1 Huvuddragen av gällande bestämmelser om ersättning vid expropriation m. m.	37
6.2 Utredningen	39
6.3 Remissyttrandena	40
7 Prövningsförfarandet	42
7.1 Huvuddragen av gällande bestämmelser om prövnings- förfarandet enligt FBL	42
7.1.1 Förrättningsförfarandet enligt FBL m. m.	42
7.1.2 Rättegången i fastighetsbildningsmål	46
7.2 Utredningen	50
7.2.1 Förrättningsförfarandet	50
7.2.2 Rättegången	57
7.3 Remissyttrandena	58
7.3.1 Förrättningsförfarandet	58
7.3.2 Rättegången	65
8 Ändrade förhållanden m. m.	66
8.1 Utredningen	66
8.2 Remissyttrandena	69
9 Vissa frågor om servitut	71
9.1 Utredningen	71

9.2	Remissyttrandena	74
10	Följdändringar i annan lagstiftning	77
10.1	Utredningen	77
10.2	Remissyttrandena	78
11	Föredraganden	79
11.1	Reformbehov	79
11.2	Lagstiftningens allmänna uppläggning	81
11.3	Ledningsrättens huvudsakliga innehåll	85
11.3.1	Ledningsrättens sakrättsliga karaktär m. m.	85
11.3.2	Ledningsägarens rättigheter	87
11.3.3	Ledningsrättens objekt	89
11.3.4	Ledningar för vilka ledningsrätt kan upplåtas ..	90
11.4	Bestämmelser till skydd för allmänna och enskilda intres- sen	96
11.5	Ersättningsfrågor	102
11.6	Prövningsförfarandet	104
11.7	Ändrade förhållanden m. m.	114
11.8	Vissa frågor om servitut m. m.	117
11.9	Följdändringar i annan lagstiftning	126
12	Upprättade lagförslag	128
13	Specialmotivering	128
13.1	Förslaget till ledningsrättslag	128
13.2	Förslaget till lag om ändring i jordabalken	165
13.3	Förslaget till lag om ändring i FBL	165
13.4	Förslaget till lag om ändring i 1902 års ellag	167
14	Hemställan	167
Bilaga 1	Utredningens lagförslag	168

